

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

ეთნოლოგიის ინსტიტუტი

თეა ქამუშაძე

ქალაქის სახის ფორმირება და პოსტსაბჭოთა ტრანსფორმაციები

(ქ. რუსთავის მაგალითზე)

ანთროპოლოგიის დოქტორის (Ph.D.) აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად წარმოდგენილი

დ ი ს ე რ ტ ა ც ი ა

სამეცნიერო ხელმძღვანელი: ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი,

პროფესორი ქეთევან ხუციშვილი

თბილისი

2017

სარჩევი

შესავალი _____	1
I თავი – რუსთავის მშენებლობა და ქალაქის რეპრეზენტაციის ნაციონალური ნარატივები _____	19
1) ქალაქი, როგორც საწყისი და გაგრძელება _____	21
2) ქალაქ რუსთავის მხარეთმცოდნეობის/ისტორიული მუზეუმი _____	30
3) შოთა რუსთაველი და ქალაქი რუსთავი _____	34
4) ხალიბები და ქალაქის ეკონომიკური პროფილი _____	43
5) სტალინის პიროვნული ფაქტორის რუსთავის მშენებლობაში _____	48
II თავი – ქალაქ რუსთავის ინტერნაციონალური ნარატივები _____	51
1) ორმოცი ძმის ქალაქი _____	53
2) ახალი იდენტობების ფორმირება _____	64
3) სოციალისტური შრომის გმირობა სოცრეალისტური და რეალური ისტორია _____	70
III თავი - ქალაქ რუსთავის ნაციონალური და ინტერნაციონალური ნარატივების ბედი პოსტსაბჭოთა რეალობაში _____	85
1) ქალაქი საკუთარი ისტორიის ძიებაში _____	89
2) ქალაქი რუსთავის ახალი იდენტობის ძიებაში _____	98
3) პოსტ-საბჭოთა ურბანული ნარატივები _____	105
4) ქალაქის შექმნისა და მნიშვნელობის პოსტსაბჭოთა ინტერპრეტაციები _____	118

IV თავი – ნოვა ჰუტა – ქალაქის იდეა, კონტექსტები და პარალელები

საქართველოსთან _____	132
1) ნოვა ჰუტასა და კრაკოვის ინტეგრაციული დისკურსი _____	133
2) ნოვა ჰუტას მშენებლობის ადგილი და ისტორიული კონტექსტი _____	138
3) სოლიდარობის მოძრაობის მნიშვნელობა პოლონეთის (ნოვა ჰუტა) და მსოფლიო კონტექსტში _____	149
4) ნოვა ჰუტა სიმბოლოების ბადეში - მისი რეპრეზენტატულობა და რევიტალიზაცია _____	156
5) ნოვა ჰუტას პარალელები საქართველოსთან (ქალაქ რუსთავის მაგალითზე) _____	164
დასკვნები _____	174
გამოყენებული ლიტერატურის ნუსხა _____	182
დანართები _____	192

ქალაქის სახის ფორმირება და პოსტსაბჭოთა ტრანსფორმაციები

(ქ. რუსთავის მაგალითზე)

შესავალი

საბჭოთა რეალობა საქართველოს XX საუკუნის (1921-1990) დომინანტური მოვლენაა, რომლის პოლიტიკური ფაქტორი საზოგადოებრივი ყოფის თითქმის ყველა სფეროს მსჭვალავდა და წლების მანძილზე ღირებულებების მთავარ ორიენტირად გვევლინებოდა. მიუხედავად იმისა, რომ საბჭოთა კავშირის დაშლიდან 26 წელი გავიდა და აღნიშნული პერიოდი საქართველოს ისტორიის ნაწილად იქცა, მისი გავლენის საკითხი დღევანდელი დროისთვის ისევ აქტუალურია. საქართველოს საბჭოთა წარულისა და მისი მემკვიდრეობის თავისებურებების გასაგებად, რომელიც აწმყოში სხვადასხვაგვარად მანიფესტირდება, ქალაქ რუსთავის რეპრეზენტაციულ მოდელებს, ურბანულ ნარატივებსა და მათთან დაკავშირებულ მეხსიერების პოლიტიკას დროის ჭრილში განვიხილავ. საბჭოთა სისტემა ისტორიული ფაქტების მანიპულაციით ქმნიდა რეალობას „სოცრეალიზმის“ სახით და სხვადასხვა რეპრეზენტაციული საშუალებით საზოგადოების თვალში საკუთარი სისტემის ლეგიტიმაციას უზრუნველყოფდა. დისერტაციაში დასმული საკითხები საქართველოში საბჭოთა მემკვიდრეობის თავისებურების გამოყოფასა და მათ ანალიზს ემსახურება, კერძოდ „სოციალისტური“ ქალაქ რუსთავის სახის ფორმირებასა და მისი ტრანსფორმაციის პროცესს ანთროპოლოგიური პერსპექტივიდან განვიხილავს. კვლევის ძირითად საგანს წარმოადგენს, თუ როგორ აისახა ქართული საზოგადოების კოლექტიურ მეხსიერებაზე საბჭოთა სისტემის მიერ შემოთავაზებული ურბანული ნარატივები და როგორია მათი კვალი ტრანსფორმაციის პირობებში. აქვე დგება საკითხი, თუ რატომ „გაქრა“ რუსთავის თანამედროვე ურბანული რეპრეზენტაციული ნარატივებიდან ქალაქის სოციალისტური წარსული და რატომ ჭირს ახლის შექმნა. ქალაქ რუსთავის სახის ფორმირებისა და მისი პოსტსაბჭოთა ტრანსფორმაციის პროცესზე სამეცნიერო

მსჯელობის აქტუალობას განაპირობებს თავად ქალაქ რუსთავის იდეა, რომლის მშენებლობის ინიციატივა და სამრეწველო პროფილი უშუალოდ უკავშირდება საბჭოთა სისტემას, შესაბამისად, როდესაც სისტემა იცვლება/ინგრევა, მისთვის დამახასიათებელი ყველა სახის გამოწვევა სწორედ ამ ტიპის საზოგადოებაში იჩენს თავს და მასზე საუბრისა და დაკვირვების შესაძლებლობასაც თავად იძლევა. საქართველოში საბჭოთა მემკვიდრეობის ანთროპოლოგიური კვლევის ამ პროცესზე დაკვირვება, შეიძლება გახდეს ამოსავალი წერტილი. ამდენად, საკვლევი თემის აქტუალობას განაპირობებს, ერთი მხრივ, საბჭოთა მემკვიდრეობის საკითხის სიმწვავე და მისი გავლენის ხარისხი დღევანდელობაზე, ხოლო, მეორე მხრივ, აღნიშნულ საკითხებზე სამეცნიერო ნაშრომების დეფიციტი როგორც ქართულ, ისე უცხო ენებზე. რუსთავის პოსტსაბჭოთა რეალობა დღემდე არ გამხდარა დამოუკიდებელი სამეცნიერო კვლევის ობიექტი სოციალური და ჰუმანიტარული მეცნიერებებისთვის. შესაბამისად, აღნიშნული კვლევა შეიძლება საინტერესო შენაძენი იყოს როგორც რუსთავის ურბანული კვლევის, ისე ზოგადად საქართველოს საბჭოთა კვლევებისათვის. უფრო ზოგად ჭრილში კვლევა მნიშვნელოვანია ქართული ეთნოლოგიური სკოლის ფარგლებში ახალი თემატიკის შემოტანის კუთხითაც.

საბჭოთა მემკვიდრეობის თავისებურებაზე მსჯელობისას ქალაქ რუსთავის გამოყოფა რამდენიმე ფაქტორით არის განპირობებული. რუსთავის საქართველოს პოლიტიკურ რუკაზე გამოჩენა მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ პერიოდს უკავშირდება. მეორე მსოფლიო ომის შემდგომი პერიოდი მნიშვნელოვანი, ახალი ეტაპია საბჭოთა სისტემისათვის, რომელმაც გამარჯვებულის მანტია მოისხა და კიდევ უფრო მეტი დამაჯერებლობით დაიწყო სოციალიზმის მშენებლობის ახალი ეტაპი მთელი საბჭოთა კავშირისა და სოციალისტური ბლოკის მასშტაბით. ეს პერიოდი ინდუსტრიალიზაციისა და ურბანიზაციის მაღალი ტემპით ხასიათდება. ამ ეტაპის განსაკუთრებულობას საქართველოს შემთხვევაში, თავისებურად, ერთ-ერთი ყველაზე „ძველი“ და „ახალი“ ქალაქის, რუსთავის, მშენებლობა გამოხატავს. შეიძლება ითქვას, რომ რუსთავის საბჭოთა და პოსტსაბჭოთა რეპრეზენტაციაში აკუმულირებულია ყველა ის წინააღმდეგობა და სირთულე, რომლებიც მემკვიდრეობით დაგვიტოვა საბჭოთა

სისტემამ საქართველოში. საბჭოთა მემკვიდრეობა არის ის საკვანძო საკითხი, რომელშიც მეცნიერება და ყოველდღიურობა ერთმანეთს ხვდება. მეცნიერებაში, ისევე როგორც ცხოვრების ნებისმიერ სფეროში, დღესაც მწვავედ დგას საბჭოთა მემკვიდრეობის გადააზრებისა და რეფლექსიის საკითხი¹. საბჭოთა კავშირის დაშლისთანავე გაჩნდა სამეცნიერო ინტერესი ამ მიმართულებით, თუმცა საბჭოთა მემკვიდრეობის გაგება ფართო სამეცნიერო დისკუსიის საგანი არ გამხდარა. რადიკალური პოლიტიკურ-ეკონომიკური და სოციალურ-კულტურული ცვლილებები ფართოდ აისახა მოსახლეობის ყოველდღიურობაზე. თუმცა, ახალი რეალობა იმდენად იყო ახალი, რამდენადაც ძველი აღარ იყო. სამულველი სისტემა, რომელიც დაინგრა, გამოხატავდა მოსახლეობის სურვილს ეცხოვრა განსხვავებულად, თუმცა, სასურველი შედეგი მოლოდინებისგან განსხვავდებოდა. მუშათა ინდუსტრიული ქალაქი, რომელიც დღიდან დაარსებისა დასაქმების მსურველთ საქართველოსა და საბჭოთა კავშირის მასშტაბით იზიდავდა, პოსტსაბჭოთა პერიოდში ქვეყანაში უმუშევრობის მთავარ კერად იქცა. ამდენად, რუსთავი, როგორც საბჭოთა სისტემის პირშო და მისი ერთგვარი მსხვერპლი, საბჭოთა მემკვიდრეობაზე დაკვირვებისათვის ნოყიერ ნიადაგს ქმნის და სამეცნიერო ინტერესს სხვადასხვა მიმართულებით აღვივებს.

დისერტაციაში განხილული თემის საკვლევი კითხვები ქალაქ რუსთავის საბჭოთა და პოსტსაბჭოთა ურბანული ნარატივების გამოყოფის, იდენტიფიცირებისა და მათი ანალიზის შესაძლებლობების საფუძველზე ჩამოყალიბდა:

- 1) რატომ მიმართავდა საბჭოთა სისტემა ნაციონალურ ნარატივებს ახალი, სოციალისტური ქალაქის რეპრეზენტაციისათვის? რატომ იყო დაინტერესებული და რატომ უწყობდა ხელს კომუნისტური მთავრობა ინდუსტრიული ქალაქის მშენებლობის პარალელურად ისტორიული ქალაქის რეკონსტრუქციას?

¹ საბჭოთა წარსულის გააზრებისა და რეფლექსიისათვის არაერთი საზოგადოებრივი სივრცე შეიქმნა, მათ შორის საბჭოთა კვლევის ლაბორატორია, რომელიც სხვადასხვა სახის აქტივობასთან ერთად, მოსახლეობის ფართო წრეებს აწვდის შესაბამის ლიტერატურას, თუმცა, მათი კვლევითი ინტერესი ძირითადად საბჭოთა ტერორსა და მის მსხვერპლზეა ორიენტირებული. აღნიშნული ტექსტები ამასთანავე პუბლიცისტური ხასიათისაა.

- 2) როგორ თანაარსებობდა რუსთავის „ნაციონალური“ და „ინტერნაციონალური“ ნარატივები გვერდიგვერდ და როგორი იყო მათი როლი რუსთავის ახალი მოსახლეობის იდენტობების ჩამოყალიბებაში? რა როლი ითამაშა სოციალისტურმა რეალიზმმა საბჭოთა იდენტობების ფორმირებაში? რატომ წერდნენ მუშები ლექსებსა და თხზულებებს? რატომ სტუმრობდნენ მეტალურგიულ ქარხანას ცნობილი მწერლები და საზოგადო მოღვაწეები?
- 3) რა ბედი ეწია რუსთავის ურბანულ ნარატივებს პოსტსაბჭოთა პერიოდში? რატომ დაკარგა ქალაქის „ინტერნაციონალურმა“ სახემ აქტუალობა, ხოლო „ნაციონალურმა“ - დამაჯერებლობა? როგორ აისახა რუსთავის ურბანულ სივრცეში ქალაქის ტრანსფორმაციისა და ახალი იდენტობების ძიების პროცესი?
- 4) როგორ შეიძლება შევადაროთ რუსთავის პოსტსაბჭოთა გამოცდილება მსგავსი პროფილის ქალაქს პოლონეთში - ნოვა ჰუტას? რა მსგავსება-განსხვავებების გაკეთების შესაძლებლობას იძლევა ორი ინდუსტრიული გიგანტის მომსახურე ქალაქის შედარება? მსგავსებების გვერდით, განსხვავებების გამოყოფის პირობებში, ბუნებრივია ისმის შეკითხვა, თუ რატომ მოხდა ის, რომ ნოვა ჰუტასადმი ინტერესი, როგორც ტურისტული თვალსაზრისით, ისე სამეცნიერო კუთხითაც, განუზომლად დიდია და ყოველდღიურად კიდევ უფრო იზრდება მაშინ, როცა რუსთავის დათვალიერებას არავინ სთავაზობს საქართველოში ჩამოსულ ტურისტს. სამწუხაროდ, სამეცნიერო ინტერესიც, მისი სოციალური და პოლიტიკური ბუნების გასაგებად პრაქტიკულად არ არსებობს².

² რუსთავის შესახებ სამოციერო გამოკვლევა პრაქტიკულად არ შესრულებულა საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ, გამოწაკლისს წარმოადგენს ევა პაპაშვილის სადისერტაციო ნაშრომი არქიტექტურაში დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად. კვლევები პოსტსაბჭოთა რუსთავის შესახებ ძირითადად ორი მიმართულებით არის წარმოდგენილი: ერთი, ესაა ეკოლოგიური პირობების გათვალისწინებით ჯანმრთელობის მდგომარეობის კვლევა (ობგაიძე: 2005, ხომერიკი: 1992, შუკაკიძე 1991) და მეორე, უმუშევრობისა და სამეურნეო საქმიანობის კვლევა (დურწყაია: 2000, ტივიშვილი 1999, გაგნიძე: 1994, ყანჩაველი: 1993).

კვლევის მეთოდები: დისერტაციაში წამოდგენილი საკვლევო საკითხების შესწავლა ანთროპოლოგიის კვლევის პერსპექტივიდან ხორციელდება, რომელიც ძირითადად ანთროპოლოგიური კვლევის მეთოდების გამოყენებას გულისხმობს. საკვლევო საკითხების იდენტიფიცირებისა და შესწავლის მიზნით 2011 წლიდან 2016 წლის ჩათვლით სისტემატიურად ვესწრებოდი და ვაკვირდებოდი ქალაქ რუსთავში გამართულ სხვადასხვა შეხვედრასა და ღონისძიებას. გარდა ცალკეული, დაგეგმილი, ვიზიტებისა ოჯახებში, ინტენსიურად ვესწრებოდი ქალაქში გამართულ საჯარო ღონისძიებებს, მათ შორის რუსთავქალაქობას, რომელიც ძირითადად ოქტომბრის მეორე ან მესამე კვირის ბოლო დღეს აღინიშნება. გარდა ამისა, საგანგებოდ ვიკვლევდი და ვაკვირდებოდი სხვადასხვა დღესასწაულს, როგორებიცაა: გიორგობა (23 ნოემბერი), შობა-ახალი წელი, ნათლისღება (19 იანვარი)³, 3 მარტი (დედის დღე), 8 მარტი (ქალთა საერთაშორისო დღე), 9 აპრილი (საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის დღე), 9 მაისი (ფაშიზმზე გამარჯვების დღე), 26 მაისი (საქართველოს დამოუკიდებლობის დღე) და ა. შ. დაკვირვებისა და ჩართული დაკვირვების მეთოდის საშუალებით შევეცადე გამერკვია რა მნიშვნელობა ჰქონდა ამ დღეებთან ასოცირებულ შინაარსებს ქალაქის მოსახლეობისათვის. უბრალო დაკვირვების მეთოდით შევეცადე გამერკვია, შესაბამისი ნარატივების ხილვადობა ქალაქის ურბანულ სივრცეში. ბუნებრივ ინტერესს იწვევდა საბჭოთა სისტემასთან ასოცირებული დღესასწაულების აღნიშვნისა თუ იგნორირების კერძო ან საჯარო ინიციატივებზე დაკვირვება. განსაკუთრებული დაკვირვების საგანს ქალაქის დაბადების დღედ გამოცხადებული და ქრისტიანული ნათლისღების დღე წარმოადგენდა რუსთავში. გარდა ამ დღეებთან დაკავშირებული პრაქტიკის ვიზუალიზირების მიებისა ქალაქის მასშტაბით, გამოკითხვის საშუალებით ვცდილობდი გამერკვია თუ რატომ დაიკავა ხალხის მეხსიერებაში გახსენების ადგილი დავიწყებამ? ქალაქის რაობის კონტესტში რა ახსოვდათ და რას ვერ იხსენებდნენ? რა ახალი მნიშვნელობები შეიძინა ქალაქის საჯარო სივრცეში წარმოდგენილმა მატერიალურმა და არამატერიალურმა რეპრეზენტაციამ? არაფორმალური გამოკითხვებისა და საუბრების პარალელურად, ქალაქის სხვადასხვა დარგთან

³ 19 იანვარი, საბჭოთა სისტემის მიერ გამოცხადებული იყო ქალაქ რუსთავის დაბადების დღედ (იხ. გაზეთების „მეტალურგი“ და „სოციალისტური რუსთავი“ შესაბამისი დღის ნომრები).

ასოცირებული მოქალაქეებისგან 15 ჩაღრმავებული ინტერვიუ ჩავიწერე. გარდა ამისა, რუსთავის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმი გამართულ ღონისძიებებში მივიღე მონაწილეობა სხვადასხვა სტატუსით (2011-2014), კერძოდ, სკოლის მოსწავლეებისათვის ისტორიის ცოდნის კონკურსში. სასკოლო კონკურსში, ჟიურის წევრის სტატუსით საშუალება მქონდა ჩართული დაკვირვების მეთოდით ჩემთვის საინტერესო საკითხები, გამერკვია. მუზეუმი, როგორც ისტორიის, მეხსიერებისა და რეპრეზენტაციული ნარატივების შეხვედრის ადგილი, განსაკუთრებულ ინტერესს წარმოადგენდა როგორც დასაკვირვებლად, ისე კითხვების დასასმელად. ქალაქი რუსთავი, როგორც საკვლევ ეთნოგრაფიული ველი, ერთი მხრივ, მარტივად ხელმისაწვდომი, იყო ჩემთვის, როგორც მკვლევარისათვის. ენობრივი ბარიერის არარსებობა, ურბანულ სივრცეში ორიენტირების თავისუფლება, ქალაქში სიარულისა და დაკვირვების დროს ყურადღების მიპყრობის მიზეზის არარსებობა მასალის მოპოვების შესაძლებლობას საგრძნობლად მიადვილებდა. თუმცა, მეორე მხრივ, დიდი გამოწვევა იყო ქალაქის სივრცეში დასაკვირვებელი ობიექტებისა და გამოსაკითხად რელევანტული პირების შერჩევა, რაც სათანადო ინფორმაციის შეგროვება-დამუშავებისათვის აუცილებელი პირობაა. მიუხედავად იმისა, რომ ქალაქის ეთნოგრაფიის წარმოება ქართული ეთნოლოგიური სკოლისათვის სიახლეს არ წარმოადგენს⁴, ამ მიმართულებით კვლევის წარმოება მეთოდოლოგიური კუთხით დახვეწასა და გამართვას საჭიროებს.

რაც შეეხება ზოგადმეთოდოლოგიურ ჩარჩოს, ნაშრომში გამოყენებულია შედარებითი კვლევის მეთოდი, როგორც დროის ჭრილში, საბჭოთა - პოსტსაბჭოთა, ისე გეოგრაფიული თვალსაზრისით, დისერტაციის მეოთხე თავი პოლონეთის

⁴ ქალაქის მკვიდრთა მუშათა ყოფისა და კულტურის შესწავლა საბჭოთა კავშირში 1940-იანი წლების ბოლოსა და 1950-იანი წლების დასაწყისში დაიწყო. ქალაქების ეთნოგრაფიული შესწავლისათვის გამოიყო ქალაქების სამი ჯგუფი: სამრეწველო და სარკინიგზო ტრანსპორტთან დაკავშირებული ქალაქები და ქარხნები, რომელთა სამრეწველო პროფილი ბურჟუაზიული საზოგადოებისგან მოდიოდა (ტყიბულის ქვანახშირი, ჭიათურის მანგანეცი), მეორე ქალაქების, რომელთა საწარმოები ექსპლუატაციაში სოციალიზმის დასაწყისიდან შევიდა (კასპი ცემენტი, ზესტაფონი ფეროშენადნობი) და მესამე - ომის შემდგომი პერიოდის საწარმოებით (რუსთავის მეტალურგია და ქუთაისის ავტოქარხანა). უნდა აღინიშნოს, რომ ქალაქისა და მუშათა ეთნოგრაფიული კვლევის მიმართულებაში ჩართული იყვნენ ქართული ეთნოლოგიური სკოლის გამოჩენილი წარმომადგენლები და მათი რაოდენობა 15 მკვლევარს აღენატებოდა (ჯავახიშვილი: 1971).

სოციალისტური ქალაქის, ნოვა ჰუტას განხილვასა და მის რუსთავთან შედარებას ეძღვნება. ასევე, შეიძლება ითქვას, რომ საბჭოთა და პოსტსაბჭოთა მემკვიდრეობაზე საუბრისას რუსთავის მაგალითი შესაძლოა განვიხილოთ, როგორ მაგალითის კვლევის (Case Study) მეთოდი.

კვლევისათვის დამუშავდა სხვადასხვა სახის წყარო, რაც შესაბამისი მეთოდებისა და მეთოლოგიის გამოყენებას გულისხმობს, როგორებიცაა მასალის მეორეული ანალიზი, კვლევის ვიზუალური მეთოდი, კონტენტანალიზი და სხვ.

წყაროების მიმოხილვა: ძირითადი წყარო, რომელსაც სადისერტაციო შრომა ეყრდნობა, არის ეთნოგრაფიული მასალა, რომელიც თავად ველზე მუშაობის პროცესში მოვიპოვე, ესაა დაკვირვებები, პირადი ჩანაწერები, ინტერვიუები და ჩემ მიერ გადაღებული ფოტო, ვიდეო და აუდიო მასალა. ამას გარდა ნაშრომისათვის გამოვიყენე საგაზეთო სტატიები, როგორც საბჭოთა სისტემის მიერ ნარატივიზაციის პროცესში ეფექტურად გამოყენებული სარეპრეზენტაციო ველი. ძირითადად ავიღე ორი გაზეთი (“მეტალურგი” და „სოციალისტური რუსთავი“), რომლებიც რუსთავში გამოიცემოდა და ქალაქის ცხოვრების ყოველდღიურობას ფართოდ ეხმიანებოდა. მათი მოცულობიდან გამომდინარე, მხოლოდ საიუბილეო წლების ნომრები დავამუშავე (1948, 1958, 1968, 1978, 1988)⁵. ამას გარდა ფართოდ გამოვიყენე მხატვრული ლიტერატურაც, რომელიც შესაბამისი სპეციფიკის, სტილის (იგულისხმება სოციალისტური რეალიზმი) გათვალისწინებით გულისხმობდა შესაბამის რეფლექსიას რუსთავის სოციალისტურ რეალობაზე. შესაბამისი ლიტერატურის დამუშავებამ საშუალება მომცა, ქალაქის რაობის წარმოდგენაში მუშა-პოეტების გამორჩეულ როლზე მემსჯელა, რაც შოთა რუსთაველის ქალაქ რუსთავთან ასოცირებაშიც გამოიხატებოდა. ამავე წყაროების დამუშავების საფუძველზე გამოიკვეთა აუცილებლობის ტენდენცია - საქართველოს ყველა მწერალსა თუ პოეტს საკუთარ შემოქმედებაში სათანადო ადგილი და ყურადღება რუსთავისათვის უნდა დაეთმო. კვლევისათვის მნიშვნელოვანი წყარო იყო მხატვრული და დოკუმენტური ფილმები რუსთავისა და ნოვა ჰუტას შესახებ. ვინაიდან ნარატივების

⁵ ქალაქის დაარსების წლად 1948 წელი მიიჩნევა.

ვიზუალიზაციას განსაკუთრებული როლი ეკისრება საზოგადოების მეხსიერებაზე ზემოქმედების მოსახდენად, შესაბამისი წყაროები კვლევისა და ანალიზის მიღმა ვერ დარჩებოდა. დისერტაციაში ასევე გამოყენებულია სხვადასხვა სახის ოფიციალური და არაოფიციალური დოკუმენტაცია, მათ შორის რუკები, რომლებიც ასევე კონკრეტული საკითხების გასარკვევად საგულისხმო წყაროს წარმოადგენს. კვლევის დროს, ბუნებრივია, გამოვიყენე ელექტრონული რესურსები, მაგალითად, ისეთი, როგორცაა სოციალური ქსელი და მედია. თანამედროვე რეპრეზენტაციის საშუალებები შეიძლება ითქვას, რომ ინტერნეტსა და სოციალურ ქსელებზე ბევრად არის დამოკიდებული. პოსტსაბჭოთა პერიოდის ნარატივებისა და იდენტობათა კონსტრუირებაზე დაკვირვება წარმოუდგენელია ინტერნეტის გარეშე. კონკრეტული საკითხების გასარკვევად დეტალურად განვიხილე ინტერნეტბლოგები, რომლებიც რუსთავის სკოლებმა საკუთარი ქალაქის სარეპრეზენტაციოდ განათლების სამინისტროს მიერ გამოცხადებული კონკურსისათვის მოამზადეს. ამ შემთხვევაში საშუალება მოგვეცა არამხოლოდ დაკვირვებოდით ახალი იდენტობების ნარატივიზაციას, არამედ აღნიშნული საკითხებისადმი ინტერესიც გაგვეზომა. კვლევისათვის საგულისხმო წყაროს წარმოადგენს აგრეთვე მონუმენტები და რუსთავის ურბანულ სივრცეში მათი თავგადასავალი. ამ შემთხვევაში არსებით საკითხს სივრცე და სივრცეში მოძრავი ობიექტები წამოადგენს, რომელთა გადაადგილებაც თავისებურად საერთო ღირებულებებში აქცენტების გადანაცვლებასა და ახალი იდენტობების ძიების პროცესზე მიგვითითებს.

სადისერტაციო თემისათვის სამეცნიერო თეორიული დისკურსის განსაზღვრისას, საკვლევი საკითხიდან გამომდინარე, ანთოპოლოგიის რამდენიმე თემატური ველი იკვეთება - საბჭოთა და პოსტსაბჭოთა კვლევები, ურბანული კვლევა და მეხსიერება. განსაკუთრებული რეალობა, რომელსაც პოსტსოციალიზმი/ პოსტსაბჭოთა და ტრანზიციული პერიოდი შეარქვეს, დიდი ხანია მოექცა დასავლელი მეცნიერების ინტერესის სფეროში, თუმცა მათი ინტერესი, ძირითადად ყოფილი სოციალისტური ბლოკის ქვეყნებზე კონცენტრირდა (Verdery [1991] 2002, Hann and Dunn 1996). დაგროვილი სამეცნიერო ლიტერატურის კვალობაზე, ანთროპოლოგებმა

დასვეს საკითხი ცოდნის დაგროვების ძალთა დიფერენციაციის შესახებ დასავლელ და ადგილობრივ მეცნიერებს შორის, რაც ეთიკურ საკითხებსა და პასუხიმგებლობის გრძნობას უკავშირდებოდა (DeSoto and Dudwick 200, Buchowski 2004, Hann and Skalnik 2009). სწორედ ანთროპოლოგებმა დააყენეს ექვქვეშ დასავლური საბაზრო ეკონომიკისა და დემოკრატიის გარდაუვალი გამარჯვების ალბათობის შესაძლებლობა, რომელიც სოციალისტური სისტემის ნგრევისთანავე გაჩნდა. ტრანზიციის პარადიგმა დასავლეთის პოლიტიკური და ეკონომიკური პრინციპებიდან იყო აღებული, როგორც ერთადერთი შესაძლებლობა აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნების განვითარებისათვის. ეს ტერმინი ანთროპოლოგებმა შინაარსის გამო გააკრიტიკეს, რაშიც ევოლუციური პროგრესი, სასურველი მიზნის საბოლოო შედეგი იგულისხმებოდა (Burawoy and Veday 1999, Buyandelgeriyn 2008).

აღნიშნული კრიტიკის საფუძველზე ტრანზიციის ცნება ტრანსფორმაციით შეიცვალა. აღნიშნული ტერმინი პოსტსაბჭოთა ქვეყნებისათვის განვითარების თვალსაზრისით შესაძლო მრავალფეროვნებას უკეთ გამოხატავს. ამ საკითხებზე მსჯელობას მოჰყვა შეკითხვა - ამ საზოგადოებებში მომხდარი ცვლილებები ბოლოს და ბოლოს დასრულდა თუ არა, თუ არ დასრულებულა, რა იქნება შემდგომი ეტაპი და თუ დასრულდა, რა საჭიროა ტერმინები „ტრანსფორმაცია“ და „პოსტსოციალიზმი“ (Hann 2002; Mandel and Humphrey 2002). ანთროპოლოგი კ. ჰანი, ტერმინ „პოსტსოციალიზმის“ გამოყენებას მაინც რეზონულად აღიქვამს და მიაჩნია, რომ მას ჯერ კიდევ აქვს რესურსი, იქიდან გამომდინარე, რომ სოციალიზმის იდეოლოგიური და პრაქტიკული გამოყენება აღნიშნულ საზოგადოებებში კვლავ გრძელდება. მისი აზრით, ტერმინი პოსტსაბჭოთა აღნიშნული კვლევისათვის ასევე საკვანძო ტერმინს წამოადგენს.

ჩემი სადისერტაციო თემის მოთავსება მეხსიერების კვლევების თეორიულ ჩარჩოში განპირობებულია რამდენიმე ფაქტორით. ქალაქ რუსთავის სახის ფორმირების პროცესი პირდაპირ კავშირშია საბჭოთა სისტემის მიერ წარმოებულ მეხსიერების პოლიტიკასთან. ქალაქის ადგილის შერჩევიდან დაწყებული, მისი სამრეწველო პროფილით დამთავრებული რუსთავის რეპრეზენტაციულ მოდელებში ისტორიული

ფაქტები და მოვლენები აისახა, რასაც საზოგადოების მეხსიერებაზე, ცხადია, შესაბამისი კვალი უნდა დაეტოვებინა; მშენებარე ქალაქის ახალი მოსახლეობისათვის ასევე მნიშვნელოვანი იყო ახალ იდენტობათა ფორმების შეთავაზება, სადაც სისტემის მიერ წარმოდგენილ მოდელებში, ისტორია და მეხსიერება უკანასკნელ როლს არ თამაშობდა. და ბოლოს, საბჭოთა/პოსტსაბჭოთა ურბანული ნარატივების კონსტრუირების პროცესი, რომელიც კოლექტიური მეხსიერების პროდუქტად ყალიბდება და ძალაუფლების ლეგიტიმაციას უწყობს ხელს. ამ შემთხვევაში ტერმინ „მეხსიერებას“ ვ. კანშტეინერის გაგებით ვიყენებ. მისი აზრით, მეხსიერება სამი ტიპის მოცემული ფაქტორის ურთიერთგავლენის შედეგად იქმნება. ესენია: ინტელექტუალური და კულტურული ტრადიციები, რომლებიც აყალიბებენ ჩვენს წარმოდგენებს წარსულზე, მეხსიერების შემქნელები, რომლებიც არჩევენ ტრადიციებსა და ამით მანიპულირებენ და მეხსიერების მომხმარებლები, რომლებიც იყენებენ, უკუაგდებენ ან გარდაქმნიან მათ საკუთარი გამოცდილებისა და ინტერესების შესაბამისად (Kansteiner 2002). ხოლო ვ. კლეინი, რომელიც მეხსიერების კვლევების პოსტმოდერნისტული კრიტიკით გამოდის, აღნიშნავს, რომ ტერმინ „მეხსიერებით“, რისი გაკეთებაც შეიძლება, არის ის, რომ აჩვენო, თუ როგორ მუშაობს რეპრეზენტაცია და ახსნა რეპრეზენტაციის ძალის დიალექტიკა (Klein 2000).

მეხსიერების, დამოუკიდებელ კვლევის სფეროდ გამოყოფა მ. ჰალბვაქსის სახელს უკავშირდება, რომელმაც ინდივიდისათვის სახასიათო დამახსოვრების უნარი საზოგადოებას, კოლექტივს დაუკავშირა და ტერმინი „კოლექტიური მეხსიერება“ გამოყო, რაც კოლექტიურად გაზიარებული წარსულის რეპრეზენტაციას გულისხმობდა. მიუხედავად იმისა, რომ მეხსიერების აღნიშნული გაგება თავისებურად ეხმიანება წარსულის ისტორიოგრაფიულ რეპრეზენტაციას, მან წარსულის კოლექტიური მეხსიერება მკაფიოდ გამიჯნა ისტორიისგან. კოლექტიური მეხსიერების ფორმირების პროცესში მისთვის ამოსავალი ფაქტორი ყოვედლიური კომუნიკაცია იყო, რისი ნაკლებობაც დავიწყებას გამოიწვევდა (Habwachs [1920] 1980). ჰალბვაქსის ტრადიციის გამგრძელებლად პიერ ნორა მიიჩნევა, რომელიც არსებულ თეორიულ დისკურსს გასცდა და მეხსიერების ისტორიული „ადგილების“ გამოყოფით,

საფრანგეთის მაგალითზე, კოლექტიური მეხსიერების საგულისხმო ილუსტრაციები შემოგვთავაზა. მისთვის მეხსიერება საზოგადოების ყოველდღიურობაში განსხეულებული რეალობაა მაშინ, როცა ისტორია წარსულის რეკონსტრუქციას წარმოადგენს, რომელიც აღარ არსებობს. ამგვარად, მისთვის ისტორია ტოტალური ფენომენია, რომელიც ფრაგმენტულ მეხსიერებას უპირისპირდება და მისი ადგილის დაკავებას ცდილობს (Nora 1998).

მეხსიერებისა და ისტორიის მიმართების საკითხი გასხვავებულად დგას სხვა ავტორთა შრომებში. მათი უმრავლესობა აქცენტს ისტორიისა და მეხსიერების გადაკვეთის შესაძლებლობებზე აკეთებს, იმაზე, რომ ერთი მეორეს შეიძლება აგრძელებდეს (Cubitt 2007, Kansteiner 2002, Olick and Robbins 1998). ისტორიისა და მეხსიერების ურთიერთდაკავშირებულობას ნაწილი ტერმინ „სოციალური მეხსიერების“ გამოყენებით გამოხატავს. რომლის მიხედვითაც მეხსიერება არასდროსაა რეპრეზენტაციებსა და დისკურსებს მოწყვეტილი, რაც ისტორიოგრაფიის, მედიისა და პოლიტიკის სივრცეში იქმნება (Vodopivec 2010). მსგავსი ფენომენის გამოსახატავად „სოციალური მეხსიერების“ გვერდით გამოიყენება ტერმინები „ცოცხალი ისტორია“ (Richardson 2008), „კულტურული მეხსიერება“ „მნემოისტორია“ (Assman 2011), „ეროვნული მეხსიერება“ „საჯარო მეხსიერება“ „ხალხური მეხსიერება“ (Hutton 1992) და სხვა. წარმოდგენილი სადისერტაციო ნაშრომში მეხსიერებისა და ისტორიის მიმართების ორივე მიდგომა გამოყენებულია სხვადასხვა საკითხის გასაანალიზებლად, რიგ შემთხვევაში ვხვდებით ისტორიისა და მეხსიერების დაპირისპირებას, სადაც ადგილს „დავიწყება“ იკავებს, რიგ შემთხვევაში კი მეხსიერება ისტორიის გაგრძელებას წარმოადგენს, იმის მიხედვით, თუ რა კონტექსტს ეხება საქმე.

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხი, რომელზეც მეხსიერების კვლევებში აქტიური დისკუსია მიმდინარეობს, არის ინდივიდუალური მეხსიერების მიმართება კოლექტიურთან. ამ თვალსაზრისით, ხშირად კრიტიკულად უბრუნდებიან ჰალბვაქსს, რომელიც ინდივიდის მეხსიერებას კოლექტივისგან დამოუკიდებლად არ განიხილავდა. მისი მტკიცებით, შეუძლებელია ინდივიდმა მისივე ჯგუფის გარეშე

დაიმახსოვროს რაიმე. იგი მხოლოდ ავტობიოგრაფიულ მეხსიერებას (პირადი გამოცდილებები) გამოყოფდა კოლექტიურისგან. ამის საპირისპიროდ თანამედროვე კვლევების ტენდენცია ამ ორი კატეგორიის მეხსიერებას ურთიერთდაკავშირებულად განიხილავს და მათ შორის იერარქიას არ გამოყოფენ და არც ცალკეულის უპირატესობას ამტკიცებენ. „თითქმის ყველა პიროვნული მოგონება დაისწავლება, მემკვიდრეობით გადაეცემა ან უბრალოდ ეცნობება სოციალური მეხსიერების საერთო წყაროდან“ (Brundage 2000). ხოლო ერთიანი მეხსიერების ჩამოყალიბებაში ინდივიდები შესაბამის როლს ასრულებენ.

წარსულის შესახებ გადმოცემულ ამბებში ადამიანები საგულისხმო კულტურულ კონტურებს ხაზავენ და მათ ინტერპრეტაციას ეწევიან, ხშირად ანგარიშს არ უწევენ და უარყოფენ ისეთ საკითხებს, რომლებიც ერთიან ნორმებში არ თავსდება. ამავდროულად არ არსებობს ერთიანი მეხსიერების გაგება, რომელსაც ჯგუფის ყველა წევრი იზიარებს (Welzter 2010, Hever and Kut 2010). ელიზაბეტ ჯელინის დაკვირვებით, ნებისმიერ დროსა და ადგილას, წარმოუდგენელია იპოვო ერთიანი მეხსიერება, ერთიანი ხედვა და წარსულის ერთნაირად გაზიარებული ინტერპრეტაცია. შესაძლოა ისტორიულ დროსთან მიმართებაში იყოს უფრო მაღალი ხარისხის თანხმობა წარსულის რაობის შესახებ, როდესაც ერთ წყაროს ვხვდებით, თუმცა ის ტექსტიც ხომ გამარჯვებულის ამბავია, ისტორიულ ჭიდილსა და ბრძოლაში გამოვლილის (Jelin 2003). მაშინ, როცა, ნებისმიერ საზოგადოებაში, შესაძლოა, არსებობდეს მეხსიერების „მულტი კოლექტიურობა“ კანშტეინერი დაობს, რომ ინდივიდი ყოველთვის არის რამდენიმე მნემონიკური საზოგადოების ნაწილი და რომ ჯგუფური გახსენება სხვადასხვა დონეზე გამოიყენება (2002: 189).

ერთ-ერთი საგულისხმო თემა, რომელიც თანამედროვე მეხსიერების კვლევებში ხაზგასმით გხვდება, არის მეხსიერებისა და იდენტობის მიმართების საკითხი. იდენტობაზე ფოკუსირებით მეხსიერების პოლიტიკური და ფსიქოლოგიური გამოყენების შესაძლებლობებზე ხდება ყურადღების გამახვილება. იდენტობა, მეხსიერების მსგავსად, უფრო პროცესს მოგვაგონებს, ვიდრე დასრულებულ

პროდუქტს, რომელიც რეპრეზენტაციის ფარგლებში ოპერირებს (Hall 1996). მეხსიერება, იდენტობასთან მიმართებაში განიხილება როგორც იარაღი, რომელიც აკონსტრუირებს, ურთიერთობს და მოსახლეობისათვის სამყაროს სიმბოლური მოდელებით გაგებას უზრუნველყოფს (Misztal 2003). მეხსიერება, როგორც ასეთი, უბიძგებს ჯგუფს სოლოდარობისა და ჯგუფური მიკუთნებულობისკენ (Climo and Cattel 2002, Olick and Robbins 1998). მეხსიერება, იდენტობის ლეგიტიმაციისათვის ფართოდ გამოიყენება, არსებითი მნიშვნელობები ნებისმიერი ინდივიდუალური თუ ჯგუფური იდენტობებისათვის ფორმირდება მოგონებების საშუალებით (Fentress and Wickhan 1992). წარსული, ხელშესახები ხდება მნემონიკური პრაქტიკითა და შესაბამისი ადგილების საშუალებით, როგორებიცაა, დღესასწაულების აღნიშვნა, მემკვიდრეობა, გმირები, ენა, მონუმენტები და მუზეუმები. სწორედ ისინი ემსახურებიან ჯგუფისათვის, მათ შორის ერისათვის, ერთიანობის საფუძველის შექმნასა და კონსესუსის ილუზიას, რომელიც მთავრობისათვის ლეგიტიმაციას ემსახურება (Climo and Cattel 2002). მეხსიერება და იდენტობა ურთიერთგადაჯაჭვულია, ვინაიდან არამხოლოდ იდენტობა საზრდოობს მეხსიერებით, არამედ თავად მეხსიერებაც ყალიბდება იდენტობის შედეგად (Gillis 1994).

მეხსიერება ყოველთვის არ ემსახურება ჯგუფის შეკვრას, პირიქით, იდენტობების გამოყოფისა და პოლიტიკური პროექტების საგანიც შეიძლება გახდეს. მეხსიერებები ღრმად დაკავშირებული ძალაუფლებასთან (Hodgkin and Radstone 2003, Olick and Rabbins 1998). მეხსიერებისათვის ბრძოლა, როგორც წესი, ზემოდან ქვემოთ მიემართება თუმცა, ოლიგ და რობინსის მტკიცებით, მეხსიერებისათვის შეჯიბრი შესაძლოა როგორც ზემოდან, ისე ქვემოთ და როგორც ცენტრიდან, ისე პერიფერიიდან. აღნიშნული დისკუსია ფართოდ ეხმიანება დისერტაციაში დასმულ საკითხს, რადგან რუსთავში მეხსიერების პოლიტიკა, რომელსაც სისტემა ისტორიული ფაქტების გამოყენებით აქტიურად ეწოდა (მაგ. შოთა რუსთაველის ქალაქის აღორძინება), მისი ძალაუფლებით იყო გამყარებული, რაც, თავის მხრივ ლეგიტიმაციის საკითხს უკავშირდებოდა. მაშინ, როცა მსგავსი მცდელობები პოსტსაბჭოთა პერიოდში ხელისუფლების მხრიდან არაეფექტური, ნაკლებ დამაჯერებელია და გაუზიარებელი

რჩება მოსახლეობის მხრიდან. ახალი ნარატივების ფორმირების პროცესში, რასაც, თავის მხრივ, მოსახლეობის მეხსიერება უშლის ხელს, ნაკლებად ან თითქმის არ მონაწილეობს ხელისუფლება, რომელსაც არ შესწევს უნარი „დაწეროს“ ახალი ისტორია და აწარმოოს შესაბამისი მეხსიერების პოლიტიკა. სადისერტაციო კვლევაში ქალაქ რუსთავის მაგალითზე ნათლად ჩანს რეპრეზენტაციის, იდენტობების, ურბანული ნარატივებისა და მეხსიერების ურთერთმიმართება და ურთიერთდამოკიდებულება. ჩემი სამეცნიერო კვლევისათვის ასევე ვიყენებ სოციალისტური რეალიზმის თეორიულ ჩარჩოს, რომელიც ფართოდ გამოიყენებოდა საბჭოთა სისტემის მიერ, როგორც რეპრეზენტაციული საშუალება იდენტობების ფორმირებისათვის. ამ შემთხვევაში გამოვყოფდი ევგენი დობრენკოს ნაშრომს სოციალისტური რეალიზმის პოლიტეკონომია, სადაც იგი მხატვრული შემოქმედების მეთოდს, „სოცრეალიზმს“ ფართო სოციალურ, ეკონომიკურ, პოლიტიკურსა და კულტურულ კონტექსტში განიხილავს (Dobrenko: 2007).

რაც შეეხება უშუალოდ ქართულ სამეცნიერო სივრცეში რუსთავის შესახებ კვლევებს, მათი მოძიება ძირითადად საბჭოთა პერიოდშია შესაძლებელი. პირველი სამეცნიერო კვლევა რუსთავის შესახებ აკადემიკოს ლევან ჭილაშვილს ეკუთვნის, რომელმაც 1958 წელს წარმოადგინა სადისერტაციო ნაშრომი - „რუსთავის არქეოლოგიურ-ისტორიული ნარკვევი“. არქეოლოგიური მასალის საფუძველზე განიხილა ანტიკური და შუა საუკუნეების რუსთავის ისტორიული რეკონსტრუქცია. შეიძლება ითქვას, იყო პირველი ფუნდამენტური კვლევა რუსთავის შესახებ, რომელმაც სამეცნიერო საზოგადოებას კონკრეტული და საგულისხმო ინფორმაცია მიაწოდა ისტორიული ქალაქის შესახებ (ჭილაშვილი 1958). ყურადსაღებია ის ფაქტი, რომ რუსთავის არქეოლოგიური თვალსაზრისით შესწავლა სოციალისტური რუსთავის მშენებლობის პარალელური პროცესია. 1964 წელს ქეთევან თოფურიძემ რუსთავის ყოფა ახალ ისტორიულ კონტექსტში განიხილა. აღნიშნული სამეცნიერო კვლევა, მისი წინამორბედისგან განსხვავებით სოციალისტურ სისტემაში ქალაქის რაობის გაგებასა და მისი სპეციფიკის გამოყოფას ემსახურება (თოფურიძე 1964).

ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის შრომებში ვხვდებით რუსთავის ისტორიის ნარკვევებს, ავტორთა კოლექტივის მიერ შედგენილ სტატიათა კრებულში ამიერკავკასიაში შავი მეტალურგიისათვის ბაზის მომზადების საკითხები, რუსთავის მშენებლობის შესახებ გადაწყვეტილების მიღების ისტორიული კონტექსტი; რუსთავის მეტალურგიული კომბინატის ამუშავების ისტორიისა და რუსთავის მეტალურგიული ქარხნის სამრეწველო მიღწევები და სირთულეები ისტორიულ კონტექსტშია განხილული (რედ. ჩხარტიშვილი 1986).

რაც შეეხება საბჭოთა მემკვიდრეობის გააზრებას სამეცნიერო დონეზე მეხსიერების კონცეპტის გამოყენებით, შეიძლება გამოვყოთ ნ. ჩიქოვანის სტატია „საბჭოთა დრო და პოსტსაბჭოთა მეხსიერება: როგორ კონსტრუირდება ახალი მეხსიერება საქართველოში“, სადაც საუბარია მეხსიერების ადგილებისა და ნარატივების ტრანსფორმაციაზე. ამ პროცესებზე დაკვირვებისა და რეფლექსიისათვის, იგი საქართველოს ისტორიიდან ორ საკვანძო მოვლენას გამოყოფს, საქართველოს გასაბჭოებასა და მეორე მსოფლიო ომს. ამ ისტორიულ ფაქტებთან დაკავშირებით ნარატივების კონტრუირებას მეხსიერების პოლიტიკის ნაწილად განიხილავს (Chikovani 2017). მ. თორია მეხსიერების ადგილების გამოყოფის თავისებურებებს საქართველოში, 2003 წელის, ე.წ. „ვარდების რევოლუციის“ შემდგომ პერიოდში ხელისუფლების მიერ გატარებული მეხსიერების პოლიტიკის ფონზე განიხილავს, რაც საბჭოთა წარსულის გადააზრებასა და მთავრობის ლეგიტიმაციის საკითხს უკავშირდება.

საგულისხმო შრომებს საბჭოთა და პოსტსაბჭოთა ურნაბული ტრანსფორმაციის შესახებ ვხვდებით კრებულში „თბილისი ცვლილებების ხანაში (ურბანული სივრცისა და ქალაქგეგმარების სოციალურ-კულტურული განზომილებანი). კრებულში ფართოდ და საინტერესოდ არის წამოდგენილი საქართველოს დედაქალაქის განვითარების თავისებურებანი საბჭოთა და მის შემდგომ პერიოდში როგორც ქალაქგეგმარების, ისე ნარატივიზაციის კუთხით, სადაც მეხსიერება როგორც გახსენებისა და დავიწყების შესაძლებლობა შესაბამის ადგილს იკავებს თბილისის ურბანულ სივრცეში (სალუქვაძე (რედ.) 2010).

ნაშრომის სტრუქტურა: სადისერტაციო ნაშრომი შედგება შესავლის, ოთხი თავის, 17 ქვეთავის, დასკვნების, საილუსტრაციო მასალისა და ბიბლიოგრაფიისგან.

პირველ თავში ქალაქ რუსთავის მშენებლობასთან დაკავშირებული ნაციონალური ნარატივების დაბადებისა და ჩამოყალიბების პროცესია განხილული. ამიერკავკასიაში შავი მეტალურგიის განვითარების საკითხი და მისთვის შესაბამისი ადგილის მოძიება რუსთავის რეპერეზენტაციულ ნარატივში საგულისხმო ადგილს იკავებს. მისი წარდგენა საზოგადოებისათვის გაუდაბურებულ ველად და ისტორიულ ნაქალაქარად შემთხვევითი არ ყოფილა. რუსთავის ნაციონალურ ნარატივში რუსთავის, როგორც რუსთაველის ქალაქის, წარმოჩენა, ასევე ბუნებრივად თავსდება. ქართული იდენტობისათვის რუსთაველის მნიშვნელობიდან გამომდინარე, სოციალისტური რუსთავის შოთა რუსთაველთან ასოცირება კომუნისტებისათვის, ერთგვარ ცდუნებად იქცა. ამავე ნარატივში თავსდება ხალიბების თემაც, როდესაც შავი მეტალურგიის განვითარება ქართულ მიწაზე ხალიბთა მემკვიდრეობის გაგრძელებად გამოცხდდა. რუსთავის ნაციონალური ბუნების ვიზუალიზაციის მნიშვნელოვან სივრცეს რუსთავის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმი წამოადგენს, რომელმაც შესაბამისი ფუნქცია პოსტსაბჭოთა პერიოდშიც შეინარჩუნა. რუსთავის, როგორც ნაციონალური ღირებულებების მქონე ქალაქის წარმოჩენა სტალინის პიროვნულ ფაქტორსაც დაუკავშირდა, რომელმაც როგორც საქართველოს ისტორიის კარგმა მცოდნემ, ზემოთ ჩამოთვლილი ფაქტორები გაითვალისწინა და საქართველოს ისტორიული ქალაქი დაუბრუნა/აჩუქა.

მეორე თავში რუსთავის ინტერნაციონალური სახის ფორმირების თავისებურებებია განხილული, რაც ერთი მხრივ, იდეოლოგიურად სასურველ მოდელს წამოადგენდა, ხოლო, მეორე მხრივ კი, სოციალისტურ ქალაქში შექმნილ რეალობას ასახავდა. სისტემის მხრიდან, რუსთავის, როგორც, ორმოცი ძმის ქალაქის ბრენდირება მისი რეპრეზენტაციული მოდელის შექმნის მნიშვნელოვან ნაწილად იქცა. რუსთავის ინტერნაციონალური ბუნების წარმოჩენით ახდენდნენ მის საბჭოთა კავშირთან ასოცირებას, რომელიც ხალხთა მეგობრობის იდეას უწევდა პროპაგანდას. ქალაქის

ინტერნაციონალური რეპრეზენტაციის მოდელი საინტერესოდ თანაარსებობდა ნაციონალურთან, რაც ისტორიული ქალაქის ხელახალი დაბადების იდეაში გამოიხატებოდა, რაც მხოლოდ მომძე ხალხთა თანადგომის შედეგად გახდა შესაძლებელი.

ქალაქის ინტერნაციონალური ნარატივების ფორმირების ნაწილს წარმოადგენს ახალი, საბჭოთა იდენტობების ფორმირების საკითხიც. ახალი იდენტობების საგანი იყო შრომის ღირებულებების სათავეში მოქცევა და მისი ბრძოლასთან გათანაბრდა. ფაბრიკა-ქარხნებში მუშაობა შემოქმედებით შრომასთან გაიგივდა, ნაყოფიერი შრომა კი - პატრიოტიზმთან, რომელიც გმირობის წყაროდაც შეიძლება ქცეულიყო. ხალხთა მეგობრობის ქალაქში საბჭოთა იდენტობების ფორმირებაში მნიშვნელოვან როლს სოციალისტური რეალიზმი თამაშობდა, რომელიც რეალობის ფაბრიკაციის გზით არსებულის ჩანაცვლებას გულისხმობდა.

მესამე თავში საბჭოთა ნაციონალური და ინტერნაციონალური ნარატივების ტრანსფორმაციის პროცესის თავისებურებების გარკვევის მცდილობაა წარმოდგენილი. ამ თავში დასმულია კითხვები: თუ რატომ დაკარგა აქტუალობა ქალაქის ინტერნაციონალურმა ნარატივებმა და რატომ აღარ არის დამაჯერებელი ქალაქის ნაციონალური ნარატივები. წარმოდგენილი საკითხები რეფლექსიას ახდენს რუსთავის საბჭოთა მემკვიდრეობაზე. ამავე თავში რუსთავის ახალი იდენტობისათვის შესაბამისი მარკერების გამოყოფის შესაძლებლობები მეხსიერების პოლიტიკისა და რეპრეზენტაციული საშუალებების ჭრილში განიხილება. აქვე ვხვდებით ქალაქის რაობის პერცეფციის ანალიზის მცდელობას, რაც მეხსიერებისა და დავიწყების დიალექტიკით კონცეპტუალიზდება და ქალაქის ურბანულ სივრცეში შესაბამისი ფორმებით არის მატერიალიზებული.

მეოთხე თავი პოლონეთის სოციალისტური ქალაქის - ნოვა ჰუტას განხილვას ეთმობა როგორც კრაკოვის, ისე ერთიანი პოლონეთის კონტექსტში. რუსთავის მსგავსად, ნოვა ჰუტას „ამბავი“ მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ პერიოდში იწყება. ორივე შავი მეტალურგიის მუშათა ქალაქად დააპროექტეს. ორივე ქალაქის მშენებლობა

საბჭოთა კავშირის ლეგიტიმაციის საკითხსა და მისი ძალის რეპრეზენტატულობას დაუკავშირდა, თუმცა, მათი განვითარება სხვადასხვა მიმართულებით წარიმართა. მათ შორის არსებული განსხვავებულობა საბჭოთა სისტემისა და მისი მემკვიდრეობის თავისებურებებზე მსჯელობისათვის ფართო შესაძლებლობებს იძლევა საქართველოსა და პოლონეთის მაგალითებზე. ნოვა ჰუტა უკვე დიდი ხანია მოექცა სამეცნიერო ინტერესის სფეროში. იმის მიუხედავად, რომ დღეს იგი კრაკოვის მუნიციპალური ადმინისტრაციის ნაწილია, თვითმყოფადობას მაინც ინარჩუნებს და ტურისტული კუთხითაც ძალიან პოპულარულია. ამ თვალსაზრისით რუსთავის ნოვა ჰუტასთან შედარებას, გარდა იმისა, რომ საგულისხმო დასკვნების გაკეთების შესაძლებლობას იძლევა, პრაქტიკული დანიშნულებაც შეიძლება ჰქონდეს, მოხდეს, რა რუსთავის საბჭოთა წარსულის „აღიარება“, მისი ტურისტულ პროდუქტად ქცევა და შესაბამისი საკითხებით დაინტერესებული ადამიანებისათვის შეთავაზება. აღნიშნულ თავში ერთი მხრივ, რუსთავი წარმოდგენილია, როგორც დიდი სამეცნიერო კვლევის პოტენციალის მქონე ქალაქი, ხოლო, მეორე მხრივ, მისი ახლო წარსული ტურისტულ რესურსადაა გააზრებული, რომელიც ჯერ ადგილობრივებმა უნდა შეამჩნიონ, რათა შემდგომ სხვებს შესთავაზონ. ამ შემთხვევაში ნოვა ჰუტა საკუთარი გამოცდილებით საინტერესო მაგალითს ქმნის რუსთავისა და მთლიანად საქართველოსათვის.

თავი პირველი

რუსთავის მშენებლობა და ქალაქის რეპრეზენტაციის

ნაციონალური ნარატივები

სოციალისტური რუსთავის მშენებლობის ეფექტური რეპრეზენტაციისათვის კომუნისტურმა რეჟიმმა, ქალაქისა და ქვეყნის წარსულს მიმართა. ისტორიაში მოძიებული ნაციონალური ნარატივები ოფიციალურ ვერსიებად შესთავაზა საზოგადოებას, რითაც ერთი მხრივ საკუთარი ლეგიტიმაციის ხარისხი გაამყარა, მეორე მხრივ, მეტი წონა და ფასი შესძინა საკუთარ შემოქმედებას.

ქალაქ რუსთავის მშენებლობა მეორე მსოფლიო ომის დამთავრებას უკავშირდება და ქვეყნის ინდუსტრიალიზაციის მთავარ არენად იქცევა, ნიმუშად ნათელი და დიადი მომავლისა. მეტალურგიული ქალაქის მშენებლობისათვის რუსთავის ველი, ისტორიული ნაქალაქარი შეირჩა, რომელიც 1944 წლებისათვის, როდესაც მეტალურგიული ქარხნის მშენებლობას ჩაეყარა საფუძველი დაუსახლებელი და უდაბური იყო (თოფურიძე 1965: 41; გერგედავა 1986: 27; ბაქრაძე 1974: 4). ხოლო ქალაქის დაარსების ოფიციალურ თარიღად მიჩნეულია 1948 წელის 19 იანვარი⁶. აქვე აღვნიშნავ, რომ გარკვეული სიმბოლოზობის მატარებელია ფაქტი, რომლის მიხედვითაც ქალაქის დაბადების დღე მართმადიდებლური კალენდრით ნათლისღების დღესასწაულს ემთხვევა. რაც შეეხება ქალაქის სახელს, ნამოსახლარი ქართულ ისტორიულ წყაროებში სამი სახელითაა ცნობილი: ბოსტან–ქალაქი, ნაგები და რუსთავი⁷. ბუნებრივია, მათგან ყველაზე ისტორიულად მჟღერი და დამაჯერებელი აირჩა ქალაქის წარსადგენად. კომუნისტებმა ქალაქისთვის საქართველოს ისტორიაში ადგილის მოძიებით, თავად ქვეყნის ისტორიის წაკითხვის თავისებური ინტერპრეტაციებიც შემოგვთავაზეს. აიღეს

⁶ 1948 წლის 19 იანვარს საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის ბრძანებულებით გარდაბნის რაიონის დაბა რუსთავს ეწოდა ქალაქი რუსთავი (ლეჟავა: 1963)

⁷ ქალაქის დასახელების აღნიშნული ვერსიებს მოისმენთ რუსთავის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში გიდისგან.

რა საკუთარ თავზე ისტორიის რეკონსტრუქცია ამით მეხსიერების შემქმნელებად მოგვევლინენ.

ქალაქ რუსთავის დაარსებიდან მოყოლებული, მისი რეპრეზენტაციასა შეიძლება რამდენიმე საკითხი გამოვყოთ, რაც ქალაქის ნაციონალურ მნიშვნელობას უსვამს ხაზს და ქალაქის ქვეყნის ისტორიის კონტექსტში წაკითხვის საშუალებას იძლევა:

1) ქალაქის მშენებლობისათვის ადგილის შერჩევა; გაუდაბურებული, გავერანებული, ხრიოკი ადგილი დასურათხატება; ისტორიული ქალაქის მნიშვნელობის წარმოჩენა. ისტორიული ქალაქის აღდგენა-აღორძიების იდეა და მისი რეალიზაციის შესაძლებლობები;

2) ქალაქის მხარეთმცოდნეობის/ისტორიული მუზეუმის შექმნა და მისი სამეცნიერო-პოპულარული დისკურსის გააქტიურება; ქალაქის ორი რეალობის პარალელური მშენებლობა; ქალაქის მიწისზედა და მიწისქვეშა რეალების გამთლიანების შესაძლებლობა;

3) ქალაქის ასოცირება უდიდეს ქართველ პოეტ შოთა რუსთაველთან; ამბიციური პროექტის ამბიციური სახელი, ლიტერატურული და ისტორიული ფანტასმაგორიები;

4) მივიწყებული ტრადიციების აღორძინება, ქალაქის ეკონომიკური პროფილი და მისი გამომდახილი საქართველოს შორეულ ისტორიაში, კერძოდ ხალიბთა მემკვიდროების გაცოცხლების იდეა.

5) სტალინის პიროვნული ფაქტორი და მისი მონაწილეობის მითოლოგიზაცია ქალაქის კონტექსტში

პარაგრაფი პირველი

ქალაქი, როგორც საწყისი და გაგრძელება

ქალაქის მშენებლობის მნიშვნელობის და აქტუალობის წარმოსაჩენად მხოლოდ ინდუსტრიალიზაციის გეგმა ვერ იქნებოდა საკმარისი. საჭირო იყო სათანადო ადგილის შერჩევა-მოძიება. ადგილის, რომელიც, ერთი მხრივ, შესაძლებლობას მისცემდა რეჟიმს საკუთარი წარმოდგენები ახალი ტიპის ქალაქზე განეხორციელებინა, მეორე მხრივ, კი საკუთარი თავი, აღმშნებელ, სამართლიან და დიდსულოვან სისტემად წარმოეჩინა, რომელიც ქვეყანას დანგრეულ-გაუდაბურებულ ქალაქს უბრუნებდა.

ინდუსტრიული ქალაქის მშენებლობის შესაძლებლობა საქართველოში 30-იანი წლებიდან განიხილებოდა. თუმცა კონკრეტული ნაბიჯები ამ გეგმის განსახორციელებლად, მხოლოდ მეორე მსოფლიო ომის მსვლელობისას გადაიდგა, როდესაც კიდევ უფრო მძაფრად დადგა საკითხი მეტალურგიული ქარხნების პერიფერიებში გადატანის აუცილებლობის შესახებ. ადგილის შერჩევა საკმაოდ დიდ სირთულეებს უკავშირდებოდა, რადგან მეტალურგიული ინდუსტრიის განვითარება შესაბამის საგზაო ინფრასტრუქტურისა და ნედლეულის მიწოდების შესაძლებლობების არსებობას გულისხმობდა. აღნიშნული საკითხები პერიოდულად სხვადასხვა ტიპის შეხვედრებზე განიხილებოდა. პროექტის მასშტაბურობიდან გამომდინარე ცალკეული საკითხი საკავშირო დონეზე წყდებოდა. მესამე ხუთწლედის გეგმაში უკვე გათვალისწინებული იყო ბაქოში პატარა გადამამუშავებელი მეტალურგიული ქარხნის აგება. 1940 წლის დასაწყისში, რესპუბლიკის საგეგმო ორგანიზაცია, საფუძვლიანად ასაბუთებდა საქართველოში კერძოდ, ქუთაისში სრული მეტალურგიული ციკლის მქონე საშუალო სიმძლავრის მეტალურგიული ქარხნის აშენების მიზანშეწონილობას. ქუთაისზე არჩევანის შეჩერებას სპეციალისტები მისი მდებარეობისა და წარმოების რენტაბელობის გათვალისწინებით ასაბუთებდნენ (ჩხარტიშვილი 1986: 23).

ქართველი სპეციალისტების შეთავაზების მიუხედავად 1940 წელს მიღებული იქნა გადაწყვეტილება ამიერკავკასიაში მეტალურგიული ქარხნის ორ ადგილზე მშენებლობის თაობაზე (თბილისსა და ბაქოში). სპეციალურმა კომისიამ თბილისის მახლობლად „ველის“ ტერიტორია შეარჩია. ქარხნის ასაგებად მოსამზადებელი სამუშაოები 1940 წელსვე დაიწყო. თუმცა სამუშაოები ნელა და არადადამაკმაყოფილებლად მიმდინარეობდა. 1941 წელს კი, ვინაიდან საბჭოთა კავშირისათვის მეორე მსოფლიოომი სხვა ფაზაში გადავიდა სამშენებლო სამუშაოები შეჩერდა (გერგედავა 1986: 25).

მეტალურგიული ქარხნის მშენებლობის აუცილებლობა კვლავ აქტუალური გახდა 1943-1944 წლების მიჯნაზე. „ველის“ ტერიტორია ამჯერად დაწუნებულ იქნა, ქარხნის განვითარების შესაძლებლობების შეზღუდულობის გამო. სანაცვლოდ: „თბილისის სამხრეთ-აღმოსავლეთით 27 კილომეტრზე ახალი ტერიტორია შეარჩიეს. ესაა მდინარე მტკვრის მარცხენა მხარეს მდებარე ძველი ქართული ქალაქის - რუსთავის - ნანგრევების მიდამოები, რომელიც შესანიშნავი გეოგრაფიული გარემო პირობების მიუხედავად, მტრის არაერთი შემოსევის გამო, აქამდე უკაცრიელ ტრამალად იყო ქცეული“ (ჩხარტიშვილი 1986: 28).

ამ „უკაცრიელი ტრამალის“ შესახებ 1949 წლის აგიტატორის ბლოკნოტში ვკითხულობთ: „მხოლოდ გაზაფხულზე, ისიც ორიოდე კვირით, ამწვანდებოდა მთელი ეს უზარმაზარი ველი. გარდაბნელი მწყემსები ამით სარგებლობდნენ და იქ საქონელს მიერეკებოდნენ საძოვრად, ხოლო როდესაც კარგ ბალახს ეკალბარდი დაჯახნიდა და ზაფხულის მწვავე მზე სუსტ ბალახს შეტრუსავდა, რუსთავის ველზე საქონელიც ვერ ძლებდა და ჯოგი ადგილს ინაცვლებდა“ (ლომთაძე 1949: 29). რუსთავის ველი, რომელიც ქალაქის მშენებლობისათვის განიხილებოდა, წარმოდგენილია, როგორც ყოვლად გაუსაძლისი ადგილი ცხოველებისთვისაც კი. აღნიშნული კონტექსტის აქცენტირება კიდევ უფრო ამძაფრებს გადაწყვეტილების აქტუალობას. ამ ფორმით წამოდგენილი სამშენებლო ველი, რომელსაც ფუქცია არ გააჩნდა, დამდგარი შედეგის მნიშვნელობას კიდევ უფრო აზვიადებს და გრანდიოზულად წარმოაჩენს.

მეტალურგიული გიგანტისათვის ადგილის შეჩვევის საკითხს ფართოდ ეხმიანება 1938-1952 წლებში, ცეკას პირველი მდივანი, კანდიდ ჩარკვიანი მემუარებში. იგი წერს რომ, 1943 წელს მან საჭიროდ ჩათვალა თავიდან დაეყენებინა, საკითხი საქართველოში მეტალურგიის მშენებლობის თაობაზე. აქვე ვხვდებით მის მსჯელობას, რომლის მიხედვითაც შექმნილ ვითარებაში დაგეგმილი მეტალურგიული ცენტრის მშენებლობისათვის განსხვავებული გარემო პირობები იყო საჭირო. მისი ვარუდებით ქარხნის მშენებლობა ბევრად დიდ და გაცილებით მოხერხებულ ტერიტორიას მოითხოვდა, ვიდრე მისთვის უწინ გამოყოფილი ველის ტერიტორია იყო. მისი ლოგიკა ასევე ვითარდება: „თბილისის რაიონს კარგად ვიცნობ. ჩემი შეხედულებით, ყველა ჩამოთვლილ პირობას თბილისიდან 27-28 კილომეტრის მანძილზე მდებარე რუსთავის ველი დააკმაყოფილებდა. იგი საქართველოს რელიეფისათვის უჩვეულო ვაკე ადგილი იყო, ვრცელი და ხევებით დაუნაწევრებელი.... ადგილიც ხომ ისტორიული იყო. აქ მდებარეობდა შუა საუკუნეებში ცნობილი ქალაქი რუსთავი, თბილისის ფარი სამხრეთიდან მომავალ გზაზე. ისტორიული ინტერესისა და პრაქტიკული საჭიროების გამო მაშინ მთელი ეს ვაკე ფეხით მოვიარე“ (ჩარკვიანი, 2004: 331). ამგვარად მაშინდელი ქვეყნის პირველი პირი, პირადად მონაწილეობს საკითხის მომზადებასა და გადაწყვეტაში. იგი დეტალურად საუბრობს საკითხის დამუშავების პროცესზე და საკუთარ ჩართულობაზე, თუ როგორ ეცნობა მასალებს და როგორც ცდილობს მათ გადამოწმებას პირადად. საკუთარ პოზიციას იგი არგუმენტირებულად აყალიბებს და იმგვარ საკითხებსაც გამოყოფს, რაც სადავო შეიძლებოდა გამხდარიყო, მაგალითად რუსთავის ველის ცუდი რეპუტაცია საზოგადოებაში. „რუსთავის ველს ხალხში ცუდი სახელი ჰქონდა. ისევე, როგორც მთელი გარდაბნის რაიონში, ისიც მალარიის ბუდედ ითვლებოდა და ბევრს იქ ცხოვრება ვერც წარმოედგინა“ (ჩარკვიანი, 2004: 332). იგი დეტალურად მოგვითხრობს თუ როგორ უწევდა სპეციალისტების გადარწმუნება. კანდიდ ჩარკვიანი გადმოგვცემს მრეწველობის დარგში ცენტრალური კომიტეტის მდივნის ზ. ჩხუბიანიშვილის და რესპუბლიკის მთავარი სანიტარული ინსპექტორის ი. ფრანგულიანის პოზიციებს. ამ უკანასკნელის აზრით: „ყარაიაში“ ციებას ვინ მოსპობს და იქნებ სხვა ადგილი შეერჩიათ“-ო. ხოლო ზ. ჩხუბიანიშვილის აზრით რუსთავი

მაღარიის კერაა, ზაფხულში აუტანელი სიცხით. ხალხი იქ ვერ იცხოვრებს. იქ ქარხნისა და ქალაქის აშენებაზე ფიქრიც ზედმეტია (ჩარკვიანი, 2004: 333). ამგვარად პოზიციის დასაბუთება, გატანა ადვილი საქმე ვერ იქნებოდა საქართველოს სსრ პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პირველი მდივნისთვისაც. მან აქტიური მუშაობა ჯერ საქართველოში დაიწყო, შემდგომ კი კრემლში სტალინთან განაგრძო. კრემლში, მისი პოზიციის გასაზიარებლად, ერთ-ერთ ძირეულ არგუმენტად ქალაქის დასახელება და მისი ისტორიულობა გამოდგა. შინაგან საქმეთა სახალხო კომისრის მოადგილე ა. ზავენიაიანი კომისიის სხვა წევრებთან ერთად სპეციალურად ჩამოდის საქართველოში საკითხის შესასწავლად. მათი მასპინძელი კანდიდ ჩარკვიანი იხსენებს: „სტუმრებს ნანგრევებიც ვაჩვენე, მოკლედ ვუამბე მონღოლებისგან იავარქმნილი შუა საუკუნეების ქალაქ რუსთავის შესახებ.

- ესეც საქმეაო - თქვა ა. ზავენიაიანი - გამოდის, რომ საქართველოს ისტორიულ ქალაქს მკვდრეთით აღვადგენთ და ახალბურად ვაშენებთ“ (ჩარკვიანი, 2004: 341).

მიუხედავად იმისა, რომ მემუარები მომხდარი ფაქტებიდან დაცილებულ დროში იწერება, როცა უკვე გადაწყვეტილების შედეგები სახეზეა, ცალკეული ფაქტები მაინც ყურადღებას იქცევს. კერძოდ, ის რომ რუსთავის სარეპრეზენტაციოდ დიდ ძალისხმევას დახარჯვა იყო საჭირო, ის რომ ადგილობრივები სკეპტიკურად უყურებდნენ რუსთავის დასახლებას, მაშინ როცა შორიდან, კრემლიდან საინტერესოდ მოსჩანდა ისტორიული ქალაქის ხელახალი აღმოჩენა.

ქალაქის თავდაპირველი ხატის, გაუდაბურებული ველის მიმართ საკუთარ პერსონალურ გამოცდილებისა თუ დამოკიდებულების შესახებ რამდენიმე მაგალითს გაზეთ „მეტალურგის“ საიუბილეო ნომერებიდან მოვიყვან.

პირველი ესაა მოკლე ინტერვიუ ცნობილ ქართველ მწერალ კონსტანტინე გამსახურდიასთან, სადაც იგი აღნიშნავს:

„მე ჩემს სიჭაბუკეში ტურაზე და კურდღელზე მინადირია რუსთავში. გამოხდა ხანი, მერე დაიწყო მშენებლობა. პირველსავე წელს ხშირი სტუმარი ვიყავი რუსთავისა, ვმეგობრობდი ამ ქალაქის დამფუძნებლებთან ნესტორ გიორგაძესა და ნიკო გომელაურთან. მათ გამოიჩინეს არნახული მხნეობა, რისი შედეგი ეს იყო - გატიალებული ტრამალის ქალაქად ქცევა. ჩვენ ვცხოვრობთ ფრიად მძიმე და საინტერესო ეპოქაში. ვინც ამ ეპოქის გრიგალისებურ ქროლვას ნაბიჯს ვერ უწყობს, იგი დარჩება პროვინციად. ჩვენ, ქართველები, უძველეს ეპოქაში ვიყავით „რვალთ ხურონი“. არც ჩვენს დროს უნდა დავანებოთ პირველობა სხვას. ვიბრძოლოთ და ვიშრომოთ ჩვენი საყვარელი სამშობლოს კეთილდღეობისათვის“ (გამსახურდია 1968: 4).

ამ ნარატივში, რომელიც დიდი მწერლის ავტორიტეტით არის გამყარებული საუბარია ადგილზე, რომელიც ველური, აუთვისებელი იყო და იქვე ვხვდებით მის გარდასახვას ქალაქად, რაც დროის მოთხოვნად და გამოწვევად მიიჩნევა. მეორე საკითხი არანაკლებ საყურადღებო არის ის, რომ ქართველები, უძველეს ეპოქაში იყვენენ „რვალთ ხურონი“, ანუ ამუშავებდნენ ლითონს და, შესაბამისად, ახლა ეს ტრადიცია უბრუნდება ქვეყანას ამ ქალაქის მშენებლობით. იქვე ხაზგასმა ხდება წარსულის სიდიადეზე. ასევე აღსანიშნავია და არა შემთხვევითი, რომ შრომა და ბრძოლა ერთგვარად გათანაბრებულია და ქვეყნის სამსახურს გულისხმობს. ამდენად მწერლის ამ ფრაზებში აკუმულირებულია წარსული, როგორც სტიმული და ახალი დროის სასწაულის მოხდენის უნარი, რაც უდაბნოს ქალაქად ტრანსფორმაციაში გამოიხატება.

საიუბილეო წლის გაზეთ „მეტალურგის“ 1968 წლის ერთ-ერთი ნომერი გვაცნობს ქალაქის და ამ მიწის ერთ-ერთ, შეიძლება ითქვას, ყველაზე ლეგიტიმურ მკვიდრს, რომლის მეხსიერება სცდილდება ქალაქის დაარსებას, მის შესახებ სტატია ასეა დასათაურებული: „32 წელი რუსთავის მიწაზე“, მაშინ როდესაც იმ დროისათვის ქალაქი მხოლოდ 20 წლისაა.

„.... ღამდამობით ტურების ჩხავილი არ გვასვენებდა ხოლმე, ხშირად აცელქებულებს დედა დაგვემუქრებოდა, თუ არ გაჩერდებით მგელსა და ტურებს შევაჭმევ თქვენ თავსო. სიგრძე-სიგანეზე გაწოლილ უდაბნოს მხოლოდ ქარი თუ ახმიანებდა დღისით. საშინელი მდუმარება შიშს გვგვრიდა და საცხოვრებელი ბინიდან შორს არც ერთხელ არ წავსულვართ., – ასე იგონებს თავის და რუსთავის წარსულს ქარხნის სტამბის მეკაბადონე ჟუჟუნა ხომტარია.“ (აბულაძე, 1968: 2).

სტატიის ავტორი შემდგომ მოგვითხრობს ჟუჟუნას ოცნებაზე, როგორ სურდა სიცოცხლით სავსე ქალაქში ცხოვრება. ასევე თუ როგორ დაპირდა მამა სურვილის ასრულებას და მას მაინც არ სჯეროდა, სანამ თავისი თვალით არ იხილა და მოესმა მანქანების გუგუნის. შეიძლება ითქვას, რომ მის თვალწინ დაიბადა ქალაქი. რვაწლიანი სკოლის დამთავრების შემდგომ ჟუჟუნამ სტამბას მიაშურა და ასოთამწყობად მუშაობდა. ქალაქის ახალ ამბებს პირველი კითხულობდა.

ბოლოს სტატიის ავტორი, ასევე მეკაბადონე, საუბრობს ამ ფაქტის სიმბოლურობაზე,

„ჩვენი ქალაქის პირველი ბინადარი, მისივე მატთანის დაკბადონებელია.“..... (აბულაძე 1968: 3).

ქალაქის შემდეგი წარმდგენი გაზეთი „მეტალურგის“ ერთ–ერთი კორესპოდენტი, თ. ლეკვეიშვილია, რომელიც რუბრიკაში: „დიდების მატთანე“ ქალაქის ისტორიას ქვეყნის წარსულს და აწმყოსთან პირდაპირ კავშირში განიხილავს.

„მზით სავსე ქალაქი“, ასე ასათაურებს ავტორი საგაზეთო სტატიას, რომელიც ქალაქის ოციწლისთავს ეძღვნება. ავტორი ქალაქის აღსაქმელად მკითხველს იალლუჯის მთის კორტოხზე ეპატიჟება, რათა სიმაღლიდან გადმოხედოს რუსთავს, საიდანაც ისინი არა მხოლოდ ჭაბუკ ქალაქს, არამედ წარმტაც სილამაზეს იხილავენ, შეიგრძნობენ ადამიანთა შრომის სიდიადეს და ბობოქარი ეპოქის სულს. მისი თქმით ძნელი წარმოსადგენია, რომ მზეჭაბუკი (ქალაქი), რომელიც გიგანტივით „გაწოლილა“ ორ მთას შორის, მხოლოდ 20 წლისაა.

„ცადაზიდული მსუნთქავი მილები, წეროებივით ყელყარყარა ამწეები, მრავალსართულიან სასახლეთა გუმბათები ქარგავენ თვალის მიმტაცებელ პანორამას“. (ლექვეიშვილი 1968: 3).

ავტორი ასევე არ იშურებს მხატვრულ შედარებებს ღამის რუსთავის დასახატად. ქალაქს სავარსკვლავოს ადარებს. მისი თქმით ამ ვარსკვლავეთში ყველაზე მეტად ხუთი ვარსკვლავი კაშკაშებს განსაკუთრებით (5 სოციალისტური შრომის გმირი უნდა ჰყოლოდა ამ დროისათვის ქალაქს სავარაუდოდ თ.ქ).

ავტორი აგრძლებს იალღუჯის გორიდან ქალაქზე წარმოსახვით ყურებას და ვახუშტი ბატონიშვილის სიტყვებს დანანებით იხსენებს, რომელიც ბერქა–ყაენისგან ბოსტან–ქალაქის აოხრების ამბავს მოგვითხრობს.

შემდგომ კი დგება ახალი, „ოქტომბრის“ საუკუნე. რუსთავსაც ამ ოქტომბრის პირშოდ იხსენიებს. მისი თქმით ათ წელზე ნაკლები დრო დასჭირდათ ნაქალაქარზე ქალაქის ასაშენებლად, რომელიც უფრო დიადი და მხრებგაშლილია.

„შრომის ფრონტი ბრძოლის ფრონტს ჰგავს. ისე, როგორც ბრძოლაში, შრომაშიც არიან გმირები.“ (ლექვეიშვილი 1968: 4).

იგი ერთგვარ პარალელს აკეთებს სვეტიცხოვლის და პანამის არხის მშენებლობის ხანგრძლივობასთან, რასაც მოაყოლებს ქალაქში მიღებული პროდუქციის მასშტაბურობას. „ქალაქში, რომელიც მხოლოდ ოცი წლისაა, იმდენი ფოლადი გამოდნა, ხალიჩად ეყოფოდა მთელს დედამიწას.....“

დასკვნის სახით ავტორი წერს, რომ ოცი წელი ძალიან ცოტაა ისტორიისათვის მაშინ, როცა უამრავი რამის გაკეთებისათვის საკმარისი აღმოჩნდა, რის შემდეგაც იგი ვახუშტი ბატონიშვილს „გადაახედებს“ იალღუჯის მთის კალთიდან და ათქმევინებს მისივე ენით თუ ბერქა ყაენისგან განადგურებული და შემდგომი ხანგრძლივი დროით მიტოვებული ქალაქი როგორ აღადგინეს მშრომელმა, გონიერმა და ძლიერმა ხალხმა, სადაც იდნობა ფოლადი, იქსოვება ძაფი და კეთდება დუღაბი მშენებლობისათვის (ლექვეიშვილი, 1968: 4).

რუსთავის ახალი გმირების ამბების მოსათხრობად ჭაბუა ამირეჯიბმა ნოველას ისტორულად მჭდერი სათაური, „იყავნ ქალაქი“, შეურჩია. სათაურის წაკითხვისას მოლოდინი ჩნდება, რომ გავეცნობით ისტორიული ქალაქის აღმწებლობას. ამის სანაცვლოდ კი ვკითხულობთ „ჩვიდმეტი წელიწადი გავიდა მას შემდეგ, რაც პირველი ბარი მოხვდა აქაურობას. ახლა აქ ჟამთაღმწერლობისთვისა და სამუზეუმო შრომისთვის არავის სცალია. ალბათ ვერც აიტანს მუზეუმის მყუდროება რუსთავის ქვაფენილების ტემპს. ხალხის მძლავრი ნაკადი განუწყვეტლივ მიედინება. მხნედ, გამიზნულად მიაბიჯებს ადამიანი“ (ამირეჯიბი 1963: 41). ჭაბუა ამირეჯიბის ნოველა რუსთავის შესახებ ორი განსხვავებული ნარატივის ჭიდილია. დოკუმენტური პროზის სტილში გადმოცემული თხოვა გვაცნობს ახალი ქალაქის მკვიდრთ, „ტიპურ“ გმირებს, რომლებიც მუხლჩაუხრელად შრომობენ და ახალ დროს ქმნიან. ახალი დრო განსხვავებულია, აჩქარებულია და თავისებურად უპირისპირდება წარსულს, ნელსა და უმოძრაოს. ამის მიუხედავად სწორება მაინც წარსულზე კეთდება, სწორედ მასთან მიმართებაში იქმნება კონტრასტი, რომელმაც ახალი დროის უპირატესობა უნდა წარმოაჩინოს. მიუხედავად იმისა, რომ მუზეუმის სტილი უცხო და უადგილოა ახალ ქალაქში, მას განსაკუთრებული როლი აკისრია ქალაქის იდენტობის ჩამოყალიბებაში. სწორედ რუსთავის მუზეუმს დაეკისრა მისია, ეჩვენებინა ქალაქის კონტრასტული ისტორია განადგურებიდან აღორძინებამდე.

რუსთავის გაუდაბურებული ველის ხატი და მისი ტრიუმფალური მშენებლობა ქალაქის ყველაზე პოპულარული დისკურსი იყო, თუმცა, ამავდროულად გაჩნდა მისი სამეცნიერო-კულტურული მნიშვნელობის წამოწევის აუცილებლობაც.

„სოციალისტური ქალაქის რუსთავის მშენებლობასთან ერთად 1944 წლიდან იწყება მისი ტერიტორიის არქეოლოგიური კვლევა-ძიება (მ. ივაშენკო) (ჯორბენაძე 1988: 66).

რუსთავის პირველი არქეოლოგები მისი მშენებლები იყვნენ, სწორედ ისინი პოულობდნენ სხვადასხვა ნივთებს, რის საფუძველზეც უკვე 1953 წლის პირველ მარტს რუსთავის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმი გაიხსნა. აღსანიშნავია, რომ ამ დროისათვის

რუსთავში ჯერ კიდევ არაა აშენებული საცხოვრებელი სახლები. მუზეუმის განსაკუთრებულობას ის წარმოადგენს, რომ აქ წამოდგენილია ორი რუსთავი, ისტორიული და ინდუსტრიული, რასაც მნახველებზე შესაბამისი შთაბეჭდილება უნდა მოეხდინა. მუზეუმის მუშაობის შესახებ ერთ სტატისტიკურ მონაცემს მოვიყვან: 1953-1956 წლებში იგი 60 ათასზე მეტმა დამთვალიერებელმა ინახულა (თევზაძე, 1956: 38). რუსთავის არქეოლოგიური შესწავლა და მის შესახებ სამეცნიერო ნაშრომებიც 50-იანი წლებიდან ჩნდება, მათ შორის აღსანიშნავია ლევან ჭილაშვილის მონოგრაფია „რუსთავი“ 1958 წელი.

ვგიქრობ ქალაქის ისტორიული წარსულის საინტერესო მაგალითს არქეოლოგი გიორგი ლომთათიძის მოთხრობა „შავი ორშაბათი“ წარმოადგენს, რომელიც ქალაქის განადგურების ბოლო დღეს აღწერს.

„...გარეთ რომ გავიდნენ, წინკარში დაბმული ძაღლის წკაფწკავი და ღმუილი შემოესმათ. ერთ-ერთმა იმასაც მოუქნია ხმალი და თავი გაუპო.

მზე საშუადღეოზე იყო წამოწეული, როცა სისხლითა და ცეცხლით გულნაჯერებმა მონღოლებმა თავი მოიყარეს და დასავლეთისკენ განაგრძეს გზა. დანაკარგს არაფრად მიიჩნევდნენ. ნადავლიც ეცოტავათ, მაგრამ წინ კიდევ რამდენიმე, უფრო დიდი და მდიდარი ქალაქი ეგულებოდათ და ახლა იქით რბოდა მათი ხარბი და დაუნდობელი გონება.

რუსთავი კი გამალებით იწვოდა და იფერფლებოდა. ძე-ხორციელი აღარავინ იყო დარჩენილი, რომ ცეცხლი ჩაექრო და რაიმე მაინც გადაერჩინა“ (ლომთათიძე 1975: 152-155).

აღსანიშნავია, რომ ავტორი ქალაქ რუსთავში არქეოლოგიურ გათხრებს ხელმძღვანელობდა და ქალაქის მუზეუმის დაარსების ერთ-ერთი მოთავე და ინიციატორი იყო. ქალაქის ისტორიის ყველაზე ტრაგიკული დღის გაცოცხლებას იგი აღმოჩენილი არქეოლოგიული მასალის საფუძველზე შეეცადა. ეპოქისათვის დამახასიათებელი გამოგონილი სახელებითა და სისასტიკით გამორჩეული სცენების აღწერით ავტორის მიზანი უნდა ყოფილიყო რაც შეიძლება დასამახსოვრებელი გაეხადა ისტორიული ქალაქის უკანასკნელი დღე.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ქალაქ რუსთავის მშენებლობისათვის ადგილის შერჩევა მისი სახის წარმოდგენასა და ჩამოყალიბებაში მნიშვნელოვან ეტაპს წარმოადგენს, რაც მის რეპრეზენტაციულ მოდელში ფართოდ აისახა. გაუდაბურებული ველი და ისტორიული ნაქალაქარი სხვადასხვა ფორმით მოემსახურა რუსთავის მნიშვნელობის წარმოჩენას საზოგადოების თვალში. აღნიშნული საკითხი ბუნებრივად უკავშირდება სისტემის ლეგიტიმაციას, რომელიც ქალაქის მშენებლობით ქვეყანაზე „ზრუნვასა“ და ისტორიული სამართლიანობის აღდგენის სურვილს გამოხატავს. ამდენად, ადგილის შერჩევის საკითხი რუსთავის ურბანული ნარატივის განუყოფელი ნაწილი ხდება, რომელიც შესაბამის გავლენას პოსტსაბჭოთა პერიოდშიც ამჟღავნებს.

პარაგრაფი მეორე

ქალაქ რუსთავის მხარეთმცოდნეობის/ისტორიული მუზეუმი

ქალაქ რუსთავში მუზეუმის დაარსება 1950 წელს პრაქტიკულად წინ უსწრებს იქ მოსახლეობის გამოჩენას. ამ დროისათვის ქალაქში მხოლოდ რამდენიმე საერთო საცხოვრებელი დგას, სადაც ძირითადად ჩამოსული მშენებლები ცხოვრობენ. ჯერ კიდევ „ცარიელ“ ქალაქში მუზეუმს სტრატეგიული მნიშვნელობა უნდა შეესრულებინა ერთდროულად აღენუსხა და წარმოეჩინა მიწიქვეშა და მიწისზედა ქალაქის პარალელური მშენებლობა. მუზეუმის პირველი ექსპონატების აღმომჩენნი, პირველი არქეოლოგები სწორედ მუშები იყვნენ, რომლებიც სამირკველს უყრიდნენ ინდუსტრიული ქალაქის მშენებლობას. ამდენად, რუსთავის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმი შეიძლება ითქვას, რომ საკვანძო ადგილს იკავებს ქალაქის რეპრეზენტაციაში. სწორედ მუზეუმი უნდა გამხდარიყო ის ადგილი, სადაც წარსული და აწმყო ერთმანეთს შეხვდებოდა, სადაც ქალაქის ყველაზე დამაჯერებელ ისტორიას მოგვიყვებოდნენ ფაქტებითა და არგუმენტებით არქეოლოგიური არტეფაქტების სახით. „სოციალისტური

ქალაქის რუსთავის მშენებლობასთან ერთად 1944 წლიდან იწყება მისი ტერიტორიის არქეოლოგიური კვლევა-ძიება (მ. ივაშჩენკო). რომელიც გრძელდება დღემდე“ (ჯორბენაძე, 1988: 66). მუზეუმის კონცეფცია სწორედ ორი რუსთავის წარმოჩენის აუცილებლობაზე აიგო, პირობითად რომ ვთქვათ რევოლუციამდელი და რევოლუციის შემდგომი. ექსპოზიციებიც შესაბამისად განლაგდა, ერთი მათგანი ქალაქის ვრცელ ისტორის ძვ. წ. 15 საუკუნიდან გვიან შუა საუკუნეებამდე მოგვითხრობდა და მოგვითხრობს, ხოლო მეორე სოციალისტური რუსთავის მშენებლობის მემატიაზე გვევლინება. ამგვარად მუზეუმი აერთიანებდა და კრავდა ქალაქის გასხვავებულ ხედვას ერთ ისტორიად. მხოლოდ მას შეეძლო ასე ერთიანად წარმოეჩინა ქალაქის ტრაგიკული წარსული და ტრიუმფალური სვლა მომავლისაკენ. მუზეუმის საშუალებით ახალ ქალაქს ადგილი მოეძებნა საქართველოს ისტორიაში და ამავდროულად მის გაგრძელებად ქალაქის ინდუსტრიული პროფილი დასახელდა. ასეთი ერთიანი სურათის შექმნას რუსთავის შესახებ ცდილობენ სტატიებში მაგ. გივი თევზაძე მუზეუმის ექსპონატების საშუალებით საუბრობს ქალაქის შესახებ: „მუზეუმი ძირითადად ორი – რევოლუციამდელი წარსულის და საბჭოთა პერიოდის განყოფილებისგან შედგება. განყოფილებაში წარმოდგენილია მრავალი ექსპონატი, რომელებიც წარმოგვიდნენ რუსთავს, როგორც უძველეს ციხე-ქალაქს..... გავიდა საუკუნეები და, აი, დადგა რუსთავის ახალი განთიადი. აქ, ამ ძველ ქართულ მიწაზე, მოვიდნენ მშენებლები საბჭოთა ადამიანები. წამოიშართა ახალი რუსთავი.

მუზეუმის პირველი სართულიდან ადიხართ მეორე სართულში „საბჭოთა პერიოდის განყოფილებაში.“ აქ გამოფენილი სურათები, მაკეტები და დიაგრამები მეტყველებენ რუსთავის ახალ ისტორიაზე “(თევზაძე, 1956, გვ. 66). ამ ფორმით შეკრული ნარატივი, სწორედ იმ მასალას ქმნის რომელიც უკვე უნდა აისახოს ლიტერატურულ და მხატვრულ ტექსტებში, შემდგომ კი კოლექტიური მეხსიერების ნაწილი გახდეს.

რუსთავის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმმა არა მხოლოდ გააერთიანა ნარატივი ქალაქის განსხვავებული წარსულის შესახებ არამედ რეალობის ასახვის განსხვავებული

განზომილებაც შემოიტანა და შესთავაზა საზოგადოებას, როდესაც თანამედროვე ადამიანების ფოტოები გამოფინა. ცოცხალი ადამიანების ფოტების გამოფენით მუზეუმმა რამდენადმე განსხვავებული დატვირთვა შეიძინა. იგი ქალაქის არა მხოლოდ გაფეტიშებულ წარსულს აფასებდა და უჩენდა ადგილს საზოგადოებაში, არამედ აწმყოც მისივე განსჯის საგანი ხდებოდა. თანამედროვე პროცესებისადმი ამგვარი დამოკიდებულება მუზეუმში მნახველს არჩევანს არ უტოვებდა არ აღფრთოვანებულიყო რეალობით, რომელიც მის წინ და მის გარშემო იქმნებოდა. „მუზეუმში გამოფენილია ქალაქის მოწინავე ადამიანების პორტრეტები, მათ შორის, მეექვსეკვატორე ვახტანგ მალულარიასი, რომელმაც ათი წლის წინ ამოიღო პირველი ციციხე რუსთავის მიწა; კალატოზ კონსტანტინე ლიხოტასი, რომელმაც საფუძველი ჩაუყარა პირველ საცხოვრებელ სახლს რუსთავში; მეფოლადე შალვა კუხალიეიშვილისა, რომელმაც აქტიური მონაწილეობა მიიღო პირველი ქართული ფოლადის გამოდნობაში“ (თევზაძე 1956: 66). ამგვარად, მუზეუმში წარმოდგენილი ადამიანები იმავე ქალაქში ცხოვრობდნენ და მოღვაწეობდნენ. მათი ნახვა მეზობლებს, თანამშრომლებს, ოჯახის წევრებს, ნათესავებსა თუ თანამოქალაქეებს მუზეუმის გარდა სახლში, სამსახურსა და ქალაქის ქუჩებშიც შეეძლოთ.

საგანგებო აღნიშვნის ღირსია ის ფაქტი, რომ მუზეუმს რეკორდული რაოდენობის მნახველები ჰყავდა გახსნის დღიდან. რუსთავის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმი ოფიციალურად, 1953 წლის 1 მარტს, გაიხსნა. გაზაფხულის პირველ დღეს მუზეუმის გახსნა, ასევე გარკვეული სიმბოლოზობის მაჩვენებელი შეიძლება ყოფილიყო, თუმცა, უფრო არსებით მაინც მუზეუმის კარის ფართო გაღება იყო მნახველთათვის. გახსნიდან სამ წელიწადში მუზეუმი ინახულა 60 ათასზე მეტმა დამთვალიერებელმა. მუზეუმის შთაბეჭდილებების წიგნი საინტერესო ჩანაწერებს ინახავს, მათ შორის მნახველთა ვინაობის შესახებ. მათ შორის არიან: დიასახლისები, სკოლის მოსწავლეები, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის თანამშრომლები, ასპირანტები, ს. ჯანაშიას სახელობის სახელმწიფო მუზეუმის თანამშრომლები, საქართველოს სსრ მისნისტრთა საბჭოთან არსებული კულტურის სამსახურის თანამშრომლები, საოსტატო სკოლის მასწავლებლები და სხვა მრავალი. დამთვალიერებელთა მრავალფეროვნების

მიუხედავად მათი შთაბეჭდილებები თვისობრივად მსგავსია. მაგალითად, გახსნიდან მესამე დღეს მუზეუმს წვევიან ქალაქის მკვიდრი დიასახლიები. მათ ჩანაწერში ვკითხულობთ:

„ვინახულეთ ჩვენი ქალაქის მუზეუმი, რომელმაც დიდი შთაბეჭდილება დატოვა ჩვენზე ძველი ქართული ქალაქის ასახვამ და იმ ბუმბერაზულმა სხვაობამ თუ რა ჩქარი ტემპით აღსდა განახლებული ქალაქი, ჩვენი ქვეყნის სიამაყე“ (გრიგალაშვილი, კობაძე, 1953).

ს. ჯანაშიას სახელობის სახელმწიფო მუზეუმის კოლექტივის მიერ შთაბეჭდილებების წიგნში გაკეთებულ ჩანაწერში კი ვკითხულობთ:

„ქართული კულტურის ერთ-ერთ ძველ კერაზე ახალი, სოციალისტური სამრეწველო ქალაქის აღმოცენება და მისი განმაცვიფრებელი განვითარება საუკეთესო მაჩვენებელია სტალინურ ეპოქაში საბჭოთა საქართველოს ნამდვილი აყვავებისა“ (მუზეუმის კოლექტივის სახელით, პაპავა 1953).

შეიძლება ითქვას, რომ პრაქტიკულად მსგავსი პათოსის, შინაარსის მქონე ჩანაწერს ვხვდებით ქალაქში მცხოვრები დიასახლისებისა და სახელმწიფო მუზეუმის თანამშრომლებთანაც. ეს ფაქტი, რომ შემთხვევით არ უნდა იყოს ამის საილუსტარციოდ კდიევ ორ ჩანაწერს მოვიხმობ პირველი საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის თანამშრომლებს ეკუთნის, ხოლო მეორე რიგით დამთვალიერებლებს:

„მუზეუმში გამოფენილი ექსპონატები ნათელ ილუსტრაციას წარმოადგენენ რუსთავის დიდი კულტურული წარსულია, ბრწყინვალე აწმყოსი და დიადი მომავლისა“ (საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის სახელით კასრაძე 1953).

მუზეუმის რიგითი დამთვალიერებლების შთაბეჭდილებები კი შემდეგნაირად არის ფორმულირებული:

„15 მარტს დავათვალიერეთ ქ. რუსთავის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმი. ჩვენში კარგი შთაბეჭდილება დასტოვა ძველმა რუსთავმა, მაგრამ უდიდესი შთაბეჭდილება

მოახდინა ახალ რუსთავმა, რომელიც სტალინურ ეპოქაში არის აშენებული“ (ჯანაშია, კორთსანჯია, დაუშვილი, ხარშილაძე 1953).

მიუხედავად იმისა რომ შთაბეჭდილებები არაერთ კონკრეტულ სოციალურ, პროფესიულ თუ ასაკობრივ ჯგუფს ეკუთნის, ისინი შეიძლება ითქვას, რომ ერთ სადა იმავე შინაარსს გადმოგვცემენ მეტ-ნაკლებად მსგავსი ფორმულირებებით. ოთხივე მათგანში აღნიშნულია ქალაქ რუსთავის შორეული წარსულის მნიშვნელოვნება და კიდევ უფრო საგულისხმო დღევანდელობა, რაც აქცენტირებულ კონტრასტს ქმნის ამ უკანასკნელის სასარგებლოდ. მათდა უნებურად ან, შესაძლოა, სრულიად განზრახ ისინი ადარებენ ისტორიულ ეპოქებს და უპირატესობას მათთან ახლოს მყოფს ანიჭებენ, სადაც შესაძლებელი გახდა იგივე შორეული წარსულის აღმოჩენა.

ამგვარად, შეიძლება ითქვას, რომ რუსთავის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმი ერთ-ერთ საუკეთესო ინსტუმენტად იქცა ქალაქის რაობის წარმოსაჩენად. რუსთავ-ქალაქის რეპრეზენტაციაში არსებით როლს თამაშობდა და დღემდე გარკვეული ფორმით ინარჩუნებს ამ სტატუსს ქალაქის ისტორიული მუზეუმი. სწორედ მუზეუმში დაცული ექსპონატების საშუალებით არის შესაძლებელი იმ ნატარივების ჩამოყალიბებაზე თვალის გადევნება, რომელიც ქალაქის კონტრასტულ, თუმცა ერთიან ბუნებას ქმნის.

პარაგრაფი მესამე

შოთა რუსთაველი და ქალაქი რუსთავი

შოთა რუსთაველის დაკავშირება ინდუსტრიულ ქალაქ რუსთავთან კომუნისტებისათვის ნამდვილ საცდურად იქცა. რუსთავის მშენებლობა საქართველოში საბჭოთა რეჟიმის ერთ-ერთი ყველაზე ამბიციურ პროექტად შეიძლება ჩაითვალოს, რაც ამიერკავკასიაში მძლავრი მეტალურგიული ცენტრის ჩამოყალიბებას გულისხმობდა. ვინაიდან მხოლოდ ეს მოცემულობა კომუნისტებისათვის ქალაქის

რეპრეზენტაციისათვის საკამარისი არ აღმოჩნდა, კომუნისტებმა იზრუნეს რუსთავის გარშემო ნაციონალური ნარატივების ჩამოყალიბება-შექმნაზე. ერთ-ერთ ასეთ მძლავრ ნარატივად შეიძლება ჩაითვალოს შოთა რუსთაველის დაკავშირება რუსთავთან.

რუსთავის მეტალურგიული ქარხნის კულტურის სახლთან არსებული ლიტერატურული გაერთიანების მიერ 1966 წელს გამოქვეყნდა ლიტერატურულ-მხატვრული კრებული „შოთაის მიწის ლხენამა“. მრავლის მეტყველია თავად კრებულის დასათაურება, რომელიც გარკვეულ მოლოდინებსა და ასოციაციებს ბადებს მკითხველში, შოთა რუსთაველის „მიწის“, მისი სადაურობის დაზუსტებათან დაკავშირებით. წიგნის წინათქმაში ვკითხულობთ:

„უსაზღვრო, უნაპიროა ჩვენი სიხარული, სიამაყე: დიდებულად ვზეიმობთ შოთა რუსთაველის დაბადების 800 წლისთავს“.

შემდგომ რედაქტორი საუბრობს პოეტის სრულიად განსაკუთრებულობაზე როგორც ქვეყნის, ისე მსოფლიო მასშტაბით, ამ ყველაფრის გათვალისწინებით მას თითქოს და ზედმეტადაც მიაჩნია მსჯელობა პოეტის სადაურობაზე, თუმცა, მაინც საჭიროდ მიაჩნია ამ საკითხზე ყურადღება გაამახვილოს. მისი მსჯელობა, ასე ვითარდება, მიუხედავად იმისა, რომ, მისი აზრით, არ აქვს მნიშვნელობა რუსთაველი მესხეთიდანაა თუ ჰერეთიდან, მთავარია, რომ იგი ქართველია, კაცური კაცია და გენიალური ნაწარმოების ავტორია, რომლის ბადალიც მსოფლიო ლიტერატურას არ მოეპოვება. ამასთან, მაინც უტყდება მკითხველს, რომ განსაკუთრებით რუსთაველებისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს თანამემამულის სადაურობას და ამის გათვალისწინებით მოჰყავს ციტატა სტაბილური სახელმძღვანელოებიდან⁸, რომელზედაც თაობები აღიზარდა:

„საქართველოში ცნობილია ორი რუსთავი: ერთი რუსთავი მესხეთშია, მეორე კი თბილისის ქვემოთ მდებარეობს, მტკვრის პირად. ვფიქრობთ, რომ შოთა იმ რუსთავიდან იყო, სადაც ამჟამად დიდი მეტალურგიული ქარხანაა.“ და

⁸ ასე მოიხსენიებს სასკოლო სახელმძღვანელოებს კ. მუმლაძე.

ვიდრე რაიმე ხელშესახები წყარო არ აღმოჩენილა, საწინააღმდეგოს მტკიცებას, რბილად რომ ვთქვათ, აზრი არა აქვს“ (მუმლაძე 1966: 3).

ამგვარად, კრებულის რედაქტორი შესავალ ნაწილში ასაბუთებს რუთაველის წარმომავლობას ინდუსტრიული რუსთავის სასარგებლოდ და გენიალური ქართველი პოეტი დისკუსიაში შემოჰყავს მუშა-პოეტებთან. კრებულში წარმოდგენილ ავტორებსა და მათ ნამუშევრებს, იგი, როგორც ტრადიციის გაგრძელებას ისე განიხილავს, რომელსაც საფუძველი ამავე მიწაზე თავად შოთამ დაუდო. ხოლო საბჭოთა ხელისუფლებამ, ამ კრებულის მაგალითზე, ლიტერატურის აღირძინებასა და განვითარებაზე იზრუნა. ამ პროექტის ნაწილს წარმოადგენს ხალხის ფართო მასებში მხატვრული ნიჭიერების გამოვლინების წახალისება და სწორედ მათ შემოქმედებას წარუდგენს საზოგადოებას ამ კრებულის სახით. ავტორთა უმრავლესობისათვის ლექსის წერა არა ძირითად საქმეს, არამედ თავისუფალი დროის ალტერნატიულად გამოყენების საშუალებას წარმოადგენდა. ამდენად კრებულში დაბეჭდილი ავტორები ძირითადად რუსთავის მეტალურგიული კომბინატის მშრომელები იყვნენ. მეტალურგიულ ქარხანაში დასაქმებულთა პირველი შემოქმედებითი ნაბიჯები კრებულში, „რუსთავის ჩირაღდნები“ (1958 წელი) გამოჩნდა, რომელსაც მოჰყვა შემდგომი („მზე შინა“ 1961 წელი). განსაკუთრებით აღსანიშნავია პირველი ლიტერატურული აღმანახი „რუსთავის ჩირაღდნები“, სადაც შოთა რუსთაველთან დაკავშირებით რამდენიმე საგულისხმო რეფლექსიას ვხვდებით. ამის ერთ-ერთი მაგალითად ალექსანდრე ჯახუას ლექსი, „სამელნე“, გამოდგება, რომელსაც მინაწერი ახლავს, საიდანც ვიგებთ, რომ რუსთავის არქეოლოგიური გათხრების დროს აღმოჩნილია უძველესი სამელნე, რომელიც მხართმცოდნეობის მუზეუმში ინახება. სწორედ ეს სამელნე გამხდარა ავტორისათვის შთაგონების წყარო. ლექსის ძირითადი პათოსი გამოხატავს პოეტის კრძალვას და პატივისცემას სამელნეს სავარაუდო მფლობელის მიმართ. ლექსის ბოლო სტრიქონებში ავტორი მკითხველს პორდაპირ მიმართავს, რომ არავისთვის არ უნდა იყოს გასაკვირი, რომ მას ამ სამელნესთან დაკავშირებით სწორედ შოთა რუსთაველი გაახსენდა.

„ჩაჰყვა მიწაში უთქმელი სევდა ...

და მიმიხვდებით, ამ სამელნესთან

ვინ მომაგონდა, ვინ გამახსენდა!... (ჯახუა 1958:39)

კრებული შედგენილობის თვალსაზრისით საკმაოდ მრავალფეროვანია, იმის მიუხედავად, რომ მცირე მოცულობისაა (სულ 86 გვერდი). ჟურნალში გამოყოფილია რუბრიკები, მათ შორისაა საბავშვო ლექსები. ამ ნაწილში ვხვდებით იპოლიტე შავლოხაშვილის ერთ საინტერსო ლექსს, რომლის სათურია „ხუმრობით ვეტყვი ბიჭებს“. ლექსი დიალოგის პრინციპზეა აგებული, ავტორი ხალისიან პატარა ბიჭს თავდაპირველად სადაურობას ეკითხება, რაზედაც იღებს პასუხს, რომ იგი „რუსთაველია“, შემდეგი კითხვა კი არის, თუ რას ეძახიან მას. ამაზე კი ბიჭმა მიუგო:

„ – შოთას მეძახის დედა. –

თქვა და ბიჭუნა უცებ გამშორდა,

შორიდან ხელებს მიქნევს.

აქ დაკარგული მგოსნის ბავშვობა

მას უპოვნია იქნებ?!

სულ სხვანაირი ვიგრძენ სუნთქვა მე

მივდევ ...

ვეწევი...

ვიჭერ..

იცნობდეთ ყმაწვილ შოთა რუსთაველს, -

ხუმრობით ვეტყვი ბიჭებს (შავლოხაშვილი 1958:29).

ამ საყმაწვილო დასამახსოვრებელი ლექსით ავტორი შეეცადა ფორმალური დამთხვევა სახელთან ახალი შინაარსით გაემდიდრებინა და მკითხველში კონკრეტული ასოციაცია კიდევ ერთხელ გამოეწვია.

ქარხნისა და მუშა-პოეტების ლიტერატურული ტრადიციის თავისებურ განვითარებასა და გაგრძელებას 1998 წელს, ქვემო ქართლის მწერალთა ასოციაცია „რუსთაველის“ პოეტური კრებული, „ვარ რუსთაველი“, წარმოადგენს. იგივე ავტორები ახალ რეალობაში იგივე თემებზე საუბრობენ ლექსითა და პროზაული ტექსტით.

კრებულის შესავალში, ბუნებრივად ვხვდებით ლიტერატურისა და რუსთავის მიწის მჭიდრო კავშირზე აქტიურ მსჯელობას. მიუხედავად იმისა, რომ კრებულის წინათქმაში შოთა რუსთაველის წარმომავლობაზე მტკიცებით ფორმაში არაა საუბარი, ეს აზრი იმპლიციტურად მაინც დომინირებს. ამ შეთხვევაში რედაქტორი ქალაქში ახლი ლიტერატურული ტრადიციების ჩამოყალიბებაზე, აკეთებს აქცენტს.

„ღვთის განგება გახდათ საუკუნის 40-იანი წლების დამდეგს ქართველი კაცის შემობრუნება ნაქალაქარზე, რაც დიდი მამულიშვილების შორის გახედვა-განჭვრეტითა და ძალისხმევით მოხდა.

რუსთავის პირველ მშენებლებს, პირველ მეტალურგებს, ქიმიკოსებსა და მეცემენტეებს პირველი მელექსე - მოშაირენიც ჩამოჰყვნენ. რუსთაველის ნატერფალზე კვლავ ძარღვიანი ქართული სიტყვა ისმის.

მხატვრული სიტყვის დიდოსტატები – გალაქტიონ ტაბიძე, კონსტანტინე გამსახურდია, გიორგი ლეონიძე, ირაკლი აბაშიძე რუსთავის ხშირი სტუმრები იყვნენ და ღირსეულადაც აფასებდნენ ჩვენი სამშობლოსათვის უკანასკნელ ასწლეულში ერთ-ერთ უდიდეს მონაპოვარს – იავარქმნილი ქალაქის ხელმეორედ შობას“ (ახვლედიანი 1998: 3).

შემდგომ რედაქტორი საუბრობს ქალაქის განსაკუთრებულობაზე, რომლის შექმნაში მონაწილეობა მიიღეს საქართველოს სხვადასხვა კუთხის წარმომადგენლებმა. ამგვარად იგი რუსთავს ცისარტყელას ადარებს, სადაც ქართული სული და გენი აღმასივით ელვარებს.

კრებულის პირველი გვერდები რუსთაველ პოეტს, სილოვან ახვლედიანს, ეთმობა, რომლის მოღვაწეობის პერიოდი პირადპირ ეთხვევა ქალაქის ასაკს. მის შესახებ ვკითხულობთ, „რუსთავის დაარსების ნახევარსაუკუნოვან იუბილეს ემთხვევა ამ ქალაქში პოეტ სილოვან ახვლედიანის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის 50 წლისთავიც“ (ახვლედიანი 1998:5). იქვე ვგებულობთ, რომ იგი ძირითადად იყო დაკავებული პუბლიცისტიკით და სარედაქციო საქმიანობით, ხელმძღვანელობდა ლიტერატურული

გაერთიანების პოეზიის სექციას, რომელიც ფუნქციონირებდა მეტალურგიული კომბინატის კულტურის სასახლის ბაზაზე, იყო ომისა და შრომის ვეტერანი. გასაკვირი არ უნდა იყოს, რომ მისი პირველი ლექსი ამ კრებულში სწორედ შოთა რუსთაველს ეძღვნება. ლექსის სახელწოდებაა „სიზმარი რუსთაველთან შეხვედრისა“. ლექსში პოეტი მოგვითხრობს სიზმრის მეშვეობით მის ემოციურ შეხვედრას დიდ პოეტთან, რომელიც ქალაქს ღამით ესტუმრა. პოეტი მისივე სახელობის ქუჩით შემოდის ქალაქში, რომელსაც სძინავს. მხოლოდ ვარსკვლავებით მოჭედილი ცა და მთვარე უნათებდა პოეტს გზას. ავტორი აღწერს საკუთარ, დიდი პოეტის ნახვით გამოწვეულ ღელვას, რომელსაც როგორც უფალს ისე ეგებება.

„მერე ანაზღად დაუნამა კურცხალმა თვალი,
ჩანდა, ახალ დარს შეუდარა ძველი ავდარი
და მითხრა: „მოველ, რომ მეტირა ქალაქი მკვდარი,
ის კი დამიხვდა, ვით იესო, მკვდრეთით აღმდგარი.
შორეთში წასულს არ მეონია ტვირთი სხვა რამე,
აქ დარჩა ჩემი ნაკალმარიც, ჭერიც, ტყე-ველიც,
პალესტინაში მე წავიღე მხოლოდ ვარამი
და ცრემლნი ქრისტეს სამშობლოში დასანთხვეელი“ (ახვლედიანი 1998: 6).

შემდგომ ავტორი რუსთაველის პირით ამბობს, რომ მისი წასვლის შემდგომ ამ მიწაზე 700 წელის მანძილზე ლექსი არ დაწერილა. მისივე თქმით სწორედ ლექსის ავტორი (სილოვან ახვლედიანი) იყო პირველი ამ მიწაზე მგოსანთა შორის, რომელსაც ხვდა უფლის ჯილდოს სახით მისია დაეწერა პირველი ლექსი. რუსთაველი ავტორის ენით საუბრობს პოეტების მისიაზე ზოგადად საზოგადოებაში და ტრადიციის გაგრძელების აუცილებლობაზე. სწორედ რუსთაველისგან იღებს დარიგებებს ლექსის ავტორი, თუ რაზე და როგორ წეროს. დასასრულს პოეტი შოთა რუსთაველს საქართველოს მგოსანთა მამად იხსენიებს და ემოციურად ეთხოვება.

ამ კრებულის შემთხვევაში აუცილებელია გამოვყოთ ის ფაქტი, რომ ეს კრებული უკვე დაბეჭდილია დამოუკიდებელ საქართველოში, შესაბამისად რელიგიური პათოსის

გაძლიერება იგრძნობა, რაც სიახლეა. თუმცა მთლიანობაში თუ განვიხილავთ კრებულს აშკარაა ინერცია, რაც ტრადიციის გაგრძელებაში გამოიხატება და ნაკლებად ან საერთოდ არ გვხვდება უახლესი წარსულის რევიზიის მცდელობები.

ასევე ინერციით, აღნიშნული კრებულის იდეა, მისი წინამორბედის მსგავსად ემსახურება ლიტერატურის როგორც საყოველთაო საქმიანობის წარმოჩენას. მშრომელი ხალხისთვის პოეტური ფორმების ძიება, მოიცავდა რეფლექსიის პროცესს ადგილზე, სადაც მოღვაწეობდნენ და ქმნიდნენ ახალ რეალობას. ამავდროულად თავს მოვალედ თვლიდნენ საკუთარი დამოკიდებულება გამოეხატათ ყველაზე დიდი პოეტისადმი.

წარმოდგენელია საუბარი რუსთაველ მწერლებზე, ისე რომ არ ვახსენოთ კარპე მუმლაძე, რომელის შემოქმედება ძირითადად ახალი დროის გმირებს, რუსთავის მეტალურგებს, ქიმიკოსებს და ა.შ. ეთმობა. ის საპასუხისმგებლო თანამდებობაზე მუშაობდა, მეტალურგიულ ქარხანასთან არსებულ ლიტერატურულ გაერთიანებას ხელმძღვანელობდა. უმეტესწილად სწორედ მას უკავშირდება რუსთავში მიმდინარე ლიტერატურული პროცესები. იგი თავად იხსენებს, როგორ დაავალა გიორგი ლეონიძემ მას რუსთავში ყოფნა, რათა თავად ყოფილიყო მონაწილე და დამკვირვებელი იმ რეალობისა, რომლის შესახებაც უნდა ეწერა.

„თუ გინდა რამე გააკეთო, იქ უნდა იცხოვრო და იმუშაო. ეს მარტო შენთვის კი არაა საჭირო, ეს სჭირდება რუსთავსაც. გმირების გვერდით მწერლის ცხოვრება და მუშაობა - აი რა არის დამახასიათებელი ჩვენი დიდი დროისთვისო“ (მუმლაძე 1982: 19).

იგი, პროზაიკოსია, რომელიც ძირითადად სოცრეალიზმის ჟანრში წერდა, რასაც თავად დოკუმენტურ პროზას უწოდებს. მის ნაწარმოებებში ვხვდებით ახალი დროის გმირების ცხოვრებას, შრომას, რომლებიც რეალური ადამიანები იყვნენ. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა მისი რეფლექსია შოთა რუსთაველზე. ერთ-ერთ მხატვრულ ნარკვევში „ქართველი მეტალურგები“ იგი წერს: „რომელი ერთი დავასახელო? სოციალისტური შრომის გმირები ვარდიშ კობერიძე თუ არჩილ ძამაშვილი? მეფოლადე ამირან ფანცულაია თუ რკინიგზელი თენგიზ მჭედლიშვილი? მილმგლინავი პეტრე ბენდიანაშვილი თუ ცვლის უფროსი ნოდარ კურატაშვილი?“

თვითეული მათგანი არათუ ნარკვევის გმირად გამოდგება; მათზე პოემები უნდა იწერებოდეს, ასე ვთქვათ, რუსთაველის შაირით გაწყობილი“ (მუმლაძე 1962: 4).

შოთა რუსთაველის რუსთაველობის მტკიცებას არა მხოლოდ რუსთაველი ავტორები არამედ სხვა ქართველი პოეტებიც აქტიურად ცდილობენ. ამ იდეის საილუსტრაციოდ შოთა რუსთაველი ხუტა ბერულავას რუსთაველი ჩაჰყავს ლექსში „შოთა რუსთაველი რუსთავის მშენებლებლებთან“, რომელიც შოთა რუსთაველის 800 წლის იუბილესადმი მიძღვნილ ჟურნალ „დროშაში“ დაიბეჭდა. ლექსში დიდი პოეტი მონახულებს მშობლიურ მხარეს და საკუთარ დამოკიდებულებას გამოხატავს იმ პროცესების მიმართ, რაც ამ მიწაზე მიმდინარებს. იგი რუსთაველებს მიმართავს:

„ – შემომეგებეთ, მანდ ვინ ხართ,
მე თქვენი შოთა მოვედი,
ადარ მეგონა, ამ მიწას
თუ თვალახელილს ვპოვებდი,
.....
აწრთეთ ქართული ფოლადი,
ვითარ წინაპართ სცოდნიათ“ (ბერულავა 1966: 15).

ლექსის მთავარი გმირი, შოთა რუსთაველი, არამხოლოდ ადასტურებს ფაქტს საკუთარი წარმომავლობის თაობაზე, არამედ რუსთავის რეპრეზენტაციის სხვა ნარატივებსაც ამყარებს, კერძოდ ხალიბთა ქართული წარმომავლობისა და მათი მემკვიდრეობის შესახებ.

შოთა რუსთაველის სახელი და მასთან დაკავშირებული ასოციაციები სოციალისტურ რუსთაველი სხვადასხვა ფორმით გვხვდება, მაგ. 1951 წელს გადაღებულ დოკუმენტურ ფილმში „საბჭოთა საქართველო“. ფილმში მოთხრობილია საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში მცხოვრები ადამიანების ისტორიები და აქვე საინტერესო ფორმით ვხვდებით რუსთაველის თემას მშენებარე რუსთავის კონტექსტში. ფილმი გვაცნობს მეტალურგ ბერძენიშვილს და მის ოჯახს, მშენებარე ქალაქის ხედების შემდეგ კადრში ჩნდება მამაკაცი, რომელიც საწერ მაგიდასთან ზის და ჟურნალებს ათვალთვლებს.

შემდეგ უკვე გამოჩნდება მისი მეუღლე და ორი შვილი. ამავდროულად რუსულენოვანი მთხრობელისგან ვიგებთ, რომ ესაა მეტალურგი ბერძენიშვილი თავის ახალ სახლში, რომ მას ჰყავს მეუღლე და ორი შვილი, ტარიელი და ავთანდილი. აქვე ვიგებთ, რომ იგი წარმოშობით გორის რაიონიდანაა, სადაც იგი შვებულებს ატარებს ოჯახთან ერთად. ფილმის რამდენიმეწუთიან მონაკვეთში ბევრია ინფორმაცია ახლად დაარსებული რუსთავის შესახებ. ნიშანდობლივია, რომ მხოლოდ ვიზუალური კუთხით თუ შევხედავთ, წარმოდგენილი პიროვნება უფრო მწერალს ან ინტელექტუალური საქმიანობით დაკავებულ ადამიანს მოგვაგონებს. ხოლო მისი ვაჟების სახელები პირდაპირ ასოციაციას ბადებს რუსთაველის პოემის გმირებთან. გარკვეული სიმბოლოზობის მატარებელი უნდა იყოს მეტალურგ ბერძენიშვილის კავშირი გორთან, სტალინის დაბადების ადგილთან (საბჭოთა საქართველო 1947).

შოთა რუსთაველის აქტუალობაზე ახალ საბჭოთა რუსთავში მიუთითებს კიდევ ერთი საგულისხმო ფაქტი, კერძოდ ის, რომ რუსთავის მეტალურგიული ქარხნის გაზეთ „მეტალურგში“ ხშირად ვხვდებით სტატიას, დასათაურებულს რუსთაველის ფრაზით. საგულისხმოა, რომ ამ სტატიებში საუბარია არა მწერლობასა და პოეზიაზე, არამედ ქარხნის ცხოვრებაზე. მოვიხმობ რამდენიმე მაგალითს, 1967 წლის 24 მარტის ნომერში ქვეყნდება სტატია სათაურით: „სჯობს სახელისა მოხვეჭა ...“

ნარკვევის ავტორი, ლ. თავაძე ავითარებს მოსაზრებას ზოგადსაკაცობრიო ღირებულებების შესახებ, რაც, მისი აზრით, წინაპრებისგან მიიღეს და იგივე ღირებულებების დაცვას ავალებს კომუნისტური კოდექსი, რომელიც ყველდღიურ ცხოვრებაში უნდა გაატარონ (თავაძე 1967: 4).

ამავე წლის 8 მარტის ნომერში კი გვხვდება სტატია სათაურით: „ლეკვი ლომისა სწორია ...“ ავტორი შრომაში დაწინაურებულ უამრავ ქალთაგან გამოყოფს ქარხნის ტექნიკური კონტროლის განყოფილებაში მომუშავე თამარ კაჭახიძეს და მის მოღწევების შესახებ მოგვითხრობს (მოდებაძე 1967: 3).

„მეგობრობა გზად და ხიდად ...“ ასეა დასათაურებული სტატია, სადაც საუბარია უკრაინელი და ქართველის მეტალურგების მეგობრობის შესახებ (1969 :4)

აქვე აღნიშვნის ღირსია, ის ფაქტი, რომ გაზეთ მეტალურგში სისტემატურად იბეჭდებოდა ქარხნის თანამშრომელთა შემოქმედება. გაზეთებში გვხვდება პოეზიის გვერდი, რომელიც გაფორმებულია რუსთაველის ბარელიეფური პორტრეტით (იხ. დანართი N 1).

ამგვარად შოთა რუსთაველის წარმომავლობის რუსთავთან ასოცირება და მისი ინდუსტრიული ქალაქის მკვიდრად გამოცხადება ერთ-ერთ, ყველაზე, დიდ ცდუნებად იქცა საბჭოთა რეჟიმისათვის. აღნიშნული თემა რუსთავში ლიტერატურული პროცესების ქვაკუთხედად იქცა. შოთა რუსთაველის რუსთაველობის საკითხი, რაც კომუნისტური მთავრობის მხარდაჭერით რუსთავის ურბანული ნარატივის ნაწილად იქცა, ერთნაირი ენთუზიაზმით აიტაცეს როგორც ადგილობრივმა პოეტებმა, ასევე ჟურნალისტებმა, მეცნიერებმა და თავად რუსთავის მოსახლეობამ. შოთა რუსთაველის თემა ყველაზე ძლიერი არგუმენტი და გამართლება აღმოჩნდა რუსთავის განსაკუთრებულობის წარმოსაჩენად როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე საბჭოთა კავშირის მასშტაბით. შოთა რუსთაველი, ქალაქის რეპრეზენტაციული ნარატივის ყველაზე არსებით ნაწილად შეიძლება განვიხილოთ საბჭოთა პერიოდში, იმის მიუხედავად რადენად დამაჯერებლად გამოიყურება მსგავსი მტკიცება ისტორიული ფაქტებისა და წყაროების ფონზე.

პარაგრაფი მეოთხე

ხალიბები და ქალაქის ეკონომიკური პროფილი

ქალაქ რუსთავის სარეპრეზენტაციოდ მისი ისტორიულ ნაქალაქარზე აღმოცენება და სახელი არ აღმოჩნდა საკმარისი. ქალაქის ინდუსტრიულ პროფილსაც მოეძებნა ძირები და საფუძვლები საქართველოს შორეულ ისტორიაში, კერძოდ შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთით ძვ. წ. II ათასწლეულის ბოლოსა და ძვ. წ. I ათასწლეულში მცხოვრები ქართველურ ტომებთან, ხალიბებთან. ანტიკური ტრადიციის თანახმად

ხალიბები, მოსინიკები და თუბალებირკინის მეტალურგიის პიონერებად მიიჩნევიან. ისტორიოგრაფიაში აღიარებული ფაქტია, რომ ბერძნები ფოლადის წარმოების საიდუმლოს სწორედ ხალიბებისგან ეზიარნენ და შესაბამისად რკინას მათი სახელით (ხალიბიკოს) ანუ ხალიბური იხსენიებდნენ (ჩიტაია, 1978: 4). ხალიბების საკითხის გააქტიურება რუსთავის კონტექსტი თვალშისაცემ ფაქტად გვევლინება და თვისობრივად განსხვავებულ ვითარებას ქმნის ქვეყანაში მძიმე ინდუსტრიის განვითარების წარმოსაჩენად. ამგვარად რუსთაველების ხალიბებთან ასოციაციით იქმნება ნარატივი, რომლის მიხედვითაც ქვეყანაში მოხდება ტრადიციების აღორძინება.

შემთხვევითობას ვერაფრით დავაბრალებთ გაზეთ „სოციალისტურ რუსთავში“ გამოქვეყნებულ აკადემიკოს გიორგი ჩიტაიას რეცენზიას გ. კვიციანიას მიერ გამოქვეყნებულ ნაშრომზე სათაურით: „ქართველი ტომების როლის აღიარება მელითონეობის ისტორიაში“. წერილში ავტორი დეტალურად მიმოიხილვას ანტიკურ წყაროებში დასახელებულ ქართველურ ტომებსა და მათ მელითონეობასთან დაკავშირებულ საქმიანობას, რომელიც არამხოლოდ ქართველი მეცნიერების მიერაა აღიარებული. იგი ყურადღებას ამახვილებს გ. კვიციანიას მიერ მელითონეობის ისტორიაში ქართული კვალის გაანალიზებისა და სათანადო შეფასების მნიშვნელობაზე. ამ შემთხვევაში არსებითია ის ფაქტი, რომ სამეცნიერო ხასიათის წერილი ქვეყნდება გაზეთში, რომლის მკითხველთა წრეს ვიწრო სამეცნიერო ჯგუფი კი არა, გაცილებით ფართო აუდიტორია წარმოადგენს. ამდენად ხალიბთა ღვაწლის აღიარებით არამხოლოდ ისტორიას ვაცოცხლებთ, არამედ აწმყოსაც ვეხმიანებით და ვქმნით ახალ რეალობას.

ქართველთა მეტალურგიული წარსულის გაცოცხლებისა და ქალაქ რუსთავის დაარსების რეპრეზენტაციის ერთ–ერთ საუკეთესო მაგალითად ქართული მხატვრული ფილმი „ისინი ჩამოვიდნენ მთიდან“ გამოდგება. აკაკი ბელიაშვილის ნაწარმოების „ვეფხია ხალიბაურის“ მიხედვით დადგმული ფილმი 1954 წელს გადაიღეს. ფილმის მთავრი გმირი, ახალგაზრდა ვაჟი, ვეფხია ხალიბაურია. მოქმედება მთაში (ხევსურეთი) ვითარდება, ვეფხია საშუალო სკოლას ამთავრებს და როგორც წარმატებული

ახალგაზრდა ქალაქში აპირებს სწავლის გაგრძელებას. მას გაგონილი აქვს მეტალურგიული გიგანტის მშენებლობის შესახებ და საკუთარ მომავალს სწორედ მას უკავშირებს. სოფლის დატოვებამდე საცოლის ბაბუა მოუთხრობს მას, რომ მათ წინაპრებსაც სცოდნიათ მეტალის გამოდნობის საიდუმლო, მაგრამ ავბედითი ჟამის გამო, მათ ეს ცოდნა დაუკარგავთ და სწორედ ახლა აქვთ შანსი მისი უკან დაბრუნებისა. ვეფხია ჩადის ქალაქში, იგულისხმება თბილისი, და იქ პროფესიულ სასწავლებელში შედის. ერთხელაც ვეფხიასა და მის ჯგუფელებს რუსთავის სანახავად წაიყვანენ. მივლენ და რას ხედავენ? ცარიელი ადგილი, უდაბური ველი... გაკვირვებულები იყურებიან და კითხულობენ თუ სადაა ქალაქი, ქარხანა? ამის შემდეგ სპეციალურად შერჩეულ ახალგაზრდებს რუსეთში, ციმბირის მეტალურგიულ ქარხანაში სასწავლებლად აგზავნიან, საიდანაც ისინი როგორც კვალიფიციური კადრები უკვე აშენებულ ქარხანასა და ქალაქში ბრუნდებიან. ამ პროპაგანდისტული ფილმის მიხედვით აშკარაა ნარატივი, რომელიც საქართველოს ისტორიაში ჰპოვებს გამოძახილს, კერძოდ უძველეს ხალიბურ ტომებთან. ფილმში აქცენტი ტრადიციის აღდგენა–დაბრუნებაზე კეთდება, ამჯერად „მომე“ რუსი ხალხის მეშვეობით.

ხალიბების ხსენება რუსთავის მეტალურგიული პროფილის კონტექსტში ერთგვარ ნორმად იქცა, იგი მეტაფორისა და სიმბოლოს ადგილს იკავებს სხვადასხვა სარეპრეზენტაციო ტექსტში. ასე მაგალითად ლ. ხარბედიას და გ. ჯახუას წიგნში „ხალიბთა მემკვიდრენი“ (ჯახუა, 1978). საუბარია რუსთავის მეტალურგიული ქარხნის ისტორიასა და მის მუშებზე. შეიძლება ითქვას, რომ რუსთავის მეტალურგიული ქარხნის მუშები და ქალაქის მუშათა ავანგარდი პირდაპირ ხალიბთა მემკვიდრეებად არის დასახელებული. მხატვრული ფორმებით გადმოცემული რუსთავის რეალობა სიახლისა და სიძველის ნაზავს წარმოადგენს. იქ, სადაც ახალზეა საუბარი, აუცილებლად იხსენებენ ძველს. „ – დიახ, დღევანდელ რუსთავზე მოგახსენებდით, მაგრამ იყო ძველიც, ის ქალაქი ურიცხვ მტერთა ხელით მრავალგზის აღიგავა პირისაგან მიწისა“ (ხარბედია, ჯახუა 1984: 4). სხვადასხვა ფორმით ხდება ქალაქის საწყისებში მდგომი იმ ადამიანების გახსენება, რომლებმაც მონაწილეობა მიიღეს ახალი რეალობის შექმნასა და „ტრადიციების აღდგენაში“. ამ ტრადიციაში, რა თქმა უნდა, ფოლადის

წარმოებაც იგულისხმებოდა. „იმდენად დიდი იყო ქართული ფოლადის ხელახლა და რაც შეიძლება ადრე დაბადების სურვილი, სიხარული და ენთუზიაზმი, რომ მარტენის ამუშავების მოლოდინში „მეტალურგმშენის“ მშრომელები და ქალაქის მუშა-მოსამსახურენი წინასწარ აგროვებდნენ ჯართს“ (ხარბედია, ჯახუა 1984: 23).

ფოლადის ხელახლა დაბადების მოლოდინზე, აქცენტის გაკეთება, სხვა არაფერია თუ არა რუსთავის ხალიბური ნარატივის გააქტიურება საზოგადოებრივ დისკურსში, რომელმაც შესაბამისი გაწყობები უნდა შექმნას და მეტალურგიის გამოჩენა საკუთარ მიწაზე კიდევ უფრო დააფასოს.

შემეცნებითი ხასიათის პუბლიკაციას ვხვდებით ჟურნალ „პიონერში“, სადაც დაწვრილებით არის გადმოცემული საქართველოს მიწაზე მეტალურგიის დაბადების წანამდვრები კერძოდ, თუ როგორ მოხდა უკაცრიელ ველზე გიგანტური მშენებლობების დაწყება. აქვე ვკითხულობთ, რომ ლითონის დამუშავებას საქართველოში დიდი ხნის ისტორია აქვს, რასაც საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოჩენილი უძველესი მადნები ადასტურებენ. მეტი დამაჯერებლობისათვის იგი მოიხმობს კონკრეტულ ავტორებსა და წყაროებს „ძველი ბერძნები კარგად იცნობდნენ რკინის ხალიბურ მეტალურგიას. ფსევდოარისტოტელე, ქსენოფონტე, სტრაბონი და სხვა ავტორები ქებით მოიხსენიებენ რკინის დამუშავების ძველ ქართველ ოსტატებს. სტრაბონის ცნობით, ხალიბების მიერ დამზადებულ რკინას უცხოეთში დიდი გასავალი ჰქონია“ (ლარცულიანი 1967: 1).

ამგვარად პუბლიკაციის ავტორი ხალიბებს ძველ ქართველ ოსტატებად ისხენიებს და რომელთაც აღიარება ბერძნებისაგან მიიღეს და მათ ნამუშევარს დიდ გასავალიც ჰქონდა „უცხოეთში“. საქართველოს ტერიტორიაზე მეტალურგიის განვითარების მასშტაბების საჩვენებლად ტექსტში მოხმობილია უამრავი სტატისტიკური ინფორმაცია, აღწერილია საამქროების ტექნოლოგიური მხარეები და რაც მთავარი მოთხრობილია ადამიანების შესახებ, რომელთა კავშირიც ხალიბებთან ეჭვს არ იწვევს. ავტორი ახალგაზრდებისათვის განკუთვნილი პუბლიკაციას ასრულებს სახელოვანი მეტალურგების დევიზით, რაც მეტი და მაღალი ხარისხით შავი ლითონის გამოდნობას გულისხმობს (ლარცულიანი 1967: 3).

აღ. ასლანიშვილის წიგნი სათაურით, „ხალიბური ფოლადივით უტყუარი“ (1984) რუსთაველების პირდაპირ რეფლექსიას ახდენს ხალიბებთან. წიგნში მოთხრობილია ახალი დროის ადამიანების შესახებ. წიგნის გმირების შერჩევის მთავარ კრიტერიუმად ავტორს პროფესიულ-ტექნიკური განათლების მიღების შესაძლებლობა აურჩევია, რომელიც საბჭოთა ადამიანებს მიეცათ. შესავალ ნაწილში ავტორი აღნიშნავს, რომ უკანასკნელ წლებში განუზობლად გაიზარდა პროფესიულ-ტექნიკური განათლების მნიშვნელობა და ავტორიტეტი საზოგადოებაში. მისვე თქმით განუზომელია პროფესიულ-ტექნიკური სასწავლებლის კურსდამთავრებულთა წვლილი სახალხო მეურნეობაში. ამ წიგნის საშუალებით მის მიზანს ამ ადამიანების გაცნობა წარმოადგენს, რომელთა ნამდვილობა ხალიბურ ფოლადს მოგვაგონებს. პროფესიულ-ტექნიკური სასწავლებლის კურსდამთავრებულთა შორის არიან სოციალისტური შრომის გმირებიც. მათ ზოგად დახასიათებისას ვკითხულობთ: „აი, ის ჭაბუკი, ფართო მხრების რხევით რომ მოაბიჯებს, წელან ღუმელთან იდგა და ფოლადს ადნობდა, ის გოგონა სულ ახლახან გადაწვდენილი ამწეს კომპურიდან ჩამივიდა. იმ ჭაღარა კაცმა, მისასლმებისას მთასავით ბიჭებმა ანთებული სიგარეტები მუჭში რომ დაუმაღლეს, მეორე ცვლაში გაკვეთილების გადაცემა დაამთავრა და ახლა სახლისკენ მიიჩქარის, ის მშენებლობიდან ბრუნდება, სწორედ ისინი არიან - ხალიბთა მოდგმა, ვისმა წინაპრებმაც 30 საუკუნე იქნიეს ხმალი და ჰოროლი, ისტორიის ქარსა და ცეცხლს გამოსტაცეს სამშობლო და ენა თვისი.“ (ასლანიშვილი 1978:28). ამგვარად, ხალიბთა მემკვიდრე, მხოლოდ მეფოლადეები კი არა, რუსთავის მთელი საზოგადოება, განსხვავებული პროფესიებითა და საქმიანობით.

რუსთავის მეტალურგიული ქარხნის მშრომელთათვის შეიქმნა დასასვენებელი ცენტრი, ქალაქიდან რამდენიმე კილომეტრის მოშორებით. ამ ადგილს მათ ხალიბაური უწოდეს. ამდენად, ხალიბთა სახელის მოხსენიებას განსხვავებულ კონტექსტებში შესაბამისი დატვირთვა გააჩნდა და საზოგადოების ისტორიულ მეხსიერებაზე გავლენის მოხდენის მცდელობას წარმოადგენდა.

შორეული წარსულიდან ხალიბების ტომის საქმიანობის დაკავშირება რუსთავის მეტალურგიულ გიგანტთან, ასევე რუსთავის რეპრეზენტაციული ნარატივის ნაწილად იქცა. ისტორიული ფაქტებით მანიპულაცია რეჟიმისათვის მნიშვნელოვან ლეგიტიმაციის იარაღს წარმოადგენდა. აღნიშნული ნარატივის მიხედვით ქართველებს ჰქონიათ გამოცდილება ფოლადის დამუშავებისა, რომელიც ისტორიული ქარტახილების გამო, სამწუხაროდ დავიწყებას მისცემია. ამავე ნარატივში ვკითხულობთ, რომ საბჭოთა რეჟიმმა უზრუნველყო ისტორიული ცოდნის დაბრუნება რუსთავის მეტალურგიის მშენებლობით.

პარაგრაფი მეხუთე

სტალინის პიროვნული ფაქტორის რუსთავის მშენებლობაში

რაც შეეხება სტალინის პიროვნულ ფაქტორს, ამ საკითხზე საუბარს ის ფაქტი ართულებს, რომ მისი მოხსენიება, მის გარდაცვალებასთან ერთად, პრაქტიკულად ქრება ყველა ბეჭდური საშუალებებიდან. ამ შემთხვევისთვის შემორჩენილი მასალა, რომელიც ქალაქის მშენებლობის საწყისებს ასახავს და ქალაქის მშენებლობაში სტალინის პიროვნულ ფაქტორს საგანგებოდ გამოყოფს. ამის საილუსტრაციოდ 1949 წლის აგიტატორის ბლოკნოტიდან ციტატას მოვიხმობ, სადაც ქალაქისათვის ადგილის შერჩევასა და სტალინის პირად არჩევანზე საუბარია.

„ხუთი წლის წინათ რუსთავის ველი მწირი, შიშველი, უკაცრიელი იყო. არც ერთი შენობა, არც ერთი კარავი, რომ უამინდობისას კაცს თავი შეეფარებინა, იქ არ მოიძებნებოდა, გარდა ტიპიური პატარა საველე სარკინიგზო სადგურისა. ირგვლივ მრავალ ათეულ კილომეტრზე არც ერთი მცენარე არ იყო. (ლომთაძე 1949: 30).

გაუდაბურებული ქალაქის სურათის დახატვის შემდგომ, მისი ისტორიულ წყაროებში მოხსენიების შესახებ ვიგებთ, სადაც როგორც ჩანს, სისხლსავსე ცხოვრება ჩქეფდა. ამას კი მოყვება, ავტორის თქმით, დიდი სტალინის ბრძნული მითითება, სწორედ აქ რუსთავის ველზე, ამიერკავკასიაში პირველი მეტალურგიული ქარხნის მშენებლობის დაწყების შესახებ. გადაწყვეტილების მართებულობის დასასაბუთება პირველ რიგში სტალინის ავტორიტეტითაა გამაგრებული, შემდგომში კი დეტალური საუბარი მოჰყვება ამიერკავკასიაში საწარმოო კვანძების განლაგების თაობაზე. ტექსტის ფინალურ ნაწილში კი ვკითხულობთ:

„მეტალურგიული ქარხნის შექმნა, რომელიც ამხანაგ სტალინის პირადი მითითებით შენდება, საქართველოს ბოლშევიკებისათვის უდიდესი საპატიო ამოცანაა“ (ლომთაძე 1949: 47).

ქართული მეტალურგიის სათავეში მგომი ადამიანების ფართო საზოგადოებისათვის გაცნობის ამოცანა აქვს დასახული წიგნის „ქართველი მეტალურგები“ ავტორს. წიგნის შესავალი ნაწილიდან ვგებულობთ, რომ რუსთავისა და მეტალურგიის მშენებლობა სტალინის პირადი გადაწყვეტილებაა, რომელიც ისტორიასა და არქეოლოგიური გათხრების მონაპოვარს ეფუძნება. მისივე თქმით, სტალინმა მიზნად დაისახა ახალი საბჭოთა ქალაქის აშენება, თავისი გიგანტური მეტალურგიული ქარხნით. „ეს მიზანი საქმედ იქცა. სულ სხვაა რუსთავი დღეს, ყოფილი ბოსტან-ქალაქი, იგი თავისი შესანიშნავი ნაგებობით, გაშლილი მოედნებით, ბაღებით, სკვერებით, გაზონებით, ლარივით სწორი და ფართო ქუჩებით, ნამდვილ ახალი ტიპის კეთილმოწყობილ საბჭოთა ქალაქად გადაიქცა, ხოლო ამიერკავკასიის მეტალურგიული ქარხანა, რომელიც თვით ამ ქალაქის და ქარხნის აშენების ინიციატორის ი. ბ. სტალინის სახელს ატარებს, საბჭოთა კავშირის სხვა ინდუსტრიულ ქარხნებს შორის ერთ-ერთ მძლავრ გიგანტურ წარმოებად არის ცნობილი (ლონდაძე, 1955: 8). ერთი შეხედვით, სტალინის ფაქტორის წინ წამოწევა რუსთავის კონტექსტში, ბუნებრივი გვეჩვენება და საგანგებო ყურადღებას შეიძლება არ მოითხოვდეს. ამის მიუხედავად საკითხს თუ უფრო ჩავუღრმავდებით, დავინახავთ, რომ რუსთავის ნაციონალური დისკურსი

მნიშვნელოვნად სწორედ სტალინის პიროვნებით არის გამაგრებული. ქალაქისათვის ადგილის შერჩევის საკითხის ინტერპრეტაციები ძირითადად სტალინის პიროვნული დამოკიდებულებების ხაზგასმაზე კონცენტრირდება. სტალინის წარმომავლობა, მისი დამოკიდებულება საკუთარი ქვეყნის ისტორიისადმი და მისი ღრმა ცოდნა ხდება მნიშვნელოვანი ნარატივი, რომელიც თან ახლავს რუსთავის მშენებლობის იდეასა და მის განხორციელებას. ამ დამოკიდებულების მყისიერ რეაქციას წარმოადგენს რუსთავის მეტალურგიული ქარხნისადმი მისი სახელის მინიჭება, რომლის ხსენებაც ქართულენოვან ტექსტებში 1956 წლის შემდგომაც ინერციით გრძელდება. ასევე 1950 წლის 29 აპრილს პირველი ჩამოსხმა ფოლადისგან დიდი ბელადის ბიუსტის დამზადება და მისი რუსთავის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში განთავსება. მიუხედავად იმისა, რომ 60-იანი წლებიდან ბეჭდურ ინდუსტრიაში პრაქტიკულად ქრება სტალინის ხსენება მეტალურგიული ქალაქის კონტექსტიდან და არა მხოლოდ, მან ყველაზე ღრმა კვალი დატოვა საზოგადოების კოლექტიურ მეხსიერებაში, რამაც საგრძნობი გამოძახილი უკვე პოსტსაბჭოთა პერიოდში ჰპოვა.

რუსთავის მშენებლობის კონტექსტი და მისი მნიშვნელობის წარმოჩენა ბუნებრივად დაუკავშირდა მაშინდელი საბჭოთა ხელისუფლების პირველ პირს, იოსებ ბესარიონის ძე სტალინს. გარდა იმ ფაქტისა, რომ ბელადის გადაწყვეტილებისა და უშუალო მონაწილეობის გარეშე მაშინ არაფერი ხდებოდა, მისი წარმომავლობა ამ მოცემულობას კიდევ უფრო ამძაფრებდა და ნაციონალურ ელფერს სძენდა. ამგვარად, სტალინის პიროვნული ფაქტორი რუსთავის ურბანული ნარატივის მნიშვნელოვან ნაწილად იქცა როგორც საბჭოთა, ისე პოსტსაბჭოთა პერიოდში.

თავი მეორე

ქალაქ რუსთავი ინტერნაციონალური ნარატივები

ქალაქ რუსთავის მშენებლობის რეპრეზენტაცია კომუნისტურმა რეჟიმმა ნაციონალური ნარატივებით გაამდიდრა და ქართულ საზოგადოებას ინდუსტრიული გიგანტის მშენებლობასთან ერთად ისტორიული ქალაქის დაბადებაც ამცნო. როგორც უკვე დავინახეთ, მეტალურგიის მშენებლობებამ ქართულ მიწაზე საქართველოს ისტორიიდან სხვადასხვა გამომდინარეობილი ჰპოვა, ხალიბების ვინაობით დაწყებული და მონღოლების შემოსევით დამთავრებული. ფორმით ნაციონალური პროექტი ახალი სისტემის მამოძრავებელი და მისი სიმბოლო უნდა გამხდარიყო. ამის მისაღწევად კი განსხვავებული ღირებულებათა სისტემა და ახალი იდენტობები უნდა ჩამოყალიბებულიყო, რასაც ქვეყანაში მძიმე ინდუსტრიის განვითარება და მუშათა კლასის გაძლიერება შეესაბამებოდა. ისტორიული ქალაქის აღორძინების იდეა და მასთან ასოცირებული ნარატივები მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდა იმისგან, რის გაკეთებასაც კომუნისტები რეალურად ცდილობდნენ, ახალი ადამიანისა და ახალი საზოგადოების შექმნის სახით. ამ ამოცანების შესრულება სისტემამ ინტექტუალურ ელიტას სოციალისტური რეალიზმის მეთოდის გამოყენების გზით დააკისრა. სოციალისტური რეალიზმი საბჭოთა პოლიტიკურ სცენაზე ერთ-ერთ მთავარ მოთამაშედ იქცა, რომელმაც საზოგადოებას ახალი რეალობის შესაბამისი ნარატივები შესთავაზა. სოციალისტური რეალიზმი ერთგვარ მანქანას მოგვაგონებს, რომელსაც საბჭოთა რეალობა სოციალიზმად უნდა გარდაექმნა, ხოლო სოციალიზმის სომბოლური ღირებულებები ყოველდღიურობის დერეალიზებით ჩამოყალიბებინა (Dobrenko 2007: 161). აღსანიშნავია, რომ სისტემის მიერ შემოთავაზებული განსხვავებული ნარატივები (ნაციონალური და ინტერნაციონალური) გვერდიგვერდ მშვიდობიანად თანაარსებობდა, ვინაიდან ერთი პასუხს აგებდა რეალობის ფორმაზე, ხოლო მეორე მის შინაარსზე. ამ იდეოლოგიური ტექსტების უკან მძლავრი პროპაგანდისტული მანქანა

იდგა, რომელიც ერთი მხრივ ქართველთა ნაციონალურ გრძნობებს უწევდა ანგარიშს და ხოლო, მეორე მხრივ, ცხოვრების ახალ სტილის დამკვიდრებას ცდილობდა.

ახალი, განსხვავებული ცხოვრების სტილის მოდელირებისა და ტირაჟირებისათვის ყველაზე შესაფერი სივრცე, რა თქმა უნდა, ახალგაზრდა, ინდუსტრიული ქალაქი რუსთავი იყო. სოციალისტური რუსთავი საქართველოს სხვა ქალაქებისგან გამოირჩეოდა, როგორც მდებარეობით, ისე შინაარსით. ეს იყო ქალაქი, რომლის მოსახლეობის უმრავლესობა თითქმის ან საერთოდ არ იყო მიწის სამუშაოებით დაკავებული. ვინაიდან ქალაქი 1944 წელს, „ცარიელ ადგილზე“, ველზე გაშენდა, მისი მკვიდრნი ქვეყნის სხვადასხვა რეგიონებიდან, ძირითადად დაშორებული სოფლებიდან ჩამოვიდა, მათ ძველი ცხოვრების წესთან კავშირი გაწყვიტეს და მუშათა კლასში ჩაეწერნენ. ამგვარად, რუსთავი, როგორც მუშათა ქალაქი, საბჭოთა საქართველოში სანიმუშო ურბანულ სივრცედ ჩამოყალიბდა მძიმე მრეწველობის პროფილითა და მუშათა კლასის მაღალი კონცენტრაციით. რუსთავს, ხშირად მულტიკულტურული ხასიათის გამო ორმოცი ძმის ქალაქსაც უწოდებდნენ, რითაც იგი პრაქტიკულად საბჭოთა კავშირის მიკრო მოდელს განასახიერებდა. ამ სახის დამკვიდრების მცდელობას მაშინდელ პერიოდიკაში აქტიურად ვხვდებით, მათ შორისაა, საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის პირველ მდივანი ვ. პ. მჭავანაძე, მისი თქმით, „რუსთავი მრავალეროვანი ქალაქია, მეგობრობისა და ძმობის ქალაქი. ტყუილად კი არ ვუწოდებთ მას 40 ძმის ქალაქს. აქ ერთად ცხოვრობენ და ერთსულოვნად შრომობენ 40 ეროვნების წარმომადგენლები... შეიძლება სიამაყით ითქვას, რომ ამ ქალაქში როგორც მზე წყლის წვეთში, აისახა მთელი ჩვენი ცხოვრება, მთელი ჩვენი ქვეყანა, სადაც ერთიან, ერთსულოვან მრავალეროვან ოჯახში გაერთიანებულია დიდი საბჭოთა კავშირის ყველა ხალხი“ (გელაშვილი 1972:2).

მოხმობილ ციტატაში, ქვეყნის მაშინდელი პირველი პირი (ვ. მჭავანაძე) რუსთავს, როგორც იდეალურ ქალაქს, ისე წარმოადგენს, რომელიც საერთო, საბჭოთა მიზნებსა და ამოცანებს შეესაბამებოდა როგორც სიმბოლური, ისე ფაქტობრივი მონაცემებით. მოცემულ თავში რუსთავს განვიხილავ რეპრეტენტაციის არა მიზნად, არამედ საშუალებად. ამ შემთხვევაში შეძლება გამოიყოს კვლევის შემდეგი მიმართულებები:

- 1) ქალაქის დასახელება და მისი ინტერპრეტაციის საშუალებები, რუსთავი II ორმოცი ძმის ქალაქი, რუსთავის სიმბოლური დატვირთვა და მისი ურბანული სივრცე, როგორც რეპრეზენტაციის ფორმა;
- 2) ახალი (საბჭოთა) იდენტობების ფორმირება და მათი ადგილი ტრადიციულ ღირებულებათა სისტემაში;
- 3) სოციალისტური შრომის გმირის წოდება, გზა რიგითობიდან ელიტარულობამდე. ელიტურობის საბჭოთა გაგება და შეუძლებლობის შესაძლებლობა;

პარაგრაფი პირველი ორმოცი ძმის ქალაქი

რუსთავს, როგორც ისტორიულ ქალაქს ხშირად იხსენიებენ ბოსტანქალაქად, რომლის განადგურების არსებითი ნარატივი საქართველოში მონღოლების ბატონობის პერიოდს უკავშირდება და ქალაქის ძველ დიდებასთან ერთად მის ტრაგიკული ბედსაც ასახავს. რაც შეეხება ქალაქის აღორძინების ნარატივს, XX საუკუნის 40–იანი წლების ბოლოდან, აქ მისი ფორმულირება ამგვარის სახით გვხვდება: ორმოცი ძმის ქალაქი, ახალაგაზრობის ქალაქი, სიჭაბუკის ქალაქი, მეგობრობის ქალაქი, ძმობის ქალაქი, ხალხთა მეგობრობის ქალაქი და სხვა. ამ შემთხვევაში აქცენტი ქალაქის მრავალეთნიკურ და მულტიკულტურულ ხასიათზე კეთდება, რომელიც მის მკვიდრთა განსხვავებულობაზე მეტად, მათთვის საერთოზე მიუთითებს, რადგან „ძმებსა“ და „მეგობრებსა“ საუბარი. მათ შორის განსაკუთრებულ ყურადღებას დასახელება „ორმოცი ძმის ქალაქი“ იქცევს, რომელიც ერთი შეხედვით ქალაქის კონკრეტულ მოცემულობაზე მიგვითითებს. სინამდვილეში ძნელი სათქმელია, თუ რა სახის კონკრეტული სტატისტიკური მონაცემი უდევს საფუძვლად რუსთავის ორმოცი ძმის ქალაქად მოხსენიებას. ამის მიუხედავად, სახელი, უდაოდ, ასახავს, ერთი მხრივ,

ქალაქის ეთნიკური კომპოზიციის თავისებურებასა და, მეორე მხრივ, სისტემის იდეოლოგიურ წანამდგრებს საბჭოთა კავშირის მიკრო მოდელის ტრანსპლანტაციას მის მთელ ტერიტორიაზე.

ნაციონალური სულისკვეთებითა და კომუნისტური პათოსითაა გაჟღენთილი ისტორიული ქალაქის აღორძინების იდეა, რომლის რეპრეზენტაციას არაერთი საგაზეთო სტატია თუ პუბლიკაცია დაეთმო. „შოთა რუსთაველის ქალაქის“ მშენებლობა კომუნისტური მთავრობისათვის ამბიციურ პროექტად იქცა, რის საფუძველსაც არამხოლოდ ქალაქის მომავალი ინდუსტრიული პროფილი, არამედ მისი დიადი და ამავედროულად ტრაგიკული წარსულიც განაპირობებდა. წარსულის გაცოცხლება, მისთვის ახალი ელფერის შექმნა წარმოადგენდა ნარატივის ნაწილს, რომელიც მულტიკულტურულობის იდეით უნდა გაგრძელებულიყო და ახალი რეალობის შექმნით დასრულებულიყო. ქალაქის აღორძინების ნაციონალური ნარატივი მოხერხებულად შეიკაზმა ინტერნაციონალიზმით და მის განვითარებულ ფორმად წამოგვიდგა.

„1944 წელს, როცა მშობლიური კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა მთავრობის გადაწყვეტილებით საფუძველი ჩაეყარა ახალი რუსთავის მშენებლობას. პირველ მშენებლებს ნათლად ჰქონდა წარმდგენილი ამ ქალაქის ისტორიული ბედი. და როცა მიწას პირველი წერაქვი დაჰკრეს, თითქოს კარზე დაუკაკუნეს საუკუნეების მანძილზე მიწის ქვეშ მთვლემარე ქალაქს და უთხრეს: გამოიღვიძე, მოვედი შენ ძველ ბინადართა, ძველ მეციხოვნეთა შთამომავალი, რომ ძველ საძირკველს ახალი კედლები დავაშენოთ, რომ ამ ცის ქვეშ შავ წარსულში დაღვრილი უბედურების ცრემლები სიხარულის ცრემლებით შევუცვალოთ, რომ კვლავ გაგაგონოთ მშობლიური ქართული „ნანა“ (ქალაქი ნაქალაქარზე 1958:3)

ამგვარად გამოდის, რომ საბჭოთა მთავრობის მისია დაკარგული, მიძინებული ქალაქის აღორძინება ყოფილა, რომელიც უკუღმა დატრიალებულ ისტორიულ ბედის ჩარხს წაღმა აბრუნებს. ყურადღებას იქცევს ტექსტის მხატვრული ფორმა, სადაც ემოციის

გასაძლიერებლად ისეთ შედეგებს ვხვდებით, როგორცაა „კარზე კაკუნი“ და „მთვლემარეს გაღვიძება, გამოფხიზლება“. ამ ფორმატის ტექსტებში, რომლებიც სისტემატიურად ჩნდება პრესაში, ქალაქის მძიმე წარსულის გახსენების შემდგომ, საგრძნობი ადგილი კომუნისტურ სასწაულზე საუბარს ეთმობოდა, რაც მოძმე ხალხის ერთობლივი ძალისხმევით გახდა შესაძლებელი.

მსგავსი შინაარსის ტექსტები, ახალი რეალობის გაცნობასთან ერთად, ბუნებრივია საბჭოთა სისტემის ერთგვარი ლეგიტიმაციის ხასიათსაც ატარებდა, მისი არსებობის გამართლებას, რადგან სწორედ „მისი წყალობით“ გახდა შესაძლებელი დაკარგული წარსულის დაბრუნება.

„კომუნისტური პარტიის გადაწყვეტილებით ჩადუღაბდა სოციალისტური რუსთავის საძირკველი, სწორედ იმ ადგილზე, სადაც ჩვენი სამშობლოს მძვინვარე მტრებმა საუკუნეების წინ ფერფლად აქციეს ძველი ქართული ქალაქი. ჩვენ კანონიერად გვეამაყება ის, რომ ამ ქალაქის მშენებლობის მძიმე წლებში ქართველები მარტო არ ყოფილან. მათ მხარში ედგნენ როგორც ღვიძლი ძმები რუსები, სომხები, ბელორუსები, აზერბაიჯანელები, უკრაინელები და თითქმის ყველა მოძმე საბჭოთა რესპუბლიკის ხალხთა შვილები.

ამიტომ სავსებით ბუნებრივად და სამართლიანად უწოდა ხალხმა რუსთავს ძმათა ქალაქი, სადაც 46 სხვადასხვა ენაზე მოლაპარაკე ადამიანები ერთი ოჯახის წევრებივით უგებენ ერთმანეთს, ერთი ოჯახის წევრებივით შებმინან საქმეს და ხარობენ ძმური შრომის საამაყო შედეგით“ (უბირია 1978:1)

წარმოდგენილი ტექსტი, რომელიც შეიძლება ითქვას, რომ ქალაქის რეპრეზენტაციის ერთ-ერთი ტიპური ნიმუშია, რამდენიმე საგულისხმო მომენტს მოიცავს, ისტორიული ქალაქის აღორძინება მხოლოდ კომუნისტური პარტიისა და მოძმე ხალხის თანადგომის შედეგია და რომ თანამედროვე რუსთავი ინტერნაციონალურ ოჯახს წარმოადგენს, სადაც 46 სხვადასხვა ენაზე მოსაუბრე ადამიანი ძმურად შრომობს. ამგვარად რუსთავის ინტერნაციონალური საზოგადოება ისტორიული ქალაქის გაცოცხლებასა და მისთვის ახალ რეალობის შექმნაზე ზრუნავს,

სადაც შრომა მათ ერთიან ოჯახად აყალიბებს. საგულისხმო დეტალია „ღვიძლი ძმებად“ რუსების, უკრაინელების, ბელორუსების, სომხებისა და აზერბაიჯანელების მოხსენიება, რომელთა გვერდითაც ასევე ძმები, მაგრამ „არა ღვიძლი“, იდგნენ. ამ შემთხვევაში აქ ენობრივ ან სხვა სახის კავშირებზე საუბარი ზემდეტია, ეს განაცხადი მხოლოდ იდეოლოგიურ ხედვას ეფუძნება, სადაც კავშირ-ერთიერთობებს პოლიტიკურ ელიტებს შორის კომუნიკაცია განაპირობებს.

მსგავსი სულისკვეთებითაა გაჟღენთილი საგაზეთო სტატია სათაურით „ორმოცი ძმის ქალაქი“, სადაც არამხოლოდ მოძმე ხალხის გვერდით დგომაზე, არამედ ქვეყნის ფარგლებში ქართველების ერთიანობაზეც არის საუბარი, რის საფუძველსაც ისტორიული ქალაქის აღორძინების შესაძლებლობა ქმნიდა.

„ქართველი კაცი ოდითგანვე ოცნებობდა რუსთავის გამოცოცხლებაზე... სამამულო ომი ჯერ კიდევ მძვინვარებდა, როცა რუსთავის უდაბნო ველზე ჩვენი დიადი ქვეყნის ყველა კუთხიდან მივიდნენ მშენებლები, რათა აქ აეგოთ და აეღორძინებინათ ქართველ მეტალურგთა ქალაქი...

ქალაქის მშენებლობის ძნელ წლებში ქართველები მარტო არ ყოფილან. მათ მხარში ედგნენ რუსები, სომხები, აზერბაიჯანელები, უკრაინელები, ბელორუსები, ოსები, ბერძნები, ყაზახები, უზბეკები... ამიტომაც, რომ ხალხმა სავსებით ბუნებრივად და სამართლიანად უწოდა რუსთავს ძმათა ქალაქი (გიორგაძე 1978:20)

ქალაქის აღორძინებაზე ოცნება ქართული საზოგადოებისათვის რეალობად ვერ იქცეოდა, რომ არა „ერთობლივი“ ძალისხმევა, რაც თავის მხრივ ახალ რეალობას ქმნის ინტერნაციონალური საზოგადოების სახით. შესაბამისად, ქალაქის მოხესნიება ძმათა ქალაქად, არა მხოლოდ ასახავს რეალობას, არამედ სამართლიანიც არის.

ისევ, ორმოცი ძმის ქალაქაზეა საუბარი ჟურნალ „საქართველოს ქალში“ გამოქვეყნებულ სტატიაში, სადაც რუსთავში ჩასული ერთი ქალბატონის ისტორიაა მოთხრობილი.

„ამ ლამაზ ქალაქს, რომელიც გაშენებულია მტკვრის ორივე მხარეზე, ორმოცი ძმის ქალაქი ჰქვია. ეს იმიტომ, რომ იგი ორმოცმა ძმამ ააშენა. 40 სხვადასხვა ეროვნების წარმომადგენელი მოვიდა აქ პირველი დამახებისთანავე. ორმოცი სხვადასხვა დედის შვილები ერთი ქალაქის შვილები გახდნენ“ (კაკაბაძე 1967: 3).

ამ შემთხვევაში მოცემულობის აღქმას ამძაფრებს დედის, როგორც მეტაფორის შემოტანა, რომელიც აკავშირებს ადამიანების ყველაზე ახლო კონტაქტით, რასაც ძმობა და ერთი ოჯახი ჰქვია. კიდევ უფრო ფართო გაგებით დედას თავად ქალაქი ანსახიერებს, რომელიც მშობელი ხდება სხვადასხვა ეროვნების ადამიანებისათვის და მათ საერთო ოჯახურ სივრცეს სთავაზობს.

რუსთავზე, როგორც, ძმათა ფუძესა და საერთო სახლზეა ლაპარაკი ბელორუსი პოეტის ანატოლი ბოლოუსის ლექსში, „ორმოცი ძმის ქალაქი“:

„ხალხი საუბრობს აქ სხვადასხვა ენაზე, თუმცა
სულ ყველას ესმის ის, რაც ძმობის ენაზე ითქვა.
შრომამ შეჰყარა, შრომამ შეჰკრა, და ეს ქალაქიც
ბედნიერი როგორც ძმათა ფუძე და სახლი,
და ორმოცი ძმის სიამაყე და სიძლიერე –

ცად აღმართული ვებერთელა მიწები ქარხნის“ (ბელოუსოვი 1985:105).

არაქართველი პოეტის მხრიდან ქალაქზე დაწერილი ლექსი ასევე გარკვეული სიმბოლურობის მანიშნებელია. ქართულ ენაზე გამოქვეყნებული ლექსი ერთგვარი აგურია, რომელმაც საერთო სახლი უნდა ააშენოს განსხვავებული ეროვნების ძმებისათვის.

ქალაქის ინტრენაციონალურ ბუნებაზე ხაზგასმა, რუსთავის არა მხოლოდ საკუთრივ დასახელებებში იკვეთება, არამედ მისი ურბანული სივრცეც ამის დასტურად გამოდგება. მაგალითად, ხალხთა მეგობრობის იდეას, მისი ქუჩების სახელებიც ეხმიანება, რაზეც ვლადიმერ კობახიძე, საგაზეთო სტატიის, „ძმობის ქალაქი,“ საუბრობს. მისი აზრით სწორედ ხალხთა მეგობრობამ ააღორძინა რუსთავი, ერთ–ერთი

ყველაზე ძველი და ყველაზე ახალი ქალაქი. აქვე ვკითხულობთ ამ ფაქტის სიმბოლურ გამოხატულებაზე:

„რაოდენ სიმბოლურია, რომ რუსთავის ერთ–ერთი ცენტრალური მოედანი ატარებს ხალხთა მეგობრობის სახელწოდებას. ესეთივე სახელწოდება აქვს მიკუთნებული ლარივით გაჭიმულ ცენტრალურ გამზირს, რომელიც ამ დიდი მეგობრობის შემოქმედის – ვლადიმერ ლენინის სახელობის გამზირის გაგრძელებას წარმოადგენს. აქვე, წლეულს საფუძველი ჩაეყარა ახალ ხეივანს, რომელსაც რუსთაველები ხალხთა მეგობრობის ხეივანს უწოდებენ“ (კობახიძე 1973:2)

ამგვარად რუსთავის ურბანულ სივრცეში ცენტრალური ადგილი ხალხთა მეგობრობის მოედანს, მეგობრობის ქუჩასა და ასევე მეგობრობის ხეივანს ეჭირა. ხალხთა მეგობრობის იდეა, არამხოლოდ ნარატიულ ტექსტებში ჩნდება, არამედ ქალაქის ურბანული სივრცის ნაწილი ხდება, რომელიც თავის მხრივ, მოსახლეობის სამეტყველო და სივრცით ორიენტირად იქცევა.

სტატიაში, რომელიც გაზეთ „სამშობლო“-ში გვხვდება, ერთი შეხედვით განსაკუთრებული არაფერია, თუ არ ჩავთვლით იმას, რომ ცალკეული ადგილი პირდაპირ სიტყვა–სიტყვით არის გადმოწერილი სხვა საგაზეთო ტექსტებიდან. ავტორი, საქართველოს კპ რუსთავის საქალაქო კომიტეტის პირველი მდივანი, ვლადიმერ კობახიძე, ზემოთ მოყვანილ ციტატაში ზუსტად იმეორებს გ. გელაშვილის (გაზეთი „საბჭოთა აფხაზეთი“) ფრაზებს ქალაქის ქუჩების სიმბოლური დასახელების თაობაზე და ასევე თუ როგორ ასახავს რუსთავი სრულიად საბჭოთა კავშირის მოდელს (კობახიძე, 1973: 2).

მეტად საგულისხმოა აღნიშნული გაზეთის შესაბამისი ნომრის პირველი სატიტულო გვერდი, რომელიც მთლიანად რუსთავის ფოტოების კოლაჟს ეთმობა, სადაც წარწერას „შრომის, სწავლის, ბედნიერების ქალაქი“ ვხვდებით. პირველ ორ ფოტოზე ზემოდან ნაჩვენებია რუსთავის ურბანული სივრცე, მეგობრობის და ლენინის გამზირი. ლენინის ძაგლითაა წარმოადგენილი მეგობრობის მოედანი. აქვე ვხვდებით მოსწავლეებს დედაენით ხელში, ახალდაქორწინებულთა ფოტოს და ქარხნების

ამსახველ სამ ფოტოს. ეს ყველაფერი კი რუსთავის 25 წლისთავს ეძღვნება. ეს ფოტოები შეიძლება ითქვას, რომ ზედმიწევნით იმეორებენ არსებულ ნარატივებს ქალაქის რაობის შესახებ, რომელიც ხალხთა მეგობრობის პირდაპირ მანიფესტს წარმოადგენს.

რუსთავის ქუჩების განხილვას სხვა არა ერთი საგაზეთო სტატია ეთმობა, როგორცაა მაგალითად რემ დავიდოვის „მეგობრობის ქუჩები“ გაზეთ „სოფლის ცხოვრებაში“. ავტორის თქმით მხოლოდ ქუჩათა ჩამონათვალის გაკეთებაც საკმარისი იქნება მათი შინაარსის წარმოსადგენად. იგი გამოყოფს, სსრ კავშირის ხალხთა მეგობრობის მოედანს, მშვიდობის, შრომის, ახალგაზრდა სპეციალისტთა და პირველ მშენებელთა ქუჩებს სხვათა გვერდით. იქვე იგი საუბრობს, დონეცკელი მეტალურგების ქუჩაზე, რომელიც სილამაზით გამორჩეულია და ქალაქის უახლოესი ისტორიიდან უკრაინელ ხალხთან მეგობრობას ასახავს. ქუჩის სახელწოდებათა რიგში თავსდება სუმგაითის მეტალურგთა და ჩერკასკის ქუჩები, რაც ქალაქის უახლოესი წარსულის, ასევე თავისებურ ასახვასა და რეფლექსიას წარმოადგენს (დავიდოვი 1972: 4).

გაზეთ „კომუნისტის“ საკუთარი კორესპოდენტი, ზ. მერკვილაძე, საგაზეთო სტატიაში „მეგობრობის ქალაქი“ იხსენებს ქალაქის დაფუძნების ისტორიას, რომელიც მეორე მსოფლიო ომის მსვლელობას ემთხვევა. იგი, აღნიშნავს, რომ თანამედროვე რუსთავს მეგობრობის ქალაქს უწოდებენ და ეს ჭეშმარიტება გამოიხატება იმ ფაქტით, რომ ქალაქში 40 სხვადასხვა ეროვნებაა წარმოდგენილი. სტატია გრძელდება დეტალური აღწერით, თუ რომელი ქალაქიდან რომელი ეშელონი ჩამოდიოდა შესაბამისი მისიით. რუსთავის მშენებლობის ფერხულში ხალხთა ჩართულობის საილუსტრაციოდ მას ერთი დოკუმენტი მოჰყავს.

„ამიერკავკასიის მეტალურგმშენის არქივში ინახება ერთი საინტერესო დოკუმენტი. დროჟამს იგი გაუხუნებია და გაუყვითლებია, მაგრამ მაინც შეიძლება გვარების ამოკითხვა. ეს არის რუსთავის პირველი მშენებლების ხელფასის უწყისი. ამ დოკუმენტში ჩამოთვლილი გვარები იმის ნათელი დადასტურებაა, რომ ქართველებთან ერთად აქ, ახალი ქალაქის ხარაჩოებზე მოსულან აზერბაიჯანელები და რუსები, უკრაინელები და სომხები,

ბელორუსები და მოლადაველები, ყაზახები და ლიტველები“ (მერკვილაძე 1967:3).

ამ შემთხვევაში საგულისხმოა, რომ სტატიის ავტორი ამ „საყოველთაოდ“ მიღებულ მოცემულობას ქალაქის ინტერნაციონალური ბუნების თაობაზე უკვე ისტორიად ქცეული დოკუმენტური მასალით ამყარებს, რომელსაც როგორც არქივში დაცულ ისტორიულ წყაროს ისე გვთავაზობს. სტატიას კი ასრულებს რუსთავის აღწერით, რაც ცად აზიდული საქარხნე მილებითა და გამაყრუებელი აგრეგატების ხმაურით გამოხატება. ეს სურათი, კი ავტორისათვის ყველაზე კარგად გამოხატავს ინდუსტრიული რუსთავის ხალხთა მეგობრობის მაჯისცემას.

გაზეთ „სოციალისტური რუსთავის“ 1972 წლის 10 ნოემბრის ნომერი მთლიანად ოქტომბრის რევოლუციის მრგვალი თარიღის აღნიშვნას ეძღვნება. პირველ გვერდზე გამოტანილია სტატია სათურით: „ერთიან, ძმურ ოჯახში“ აღწერილია თბილისში გამართული საზეიმო მსვლელობა, სადაც, ბუნებრივია, თავისი სოლიდური წარმომადგენლობით რუსთავიც მონაწილეობას იღებდა. ამ შემთხვევაში ყურადღებას სტატიის დასათაურება იქცევს, რომელიც ადამიანური ურთიერთობების ყველაზე მჭიდრო ფორმაზე ოჯახზე მიუთითებს, რომელიც ამავდროულად ერთიანი და ძმურია. ამ სტატიას კი მოჰყვება ღონისძიების აღწერა ქალაქ რუსთავში, სათაურით „ზეიმობს ძმობისა და მეგობრობის ქალაქი“. ამავე ნომერში გვხვდება სტატია: „მშვიდობისა და მეგობრობის ქალაქი“, სადაც უკვე ქრესტომატიულად ქცეულ ტექსტებს უკვე მერამდენედ იმეორებენ ხალხთა ერთიანი ძალისხმევის შესახებ, რომელმაც “სასწაული” მოახდინა:

„აი, სწორედ ამ ენთუზიასტებისა და მათი თანამოსაქმეების დაუღალავმა შრომამ აქცია რუსთავი რესპუბლიკის სიამაყედ, ორმოცზე მეტი ეროვნების მშრომელთა საასპარეზოდ, მშვიდობისა და მეგობრობის ქალაქად.... (ღვაბერია 1972:2)

ამგვარად, რუსთავი წარმოჩენილია, როგორც ადგილი შრომითი ასპერუზობისათვის, რომლის საბოლოო მიზანი მშვიდობა და ხალხთა მეგობრობაა. ეს ნარატივი იმდენად კარგად არის ფორმულირებული, რომ პრაქტიკულად ქალაქის

შესახებ ყველა ტექსტში აქსიომატური ფორმით გვხვდება. ამ ტიპის ტექსტებს მიეკუთვნება 1971 წლის გაზეთ კომუნისტში გამოქვეყნებული სტატია „რუსთავი - ხალხთა მეგობრობის ქალაქი“. ავტორი რ. ჯაფარიძე (მშრომელთა დეპუტატების რუსთავის საქალაქო საბჭოს აღმასკომის თავმჯდომარე), ქალაქის ინტერნაციონალურ იმიჯს ამდიდრებს სხვადასხვა კონკრეტული მაგალითებითა და ამავდროულად ბეჯითად იმეორებს რუსთავის შესახებ არსებულ ზოგად მოცემულობებს, როგორცაა ქალაქის ქუჩების დასახელება, სადაც ხაზგასმა ხალხთა მეგობრობაზე კეთდება. აქვეა საუბარი ქართველების მიერ რუსეთისა და უკრაინის ქარხნებში მიღებულ გამოცდილებასა და რუსთავში გამოჩენილ პირველი ემელონებზე, რომელიც ინტერნაციონალური შემადგენლობისა იყო და რომელსაც ქალაქის მშენებლობის საწყისი უკავშირდება. მის მიერ მოხმობილი მაგალითებიდან ჩანს, რომ ქალაქის მშენებლობაში საბჭოთა კავშირის სხვადასხვა ქალაქი მონაწილეობს, როგორცაა მოსკოვი, ლენინგრადი, ხარკოვი და სხვ.

ხალხთა მეგობრობის ძალიან კონკრეტულ და საგულისხმო მაგალითად ავტორს მშრომელთა ერთი კონკრეტული ჯგუფი მოჰყავს:

„ხალხთა ურღვევი მეგობრობის მკაფიო გამოხატულებაა სოციალისტური შრომის გმირის, ცნობილი რუსთაველი მშენებელის, შოთა მოდებაძის, ბრიგადის მაგალითი. ამ 29 კაციანმა კომუნისტურმა შრომის ბრიგადამ, რომელშიც შედიან ქართველი ბ. როსტაშვილი, ოსი ს. კოკოევი, სომეხი ა. ატერიანი, რუსი ლ. სინდოროვა, უკრაინელი მ. სოსენკო და სხვები, ისე აითვისა მშენებლობის საქმე, რომ 5-6 თვეში ამთავრებენ რვა და ცხრა სართულიანი სახლების მშენებლობას (ჯაფარიძე 1971:2).

ამდენად ქალაქის ინტერნაციონალური სახის წარმოჩენა ხდება არა მხოლოდ ზოგადი მონახაზებით ქალაქის ისტორიისა და მისი ურბანული სივრცის აღწერით, არამედ კონკრეტული ადამიანების გვარების დასახელებით, რომლებიც კონკრეტულ საქმიანობას ეწეოდნენ. მოხმობილი მაგალითები კიდევ უფრო დეტალური ხდება, როდესაც ავტორი სტატიის დასასრულს ჩეხოსლოვაკიიდან მოსულ წერილზე საუბრობს, რომელიც, მისთვის, ხალხთა მეგობრობის მორიგ ილუსტრაციას

წარმოადგენს. სტუდენტი მარია ვაშინკოვა წერს ს. პუშკინის სახელობის პედაგოგიური ინსტიტუტის მეორე კურსის სტუდენტს შარლოტა კვანტალიანს. წერილში მარია შარლოტას რუსთავისა და ზოგადად საქართველოს ისტორიისა და თანამედროვეობის შესახებ ინფორმაციის მიწოდებას სთხოვს, რათა მან თავის ქვეყანაში საქართველოზე გამოეხატა მოაწყოს. ამგვარად ავტორი, ორი ადამიანის პირად მიმოწერას ასაჯაროებს და მას ხალხთა ურყევი მეგობრობის დასტურად განიხილავს (ჯაფარიძე 1971:3).

სსრ კავშირის შექმნის ორმოცდაათ წლისთავთან დაკავშირებით გაზეთ „საბჭოთა აფხაზეთში“ ქვეყნდება სტატია: „რუსთავი - მეგობრობისა და ძმობის ქალაქი“. სტატიას თან ახლავს საქინფორმის მოზრდილი ფოტო, რომელიც რუსთავის ურბანულ სივრცეს ასახავს, კერძოდ ხალხთა მეგობრობის გამზირს. სტატიაში თავმოყრილია რუსთავის გარშემო არსებული ყველა ნარატივი, რაც მის ინტერნაციონალურ ბუნებას წარმოაჩენს. ავტორი არც მხატვრულ ხერხებს იშურებს რუსთავის სიდიადის წარმოსაჩენად. ხოლო ქალაქის მშენებლობის გაზაფხულზე დაწყება განსაკუთრებულ სიმბოლურ დატვირთვას ანიჭებს.

„გაზაფხულის ამ სანეტარო ჟამს რუსთავი აღმოჩნდა ის მაღლიანი თესლი, რომელმაც მეგობრობის, ძმობის და სიყვარულის თბილი გრძნობით გაპოხიერებულ ნიადაგში მოხვედრილმა ლაღად გაიხარა“ (გელაშვილი 1972:2).

„სანეტარო ჟამი“, „მაღლიანი თესლი“, „თბილი გრძნობით გაპოხიერებული ნიადაგი“, „ლაღად გახარება“, აღნიშნული ფრაზები შეიძლება დამაბნეველიც კი აღმოჩნდეს შინაარსისა და კონტექსტის გასაგებად, როცა საქმე ქალაქის მშენებლობას ეხება. ქალაქის შესახებ ნარატივების ამგვარი ინტერპრეტაცია გამონაკლისს არ წამოადგენს, მეტიც იგი ერთგავრი ტენტედნციის შემქმნელია.

საგულისხმოა, რომ რუსთავის საბჭოთა კავშირთან მიმართება ამ სტატიაში არაერთხელ გვხვდება. რუსთავის განსაკუთრებულობის წარმოჩენა, სწორედ საბჭოთა სისტემას უნდა დაუკავშიროს და იგი, როგორც ნოყიერი ნიადაგი ისე უნდა წამოაჩინოს.

ავტორი საგანგებო ყურადღებას ურალი-რუსთავის პირველ ეშელონს უთმობს, რომელსაც ქალაქის საწყისად განიხილავს და იმ პირველ შთაბეჭდილებას გადმოსცემს, რომელიც მატარებლის მგზავრებს უნდა შეჰქმნოდათ, როდესაც ფეხი რუსთავის მიწაზე დაადგეს.

„ბაქანზე გადმოსული ხალხი ცნობისმოყვარედ ათვალიერებდა მოშიშვლებულ, უსიცოცხლო ველს, სადაც მათ თავდაცვის სახელწიფო კომიტეტის, პირადად აშხ. ი. ბ. სტალინის დავალებით უნდა აეშენებინათ მძლავრი მეტალურგიული კომბინატი და ქალაქი“ (გელაშვილი 1972:2).

სტატიის ავტორი რუსთავის ინტენაციონალური ბუნების წარმოსაჩენად არ იშურებს მაგალითებს ქუჩების დასახელებიდან დაწყებული ცალკეული ფაქტებით დამთავრებული. ამჯერად მეტალურგიულ ქარხანაში მეგობრობის ზეიმისა და მეგობრული ნადნობის შესახებ მოვიხმობ ციტატებს:

„ამას წინათ მეტალურგთა კულტურის სასახლეში გაიმართა მეგობრობის ზეიმი, სადაც ჩვენი საზოგადოება შეხვდა იმ ღვაწმოსილ ადამიანებს, რომლებმაც გამოადნეს პირველი რუსთავული ფოლადი, აამუშავეს საგლინავი და მილსაგლინავი საამქროები“ (გელაშვილი 1972:3).

„ტრადიციად იქცა რუსთავის მეტალურგიული ქარხნის მარტენის საამქროში მეგობრულ ნადნობთა გამოშვება, 1972 წლის 1 მაისს მარტენის საამქროს მეფოლადემ ვ. პაშკინმა, მისმა ხელშემწყობმა ე. შანიძემ და რუსთავში სტუმრად ჩამოსულმა ზაპოროჟიელმა მეფოლადემ ა. ფომენკომ, ჩამომსხმელმა ა. დიდკოვსკიმ გამოუშვეს მეგობრული ნადნობი“ (გელაშვილი 1972:3).

ერთი შეხედვით მეტალურგთა კულტურის სასახლეში პირველ მეტალურგებთან შეხვედრასა და ქარხანაში ნადნობის ჩამოსხმას ხალხთა მეგობრობასთან საერთო ბევრი არაფერი უნდა ჰქონოდა, მაგრამ როცა საქმე ქალაქის იმიჯს და მის უკან მდგომ ტოტალიტარულ სისტემას ეხება გასაკვირი არაფერი უნდა იყოს.

როგორც ვხედავთ, რუსთავის საბჭოთა რეპრეზენტაციებში ორი კონტექსტი ფიგურირებს, ისტორიული ქალაქის აღორძინება, რომლის მნიშვნელობის წარმოსაჩენად შოთა რუსთაველის ავტორიტეტი მოიშველიეს და ხალხთა მეგობრობის მანიფესტაცია, რომელმაც შესაძლებელი გახადა ამ პროექტის განხორციელება. ამდენად სახეზეა ორი მნიშვნელოვნად განსხვავებული ნარატივის შერწყმა ინდუსტიული რუსთავის ახალ იმიჯში.

პარაგრაფი მეორე ახალი იდენტობების ფორმირება

საბჭოთა (ახალი) იდენტობების ფორმირების პროცესს ქალაქ რუსთავის რეპრეზენტაციის კონტექსტში განვიხილავ, სადაც სოციალისტური რეალიზმის მეთოდი გამწყვეტ როლს ასრულებდა. ახალ ღირებულებათა ფორმირება ახალი გმირების შექმნას უნდა მომსახურებოდა. ამ ვითარების გასაანალიზებლად მრავლადაა მაგალითები ბეჭდური მედიიდან.

ზოგადად საბჭოთა იდენტობებსა და ღირებულებათა ჩამოყალიბებაზე მსჯელობისას ყურადღებას რამდენიმე მიმართულება იქცევს, კერძოდ:

- 1) შრომის, როგორც უმთავრესი ღირებულების წარმოჩენა; შრომა, როგორც ადამიანური ღირებულების განმსაზღვრელი და გმირობის წყარო;
- 2) შრომისა და ბრძოლის მიმართების ახალი განზომილება; შრომა, როგორც ყოველდღიური ბრძოლა;
- 3) ნებისმიერი შრომის გათანაბრება; ფიზიკური შრომის, როგორც შემოქმედებითი პროცესის, ხოლო მუშის, როგორც შემოქმედი, ინტელიგენტი ადამიანის წარმოდგენა;
- 4) შრომა, როგორც პატრიოტული აქტი;

ღირებულებათა ტრანსფორმაციის პროცესი პერმანენტულ ხასიათს ატარებდა და ძირითადად ბეჭდური მედიის საშუალებებით ვრცელდებოდა. თუ ტრადიციულად

ქართველისათვის უმაღლეს ღირებულებას სამშობლოს დაცვა და მისთვის სიკვდილი წარმოადგენდა, ახლა ადამიანს მხოლოდ შრომით უნდა ესახელებინა თავი და ქვეყანაც. ამგვარად ყველა სახის საინფორმაციო წყაროებში მასიურად დაიწყო შრომისათვის ომის, ბრძოლის მახასიათებლების მიწერა. საწარმოო შრომა ტერმინოლოგიურ დონეზე, როგორც ყოველდღიური ბრძოლა ისე აღიწერებოდა, ხოლო საწარმო, ქარხანა – ბრძოლის ველი; ნაყოფიერი შრომა კი, ბრძოლაში გამარჯვებასთან იყო გატოლებული; ქვეყნისათვის სასარგებლო შრომა შეიძლებოდა გამხდარიყო გმირობის საფუძველი. მშრომელი ადამიანები საზოგადოების ყურადღების ცენტრში ექცეოდნენ. მათ შესახებ მზადდებოდა სიუჟეტები, სადაც, მათ სხვებისათვის თავიანთი გამოცდილების გაზიარების საშუალება ეძლეოდათ. მაგალითად საზოგადოებრივი მაუწყებლის არქივში რუსთავის ახალი გმირების შესახებ არაერთი დოკუმენტური ფილმი და სატელევიზიო სიუჟეტი ინახება. აქვე ვხვდებით რუსთავის ერთ-ერთ სოციალისტური შრომის გმირს, ამირან ფანცულაიას. ტელეფილმში „ახალი მიჯნა“, გმირი მისი ქალაქის ისტორიის ტრაგიკულ ეპიზოდების შესახებ მოგვითხრობს, მონღოლების მიერ რუსთავის აოხრებას და შემდგომ მისი ხელახალი დაბადების სიხარულსაც გვიზიარებს (ვეფხვაძე 1970). ამგვარად, მეტალურგიული ქარხნის სოციალისტური შრომის გმირი ქალაქ რუსთავის ახალი ისტორიის ნაწილად და მის რეპრეზენტატორადაც გვევლინება. საგულისხმოა, რომ გმირის გამოსვლაში ქალაქის ისტორიის ორი ნარატივი ერთიმეორეს ავსებს, ანუ ქალაქის მძიმე ისტორიული წარსულის წარმოჩენა მხოლოდ ახლმა რეალობამ (სოციალისტურმა რეალიზმმა) შესძლო.

შრომის, ღირებულებათა სათავეში მოქცევა სხვადასხვა საქმიანობების გათანაბრებასაც გულისხმობდა. ფიზიკური შრომა, ინტელექტუალურ საქმიანობას გაუთანაბრდა. გამოვიდა, რომ მუშა და მეცნიერი ქვეყნისათვის თანაბარი ღირებულების საქმიანობას ეწეოდა. ამ ფაქტის დასტურად ერთ-ერთი უმაღლესი სახელმწიფო ჯილდოს – სოციალისტური შრომის გმირის წოდების დაწესებაც გამოდგება.

კონკრეტულ მაგალითებს, საბჭოთა იდენტობათა ფორმირების შესახებ, რუსთავის მეტალურგიული ქარხნის პერიოდული გამოცემა, „მეტალურგი“ გვთავაზობს. გაზეთი 1957 წლის 1 იანვრიდან გამოდიოდა და საწარმოს ოფიციალურ უწყებას წარმოადგენდა. გაზეთი ორენოვანი იყო, სტატიები მასში ქართულ და რუსულ ენებზე იბეჭდებოდა. რაც შეეხება გამოცემის პერიოდულობას, მკითხველს, კვირაში ორი ნომერის გაცნობის საშუალება ეძლეოდა. გაზეთების გვერდები ძირითადად ქარხნის მუშათა ისტორიებს, შრომით „ფრონტზე“ მათ წარმატებებსა და მიღწევებს ეთმობოდა.

დამატებით ინტერესს გაზეთების საახალწლო ან საიუბილეო ნომრები იწვევს, სადაც სისტემისათვის სასურველ წარმოდგენებს აკუმულირებული სახით ვხვდებით. გაზეთ „მეტალურგში“ ქალაქ რუსთავის 10 წლის იუბილისადმი მიძღვნილ სტატიაში „ქართველი ხალხის სიამაყე“, ვკითხულობთ: „დიდმა ოქტომბერმა, კომუნისტურმა პარტიამ, საბჭოთა ხელისუფლებამ ადამიანებს თავისუფლება და ბედნიერება მოუტანა; მათი ცხოვრება ხალისიანი და საამური გახდა, ხოლო მათი შრომა ღირსების, სახელის, მამაცობისა და გამირობის საქმედ იქცა“ (ჯამასპიშვილი 1958: 3).

მსგავსი ფრაზები საკმაოდ ტიპურია „მეტალურგის“ საგაზეთო ენისათვის და პრაქტიკურად სხვადხვა სიტყვებით უამრავ პულიკაციაში მეორდება. მაგალითად მილსაგლინავი საამქროს უფროსის, პავლე წერეთლის, საახალწლო მილოცვას მოვიყვან, სადაც აქცენტები თანაბრადაა გადანაწილებული ქალაქის ისტორიული ნარატივსა და ახალი დროების განდიდებაზე: „ბევრი დიდი გამარჯვება, სიხარული და ბედნიერება მოგვიტანა ქართველებს გასულმა წელმა. სულმნათი შოთას და მისი მშობელი ერის სახელი შორს გასცდა ტარიელისა და ავთანდილის თელილ მერიდიანებს. მეორე ლენინის ორდენი აკიაფდა ჩვენი რესპუბლიკის დროშაზე. საქართველოს სადიდებალში ჩვენი სიტყვა გაგვაჩნია რუსთაველ მეტალურგებს. მათი სახელით ყველა მამულიშვილს ვულოცავ ახალ წელს და ვუსურვებ ახალ გამარჯვებებს“. (წერეთელი 1967: 5)

მილოცვაში, სადაც ბუნებრივია შრომით გამარჯვებებზეა საუბარი, ასევე ვხდებით ნაციონალური ნარატივების გაჟღერებას და მათ ახალი დროის სამსახურში ჩაყენების მცდელობას. ავტორის აზრით, ჩვენი დროის ახალმა გმირებმა, მეტალურგებმა საქართველოს არანაკლებ გაუთქვეს სახელი, ვიდრე ეს შოთა რუსთაველის პოემის

გმირებმა მოახერხეს. ვეფხისტყაოსნის გმირებთან პარალელის გაკეთება შემთხვევითი არ უნდა იყოს, ეს მეთოდია კომუნისტებისათვის ახალი იდენტობების შესაქმნელად. წარსულის გამოყენებით, მისი ინტერპრეტაციით აწმყოს ლეგიტიმაცია საბჭოთა პროპაგანდის ნაწილად შეგვიძლია ჩავთვალოთ. კიდევ ერთ მაგალითად ისტორიაში ანალოგიების ძიების გამოდგება 1967 წლის გაზეთ „მეტალურგის“ გვერდებზე გამოქვეყნებული სტატია სათურით „ხელმადლიანი ვაჟკაცი“. სტატია ქვეყნებს შორის შრომითი ურთიერთობის კარგი მაგალითის განხილვას ეძღვნება. საქმე ერთი ქართველი მეტალურგის საქმიანობას ეხება რუმინეთში, რომელსაც ტექსტის ავტორი ერთგვარად ანთიმოზ ივერიელთან და მის მოღვაწეობასთან აიგივებს. რუბრიკაში ჩვენი ქარხნის ადამიანები საუბარია გივი მაღლაფერიძეზე, რომელმაც სამუშაო გამოცდილება მაგნიტოგორსკში მიიღო. აი, რას ვკითხულობთ ტექსტში,

- გივის ჩვენი ქვეყნის საზღვრებს გარეთ – ქალაქ რომანშიც ჰყავს მეგობრები, მაგ. ტოდორ დობრე, რომელმაც მისგან ისწავლა მემილეობა. სხვა მეტალურგებთან ერთად გივი გაჰყვა რუმინელ კოლეგებს დასახმარებად.
- სახელოვანი წინაპრის ანთიმოზ ივერიელის ნაკვალევს გაყოლოლმა ქართველმა ვაჟკაცებმა საშვილიშვილო საქმე გააკეთეს რუმინეთში, აამუშავეს მილსაგლინავი ქარხანა.
- ასე იწრთო და დავაჟკაცდა გივი მაღლაფერიძე შრომასა და ცხოვრებაში. აღსანიშნავია, რომ მისმა ცვლამ ხუთწლედის პირველი წლის დავალება დიდი გადაჭარბებით შეასრულა. წინ კიდევ დიდი გზაა. გამარჯვებით გველოს, ხელმადლიანო ვაჟკაცო“ (მურმანიშვილი 1967:3)

შემთხვევითი არ უნდა იყოს სტატიის ავტორის მიერ მოხმობილი პარალელი. ანთიმოზ ივერიელი (1650-1716) ქართული წარმოშობის რუმინელი მოღვაწე თანაბარი სიამაყის წყაროა, როგორც რუმინელების, ისე ქართველებისათვის. მის სახელთან დაკავშირებულია რუმინეთში სტამბის შექმნა. ამ და სხვა საქმიანობისათვის იგი რუმინელ წმინდანად ირიცხება. აგრეთვე მის სახელს უკავშირდება XVIII საუკუნის საქართველოში სტამბის გაჩენაც, როცა მან საკუთარი მოწაფე ისტორიულ სამშობლოში განსაკუთრებული მისიით გამოგზავნა. ამგვარად ისტორიული პარალელის მოხმობა,

ავტორისათვის ახალი დროის გმირის განდიდებას უნდა ემსახურებოდეს და მას დამაჯერებლობას სძენდეს. აქვე ვხვდებით მორიგ ხაზგასმას ყველა საქმიანობის თანაბრი ღირებულების შესახებ.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, განსაკუთრებით საგულისხმო ბრძოლისა და შრომის აღმნიშვნელ ტერმინების „აღრევა“ თუ დამთხვევაა, რაც რა თქმა უნდა, შემთხვევითი არ უნდა ყოფილიყო და საერთო იდეოლოგიის პროპაგანდას ემსახურებოდა. მილიტარისტული განწყობის შექმნა შრომით ფრონტზე რეჟიმის მთავარ ამოცანას წამოადგენდა. როგორც ევგენი დობრენკო აღნიშნავს, ვინაიდან კაპიტალიზმისგან განსხვავებით, სოციალიზმში შრომის ზრდისათვის ეკონომიკური ინტერესი არ არსებობდა, ამ შემთხვევაში წინა პლანზე ღირსების, კაცობისა და გმირობის თემა იწვედა (Dobrenko 2007:215). აღნიშნული ღირებულებები ტრადიციულად ცხოვრების სხვა სფეროსთან, ქვეყნის დაცვასთან, ასოცირდებოდა. შესაბამისად, მოხდა შინაარსების ჩანაცვლება, ფორმა კი იგივე დარჩა. საბრძოლო სულისკვეთების გამომხატველი არაერთი საგაზეთო სტატიის სათაური გვხვდება გაზეთ „მეტალურგის“ გვერდებზე, მაგალითად როგორიცაა,

„რენტაბელობისათვის ბრძოლის ფრონტზე“ (კვახაძე 1967:2)

„უტევენ ხუთწლედის ზღუდეებს“ (ჭოხონელიძე 1967:3)

„ჯარისკაცური შემართებით“ (ოდიშვილი 1967:2)

„იბრძვიან უკეთესი მაჩვენებლებისთვის“ (ბეჟუაშვილი 1967:4)

„კვლავ ბრძოლაა საჭირო“ (მენაფირე 1967:3)

შრომაში საბძოლო განწყობა მაინც ყველაზე მეტად სოციალისტურ შრომის გმირებთან მიმართებაში გვხვდება. ისინი როგორც შრომაში არაერთგზის გამარჯვებულები, განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევენ და საკუთარი არსებობით სხვებს სამუშაო ფრონტზე მოტივაციას აძლევენ. 1961 წლის გაზეთ „მეტალურგის“ ერთ ნომერში შრომაში გამარჯვებულ გმირებისადმი მიძღვნილ ლექსებს ვხვდებით. ორივე ლექსიდან მოვიხმობ ნაწყვეტებს. ლექსების ადრესატები სოციალისტური შრომის გმირები არიან. პირველი ლექსის სათაურია, „სოციალისტურ შრომის გმირს ა. ძამაშვილს“:

დღეს საქართველოს ზეიმზე
შენი დალოცვა მომინდა:
კვლავ ასახელე სამშობლო
კომუნისტური შრომითა.
შენი ნაშრომის მნახველმა
თქვას, „ეს რამ შექმნა, რა ხელმა?!“
მრავალჯერ გაიხშიანოს
შენი გმირობის სახელმა. (მახარაძე 1961:3)

ამგვარად ქვეყნის ზეიმზე დიდება და დღეგრძელობა ეკუთვნის გმირს, რომელმაც საკუთარი შრომით სამშობლო ასახელა. ამ ყველაფრის გამო მან საქვეყნო სახელი და აღიარება დაიმსახურა. ასევე საგულისხმოა ფრაზა „რა ხელმა შექმნა“, რითაც ხაზი სწორედ შემოქმედებით შრომას ესმება. ერთი შეხედვით ამ მარტივი მოცემულობის ლექსში საბჭოთა იდენტობის მთელი დიალექტიკაა გადმოცემული, რაზეც ახალი საზოგადოება უნდა დაფუძნებულიყო.

მეორე ლექსი ასევე სოციალისტური შრომის გმირს, ვ. კობრიძეს ეძღვნება:

უბრალოებას აქვს მუდამ ფასი
სიტყვაც და საქმეც იცი კაცური
სწორედ ისაა შენში ძვირფასი,
იცი, რომ შენ ხარ ხალხის მსახური. (გორდეზიანი 1961:3)

ლექსის ამ სტროფში, სადაც კაცური სიტყვისა და საქმის უბრალოებაზეა საუბარი, ირიბად ადრესატის „წარმომავლობას“ ესმება ხაზი, რაც მას ხალხის ნაწილად და მისსავე მსახურად წარმოადგენს. გმირის ეს მახასიათებელი, შემთხვევითი არ უნდა იყოს, რადგან მისი „ხალხურობა“, „ჩვეულებრიობა“, არის შესაძლებლობა სხვებისათვის მას დაემსგავსნონ, გახდნენ მისნაირები. ამგვარად ავტორის აზრით, გმირში ფასეული მისი უბრალოებაა, რაც გამორჩეული ადამიანების ხვედრია. ასევე მნიშვნელოვანია იგი ხვდებოდეს საკუთარ მისიას, იყოს ხალხის სამსახურში. ორივე ლექსი, მიუხედავდ იმისა, რომ სხვადასხვა სიტყვებითაა დაწერილი, საერთო სათქმელს გადმოსცემს:

რჩეული ხარ, იმიტომ რომ შრომით გამოაჩინე სამშობლო და საკუთარი თავი. ეს ყოველივე კი ბევრს გავალებს, კერძოდ, ხალხის სამსახურში ყოფნას.

გაზეთ „მეტალურგის“ გვერდებზე ფოლადის დნობა, ხშირად ლექსის წერის ექვივალენტად განიხილებოდა და ა.შ. ამის საილუსტრაციოდ სოციალისტური შრომის გმირის ინტერვიუდან ნაწყვეტს მოვიყვან, სადაც იგი ფოლადის დნობის პროცესზე საუბრობდა, „... მერე იყო ოთხი ბრიგადა ვმუშაობდით ბოლოში. ყველას ჰქონდა თავ-თავის გეგმა. ყველა ერთნაირი ხომ არ არის, კაცო. სულ უბრალო რაღაც ავიღოთ. ლექსს რომ დაწერს ვიღაც, ყველას ხომ არ შეუძლია ერთნაირად წეროს. ისეა საწარმოც“ (ლომიძე, 2012: 11). ვფიქრობ შედარება, რომელიც შრომის გმირმა საუბარში მოიხმო, თავისებურად ასახავს საბჭოთა პერიოდში ღირებულებათა და იდენტობების ჩამოყალიბების პროცესში დასმულ აქცენტებს.

პარაგრაფი მესამე

სოციალისტური შრომის გმირობა

სოცრეალისტური და რეალური ისტორია

უმაღლესი ჯილდო, სოციალისტური შრომის გმირის წოდება, 1938 წლის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის დადგენილებით დაწესდა, რისი საფუძველიც მანამდე არსებული შრომის გმირის ტიტული გახდა. ამ წოდების სრულიად განსაკუთრებულობაზე და არაორდინალურობაზე საბჭოთა კავშირის მასშტაბით, რამდენიმე საგულისხმო დეტალი მიუთითებს. ერთი ის, თუ ვინ გახდა მისი პირველი მფლობელი და როგორია ზოგადი სტატისტიკა ჯილდოების მიღება-დაბუნება/უარის თქმის შესახებ. 1939 წლის 20 დეკემბერს, თავად იოსებ ბესარიონის ძე სტალინი გახდა პირველი ადამიანი, რომელსაც სოციალისტური შრომის გმირის წოდება მისი დაბადების დღის 60 წლის თავზე მიენიჭა. რაც შეეხება მისი ფლობის სტატისტიკას მისი დაარსებიდან 1991 წლამდე სხვადასხვა წყაროების მიხედვით ორი ციფრი 20605 და 21560

სახელდება. ხოლო უკანასკნელი ვინც ეს წოდება დაიმსახურა იყო ყაზახი ოპერის მომღერალი ბიბიგულ ტულიგენოვა. 1938 წლის გაზეთი „პრავდის“ მიხედვით სოციალისტური შრომის გმირის წოდება ენიჭებათ პირებს, სახელმწიფოს მიმართ განსაკუთრებული დამსახურებისათვის, ვინც ეროვნული მეურნეობის, კულტურის, მეცნიერებისა და სსრკ-ს დიდების გაზრდისათვის იღვაწა. საგულისხმოა, რომ სოციალისტური შრომის გმირთა სიაში მოხვედრის ისტორიები განსხვავებულია და ხშირად წინააღმდეგობებითაც ხასიათდებოდა. მაგალითად 1943 წლამდე ამ სიაში არ მოხვედრილა არც ერთი მუშა და გლეხი. ხოლო რაც შეეხება შემოქმედებით ელიტას, მათი გვარები უფრო მოგვიანებით 60-იანი წლებიდან გამოჩნდა სოციალისტური შრომის გმირების გვერდით. აღსანიშნავია, რომ ამავე ჯგუფში მოხვდა ორი მოზარდი, რომლებმაც ეს წოდება სკოლაში სწავლის პერიოდში შრომითი გეგმების გადაჭარბებით შესრულებისათვის მოიპოვეს. აქვე კიდევ ერთი საგულისხმო დეტალი, რომლის მიხედვითაც 95 ადამიანს ეს წოდება ჩამოერთვა და მათგან რამდენიმეს ისევ უკან დაუბრუნდა. 16 შემთვევაა, როცა ეს ტიტული გარდაცვალების შემდგომ მიენიჭათ პირებს (Стаханов. Забытый Герой 2009) სურათი, რომელიც ამ წოდების გარშემო იხატება, მიგვანიშნებს იმ სირთულეებზე, რაც ამ ტიტულის გარშემო ხალხის გაერთინების დროს დგება. ასევე საგულისხმო ფაქტორია დრო და ეპოქა, რომელიც ტენდენციებს ქმნიდა და ცვლიდა ამ ტიტულის მაძიებელი ხალხისათვის.

არსებითი, რაც ამ ტიტულს, როგორც ელიტარულს გამოყოფს და წარმოადგენს არის თავად დასახელება, სადაც სიტყვა გმირი ფიგურირებს. გმირი, როგორც ადამიანური ყოფის გამორჩეული კატეგორია ტრადიციული გაგებით ცალკეული პირის თავგანწირვას უკავშირდება და ძირითადად მაღალი იდეალებისათვის ადამიანის ტრაგიკული აღსასრულის შემდგომ დგება როგორც ფაქტი. ამ თვალსაზრისით, კომუნისტებმა ერთგვარი გარღვევა მოახდინეს საზოგადოების ცნობიერებაში, როცა გმირების ძიება ქარხნებს, მინდვრებსა და ვენახებში დაიწყო, რითაც შრომა ადამიანური ღირებულებათა სათავეში მოაქცეეს. ამ წოდებაში ასევე საკვანძო სიტყვად იქცა შრომა, რომელიც უნდა გამხდარიყო გმირობის საფუძველი. შრომის, როგორც განსაკუთრებული პატივისა და ღირსების დასაბუთება ახალი იდენტობების

ჩამოყალიბების პროცესსაც გულისხმობდა. საბჭოთა მოქალაქის იდენტობის ფორმირებაში გადამწყვეტი როლი სწორედ სამუშაოს უნდა ეთამაშა. ახალი იდენტობების ჩამოყალიბება უნდა გამხდარიყო რეალური საფუძველი, შესაბამისი ელიტის ფორმირებისათვის.

ჯილდო პოლიტიკოსებს, მუშებს, გლეხებს, მეცნიერებსა და ხელოვან ადამიანებზე თანაბრად ნაწილდებოდა. ამ ჯილდოს მეშვეობით კომუნისტური სისტემა თავისებურ ელიტურ ჯგუფს გამოყოფდა, თუმცა ამავდროულად მიანიშნებდა, რომ ამ სიაში მოხვედრის პოტენციალი ნებისმიერ მოქალაქეს გააჩნდა. სოციალისტური შრომის გმირთა ჩამონათვალში მწერლებთან, კომპოზიტორებთან და უბრალო მუშებთან ერთად ქვეყნის პირველი პირებიც ხვდებოდნენ.

სოციალისტური რეალიზმი საბჭოთა სისტემამ ახალი რეალობის სახით შესათავაზა საზოგადოებას, სადაც რეპრეზენტაციის ფორმა მნიშვნელოვნად აღემატებოდა მის შინაარსს. ევგენი დობრენკოს აზრით, სოციალისტურ რეალიზმს უნდა შევხედოთ არა როგორც ბედნიერების ფაბრიკას ან ილუზიების ლაბორატორიას, არამედ როგორც საწარმოო ქარხანას, რომელიც თავისებურ რეალობას □ სოციალიზმს აწარმოებს. მისი აზრით სოციალისტური რეალიზმის მთავარი ფუნქცია ტყუილი კი არა, რეალობის ჩანაცვლებაა (Dobrenko 2007:158). სოცრეალიზმის თავისებურ პროდუქტად საბჭოთა გმირები გვევლინება, რომელთა გამორჩევისა და წარმოჩენის როლი მან საკუთარ თავზე აიღო.

მოცემულ თავში ერთი გმირის პირობითად „სოცრეალისტური“ და „რეალური“ ამბავი ნაკლებად წინააღმდეგობრივია და შეიძლება ითქვას, რომ ავსებს კიდევ ერთი მეორეს. ამგვარად, როდესაც რეალურ პიროვნებებთან საბჭოთა რეალობაზე ვსაუბრობთ, მათი მეტყველება და ფიქრი მნიშვნელოვნად სოციალისტური რეალიზმის ლექსიკითა და წარმოდგენებითაა გაჯერებული. ამის მიუხედავად, გმირის მიერ მოთხობილი ისტორიები, მაინც იძლევა საშუალებას სოციალისტური რეალიზმის დისკურსის მიღმა განვიხილოთ ერთი კონკრეტული შრომის გმირის ამბავი, გამოიყოს ცალკეული ნატარივი. გმირის რეალური ისტორიები, ეთნოგრაფიული კვლევის საშუალებით

მოგროვდა და გმირის უშუალო თხრობას ეყრდნობა. იმავე გმირის სოცრეალისტურ ისტორიაში მის შესახებ დაწერილი ბიოგრაფიული ხასიათის თხზულებას ვგულისხმობ, რომელიც პირველ პირში მომავალი გმირის „რეალურ“ ისტორიას გვიყვება, გვაცნობს მის ოჯახს, სამუშაო გარემოს და ყოველდღიურ თუ მარადიულ თემებზე მის პირად დამოკიდებულებებს. კარპე მუმლაძის „ცხელი ზაფხულის ათი დღე“, იგივე მეფოლადის დღიური, რუსთავის მეტალურგიული ქარხნის მომავალ სოციალისტური შრომის გმირს, ოთარ ლომიძეს წარმოგვიდგენს. ამ ნაწარმოებთან კავშირში თავად ავტორი მწერალთა კავშირის თავმჯდომარესთან გიორგი ლეონიძესთან შეხვედრას იხსენებს, „ცოტა ხანს ჩაფიქრდა და მითხრა: ერთი ზაფხული რუსთავში არც ერთ მწერალს არ ეყოფა. თუ გინდა რაიმე გააკეთო, იქ უნდა იცხოვრო და იმუშაო. ეს მარტო შენთვის კი არაა საჭირო, ეს სჭირდება რუსთავსაც. გმირების გვერდით მწერლის ცხოვრება და მუშაობა - აი რა არის დამახასიათებელი ჩვენი დროისათვისო“ (მუმლაძე: 1982). მწერლისა და მუშის სიახლოვე, გვერდიგვერდ თანაცხოვრება, არამხოლოდ სოცრეალიზმის მწერლობაში გამარჯვებას მოემსახურებოდა, არამედ ელიტარულობის ტრადიციულ გაგებაშიც მნიშვნელოვან კორექტივებს შეიტანდა. ერთი მხრივ ვხვდებით მწერლებისა და პოეტების ფაბრიკა-ქარხნებთან დაახლოებას, ხოლო, მეორე მხრივ, მუშების მცდელობებს, თავად აღწერონ და გადმოსცენ ახალი რეალობა. ახალ დროში მწერლების რჩეული, გმირები მუშები და გლეხები ხდებოდნენ. მწერლის არჩევანზე შემდგომ ყურადღება პოლიტიკურ ელიტასაც შეიძლებოდა გაეკეთებინა. ამის მაგალითად ჩვენი გმირი, ოთარ ლომიძეც, გამოდგება. მან სოციალისტური შრომის გმირის წოდება აღნიშნული ნაწარმოების არაერთგზის გამოქვეყნების შემდგომ მიიღო. ამ ფაქტიდან ჩანს, იგი ჯერ მწერალმა და შემდგომ პარტიულმა ნომენკლატურამ შეამჩნია, ჯერ ლიტერატურულ და შემდგომ რეალურ გმირად მოგვევლინა. თხზულების ავტორთან ამ საკითხზე საინტერესო რეფლექსიას ვხვდებით: „მე კი ვეძებდი გმირს, რომელიც ჯერჯერობით არ იყო ეგრეთ წოდებულ ოფიციალურ რჩეულთა შორის, მაგრამ დაბეჯითებით მეცოდინებოდა, რომ ხვალ და ხვალზევით იგი იქნებოდა ყველასთვის მაგალითი მართლაც, რომ სანუკვარი მისია აკისრია მწერალს აღმოაჩინოს გმირი და დაასაბუთოს მისი გმირობა“

(მუმლაძე 1982). ამგვარად, მწერალი კარგად აცნობიერებს საკუთარ როლსა და მისიას რეალობისგან შექმნას სოციალისტური რეალობა, რომელიც რეალობად იქცევა. იგი ირიბად მისი გმირის ელიტის წარმომადგენლად ქცევის პოტენციალზეც მიანიშნებს. ოთარის ლომიძის საუბრიდანაც ჩანს, რომ გმირობის მინიჭების საკითხი წლების მანძილზე განიხილებოდა და გარკვეველ მიზეზთა გამო ფერხდებოდა. შესაძლოა ნაწარმოების შექმნასა და მისი გამოქვეყნებას გმირობის მინიჭების საქმეში გადამწყვეტი როლი არ ეთამაშა, თუმცა, ამ ფაქტორის უგულვებელყოფა შეუძლებელია.

სოციალისტური შრომის გმირის წოდების მინიჭების ისტორიები თავისებურებად გამოხატავს ახალი ელიტის ფორმირების წინააღმდეგობრივ ფარულ პროცესებს. ერთი ასეთი შემთხვევის შესახებ მოვისმინე საქართველოს საჩხერის რაიონის სოციალისტური შრომის გმირისგან. იგი ჭიათურის მაღაროში მუშაობდა. იმის გამო, რომ სხვა რაიონიდან მუშებს ყოველდღიურად არ ევლოთ თავიან სახლებში, მათ ქალაქ ჭიათურაში ბინები დაურიგდათ. მის გვერდით მუშაობდა ადამიანი, რომელიც გეგმებს შესაშური გადაჭარბებით ასრულებდა. სწორედ ის განიხილებოდა გმირობის კანდიდატად, თუმცა, როდესაც მას ეწვიენ ბინაზე, მისი ოთახის სანიტარული მდგომარეობა არადადამაკმაყოფილებლად ჩათვალეს და ყურადღება სხვაზე შეაჩერეს, ვისაც ზედმიწევნით მოწესრიგებული პირადი ნივთები და ოთახი აღმოაჩნდა (ედელაშვილი 2011:5). კონკრეტულ შემთხვევაში გადამწყვეტი სტატუსის მინიჭებასას არა შრომითი მიღწევები, არამედ ჰიგიენური ნომების დაცვა აღმოჩნდა. ამგვარად ვაწყდებით გარკვეულ წინაღმდეგობებს, სადაც მერიტორიული პრინციპების განსხვავებულ ინტერპრეტაციებს ვხვდებით.

კ. მუმლაძის ნაწარმოებში გმირის მსჯელობები სოციალისტური რეალიზმის კვალდაკვალ საბჭოთა იდენტობების გამყარებას ემსახურება, რომლის უკან გმირი, ავტორიტეტი იდგა. ამ სახით გმირი მეფოლადე მორალური ელიტის კატეგორიაში თავსდება.

„ბევრი ჩემი ამხანაგი მუშაობს მაგალითად გარდაბანში. ლეგირებული ფოლადის მაგივრად მუყაოს უშვებენ. ალბათ მუყაოც საჭიროა, მაგრამ... ნუ ვიქნებით

გულუბრყვილონი, თითქოს გაიოლებული შრომა და ცხოვრება ადამიანის მიზანი და ამოცანა იყოს! სიამოვნება სიძნელის გადალახვაა. ადამიანი ვაჟკაცად უნდა იყოს დაბადებული და ბოლომდე ასე დარჩეს... კაცს რაც შეგიძლია, ის უნდა აკეთო. თუ მეტი შეგიძლია და ნაკლებს აკეთებ, ლაჩარი ყოფილხარ, დეზერტირი ყოფილხარ!... (მუმლაძე 177:6)

აქვე შეიძლება შევნიშნოთ, რომ სხვადასხვა ტიპის სამუშაოებთან დაკავშირებით ვხვდებით ურთიერთსაწინააღმდეგო მიდგომას, ერთის მხრივ ყველა სამუშაოს თანაბარი ღირებულების დეკლარირება და მეორე მხრივ საქმიანობათა იერარქია, სადაც მძიმე ფიზიკური შრომა სიის სათავეშია მოქცეული და ვაჟკაცობას უტოლდება. შესაბამისად მსუბუქი სამუშაოს შესრულება ნაკლებად საამაყოდ და სამარცხვინოდაც კი შეიძლება ჩაითვალოს მაღალი ფიზიკური შესაძლებლობების მამაკაცისათვის.

ამ მონაკვეთში ავტორი, მთავარი გმირის სახელით, საუბრობს შრომაზე, რომელიც ყველასათვის ცხოვრების მიზანი უნდა იყოს და რომ საქმეში თავი არ უნდა დაზოგო. შრომაში თავგანწირვა კი ვაჟკაცობად მიაჩნია, რის საპირისპიროდაცაა მოხმობლი სიტყვა „დეზერტირი“. შრომაში მაქსიმალიზმი ესაა რეალურად მთავარი კრიტერიუმი, რაც ამ სიტყვების ავტორს გმირობის, ელიტის კანდიდატად აქცევს. ამ ექპრესიულად გამოხატულ სტყევებში დიდაქტიკური ტონიც აშკარაა, რაც ასევე რჩეულების ხვედრია.

ერთ–ერთ მნიშვნელოვან ადგილად საკუთარი იდენტობის მანიფესტაციისათვის საქართველოში ითვლება სუფრა, რომელიც ძირითადად გაჯერებული იყო (უნდა ყოფილიყო) ჰეროიკული ნარატივებით. სუფრა ესაა თავშეყრის ადგილი, სადაც იდენტობები ფიქსირდება და მყარდება. მეფოლადის დღიურში საინტერესოდაა მოყვანილი პურობის სცენა, სადაც ნაწაროების მთავრ გმირს თამადობას, სუფრის ხელმძღვანელობას სთხოვენ, მისი ლოგიკა კი ასე ლაგდება:

„ ... შენ უნდა იყო. მე სამუშაოზეც მეყოფა ბრიგადირობა, ახლა სუფრაზეც გაუჭირე საქმე!.. თუმცა, ისინიც მართლები არიან: თუ საქმეში ხარ მეთაური, სუფრაზეც მეთაურობა გეკუთნის.

გმირის ლიდერობაზე ხაზგასმა, ასევე გზაა რჩეულობისკენ, რომელზედაც არსებობს კონსესუსი. ნაწარმოების მთავარ პერსონაჟს, თამადას, სუფრაზე, გიორგი ჭავჭავანიძის თამადა ახსენდება და გვაცნობს ლექსს, რომელიც ასეთი სტროფით სრულდება:

„სად გიდევს შენი წილი აგური, შენი ხარაჩო სად აღმართულა?
საით მიგიდის გზა წაღმართული. რა არის შენი ოფლით ნაპკური:
ჩაი კოლხური, ვაზი კახური, იქნებ ფოლადის მილი ქართული?
გვითხარი, რაა შენში ქართული?“

ამ ლექსში პრაქტიკულად ვხვდებით იდენტობის ახალ, საბჭოთა, ფიქსირებულ მარკერებს რაც „ქართველობას“ განაპირობებს. აღსანიშნავია, რომ აქ პირდაპირ მონაცვლეობს ბრძოლა და შრომა, შესაბამისად სამშობლოსათვის სისხლის ღვრა ჩანაცვლებულია შრომაში ოფლის ღვრით. თუ სამშობლოსათვის ფიზიკური თავგანწირვა არისტოკრატის პროვილეგიას წარმოადგენდა, მისთვის შრომით თავგანწირვა მშრომელთა უპირატესობა იყო.

ამას მოჰყვება თამადას მიერ წარმოთქმული სადღეგრძელოების რიგი, რომლის თემატიკაც ტრადიციულად ისევ შრომის პროცესს და მისი შედეგების მნიშვნელობის წარმოჩენას ეთმობა.

„ჩვენს შრომას გაუმარჯოს, დღევანდელ გამარჯვებას გაუმარჯოს! იმ ფოლოდების სხმულებს გაუმარჯოს, დუღაბად რომ ჩაეკირება კომუნიზმის საძირკველს!“

გმირი საგანგებოდ აღნიშნავს, რომ ბევრს არ სვამს ღვინოს და არაყს საერთოდ არ ეტანება და აკრიტიკებს კიდევ გადაჭარბებულ ღვინის სმას.

ამის შემდგომ სვამენ წინაპრების სადღეგრძელოს, სადაც ხაზგასმულია, რომ მათი კარგი ჩვევები და ტრადიციები უნდა გაგრძელდეს.

„ჩვენი წინაპრებისა იყოს, სულით წმინდა, უმანკო წინაპრებისა! მათი კარგი ჩვევების და ტრადიციების გაგრძელებისა იყოს! მშობლების სადღეგრძელო იყო!..“
(მუმლაძე 1977:35–36)

ნაწარმოების გმირი სადაც მარტენში მისი მოგვარების სიმრავლეზე საუბრობს, იქვე უთითებს, რომ ერთ–ერთი მათგანი მუშა პოეტია, რომელიც ხშირად იბეჭდება და მისი ზოგიერთი ლექსიც ზეპირად იცის.

ნაწარმოების გმირი დღიურის ერთ–ერთ ეპიზოდში აღწერს ქარხანაში პიონერთა სტუმრობას და გვიყვება, თუ როგორი ინტერესით ადევნებენ თვალს ფოლადის დნობის პროცესს ახალგაზრდები, რომელთაგან ზოგი გალაქტიონისავით პოეტი, ზოგიც მასავით მეფოლადე გამოვა. ამის შემდგომ, იხსენებს გალაქტიონის ვიზიტს ქარხანაში და მოგვიანებით მასთან შეხვედრას, რომლის დროსაც მას პოეტმა ნამდვილი გმირი უწოდა. ამის საპასუხოდ მეფოლადე მსჯელობს, რომ გმირი თავად იყო გალაქტიონი.

„შეიძლება ამ პიონერებს შორისაც არის ვინმე, რომელიც სამშობლოს ასახელებს გალაქტიონივით!.. არც სახელიანი მეფოლადე წააგებდა. ყოველ შენთხვევაში მე არ ვენდური ბედს: როცა შრომა სიხარულს განიჭებს, რა ძნელიც უნდა იყოს, მაინც ბოლომდე უნდა გაიტანო ლელო, თუ სავაჟვაცოცაა, ხომ კმაყოფილი ხარ და კმაყოფილი!... (მუმლაძე 1977:55)

გალაქტიონის ხსენება ამ კონტექსტში რა თქმა უნდა ქარხნის შემოქმედებითობაზე და მის მნიშვნელობაზე უნდა მიუთითებდეს. ანუ ქარხანაში სტუმრად მოსულ პიონერთაგან, რომელიმეს ექნება ლექსის წერის ნიჭი და შთაგონების წყაროდ ქარხანა, ფოლადის დნობა იქცევა. გალაქტიონთან მისი საუბრის ფაქტი კი მათ თანატოლებად, მეგობრებად წარმოაჩენს. ალბათ, შემთხვევითი არ უნდა იყოს, რომ ნაწარმოების გმირი თხრობას პოეტ ალიო მირცხულავას ლექსით ასრულებს:

„გაზაფხულია, მოდის მაისი,
სურნელს მოაფქვევს ბაღში, ყანაში.
მოდის ქართული სიდარბაისლით,

გაზაფხულია ჩემს ქვეყანაში!“ (მუმლაძე 1977:90)

ნაწარმოების კითხვისას რამდენიმე წინააღმდეგობრიობას ვაწყდებით, რაც თავად გმირის წარმოდგენის საკითხს ეხება. ერთი შეხედვით იგი ჩვეულებრივი ყოველდღიურობის მქონე ადამიანს გვაგონებს, ამავდროულად ის ლიდერად და ინიციატორად გვევლინება. წიგნში გადმოცემული მისი ისტორიები არ გვაოცებს. უბრალო ლოგიკური დაუკმაყოფილებლობის გრძნობით გვასრულებინებს მონოტონურ ამბავს. როგორც ჩანს, გმირის ამგვარი წარმოჩენა შემთხვევითობა ან მწერლის გემოვნების გამოხატულება არ უნდა იყოს მხოლოდ. ჩვეულებრივი ადამიანების გმირებად ქცევა საბჭოთა იდეოლოგიის ნაწილად და საბჭოთა ელიტის ფორმირების საშუალებადაც შეიძლება განვიხილოთ. რჩეული შეიძლება გახდეს ყველა, ვისაც შეამჩნევნ და გამოყოფენ, რომელიც სრულად ვერასდროს შეიცვლება, იქნება რჩეული და დარჩება ჩვეულებრივიც. სწორედ მასის ნაწილი შეიძლება გახდეს კარგი მისაბაძი მაგალითი საზოგადოებისათვის. ამ წინააღმდეგობრიობის ნაწილია გმირის პოეზიაში განსწავლულობა და მის მიერ მოხმობილი ლექსის სტრიქონები. მუშა-პოეტების ციტირება, დიდი პოეტების ქარხნებში სტუმრობა ამავე იდეის განვითარებას ემსახურება. ეს პროცესი რომ გეგმაზომიერი იდეოლოგიის ნაწილს წარმოადგენდა, ის ფაქტიც მოწმობს, რომ რუსთავის მეტალურგიულ ქარხანასთან მისი დაარსების დღიდან ლიტერატურული წრე და კულტურის სასახლე ფუნქციონირებდა. ამ გაერთიანების ბაზაზე გამოიციმოდა ლიტერატურული ჟურნალი „რუსთავის ჩირაღდნები“, სადაც ქარხნის მუშათა შემოქმედება იბეჭდებოდა. ასევე საგულისხმოა, რომ ნაწარმოების გმირი, რეალურ ცხოვრებაშიც ლიტერატურული წრის შეხვედრებში იღებდა მონაწილეობას, თუმცა, როგორც თავად აღნიშნა ბოლომდე მაინც ვერ „აიყოლიეს“ და მწელობაზე პრეტენზიას არ აცხადებს. ამის მიუხედავად ცხოვრებაში იგი არაერთ მწერალთან და პოეტთა მეგობრობდა. ამდენად ლიტერატორებისა და მუშების დაახლოების პროექტი საბჭოთა ელიტარულობის გაგების ერთ საგულისხმო მხარეს წამოადგენს.

ელიტარულობის სხვა მხარეს მშრომელი გმირების რესურსებზე წვდომა წარმოადგენდა. სოციალისტური შრომის გმირებს შეეძლოთ ჰყოლოდათ ავტომობილი,

ჰქონოდათ ფართო ბინა პრესტიჟულ ადგილას, რაზეც ყველა ოჯახს, ბუნებრივია, ხელი არ მიუწვდებოდა. ოთარ ლომიძის ოჯახისათვის მეგობრობის გამზირზე ბინის გადაცემა ერთ-ერთი გადამღები ჯგუფის მუშაობას უკავშირდება. ისტორია კი ასეთია, რუსეთიდან ჩამოსული ქალი რეჟისორი ქალაქკომში მისულა და უთქვამს რამდენიმე დღე ვიტანჯებით ამ კაცის ბინაში არსებული სივიწროვით, ეს ფილმი საფრანგეთში უნდა ვაჩვენოთ და რას იტყვიანო. ამ ფაქტის შემდგომ მყისიერად გადასცეს „დიდი“ ბინა გმირის ოჯახს. „ვოლგის“ გამო ნათესავები ხშირად სთხოვდნენ ქორწილებში წაყოლას, რაც ასევე ოჯახისა და გმირის სტატუსს უსვამდა ხაზს. „ვინც არ იცის, ვოლგის ყიდვა საბჭოთა კავშირში იოლი რამ არ იყო. ხელზე, ანუ ბაზარზე „გაზ 24 ვოლგა“ ოცდაათი ათასი მანეთი ღირდა კლასიკურ დროს, სახელმწიფო ფასი კი თხუთმეტი ათასი იყო. მაგრამ სად იყო სახელმწიფო ფასი. სახელმწიფო რომ ვოლგის ყიდვის უფლებას მოგცემდა, დეკლარაციები უნდა გეცხო და სახელმწიფოსთვის ახლო მუშაკი უნდა ყოფილიყავი. (მორჩილაძე 2014: 171) კიდევ უფრო მნიშვნელოვანი რესურსი, რა თქმა უნდა, სოციალური ქსელი, საკავშირო მასშტაბით სანაცნობო წრე იყო, სადაც მის სიტყვასა და სატელეფონო ზარს თავისი წონა გააჩნდა. „რა თქმა უნდა, ხალხიც პატივს მცემდა. რა დასამალია და, დეპუტატი რომ გავხდი მერე, შეიძლება ბევრს კი არ ვაკეთებდი, მაგრამ, უბრალო მაგალითი ავიღოთ. უბრალო ვიღაცა რო დაეჭირათ, გეგონება გენერალური პროკურორი ვიყავი მირეკავდნენ...“

ო. ლომიძემ ჩემთან საუბარში ორი ფაქტი გაიხსენა, როდესაც მისი შუამდგომლობით ირკუტსკის ციხიდან ქართველი ახალგაზრდა გაანთავისუფლეს და ქალაქში წვრილმანი ხულიგნობისათვის მოზარდთა ჯგუფი პროკურატურისგან იხსნა. ირკუტსკის შემთხვევასთან დაკავშირებით მან ისიც აღნიშნა, თუ რა მარტივი იყო მისთვის საკავშირო მასშტაბით ფრენა, რომ ნახევარი საათით ადრე მივიდოდა აეროპორტში და სადაც უნდოდა საბჭოთა კავშირის ფარგლებში ნებისიერი მიმართულებით უპრობლემოდ გააფრენდნენ (ლომიძე 2012: 7).

სოციალისტური შრომის გმრობას უმაღლესი საბჭოს დეპუტატობის სტატუსიც მოჰყვა, რომელიც ფორმალურად მას პოლიტიკური პროცესის ნაწილად და

გადაწყვეტილების მიმღებად წარმოაჩენდა. დეპუტატობა ბუნებრივია გულისხმობდა სხვადსხვა სახელმწიფო დონის ვიზიტებსა თუ ექსკურსიებს ქვეყნის პოლიტიკურ ელიტასთან ერთად. საგულისხმო ფაქტია, რომ უმაღლეს რეგალიებთან ერთად იგი ქარხნის მშრომელთა სიაში კვლავ ირიცხებოდა და იმავე ფიზიკურ სამუშაოს ასრულებდა, რასაც მანამდე.

ელიტად გახდომის შესაძლებლობისა და ამ ცნების დეკონსტრუქციის კიდევ ერთი საგულისხმო მაგალითი მუშის სახელმწიფოს პირველ პირთან ურთიერთობის შესაძლებლობაა. ჩვენმა გმირმა ქარხნის პარტიული ნომენკლატურისგან მითითება მიიღო, ბრეჟნევისათვის წერილი გაეგზავნა, სადაც მის მიერ საფრანგეთის ტელევიზიისათვის მიცემულ ინტერვიუს გამოეხმაურებოდა. რუსულ ენაზე დაწერილი წერილი ო. ლომიძემ პარტკომში საჩვენებლად მიიტანა. ერთმა ქალბატონმა წერილის ენობრივი თვალსაზრისით გასწორება დაიწყო, რითიცა ავტორის გულისწყრომა გამოიწვია. „აბა, მე ვუთხარი, არ წაშალოთ! უნდა ეტყობოდეს, რომ მუშის დაწერილია, თან ქართველის-თქო!“ (ლომიძე 2012:6) შემდგომ წერილის გაგზავნა დავიწყებია და რამოდენიმე დღის შემდგომ შვილს წერილის სპეციალურ საფოსტო ყუთში ჩაგდება სთხოვა. ზუსტად ორი დღის შემდგომ უთხრეს, რომ ბრეჟნევისგან პირადი წერილი მიიღო. როგორც საუბარში მითხრა, ამ ამბავზე თავიდან უფიქრია □ „რა ეშმაკად მინდა მისი წერილიო“, მაგრამ როცა ეს წერილი გაზეთებში დაიბეჭდა და შემდგომ სოციალისტრი გმირის წოდებაც მიიღო, მიხვდა, რომ ასეთი რამეები შემთხვევით არ ხდებოდა. ასეთ ვითარებაში საქმე გვაქვს დემონსტრაციულ აქტთან, რომლის მიხედვითაც საზოგადოებაში არ უნდა არსებობდეს ელიტურობის ბარიერი, რომ სახელმწიფოს ხელმძღვანელ პირებთან შესაძლებელია უშუალო კომუნიკაცია, თუნდაც წინასწარ გაწერილი და ფორმალური.

როგორც ზემოთ დავინახეთ, მომავალ გმირს სურდა პირველი პირისადმი გაგზავნილ წერილს მუშის ხელი შესტყობოდა, მაგრამ მუშის ტანისამოსი და შესაბამისი გარემო მას გარკვეულ „უხერხულობებს“ უქმნიდა საზოგადოებისა და მეგობრების წრეში. იგი ერთ ასეთ ამბავს იხსენებს „მაშინ ბევრი იწერებოდა ჩემზე, ახლა ჩემმა

ამხანაგებმა, რომელთაგან ზოგი უნივერსიტეტში, ზოგი გეპეიში სწავლობდა, უთქვამთ ჩავიდეთ ერთი ოთარი ვნახოთ, ამდენს რომ წერენო. შემოვიდნენ საამოქროში. ახლა, რა დასამალია, ზოგს სახელო გვაქვს მოგლეჯილი, ზოგს დამწვარი აქვს. დავინახე ეს ბიჭები მოდიან, თან ცვლა მთავრდებოდა, ერთ ჩვენებურ ბიჭს ვუთხარი, ესენი მოდიან ჩემთან, არ მინდა რომ ასე მნახონ გამურული, ჩემი სახლი ხომ იცი, მე სახლში ვიქნები და შენ წამოიყვანე ესენი-თქო“ (ლომიძე 2014:8). აქედან ნათლად ჩანს, რომ ასეთ სახელოვან კაცს, რომელზედაც გაზეთები წერენ, აქვეყნებენ მის ფოტოებს, არ სურდა მოუწესრიგებელ სამუშაო ფორმაში ენახათ ახლობლებს.

ცნობილი ფაქტია, რომ მეფოლადეები, როგორც რთული სამუშაოს შემსრულებლები, პენსიაზე, შედარებით ადრე, 50 წლის ასაკში გადიოდნენ. სწორედ აქედან ხდება ქარხნის სოციალისტური შრომის გმირების ჩაწერა „რეალურ“ ელიტაში, ისინი სხვადსხვა ორგანიზაციის ხელმძღვანელი პირები ხდებიან. მაგალითად, არჩილ ძამაშვილი, მეტალურგიული ქარხნის პირველი გმირი, საპენსიო ასაკში რუსთავის კინოთეატრის დირექტორი გახდა, ამირან ფანცულაია, „დომბიტას“⁹ დირექტორი, ვარდიშ კობერიძე კი ჯერ პროფკავშირების თავმჯდომარე, შემდეგ კი „დოსააფის“ კომიტეტის თავმჯდომარე. რაც შეეხება ო. ლომიძეს, მას რუსთავის ახალად აშენებული სასტუმროს დირექტორობა ერგო. სოციალისტური შრომის გმირების გავლენა საზოგადოებაში და მათადამი დამოკიდებულებას მათი ცხოვრების საპენსიო ასაკს უფრო შეეფერებოდა, ვიდრე მათ მდგომარებას ქარხანაში. თუმცა, ამ ყველაფერმა მხოლოდ საბჭოთა კავშირის დანგრევამდე გასტანა. „მერე იქ, რომ მოვიდა ახალი მთავრობა, კომუნისტი ხარო. კომუნისტი თუ ვარ-თქო და წავედი უკან“ (ლომიძე 2012:5). ამ დროისათვის, მეტალურგიული ქარხნის 3 სოციალისტური შრომის გმირი იყო ცოცხალი და ყველა მათგანს მოუწია თანამდებობის დატოვება და ვერც მათმა შთამომავლობამ აუწყო ფეხი ახალ დროს. როგორც ო. ლომიძე ამბობს, სხვა გმირებმაც მისი ბედი გაიზიარეს.

⁹ საყოფაცხოვრებო სახლი

პარადოქსულად მოსჩანს რეალობა, რომლის მიხედვითაც დროის მცირე მონაკვეთში პოლიტიკური ტრასფორმაციის შედეგად ელიტარულობის გაგება და მისი კომპოზიცია მნიშვნელოვნად იცვლება საზოგადოებაში. ყოველივე სწორედ სოციალისტური ელიტის დაკომპლექტების, კონსტრუირების თავისებურებებზე შეიძლება მიუთითებდეს საბჭოთა ეპოქაში, სადაც საზოგადოების მხრიდან არ ხდებოდა ელიტარულობის გაგების მიღება და გაზიარება.

თუ მეგობრებთან შეხვედრის ისტორიას ო. ლომიძე ხალისით იხსენებდა, სხვა შემთხვევამ მას გული ატკინა და როგორც მწარე ნაკბენი 40 წელის მანძილზე ისე დაამახსოვრდა. ამ ამბის მთავარი გმირი, ერთ-ერთი სკოლის მოსწავლის მშობელი იყო. როგორც ო. ლომიძე იხსენებს, მათ (კომკავშირელებს) რუსთავეში საშეფო სკოლები ჰქონდათ, საიდანაც პერიოდულად მოსწავლეები ქარხნის დასათვალიერებლად მიჰყავდათ. „10-ე სკოლიდან მიმყავს ბავშვები, ჩემთან მოვიდა ერთი გაბღენძილი მშობელი, ბოდიში მომითხოვია და პივის გამყიდველი „დვაციტადინით“. ჩვენ ავტობუსით მივედით ქარხნამდე. ამ კაცმა მითხრა, ჩემს გვერდით დაჯექითო მანქანაში. ქარხნის ტერიტორიაზე რომ შევედით, რა თქმა უნდა, ეს მატალურგიაა და მუშები თავისებურ სამოსში იყვნენ. აბა ჰალსტუხით, ხომ არ იქნებოდნენ?! ეს რომ დაინახა, თავის შვილს ეუბნება: „ამას ხომ ხედავ თუ არ ისწავლი, აქ მოგიწვს მუშაობაო!“ – ამ სიტყვებზე გაბრაზებულმა და გულნატკნმა ო. ლომიძემ მანქანა გააჩერებინა და უთხრა, რომ ჯგუფთან ერთად შეხვდებოდა. ამ შემთხვევაში შეძლებული საქმოსანი, რომელსაც ელიტის მსგავსად ხელი მიუწვდება გარკვეულ რესურსებზე, მაგ. ჰყავს ძვირფასი მანქანა, შვილს უსწავლელობის შემთხვევაში აქ მოხვედრით აშინებს. ამ მამაკაცის ერთი ფრაზა არღვევს აწყობილ სოციალისტურ რეალობას, რომლითაც ახალგაზრდები უნდა მოხიბლულიყვნენ. კიდევ ერთი საინტერესო ფაქტი ისაა, რომ ო. ლომიძეს იგი ამ ქარხნის ნაწილად არ აღიქვამს და მასთან არ ერიდება საკუთარი აზრის გამოხატვა, რომლის მიხედვითაც ფიზიკური შრომა ინტელექტუალური საქმიანობის საპირისპიროდია წარმოდგენილი.

ამ პიროვნებისადმი ო. ლომიძის დამოკიდებულება საინტერესოდ ეხმიანება თანამდროვეობასაც. იგი ამბობს, რომ ამ ტიპის ადამიანების საქმიანობებს, დღეს პროფესიებს ეძახიან, „სპეკულიანტი მოვაჭრე გახდა, ხალტურისტი ბიზნესმენი“ (ლომიძე 2014). ანუ როგორც ჩანს დღეისათვის სწორედ ამ ტიპის „ანტიელიტამ“ ო. ლომიძისა და რუსთავის სოციალისტური შრომის სხვა გმირებისაგან განსხვავებით, ადაპტაცია მოახერხა და რესურსებისადმი წვდომა შეინარჩუნა. იმის საილუსტრაციოდ თუ რამდენად შეიცვალა ო. ლომიძის ოჯახის მატერიალური და შესაბამისად სოციალური მდომარეობა, ერთ ფაქტს გავიხსენებ. მასთან პირველად 2012 წლის 29 ნოემბერში მივედი სტუმრად. ძალიან ცივი და ქარიანი დღე იყო, ბატონი ოთარი სქელ ქურთუკში დამხვდა. სახლში გათბობა არ ჰქონდა და არც მე მიფიქრია ლაბადის გახდა. ასე ვისხედით და ვსაუბრობდით დაახლოებით 3 საათი. 87 წლის გმირი, რომელიც დღემდე მეტალურგიულ ქარხანაში მუშაობს, ჩემთვის საუკეთესო მეგზური აღმოჩნდა საბჭოთა კავშირის ლაბორატორიის ლაბირინთების დასალაშქრავად, რომლის ვიზუალიზაციისათვის მათი სასტუმრო ოთახიც გამოდგება, სადაც წარმოდგენილია გმირის საბჭოთა დიდების კუთხე, რომლის ქვეშ ზამთრისათვის მომზადებული კომპოტის ქილები და ბოსტნეულის კონსერვები ელაგა. წინააღმდეგობები, რომელსაც საბჭოთა და პოსტსაბჭოთა რეალობის აღრევა ქმნიდა, დამატებით კითხვებს აღმიძრავდა, თუ რას წარმოადგენდა ეს ადამიანი იმ სისტემისათვის რჩეულ გმირსა თუ მსხვერპლს.

და ბოლოს, რუსთავის სოციალისტური შრომის გმირების შესახებ თხრობას ერთი სიურეალისტური ამბით დავასრულებ, რომელიც სხვა სოციალისტური შრომის გმირს არჩილ ძამაშვილს ეხება. „სურამში, ჩუმათელეთს უძახიან, იქ არის ეკლესია, მარიამობას აღნიშნავენ ხოლმე 28 აგვისტოს. მეუღლე ახალი შერთული მყავდა და რადგან მე იქიდან ვარ წარმოშობით, წავიყვანე იქ. ის ძველი ეკლესიაა, განათება არ იყო. ერთ კუთხეში სურათი იდო, როგორც ხატი. იქვე სანთლებსაც ანთებდნენ და ეს იყო არჩილ ძამაშვილი თავისი ბრიგადით გადაღებული. ჟურნალი მეტალურგის გარე ყდა ვიცანი. ჯამეზივით ქუდები ეხურათ. ხალხს ეგონათ ანგელოზებს უნთებდნენ სანთლებს. მე ვიცანი ფოტო, იმიტომ, რომ სახლში მქონდა ეგ ჟურნალი“ (ლომიძე 2014:7). ამ ფაქტის

სიღრმისეული ინტერპრეტაცია რთულია, რადგან სურათის სრულად აღდგენა შეუძლებელია და მხოლოდ სპეკულაციისათვის ტოვებს ადგილს. ამის მიუხედავად, კარგად ასახავს რეალობის სხვა გაბუნდოვანებულ მხარეს, რომელსაც სისტემა გმირების ამორჩევითა და მათი საზოგადოებისთვის შეთავაზებით ქმნიდა. რაც მათ გაყალბებული „ხატის“ მდგომარეობაში ამყოფებდა, მათზე ლოცულობდნენ და მერე მათი არსებობა არავის გახსენებია, თითქოს არც არაფერი ყოფილა.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ რუსთავის მშენებლობის კონტექსტი და მისი მნიშვნელობის წარმოჩენა ბუნებრივად დაუკავშირდა მაშინდელი საბჭოთა ხელისუფლების პირველ პირს, იოსებ ბესარიონის ძე სტალინს. გარდა იმ ფაქტისა, რომ ბელადის გადაწყვეტილებისა და უშუალო მონაწილეობის გარეშე მაშინ არაფერი ხდებოდა, მისი წარმომავლობა ამ მოცემულობას კიდევ უფრო ამძაფრებდა და ნაციონალურ ელფერს სძენდა. ამგვარად, სტალინის პირვნილი ფაქტორი რუსთავის ურბანული ნარატივის მნიშვნელოვან ნაწილად იქცა როგორც საბჭოთა, ისე პოსტსაბჭოთა პერიოდში.

სოციალისტური შრომის გმირების, როგორც ელიტური კატეგორიის გამოყოფა, საშუალებას გვაძლევს ვიმსჯელოთ სოციალისტური იდენტობების ჩამოყალიბების პოლიტიკაზე. სოციალისტური რეალიზმის, როგორც რეალობის კონსტრუირებაში გადამწყვეტი როლის მქონე მეთოდზე. სწორედ ამ რეალობის ნაწილს წარმოადგენდა ახლადფორმირებული ელიტა. სოციალისტური იდენტობების კონსტრუირებისათვის აქტიურად გამოიყენებოდა მილიტარისტული სულისკვეთებით გაჯერებული ნაციონალური ნარატივები, ამგვარად, ბრძოლისა და თავდადებისათვის გამოიყო ახალი ასპარეზი, სამუშაო ფრონტი. შესაბამისად ელიტის დაკოპლექტება ხდებოდა, იმ ადამიანებით, რომლებიც მუშაობისას გმირობას იჩენდნენ გეგმების შესრულების პროცესში. ერთი მხრივ, ხდებოდა სხვადასხვა სამუშაოების გათანაბრება, მეორე მხრივ, იქმნებოდა სამუშაოთა იერარქია, სადაც სათავეში ექცეოდა მძიმე ფიზიკური შრომა. კონკრეტული სოციალისტური შრომის გმირების ისტორიის მაგალითზე შეგვიძლია დავაკვირდეთ იმ წინააღმდეგობებს, რომლებიც ტიტულის მინიჭების ლოგიკიდან

იწყებოდა. ტიტულის მინიჭება ერთგვარ წყალგამყოფად იქცეოდა ადამიანის ცხოვრებაში, რაც მას, ერთი მხრივ, ელიტური ცხოვრების სტილს და, მეორე მხრივ, იმავე სამუშაოზე დარჩენას და რუტინაში მონაწილეობას სთავაზობდა. მიუხედავად იმისა, რომ ამ ჯგუფში მოხვედრილი ადამიანები მნიშვნელოვან ადგილს იკავებდნენ საზოგადოებაში, რასაც მათი რესურსებისადმი წვდომა და ნომენკლატურასთან სიახლოვე განაპირობებდა, მათ ვერ შეინარჩუნეს თავიანთი მდგომარეობა საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ. აღმოჩნდა, რომ ღირებულებათა დონეზე ამ ადამიანების ელიტურობა არ იყო გაზიარებული საზოგადოების მიერ და შესაბამისად ახალ დროში მათი „გმირებად“ ფუნქციონირებაც შეწყდა.

თავი მესამე

ქალაქ რუსთავის ნაციონალური და ინტერნაციონალური ნარატივების ბედი პოსტსაბჭოთა რეალობაში

ნებისმიერი წარსული არსებობს და მოქმედებს მხოლოდ აწმყოში, როგორც ფაქტორი, ხოლო მისი ზეგავლენის ხარისხს მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს ძალაუფლება, რომელიც ოპერირებს აქ და ახლა. ამდენად წარსულის რეპრეზენტაცია აწმყოში არსებულ წარმოდგენებს ეფუძნება და სწორედ იგი განსაზღვრავს მის ფორმასა და შინაარსს. წარსული აუცილებლად გულისხმობს რაღაცის გახსენებას და ამავდროულად რაღაცის დავიწყებას. უნდა განვასხვავოთ წარსულის ორი ფორმა, წარსული, როგორც ისტორია, და წარსული, როგორც მეხსიერება. ორივე ფორმა შერჩევითი ხასიათისაა და მისი არჩევანი ერთგვარ პოლიტიკურ აქტს წამოადგენს როგორც გახსენების, ისე დავიწყების. გახსენებასა და დავიწყებას შორის დიალექტიკურ კავშირზე საუბრობს ანე უაითჰედი თავის წიგნში „მეხსიერება“. იგი დავიწყებას მეხსიერების ნაწილად განიხილავს და ასკვნის, რომ სწორედ დავიწყების უნარი

ამლებინებს ადამიანებს უფრო მეტ ხანს. მისი აზრით, დავიწყების ზოგიერთი ფორმა პიროვნული და სამოქალაქო ჯანმრთელობისათვის აუცილებელი პირობაა და მიიჩნევს, რომ დღეს მეხსიერების კვლევა დავიწყების მიმართულებით უნდა წარიმართოს (Whitehead 2009: 157)

რუსთავის მაგალითზე შევეცდები წარსულის გახსენებისა და დავიწყების გაგება კოლექტიურ მეხსიერებისა და ისტორიის მიმართებას დავუკავშირო. ისტორია და მეხსიერება ჯერ კიდევ მ. ჰალბვაქსმა განასხვავა. მან წარსულის ხატს, როგორც კოლექტიური მეხსიერების პროდუქტსა და წარსულს, როგორც ისტორიის შემოქმედებას შორის მკვეთრი ზღვარი გაავლო. მის კვალდაკვალ პიერ ნორა მეხსიერებას საზოგადოების ყოველდღიურობაში განსხეულებულ რეალობას უწოდებს, მაშინ როცა ისტორია, მისი აზრით, წარსულის რეკონსტრუქციას წამოადგენს, იმისას, რაც უკვე აღარ არსებობს. ამდენად ისტორია თავისი მონუმენტურობით ფრაგმენტულ მეხსიერებას უპირისპირდება და მის ადგილს იკავებს (Nora 1996:3).

ვულფ კანშტეინერი განიხილავს რა მეხსიერებას, როგორც თანამედროვე ჰუმანიტარული დარგებისათვის ერთ-ერთ ყველაზე პრობლემურ საკითხს, მის კონცეპტუალიზებას ამგვარად ახდენს: კოლექტიური მეხსიერება სამი ტიპის ისტორიული ფაქტორის ურთიერთმიმართების შედეგს წარმოადგენს: ინტელექტუალური და კულტურული ტრადიციები, რომლებიც წარსულზე ჩვენს წარმოდგენებს აყალიბებენ; მეხსიერების შემქმნელები, რომლებიც არსებული ტრადიციებს ირჩევენ და მანიპულირებენ მათით და მეხსიერების მომხმარებლები, რომლებიც სარგებლობენ, უგულებეყოფენ ან გარადაქმნიან ინფორმაციას საკუთარი გამოცდილების საფუძველზე. (Kansteiner 2002:180) ქალაქ რუსთავის მაგალითზე წარმოვადგენ ქრონოლოგიურად სხვადასხვა პერიოდის თანმხვედრ ორი წარსულის რეპრეზენტაციის ანალიზს. პირველი, ესაა ქალაქ რუსთავის დაარსება და კომუნისტების მიერ შექმნილი ქალაქის წარსული, რომელიც ადგილს საქართველოს ისტორიაში პოულობს; ეს იქნება მეხსიერების შემქმნელების მიერ ამორჩეული და შეთავაზებულ ნარატივები, (რაც ნაშრომის პირველ და მეორე თავში იყო წარმოდგენილი). ხოლო, მეორე წარსული ესაა – პოსტსაბჭოთა პერიოდი, რეჟიმის

ცვლილება და ქალაქის ნარატივების გაქრობა ნაციონალური ისტორიიდან. ესაა, წარსული ცოცხალი მეხსიერებით, რომელიც ისტორიის ფაბრიკაციის ერთგვარ გამოცდილებასაც მოიცავს. ეს ნაწილი ეხება მეხსიერების მომხმარებლებსა და მათ რეაქციას შეთავაზებულ ნარატივებზე. ამ ქალაქის მაგალითზე შევეცდები ვაჩვენო თუ რა ხდება მაშინ როდესაც შექმნილ ისტორიას საზოგადოების მეხსიერება უპირისპიდება და რა ადგილი უკავია მათ შორის დავიწყებას. ქალაქის ორი წარსული პირობითად შეგვიძლია განვასხვავოთ, წარსული, როგორც ისტორია, საბჭოთა რეკონსტრუქცია და პოსტსაბჭოთა გამოცდილება, წარსული, როგორც მეხსიერება. ქალაქის ფარგლებში როცა საქმე წარსულის გახსენებას, მის რეპრეზენტაციას ეხება მეხსიერებაში არსებული „ისტორიის ადგილს“ „დავიწყება“ იკავებს, რასაც სისტემის ცვლილებასთან ერთად ახალი იდენტობების ძიება შეიძლება იწვევდეს. ამდენად ნაშრომის მიზანია აჩვენოს, თუ როგორი ფორმებით ცდილობდნენ კომუნისტები ქალაქის წარსულის რეკონსტრუქციასა და რა მნიშვნელობა ჰქონდა მის ნაციონალურ ისტორიის კონტექსტში განხილვას; ხოლო შემდგომ, სისტემის ცვლილებასთან ერთად რა ბედი ეწია ამ ნარატივებს? რატომ გაუჩინარდა ის წარსული ქვეყნის ისტორიიდან? რამდენად შესაძლებელია ამ ფაქტის კონცეპტუალიზება დავიწყების ხელოვნებად საზოგადოებაში, რასაც უაიტჰედი დაცვის ფუნქციად მიიჩნევს. შევეცდები ვაჩვენო, რომ წარსული, რომელიც კომუნისტებმა ისტორიად აქციეს, ქალაქის მეხსიერებაში დღემდე ცოცხალია და მისი ადგილი საქართველოს ისტორიაში დავიწყებამ დაიკავა, ყოველ შემთხვევაში იქამდე სანამ არსებული სისტემა იმავე წარსულის ახალ ინტერპრეტაციას არ შემოგვთავაზებს.

აქვე აღვნიშნავ, რომ ნაშრომი მიზნად არ ისახავს წამოდგენილი ნარატივების მართებულობისა თუ ადექვატურობის დადგენას და, მით უფრო, მათ განსჯას.

პოსტსაბჭოთა რუსთავის რეალობაზე მსჯელობა ეყრდნობა დროის განსაზღვრულ მონაკვეთში ქალაქში მიმდინარე მნიშვნელოვანი მოვლენების ანალიზს და მათზე ეთნოგრაფიულ დაკვირვებას. ვინაიდან ნაშრომის მთავარ ფოკუსს ქალაქ რუსთავის გენეზისთან დაკავშირებული ნარატივები და მათი ინტერპრეტაცია წამოდგენს, დაკვირვებისა და ინტერესის ძირითად საგნად საჯარო დისკურსი იქცა.

საჯარო სივრცეში გამოვეყოფდი საგანმანათლებლო დაწესებულებებსა და იქ გამართულ ღონისძიებებს, რომელიც ქალაქის წაკითხვის თავისებურ ფორმებს გვთავაზობს.

- 1) ესაა რუსთავის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში გამართული კონკურსი ისტორიის ცოდნაში „ერი და კაცობრიობა“, სადაც ქალაქის სკოლის წარმომადგენლები ერთი მეორეს ისტორიის ცოდნაში ეჯიბრებოდნენ. კონკურსის გამართვის ადგილი, რუსთავის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმი პირდაპირი ფორმით ეხმიანება რეფლექსიას ქალაქის იდენტობის შესახებ. ამათანავე, უნდა აღინიშნოს, რომ რუსთავის ისტორიის მუზეუმში ყოველწლიურად ტარდება კონკურსები ქალაქის ისტორიის შესახებ სხვადასხვა დასახელებით.
- 2) ქალაქი ურბანული სივრცის ტრანსფორმაცია; მეხსიერების ადგილების რელოკაცია, სამთავრობო და კერძო ინიციატივები; თანამედროვე ქალაქის ურბანული სივრცის რეფლექსია უახლოეს წარსულზე; ხალხთა მეგობრობის კვალის ძიება რუსთავის ქუჩებში; რელიგიური ფაქტორის წინ წამოწევა და ეკლესიების გამოჩენა რუსთავის მიწაზე; ავტობაზრობა და ქალაქისათვის ახალი ფუქციის მინიჭების შესაძლებლობები;
- 3) ქალაქ რუსთავის რეპრეზენტაცია რუსთაველების მიერ სასკოლო-საგანმანათლებლო დისკურსში; საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს მიერ გამოცხადებული საბლოგო კონკურსი საჯარო სკოლებისათვის საკუთარი ქალაქის შესახებ; ახალი იდენტობების ჩამოყალიბების კონტექსტების ძიება და ქალაქის საიმეჯო ფორმები;
- 4) ქალაქის მკვიდრთა პოსტსაბჭოთა რეფლექსია ქალაქის წარმოშობის მიზეზებსა და მის მნიშვნელობაზე საბჭოთა და პოსტსაბჭოთა რეალობაში; ქალაქი, როგორც ქართული ნაციონალიზმის თავისებური ფორპოსტი; ხედვები შესაძლო საფრთხეებისა და გამოწვევების პერსპექტივების შესახებ ქალაქის კონტექსტში.

პარაგრაფი პირველი ქალაქი საკუთარი ისტორიის ძიებაში

პოსტსაბჭოთა პერიოდის ქალაქი რუსთავი და მის ადგილი საქართველოს ისტორიაში საინტერესოდ წარმოჩინდება ქალაქის სხვადასხვა ღონისძიებებში. განსაკუთრებით მაშინ როცა ღონისძიების მიზანს ისტორიის პოპულარიზაცია და ქვეყნის ისტორიაზე მოქალაქეების რეფლექსია წარმოადგენს. ისტორია, როგორც იდენტობის სამშენებლო მასალა ყველაზე კარგად საჯარო სივრცეში გამოიკვეთება, მაშინ როცა მასზე ახალგარდები საუბრობენ. არსებითი საკითხი ნარატივების მანიფესტაციისათვის შესაბამისი კონტექსტებია, რომელსაც დრო და გარემო აყალიბებს. ამ საკითხზე მსჯელობისათვის მსურს განვიხილო რუსთავის სასკოლო კონკურსი „ერი და ისტორია“, რომელიც ქალაქის მასშტაბით 2011 წლის 20 ნოემბერს გაიმართა. ამ კონკურსის მაგალითზე შევეცდები ვიმსჯელო ისტორიისა და მეხსიერების მიმართებაზე „პოსტ-ინდუსტრიულ“ რუსთავში, ასევე რა ადგილს იკავებს მათ შორის დავიწყება. კონკურსის ფარგლებში ყურადღებას გავამახვილებ იმაზე თუ რა ბედი ეწია კომუნისტების მიერ შექმნილ ნარატივებს ქალაქის ისტორიის შესახებ, თუ მოიძებნა ქვეყნის ისტორიაში მათი ადგილი და რა ფორმით? ასევე კონკურსის შინაარსსა და მის ფორმატთან ერთად მსურს ყურადღება იმ ფიზიკურ გარემოზე გავამახვილო, სადაც აღნიშნული ღონისძიება გაიმართა რუსთავის მხარეთმცოდნეების/ისტორიის მუზეუმზე, როგორ მეხსიერების და ისტორიის შეხვედრის ადგილზე, სადაც ქალაქის ორი ისტორიაა მოთხრობილი: რუსთავის, როგორც ისტორიული ქალაქისა, რომელიც მტერთა შემოსევების შედეგად განადგურდა და კომუნისტების მიერ ტრიუმფით აღორძინებული ინდუსტრიული ქალაქისა.

კონკურსის გამართვის ინიციატორი რუსთავის ორი სკოლის დირექტორი აღმოჩნდა, მათი იდეის განხორციელება რუსთავის განათლების რესურს ცენტრმა ითავა. საგანგებოდ ამისთვის შექმნილმა ჯგუფმა საქართველოს ისტორია ეპოქების მიხედვით თემებად დაყო და კენჭისყრის მეშვეობით სკოლებს შორის გადაანაწილა. ვინაიდან

კონკურსს ოთხი მიმართულება გააჩნდა, თითოეულ სკოლის წარმომადგენელ მოსწავლეებს უნდა მოემზადებინათ შესაბამის თემაზე 1) მოხსენება; 2) რუკა; 3) პლაკატი (სტენდური მოხსენება) და 4) ისტორიული სიუჟეტის მქონე მხატვრული ნაწარმოები.

რაც შეეხება საკონკურსო თემებსა და მათ განაწილებას, პირველ რიგში მინდა აღვნიშნო ქრონოლოგიური ჩარჩო რომელიც ქართლის სამეფოს გაერთიანებით ძვ. წ. III საუკუნიდან იწყება და მხოლოდ 1921 წლამდე, საქართველოს დამუკიდებლობის დაკარგვამდე გრძელდება. ამ შემთხვევაში ნიშანდობლივი ფაქტია საქართველოს ისტორიის მეოცე საუკუნის სოლიდური ნაწილის უბრალოდ უგულვებელყოფა, რომელიც ქვეყნის ისტორიის საბჭოთა პერიოდსა და მათ შორის ქალაქ რუსთავის ხელახალი დაბადების ისტორიასაც მოიცავს. ამ საკითხით გაკვირვებულმა და დაინტერესებულმა კონკურსის ერთ-ერთ ორგანიზატორ ქალბატონს მივმართე. რაზედაც მივიღე პასუხი, რომ საჭიროდ არ ჩათვალეს ამ ეპოქის მომზადება და მისი პრეზენტაცია, რისი მიზეზიც იყო ის, რომ რიგი საკითხები საკამთო შეიძლებოდა ყოფილიყო. ანუ ეს ნიშნავს რომ მე-20 საუკუნემდე ჩვენს ისტორიაში საკამათო და სადავო არაფერია, მხოლოდ საბჭოთა პერიოდის ისტორიამ შეიძლება გამოიწვიოს კამათი? იქნებ საქმე ისტორიის გაგებასთან გვაქვს და არა სადავო საკითხებთან? ანუ არის თუ არა საბჭოთა პერიოდი ისტორიის კუთნილება, თუ მისი ფესვები და ყლორტები დღემდე ცხოვლადაა წარმოდგენელი ჩვენს ყოველდღიურობაში, ან იქნებ არ დამათავრებულა ეს ეპოქა და დღემდე ცოცხლობს საზოგადოების მეხსიერებაში? შესაძლოა საზოგადოების პათეტიური და გაიდეალებული დამოკიდებულება უხერხულობას შექმნიდა ამ პერიოდისადმი, ან ამ პერიოდში გართულდებოდა გმირის მოძიება? ვინ არიან და როგორები არიან ამ დროის გმირები? ისტორია, ხომ არჩევანს ძირითადად დადებით პერსონაჟებზე, გმირებზე აკეთებს, მათზე ვინც ქვეყნის ინტერესებს საკუთარზე მაღლა აყენებს. მოკლედ, უამრავი კითხვა-პასუხი ამომიტივტივდა ისტორიის ამ ნაწილის უარყოფასთან დაკავშირებით. რომ არაფერი ვთქვათ პოლიტკორექტულობაზე, რომელსაც თავის ადგილი უნდა ეჭიროს ამგვარი კონკურსების ორგანიზებისას. კიდევ ერთი გაკვირვება იმ ფაქტმა გამოიწვია, რომ ჩემს გარდა არავის მოუკითხვას სოციალისტური პერიოდი საქართველოს ისტორიაში (მათ შორის ამ პერიოდის

სპეციალისტს, ისტორიკოსს, თსუ-ს ასოცირებულ პროფესორს, რომელიც კომისიაში სამუშაოდ იყო მოწვეული) თითქოს ერთგვარი, ფარული შეთანხმება იყო ასეთი. კონკურსზე წარმოდგენილ თემებთან დაკავშირებით ასევე მინდა აღვნიშნო ის გარემოება, რომ ჩამოთვლილი საკითხები შეიძლება რამდენიმე მსხვილ თემად დაჯგუფდეს როგორცაა: 1) რელიგია და მისი როლი ქვეყნის ისტორიაში; 2) ქვეყნის გაერთიანება და 3) თავგაწირული ბრძოლებისა და გამირების თავგადასავლები. ჩამონათვალში უბრალოდ ნახავდით საკითხებს ქვეყნის სოციალური და ეკონომიკური ისტორიიდან, ასევე ნაკლებად იყო წარმოდგენილი კულტურის და ხელოვნების საკითხები დამოუკიდებელი სახით. პრეზენტაციებში აქცენტების ამგვარი გადანაწილება, ერთგვარად პასუხს სცემს კითხვას თუ რატომ არ მოხდა საბჭოთა პერიოდის ისტორია კონკურსის ორგანიზატორთა მიერ შემუშავებულ თემატურ სქემაში. რელიგია და რელიგიური საკითხები ათეისტური სისტემის კონტექსტში ვერ იქნებოდა წარმოდგენილი. ასევე, როგორც ცნობილია, საბჭოთა პერიოდის „ბრძოლის ველს“ როგორც წესი, ქარხანა, ფაბრიკა, ან სულაც ჩაის პლანტაცია წარმოადგენდა, ხოლო გამირობის წყაროს კი შრომითი წარმატებები. ასევე, ქვეყნის გაერთიანება და მისი დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლა არაერთმნიშვნელოვანი და შინაარს მოკლებული ჩანს ამ პერიოდში. ამდენად საკონკურსოდ წამოდგენილი თემატიკა და მისი პათოსი უბრალოდ ვერ თავსდება ქალაქისა და ქვეყნის უახლესი წარსულის ისტორიულ აღქმაში და სწორედ ამით შეიძლება აიხსნას მისი ერთგვარი იგნორირება, რომლის კონცეპტუალიზება შეიძლება მოვახდინოთ კატეგორიით „დავიწყება“.

ამჯერად რამდენიმე სიტყვით აღვწერ გარემოს, რომელიც შესარჩევი კონკურსისთვის მომზადდა, რაც ერთგვარ ილუსტირებას მოახდენს იმისას, რის მტკიცებასაც მოგვიანებით კონკურსზე წარმოდგენილი მასალის ანალიზის საშუალებით შევეცდები. როგორც ზემოთ აღვნიშნე, კონკურსი ქალაქის მუზეუმში გაიმართა, რომლის შექმნა პირდაპირ ქალაქის მშენებლობას ემთხვევა, იმის მიუხედავად, რომ მისი დაარსების ოფიციალურ თარიღად 1951 წელი მიიჩნევა. სწორედ ამ პერიოდში დაიწყო ქალაქის ინტენსიური მშენებლობა და მასთან ერთად არქეოლოგიური გათხრები. დღეისათვის მუზეუმი ორი სართულისგან შედგება, და მის ორ

განსხვავებულ წარსულს, ისტორიას მოგვითხოვს. პირველ სართულზე წარმოდგენილია, ქალაქის მშენებლობის და არქეოლოგიური გათხრების დროს აღმოჩენილი არტეფაქტები. გამოფენილი ექსპონატების დათარიღების ქრონოლოგიურ ჩარჩოს წარმოადგენს ძვ. წ. XIX საუკუნიდან ახ. წ. XVIII საუკუნის ჩათვლით. ხოლო მეორე სართულზე წარმოდგენილია ქალაქის ტრიუმფალური მშენებლობა კომუნისტების მიერ, ქალაქის პირველ მშენებლებთან ერთად ვხვდებით ქარხნის წარმატებულ მუშებს, სოციალისტური შრომის გმირებს, რომლებმაც ქვეყანა შრომით ასახელეს. აღსანიშნავია, რომ მუზეუმში ვიზუალური თვალასზრისით ცვლილება არ შეიმჩნევა საბჭოთა პერიოდიდან მოყოლებული. ექსპოზიციები ისევე გამოიყურება, როგორც მაშინ წარმოდგინათ ქალაქის ისტორია მუზეუმის თანამშრომლებს, როდესაც პირველ დამთვალეობებს მუზეუმის კარი გაუღეს. მიუხედავად იმისა, რომ მუზეუმის კოლექცია მისი გახსნის დღიდან მნიშვნელოვნად გამდიდრდა, შესაბამისად საგამოფენო ვიტრინებიც შეივსო, მისი კონცეფცია და შინაარსი დღემდე უცვლელი სახითაა მუზეუმში. საგულისხმო ფაქტია, რომ რუსთავის ისტორიულ მუზეუმში რეგულარულად, ყოველწლიურად სხვადასხვა დასახელებით, სკოლის მოსწავლეებისათვის ტარდება კონკურსი, სადაც ერთმანეთს ქალაქის ისტორიის ცოდნაში ეჯიბრებიან. სპეციალურად კონკურსისათვის მუზეუმის დირექტორმა შეადგინა საისტორიო ტექსტი, რომელიც მუზეუმში დაცულ ექსპონატებსა და ისტორიულ წყაროებში დაცულ ფაქტებს აერთიანებს. რუსთავის ისტორიის ერთგვარ გზამკვლევს თან ერთვის საკონკურსო დავალებების ნიმუშები (პაჭიკაშვილი, 2012).

ჩვენთვის საინტერესო კონკურსის ძირითადი ნაწილი მუზეუმის მეორე სართულის საგამოფენო დარბაზში მიმდინარეობდა, რომელიც სკოლების მიერ მომზადებული სტენდებითა და რუკებით საგანგებოდ გაფორმდა. განსაკუთრებით სიმბოლურ და მრავლისმეტყველად ის ფაქტი მომეჩვენა, რომ ანტიკური და შუა საუკუნეების ამსახველი პლაკატები (სტენდური მოხსენებები), მიყუდებული და მიმაგრებული იყო არსებულ მუდმივმოქმედ ექსპოზიციაზე, რომელიც ქალაქის სოციალისტურ წარსულს გადმოგვცემდა. ამგვარად ისტორიული გმირების კოლაჟები სოციალისტური რუსთავის შრომის გმირების ფოტოებს ფარავდა და რიგ შემთხვევაში

ვიზუალური თვალსაზრისით ეკლექტურ მთლიანობას ქმნიდა (იხ. დანართი №2). სკოლის მოსწავლეთა ნამუშევრების ამგვარი განლაგება, ჩემი აზრით, თავისებურად ეხმიანებოდა და გამოხატავდა მათ დამოკიდებულებას საკუთარი ქალაქის ორი წარსულისადმი. ახლო წარსული უფრო ძველით გადაიფარა, შრომის გმირები, რომელთაგან ზოგი ისევ ცოცხალია, საქართველოს გადარჩენისათვის ბრძოლაში დაღუპული ისტორიული გმირების სურათებით დაიფარა. ვინაიდან სოციალისტურმა პერიოდმა ჯერ ვერ დაიმკვიდრა ადგილი ქვეყნის საყოველთაოდ აღიარებულ ისტორიაში, რადგან იგი ჯერ კიდევ მეხსიერების კუთნილებაა, მისი გმირები ადვილად იწირება დავიწყებისათვის, გადაფარვისათვის. როდესაც საქმე ისტორიის რეპრეზენტაციას ეხება, რომელიც იდენტობის მანიფესტირების ერთგვარი ფორმაა, შესაბამისი სახეებისა და ფაქტების მოძიება უფრო შორეულ წარსულში ხდება, სადაც ინტერპრეტაციის მეტი საშუალებაა. საინტერესო დეტალია, რომ ქალაქ რუსთავის ისტორია და მისი კვალი სოციალისტური პერიოდის ისტორიასთან ერთად გაუჩინარდა. თუ შევაჯამებთ საკონკურსოდ წარმოდგენილ თემატიკას რუკების, პლაკატების, მოხსენებების და მხატვრული ნაწარმოებების სახით, შეიძლება ითქვას, რომ ქალაქის სოციალისტურ ისტორიასთან ერთად დაიკარგა, უფრო სწორად ადგილი ვერ ნახა ვერც ქალაქის იმ ისტორიამ, რომელიც შორეულ წარსულიდან იღებდა სათავეს და რომლის წამოჩენაც კომუნისტებმა ითავეს. უშუალოდ რუსთავს, როგორც ანტიკური და შუა საუკუნეების ქალაქს არ დათმობია არც ერთი მოხსენება და სტენდი. ასევე აღსანიშნავია, რომ პრაქტიკულად არ შემხვედრია შოთა რუსთაველი, როგორც ისტორიული ეპოქის შემოქმედი და მასთან დაკავშირებული თემა. ამდენად, ქალაქი რუსთავი ვერ მოხვდა ვერც ერთ ისტორიულ ეპოქაში, რომელიც მოსწავლეებმა ისტორიული მოვლენებითა და გმირებით წამოადგინეს. კომუნისტების მიერ ქალაქის რეპრეზენტატიული ნარატივების კვალის მოძიება პოსტსაბჭოთა რუსთავში გაჭირდება, მიუხედავად იმისა, რომ ეს ნარატივები ნაციონალური ხასიათისა იყო და ქალაქის ისტორიას ქვეყნის ისტორიის კონტექსტში განიხილავდა. თუ კომუნისტები მთლიანად საქართველოს ისტორიის ახალ წაკითხვას გვთავაზობდნენ რუსთავის მაგალითზე, დღეს რუსთავის მკაფიო კვალის მოძიებაც კი ჭირს ამავე ქალაქში გამართულ საქართველოს

ისტორიისადმი მიძღვნილ კონკურსში. პირველი, ქალაქის დაარსების თარიღი და ადგილი სავარაუდოდ იმდენად არ იწვევს ინტერესს, რომ საკონკუსოდ მისი მომზადება არავინ განიზრახა. შოთა რუსთაველის მემკვიდრეობაზეც არავის გამოუხატავს პრეტენზია ან თანხმობა. რაც შეეხება მეტალურგიის ტრადიციის აღორძინების თემას, მისი აქტუალობა მეტალურგიული ქარხნის დაკნინებასთან ერთად გაუჩინარდა ქვეყნის წარმოდგენილი ისტორიიდან.

ამგვარად საქართველოს ისტორიისადმი მიძღვნილ კონკურსში გამოტოვებული სოციალისტური და პოსტ-სოციალისტური ისტორიის ნაწილის კვალს ვერ ნახავდით ვერც მოხსენებებში, ვერც რუკებსა და ვერც პლაკატებზე. ჩემი აზრით ამ პერიოდებზე ერთგვარი რეფლექსიის გარკვეული ფორმები მხოლოდ კონკურსის ფილოლოგიურ ნაწილში შეიძლება იქნეს მოძიებული, სადაც მოსწავლეები ისტორიულ მოვლენებზე მხატვრული ნაწარმოებების შექმნას ცდილობდნენ. ამ მოსაზრების საილუსტრაციოდ მოსწავლეთა რამდენიმე ნაშრომის მოკლე შინაარსს გადმოვცემ:

- 1) „ბიჭი ფარნავაზი“ – ასევე ერქვა ორგვერდიან ნოველას, რომლის მთავარი გმირი სკოლის მოსწავლე ვაჟია. მისი სახელი ქართლის გამაერთიანელი პირველი მეფის სახელს ემთხვევა. ეს ფაქტი მისთვის ერთგვარ გამოწვევად და ბედისწერად იქცევა. ისტორია, რომელიც მასთან მისი სახელით მოვიდა მისგან აქტიურ ქმედებასა და ერთგვარ გმირობას ელის. ეს ყველაფერი მას ავადმყოფობის დროს მაღალი ტეპერატურის პირობებში სიზმრის სახით ეზმანება და სტანჯავს. ამ შემთხვევაში საინტერესოა, რომ სიუჟეტი თანამედროვე (დიდ ალბათობით პოსტსაბჭოთა) ყოველდღიურ ცხოვრებაში ვითარდება, სადაც ისტორია თავს ახსენებს ვაჟს, რომელსთვისაც გმირი მეფის სახელი დაურქმევიათ. ეს მოთხრობა საინტერესოდ ეხმიანება კონკუსს მთლიანობაში როგორც იდენტობის ძიების ერთგვარ პროცესს ახალ რეალობაში. ამ შემთხვევაში სახელთან ასოცირებული ისტორია თავს გვახსენებს და მოსვენებას გვიკარგავს, დავიწყებულის გახსენებას გვაიძულებს.
- 2) „ხელები“ – ამ ნაწარმოებში ასაკოვანი კომუნისტის შესახებაა მოთხრობილი, რომელსაც „ხელები ეწვის“. ამის მიზეზი მის მიერ საბჭოთა პერიოდში ჩადენილი

დანაშაულია, კერძოდ დიდი ქართველი მეფის, დავით აღმაშენებლის საფლავის შელახვა, წაბილწვა. ეს ნაშრომი შეიძლება ითქვას, რომ პირდაპირი რეფლექსიაა საბჭოთა წარსულსა და მის მემკვიდრეობაზე უკვე პოსტსაბჭოთა პერიოდში. მხატვრული ტექსტი უფრო მეტად აწმყოზეა ორიენტირებული, სადაც გმირს ახლო წარსულში, უფრო შორეული წარსულის დავიწყებისათვის და უგულბელყოფისათვის სასჯელი ერგება, რასაც შემდგომ მონანიებაც მოჰყვება. ამ თვალსაზრისით, იგი ნამდვილ გამონაკლისს წარმოადგენდა კონკურსის ფარგლებში.

ორივე მხატვრულ ტექსტში გმირები ისტორიასა და მის ძალას გრძნობენ. ორივე შემთხვევაში სხვადასხვა მიზეზით დავიწყებულია ისტორია, რასაც შესაბამისი სანქცია, სასჯელი მოჰყვება ავადმყოფობისა და ხელების წვის სახით. მიუხედავად იმისა, რომ ნაწარმოების გმირები სხვადასხვა ასაკისა არიან, მათზე თანაბრად ვრცელდება სასჯელი, რომელიც ისტორიისადმი არასათანადო დამოკიდებულების მიზეზად ჩნდება.

კონკურსის ამავე ნაწილში, ერთ-ერთი ნაშრომი, 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომის გმირს ვახტანგ გზირიშვილს მიეძღვნა, რომელიც რუსთაველი ყოფილა და რომლის სახელიც რუსთავის ერთ-ერთ ქუჩას მისი გარდაცვალების შემდგომ დაერქვა. ნოველაში მისი ცხოვრების რომანტიული ამბავია გადმოცემული. ზღვაზე დაწყებულ სასიყვარულო ურთიერთობას ომი წყვეტს და ასრულებს. ავტორი შეეცადა ქალაქის უახლესი დროის გმირის ადამიანურ თვისებებზე მოეთხრო, მის ადამიანურ სისუსტეებზე რასაც ხელი არ შეუშლია მისთვის ქვეყნისთვის თავი გაეწირა საჭირო დროს. კონკურსის პირობებიდან გამომდინარე ეს ნაშრომი უბრალოდ არ განიხილეს, ვიანიდან მისი თემატიკა ვერ ფარავდა საკონკურსოდ შეთავაზებულ ქრონოლოგიურ ჩარჩოებს. ამის მიუხედავად ჩემთვის მაინც საინტერესოდ დარჩა ფაქტი, რომ ასეთი ნაშრომი კონკურსის ფინალურ ეტაპზე მოხვდა და მისი გაცნობის საშუალება მოგვეცა ჟიურის წევრებს.

კონკურსის პირობები, საკონკურსოდ წამოდგენილი ნამუშევრები და მათი პრეზენტაციის ფორმები საგულსხმო რეფლექსიის საშუალებას იძლევა თანამედროვე

ქალაქის რაობის დისკურსზე აქცენტორებული დეტალებითა და გამოტოვებული ფაქტებით.

აქვე მინდა გამოვყო კონკურსის დაჯილდოების პომპეზური ცერემონიალი, რომელიც რუსთავის დრამატული თეატრის შენობაში იმავე წლის 11 დეკემბერს გაიმართა. ღონისძიება დაგეგმილზე ერთი საათით გვიან გაიმართა, რისი მიზეზიც საპატიო სტუმრების დაგვიანება იყო. ასევე საგულისხმოა, რომ ღონისძიებას ესწრებიდნენ რუსთავის ყველაზე ცნობადი სახეები (მათ შორის ქვემო ქართლის გუბერნატორი, ქალაქის მერი და მეუფე) და სტუმრები დედაქალაქიდან. მაყურებელს, პირველ რიში, თვალში ეცემოდა სპეციალურად ამ ღონისძიებისათვის მოწყობილი ისტორიული სიმბლოებით გაფორმებული სცენა, დეკორაციის ნაწილი იყო ნახევრად ჩაბნელებული სცენა და მის თავზე დამაგრებული გარღვეული ბადე, რომელსაც მნახველში სავარაუდოთ სინანული და წუხულის გრძნობა უნდა გამოეწვია წარსულის გამო. ამ ემოციას კიდევ უფრო ამძაფრებდა მოსწავლეთა მიერ წაკითხული პატრიოტული ლექსები. ინსცენირების ერთ-ერთ, საფინალო ნაწილში, ღონისძიების წამყვანი მოსწავლეები, სცენაზე კოსტუმირებულ ისტორიულ გმირებს, პატრიოტებს უხმობენ. შესაბამისი მუსიკალური თანხლებით საქართველოს ისტორიის სხვადასხვა ეპოქის მეფეები, გმირები და წმინდანები დროშებით ხელში თავს სცენაზე იყრიან. შორეული წარსულიდან გმირების გამოძახება, მათი მოწვევა ვფიქრობ ყოფილი სოციალისტური ქალაქისათვის იდენტობის თავისებურ ძიების პროცესს შეიძლება მოგვაგონებდეს. (იხ. დანართი № 3)

დასკვნის სახით უნდა აღვნიშნოთ, რომ ქალაქ რუსთავის დაარსებისთანავე კომუნისტებმა იზრუნეს ქალაქის წარსულის შექმნაზე, რომელსაც ისტორიის სახე მისცეს, ამით შეეცადნენ აეთვისებინათ „ტერიტორია“, რომელიც მეხსიერებისთვის იყო განკუთვნილი, „დაიწერა“ რუსთავის ურბანული ნარატივები, რომელსაც პრეტენზია ნაციონალური ისტორიაში ადგილის დაკავებაზე ჰქონდა. ასეთი ნარატივები იყო ისტორიული რუსთავის გაცოცხლება, რომელიც განადგურდა სხვადასხვა შემოსევების შედეგად; შოთა რუსთაველის დაკავშირება ქალაქის წარსულთან და მის მემკვიდრეობაზე პრეტენზია; დავიწყებული ტრადიციების აღდგენა, როგორცაა

რკინის დნობა და ამ პროცესში ბუნებრივია კომუნისტების როლის კიდევ უფრო განდიდება. თუმცა სისტემის ცვილილებასთან ერთად ეს ნარატივები გაქრა ისტორიის დისკურსიდან და მხოლოდ მეხსიერებას და არქივებს შემორჩა. კონკურსის მაგალითზე ჩანს, რომ მთლიანად უარი ითქვა საბჭოთა პერიოდის წარმოდგენაზე, როგორც საქართველოს ისტორიის ნაწილზე და მასთან ერთად ქალაქზე შექმნილი ისტორიული ნარატივებიც „გაუჩინარდა“, რაც შეიძლება იმაზე მიუთითებდეს, რომ მათი შექმნის ისტორია ჯერ კიდევ ცოცხალია საზოგადოების მეხსიერებაში და ამავდროულად არ შექმნილა ოფიციალური ისტორია, რომელიც მათ ადგილს დაიკავებდა. ამ ყოველივეს ვიზუალური ილუსტრაციისათვის კი მუზეუმის მეორე სართულზე წარმოდგენილი საკონკურსო მასალის განლაგება გამოდგება. როდესაც ახლო წარსულის, საბჭოთა ცხოვრების ამსახველი ექსპოზიცია უფრო შორეული წარსულზე მომზადებული მალასით იფარება და რომელსაც ისტორია ჰქვია, ხოლო ის რაც მეხსიერებაში ჯერ კიდევ მყარადაა საჯარო დავიწყებისთვისაა განწირული. კონკურსის ორგანიზატორების მიერ გაწერილი ფორმატის მიუხედავად, სადაც საბჭოთა და პოსტსაბჭოთა პერიოდის გადაზრებისათვის ადგილი არ რჩებოდა, კონკურსის ფილოლოგიურ ნაწილში მაინც მოიძებნა რამდენიმე შემთხვევა, სადაც საბჭოთა და პოსტსაბჭოთა რეალობაზე რეფლექსია ხდება. მთლიანობაში კი საქართველოს ისტორიაში გამართულმა კონკურსმა ქალაქ რუსთავში აჩვენა, რომ საბჭოთა წარსულის გადაზრება არ დგას დღის წესრიგში, რასაც ცოცხალი მეხსიერება უშლის ხელს, რომელიც წინააღმდეგობრივია, არაერთგვაროვანია და საზოგადოებრივ ცხოვრებასთან ერთად, პირად გამოცდილებებსაც მოიცავს. შესაბამისად, ამ ადგილის შევსება და გადაფარვის მცდელობას ვხვდებით უფრო ძველი ისტორიის მოშველიებით, რომელიც, როგორც ჩანს დღევანდელ იდეოლოგიას და მისწრაფებებს უფრო კარგად გამოხატავს და შეესაბამება. ამგვარად კონკურსზე წარმოდგენილ საქართველოს ისტორიის კონკურსში არ მოიძება ადგილი არათუ სოციალისტური რუსთავისათვის ასევე ისტორიული რუსთავისათვის, რაც ადასტურებს, რომ ქალაქი ახალი იდენტობის ძიებაშია.

პარაგრაფი მეორე ქალქი რუსთავის ახალი იდენტობის ძიებაში

რუსთავის პოსტსაბჭოთა ნარატივები თუ მათი არტიკულირება საჯარო სივრცეში სასკოლო კონკურსების სახით მუზეუმებსა თუ სხვა დაწესებულებებში, მათი მასშტაბურობის მიუხედავად მაინც შეზღუდულია დროსა და სივრცეში. ამ თვალსაზრისით, მეტი შესაძლებლობის მქონეა ქალაქის შესახებ ბლოგების სასკოლო კონკურსი. თვისობრივად გასხვავებული ფორმატი, რაც ნარატივების კონსტრუირებაში ახალი ტექნოლოგიებისა და საშუალებების ჩართვას გულისხმობს, რუსთავის ნაციონალურ თუ ინტერნაციონალურ ნარატივებზე დაკვირვების ახალ შესაძლებლობებს გვთავაზობს. ამ შემთხვევაში არსებითი საკითხი რუსთავის შესახებ ნარატივების საპრეზენტაციოდ ინტერნეტის გამოყენებაა, რომლის ხელმისაწვდომობა ქვეყნის მასშტაბით ყოვედღიურად იზრდება. ამდენად, საინტერესოა ვირტუალური სივრცის გამოყენების შესაძლებლობები და საშუალებები რუსთავის პოსტსაბჭოთა ნარატივების ინტერპრეტატორებისათვის.

ქალაქ რუსთავის ექვსი სკოლის მოსწავლეების მიერ მომზადებულმა ბლოგებმა, 2013 წელს, განათლების სამინისტროს მიერ გამოცხადებულ კონკურსში მიიღო მონაწილეობა. საკონკურსოდ, საქართველოს მასშტაბით სკოლებს მათი ქალაქის, რაიონის ან სოფლის შესახებ უნდა მოემზადებინათ ინტერნეტ-ბლოგები. ამგვარად აღნიშნულ ბლოგებს ქალაქის რეპრეზენტაციის თავისებურ მოდელებად განვიხილავ და მათზე დაყრდნობით საბჭოთა პერიოდში შექმნილ ნარატივების პოსტსაბჭოთა თავგადასავალზე ვიმსჯელებ. ამავე პარაგრაფში ვეცდები გავარკვიო თუ რა ფორმითაა ბლოგერების მიერ შექმნილ ტექსტებში კომუნისტების მიერ შემოთავაზებული ნაციონალური თუ ინტერნაციონალური ნარატივები წარმოდგენილი. ბუნებრივია ამავე ბლოგების განხილვით, ქალაქის ახალი იდენტობის მარკერების გამოყოფის პროცესზე დაკვირვებაა შესაძლებელი, კვლევის ამოცანა რუსთავური ნარატივების შინაარსების

ტრანსფორმაციის გაგებაა, რაც მის განსხვავებულ რეპრეზენტაციურ ფორმებში აისახება.

რაც შეეხება უშუალოდ ბლოგების მიმოხილვას, ქალაქის რეპრეზენტაციის კონტექსტში, ვეცდები გამოვყო მათი საერთო და განმასხვავებელი. შევეცდები გავარკვიო კომუნისტების მიერ შექმნილი ნარატივებიდან რა მოხვდა სკოლის მოსწავლეების მიერ დანახულ თანამდროვე ქალაქის იმიჯში და რა ვიზუალური და შინაარსობრივი ფორმები შეიძინა მან. ასევე ვეცდები გამოვყო, ის საკითხები, რაც პირობითად ქალაქისათვის იდენტობის ძიების პროცესს უკავშირდება.

გარკვეული მიზეზების გამო, თავს შევიკავებ რუსთავის სკოლების დასახელებისგან და პირობით, რიგობითი რიცხვებით მოვიხსენიებ პირველიდან ექვსის ჩათვლით.

თავდაპირველად ავღნიშნავ, რომ რაც ბლოგებში ერთი შეხედვითვე ჩანს და მათ თავისუფლად აერთიანებს ქალაქის შესახებ ისტორიული წყაროების დეტალური მიმოხილვაა, ექვსივე სკოლა დაწვრილებით მოგვითხრობს ისტორიული ქალაქის შესახებ თუ რომელი წერილობითი წყარო რა ცნობას გვაწვდის რუსთავის შორეული წარსულიდან. ასევე მნიშვნელოვანი ფაქტია, რომ სოციალისტური რუსთავის შესახებ ინფორმაციას მოკლედ და აბსოლუტურად იდენტური სახით ვხვდებით რამდენიმე ბლოგში (სამი სკოლის შემთხვევაში): „რუსთავი, როგორც ქალაქი, განადგურდა 1265 წელს მონღოლების შემოსევის შედეგად. საუკუნის ორმოციან წლებამდე ოდღესაც აყვავებული ქალაქისგან მხოლოდ ქალაქის ციხის ნანგრევებმა მოაღწია. 1944 წელს ისტორიული ნაქალაქარის ტერიტორიაზე დაიწყო მეტალურგიული გიგანტის მშენებლობა. თითქმის მაშინვე საფუძველი ჩაეყარა თანამედროვე ქალაქის მშენებლობას. 1948 წლის 19 იანვარს რუსთავმა ქალაქის სტატუსი მიიღო. ამავე წელს დაარქვეს რუსთავის პირველქუჩებს სახელები. პირველ ქუჩას „ახალგაზრდა კომუნარების“ სახელი დაერქვა, მეორეს – „რუსთავის მშენებელთა“, მესამეს კი – „ბოსტან-ქალაქი“. ამ ტექსტში ვხვდებით ქალაქისათვის რამდენიმე მნიშვნელოვან თარიღს: განადგურების, მშენებლობის დაწყების და მისთვის ქალაქის სტატუსის დაბრუნების. ასევე ინტერესს იწვევს ის ფაქტიც, რომ ერთ-ერთი პირველი ქუჩის

დასახელება, „ბოსტან-ქალაქი“, ასევე ქალაქის ისტორიულ წარსულს უკავშირდება, ვინაიდან ისტორიულ წყაროების მიხედვით ამ ტერიტორიაზე არსებულ დასახლებას ბოსტან ქალაქი ერქვა. საგულისხმო დეტალია, რომ წარმოდგენილი სკოლების ბლოგებში, სადაც სოციალისტური ქალაქის მშენებლობაზეა საუბარი, საერთოდ არ არის მოხსენიებული სტალინი, რომლის სახელსა და ინიციატივას უკავშირებს ქალაქის მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი ქალაქის მშენებლობას (მანჯავიძე, 2014; წერეთელი, 2014; ჯახუა, 2012; ჟუჟუნაშვილი, 2011). ასევე საგულისხმო ფაქტია, რომ ქალაქის სოციალისტური წარსულის შესახებ ინფორმაცია მშრალი, ფორმალური და პრაქტიკულად იდენტურია, უფრო მეტიც, კოპირებულია. ქალაქის ისტორიულობის თემას რომ დავუბრუნდეთ, საგულისხმო დეტალია, რომ შოთა რუსთაველის რუსთავთან კავშირზე მხოლოდ ერთი სკოლის (მეორე) ბლოგშია საუბარი, სადაც ბლოგის ავტორები შოთა რუსთაველის წარმომავლობას მტკიცებითი ფორმით კი არ წარმოადგენენ, არამედ აკადემიკოს ზაზა ალექსიძის მოსაზრებას იმოწმებენ, რომლის მიხედვითაც დიდი პოეტი, სწორედ ამ რუსთავიდან უნდა ყოფილიყო (შუბლაძე, 1999). ასევე საინტერესოა, რომ ორი სკოლის შეთხვევაში ვხვდებით რუსთავის ისტორიული ციხის შესახებ მსჯელობას, რომელიც მეცნიერულ დავასთან ახლოსაა და სამეცნიერო წრეებსა და საზოგადოებაში „შეცდომით“ დამკვიდრებულ არიშის ციხის სახელს უკავშირდება. ავტორთა მტკიცებით მას უბრალოდ რუსთავის ციხე უნდა ეწოდოს.

ის, რაც ამ სკოლების რამდენიმე ბლოგს აერთიანებს არის ქალაქის პრობლემების შესახებ ცალკე რუბრიკის გამოყოფა. რუბრიკაში „პრობლემა“ სამ სკოლას გამოტანილი აქვს ეკოლოგიის თემატიკას. ამ შემთხვევაში ორ საგულისხმო დეტალს გამოვყოფდი. პირველი არის ის, რომ ქალაქის კონტექსტში პრობლემების წარმოჩენა ზოგადად მნიშვნელოვანი ფაქტია ქალაქის რეპრეზენტაციაზე მსჯელობისას. მეორე ის, რომ, ბლოგერების წარმოდგენით, ქალაქს ყველაზე მეტად ეკოლოგიური საკითხები აწუხებს. სხვა საკითხია, თუ რა იგულისხმება კონკრეტულად ეკოლოგიაში? იმის გათვალისწინებით, რომ რუსთავი მძლავრ ინდუსტრიულ კერას წარმოადგენდა საბჭოთა პერიოდში, გარემოს დაბინძურების კუთხით იგი მაღალი მაჩვენებლით გამოირჩეოდა. თუმცა, ბლოგერებმა აქცენტი არა ქარხნებსა და მათ მიერ

დაბინძურებულ გარემოზე, არამედ პოლიეთილენის ფართო გამოყენებაზე და ქალაქის გამწვანების ნაკლოვანებებზე გააკეთეს. ინდუსტრიული ქალაქის პირობებში არსებული მოძველებული საწარმოების გარემოზე მავნე ზემოქმედების იგნორირება საგულისხმო დეტალია, რომელიც წარსულისადმი თავისებური დამოკიდებულების გამომხატველია. ქალაქის პრობლემების რუბრიკით ერთ-ერთი სკოლა დევნილების სირთულეებზე მოგვითხრობს და აღნიშნულ საკითხს როგორც ქალაქის, ისევე ქვეყნის საერთო კონტექსტში განიხილავს. ერთ-ერთი სკოლის ბლოგში, რომელიც სამინისტროს მიერ შერჩეულ, გამარჯვებულთა შორისაც აღმოჩნდა, იმის გასარკვევად თუ რა აწუხებს ქალაქს, ერთგვარი სოციოლოგიური გამოკითხვაც ჩაატარა. კვლევის შედეგების მიხედვით რუსთავის ახალგაზრდები პრობლემურად სამ საკითხს ასახელებენ:

- 1) ქალაქში კინოს არ არსებობა (ახალგაზრდული აქტივობის პრობლემები);
- 2) „მაწანწალა“ ძაღლების სიმრავლე;
- 3) სკვერებსა და პარკებში ვიდეოკონტროლის დაყენება და დაზიანებული ინვენტარის შეკეთება.

კვლევის ავტორები ამ სამიდან უფრო მნიშვნელოვანის გამოყოფას შეეცადნენ და დაკონკრეტებულ საკითხზე კომენტარი ქალაქის მაშინდელ მერს სთხოვეს.

- „ჩვენ ჩავატარეთ საზოგადოებრივი და სოციალური გამოკითხვა. შედეგმა აჩვენა, რომ მოსახლეობის დიდ ნაწილს აწუხებს სკვერებში ვიდეოკონტროლის არარსებობა და დაზიანებული ინვენტარი. როგორ აპირებთ ამ პრობლემის გადაჭრას?
- სკვერებთან დაკავშირებით შემოიძლია გითხრათ ის, რომ წესრიგის დაცვის მიზნით იგეგმება საპატრულო პოლიციასთან შეთანხმებით სკვერებში მცველების განაწილება. რაც შეეხება ვიდეოკონტროლს, ამ მიმართულებით სიახლეებს არ ვგეგმავთ. უკვე მიმდინარეობს ლეონიძის სკვერის რეაბილიტაცია, რასაც ესაჭიროება ნახევარი მილიონი ლარი; მიმდინარეობს რუსთავის ცენტრალური სკვერის განახლება, რომელიც ერთ მილიონამდე თანხას საჭიროებს.“

ვინაიდან ამ ბლოგში ქალაქის მთავარ პრობლემად, სკვერების საკითხია გამოტანილი, ყურადღებასა და ინტერესს ის გარემოება იმსახურებს, რომლის მიხედვითაც მეგობრობის ხეივანში ახლადგახსნილი „ალიევის სკვერი“ ამ კონტექსტში

საერთოდ არ იხსენიება. გაკვირვებას იწვევს თუ რატომ აარიდეს მასზე საუბარს თავი ბლოგის ავტორებმა ან ქალაქის მერმა, იმის გათვალისწინებით, რომ ეს სკვერი, ამ დროისათვის, რამდენიმე თვის გახსნილია. საგულისხმო ფაქტია, რომ ალიევის ქანდაკება და მისი სკვერი, რომელიც ძველი რუსთავის მეგობრობის ხეივანში განთავსდა არც ერთი ბლოგერის ინტერესის სფეროში არ მოქცეულა, მათ შორის ამავე სკოლის მიერ გამოტანილ რუბრიკაში „ქალაქის მნიშვნელოვანი ადგილები“. ამ სათაურის ქვეშ გამოტანილ ინფორმაციას მხოლოდ ერთი სკოლის ბლოგში ვხვდებით. ბუნებრივია ინტერესს ის ჩამონათვალიც იწვევს, რომელიც ქალაქის ყველაზე მნიშვნელოვან მარკერებად ამ სკოლის ბლოგერებმა შემოგვთავაზეს.

„რუსთავში საზოგადოებრივი თავშეყრის უამრავი ადგილი არსებობს. მათ შორის არის სარწმუნოებრივი, ისტორიული, გასართობი თუ სპორტული ღირსშესანიშნაობები. ამ ჩამონათვლიდან ვეცადეთ თქვენთვის გაგვეცნო მათგან რამდენიმე მნიშვნელოვანი: ხარების ეკლესია, „რუსთავის ავტოდრომი“ რუსთავი „არენა“ (საცურაო აუზი), რაგბის სტადიონი, რუსთავის ტელევიზია, საფეხბურთო მოედანი „ფოლადი“, სიონის (ღვთისმშობლის მიძინების) ეკლესია, იუსტიციის სახლი. ჩამონათვალს გააჩნია მოკლე ანოტაციები, საიდანაც ვგებულობთ თუ რატომ არის ესა თუ ის ადგილი ქალაქისათვის განსაკუთრებული. როგორც ვხედავთ ჩამოთვლილთაგან ვხვდებით რელიგიური ადგილებს, რაც რუსთავისათვის საბჭოთა პერიოდთან მიმართებაში საგულისხმო სიახლეს წარმოადგენს. აქვე ვხვდებით სპორტული თვალსაზრისით გამორჩეულ ადგილებს, მედიას და იუსტიციის სახლს, ეს უკანასკნელი ვარდების რევოლუციით მოსული მთავრობისათვის ერთგვარ ბრენდს წარმოადგენდა. საგულისხმო ფაქტია რომ ამ ჩამონათვალში არ მოხვდა არც ერთი სკვერი და არც ერთი ქარხანა ან მასთან დაკავშირებული ქალაქის „ადგილები“. კიდევ ერთი სიახლე, რაც კონკრეტული სკოლის მიერ წარმოდგენილ ბლოგში გვხვდება არის ახალი დროის გმირების წარმოჩენის მცდელობა. მათ შესახებ ბლოგში ვკითხულობთ: „2008 წლის აგვისტოს ომში დაღუპულ გმირთა შორის იყვნენ რუსთაველი ჯარისკაცებიც: ვახტანგ გზირიშვილი, ბესო კაპანაძე, ლევან იოსებიძე, კახაბერ თავგორაშვილი, გიორგი ჯავახიშვილი. მათი ხსოვნის უკვდავსაყოფად რუსთავის ქუჩებს ომში გმირულად დაღუპული მეომრების სახელები

დაერქვა“. ამავე ბლოგში შეგვიძლია ამოვიკითხოთ ქალაქის ერთგვარი შეფასება და მცდელობა მისი განსხვავებული კუთხით წარმოჩენასა:

„რუსთაველები ყოველთვის გამოირჩეოდნენ სამშობლოს სიყვარულით, რომლის უდიდესი მაგალითია ჟიული შარტავას გმირობა აფხაზეთში, რომელმაც არ დატოვა აფხაზეთი დაცემის დღეს და გმირულად შეაკვდა მტერს. იგი ეროვნული გმირია და არამარტო რუსთავისთვის არამედ მთელი საქართველოსთვის გმირობის ეტალონად იქცა. ჟიული შარტავასთან ერთად დაღუპულ გმირებს შორის იყვნენ რუსთაველი ჯარისკაცებიც“.

აქედან აშკარად ჩანს, რომ სახეზეა ქალაქისათვის მნიშვნელოვანი, ახალი თემატიკის შემოტანა, რამაც მის შესახებ საერთო წარმოდგენაზე გავლენა უნდა იქონიოს და რუსთავის მნიშვნელობა ერთიან ქართულ კონტექსტში წარმოაჩინოს.

როგორც ზემოთ ავღნიშნე, ინფორმაცია ახლადგახსნილი ალიევის სკვერის შესახებ არც ერთ ბლოგში არ გვხვდება, მხოლოდ ერთი სკოლის სურათების გალერეაში შეგვიძლია ვნახოთ ფოტო, რომელზედაც აღნიშნული სკვერია აღბეჭდილი, თუმცა წარწერისა და მინიშნების გარეშე. ვინაიდან ფოტოზე ჰეიდარ ალიევის ძეგლი არ ჩანს, შესაბამისად მისი იდენტიფიცირება აღნიშნულ სკვერთან უცხო თვალისათვის შეუძლებელი ხდება.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ კომუნისტებმა რუსთავის მშენებლობასთან ერთად, ქალაქის წაკითხვის ორი განსხვავებული დისკურსი შემოგვთავაზეს - ნაციონალური და ინტერნაციონალური. ქალაქის ამ ხედვების გასამყარებლად რეჟიმი სხვადასხვა ავტორსა და ფაქტს მოიხმობდა. ურბანული ნარატივების მეშვეობით კი ქალაქის ძლიერ მხარეებს წარმოაჩენდა და ქვეყნის მასშტაბით მის განსაკუთრებულ სტატუსს უზრუნველყოფდა. რუსთავი საქართველოს სიამაყედ გამოცხადდა. ამ ყველაფრის საპირისპიროდ ქალაქის მდგომარეობა მნიშვნელოვნად შეიცვალა საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ, ქარხნების ქალაქში მასობრივმა უმუშევრობამ დაისადგურა. წარმოდგენები ბედნიერ მომავალზე მწარე რეალობით შეიცვალა. რამაც ავტომატურ რეჟიმში ღირებულებათა გადაფასების საკითხი დააყენა. მათ შორის კომუნისტების მიერ შემოთავაზებულმა ნაციონალურმა ნარატივებმა დაკარგა

დამაჯერებლობა, ხოლო ქალაქის მულტიკულტურული იმიჯი აღარ იყო მიმზიდველი. რუსთავის ინტერნაციონალური ბუნების შესუსტება, ერთი მხრივ, ეთნიკური უმცირესობების აქტიურმა მიგრაციამ, მეორე მხრივ, ეროვნული მოძრაობის ზრდამ განაპირობა. აღნიშნულ საკითხებზე დაკვირვებისა და დასკვნების გაკეთების საშუალებას რუსთავის სკოლების მიერ მომზადებული ბლოგები გვამძლევს.

წარმოდგენილ ბლოგებში რუსთავის ინტერნაციონალური ოჯახის კვალის მოძიება პრაქტიკულად შეუძლებელი აღმოჩნდა. ამის ყველაზე აშკარა ილუსტრაციად ალიევის სკვერის იგნორირება გამოდგება, მაშინ, როდესაც საუბარია ქალაქის დასასვენებელ ადგილებზე, გამწვანებასა თუ ეკოლოგიაზე. ქალაქის მულტიკულტურულობის წარმოდგენასთან ერთად იკარგება მასთან ასოცირებული ნაციონალური ნარატივებიც. მიუხედავად იმისა, რომ ნაციონალური და პატრიოტული პასაჟები არ აკლია ზოგადად ბლოგებს ქალაქის შესახებ, კონკრეტული ნარატივი შოთა რუსთაველის სადაურობის შესახებ მტკიცებითი ფორმითაც არ გვხვდება. ექვსი სკოლიდან ხუთი სკოლის მიერ მომზადებულ ბლოგში საერთოდ არ არის მოხსენიებული უდიდესი პოეტი და მისი ფასდაუდებელი მემკვიდრეობა. მხოლოდ ერთი სკოლის ბლოგში გვხვდება კონკრეტული მეცნიერის მიერ გამოთქმული ვარაუდის სახით. ამის სანაცვლოდ პრაქტიკულად ყველა ბლოგში გვხვდება ისტორიული ქალაქის შესახებ დაწვრილებითი მსჯელობა. ეს ფაქტი შესაძლოა გამოწვეული იყოს ამ ნარატივის სისუსტით, რომელიც ჯერ კიდევ კომუნისტებმა შესთავაზეს საზოგადოებას. სავარაუდოდ, ამგვარი აქცენტირება ქალაქის ისტორიულობაზე მის არადამაჯერებლობაზე შეიძლება მიუთითებდეს. ბლოგებში მინიმალისტურადაა წარმოდგენილი ქალაქის ისტორიის სოციალისტური პერიოდი, რაც სიმპტომატურია და ქალაქის წარსულის რეპრეზენტაციის თავისებურებაზე მიუთითებს. ქალაქის მშენებლობის მნიშვნელოვანი ეტაპის იგნორირება კავშირში უნდა იყოს სისტემის ნგრევასთან, რომლის ინიციატივითაც აშენდა/აღდგა ქალაქი. საბჭოთა კავშირის დაშლასთან ერთად, მის მიერ შეთავაზებულმა ნარატივებმაც დაკარგა ძალა და გავლენა. ბლოგებში ვხვდებით გარკვეული სახით იდენტობის ძიებასთან ასოცირებულ ერთგვარ პროცესსაც, მაგალითად, ახალი გმირების წარმოჩენა, რომლებიც დაილუპენ ქვეყნის

ერთიანობისათვის ბრძოლაში 2008 წლის რუსეთ–საქართველოს ომში. მათი სახელები ჩნდება რუსთავის ქუჩებში და მათ შესახებ ქალაქის კონტექსტში წერენ. ამ პროცესის ნაწილად შეიძლება განვიხილოთ ეკლესიების მოხსენიება ქალაქისათვის მნიშვნელოვან ადგილებში. ამგვარად, რუსთავის ერთ–ერთი სახელი, „ორმოცი ძმის ქალაქი“, ერთგვარ მეტაფორად იქცა და ისტორიას ჩაბარდა, იქამდე, სანამ ახალი ძალა ქალაქის იდენტობის ახალ მარკერებს არ მოხაზავს და ორმოცი ძმის ურთიერთობის ახალ კონტექსტს არ შესათავაზებს საზოგადოებას.

პარაგრაფი მესამე

პოსტსაბჭოთა ურბანული ნარატივები

კომუნისტების მიერ აშენებული ქალაქ რუსთავის ურბანულ სივრცეში, შეიძლება ითქვას, რომ ძალიან მწირად იყო წარმოდგენილი მონუმენტები და ძეგლები. ყველაზე დასამახსოვრებელი იყო ქალაქის მთავარ მოედანზე აღმართული საბჭოთა კავშირის იდეოლოგიური ლიდერის, ლენინის, ძეგლი. საბჭოთა კავშირის დაშლამდე რუსთავში პრაქტიკულად არ გვხვდება ქართველ მოღვაწეთა ძეგლები, გამონაკლისს რუსთაველის მცირე ზომის მონუმენტი წარმოადგენს. როგორც ცნობილია, ნებისმიერი მმართველისათვის ქალაქის ქუჩები და მოედნები შესაშური სივრცეა საკუთარი თავისა და იდეოლოგიის წარმოსაჩენად. ამგვარი დაცარიელებული სივრცის ათვისება რუსთავში 90-იანი წლების შემდგომ ხდება აქტუალური. საბჭოთა კავშირის დაშლიდან დღემდე რუსთავში არაერთი ქანდაკება და ძეგლი გამოჩნდა. მიუხედავად იმისა, რომ ცენზურა ძეგლების შინაარსსა და მათი გამოხატვის ფორმებზე პრაქტიკულად აღარ არსებობს მათ ქალაქში დასამკვიდრებლად დიდი ძალისხმევა დასჭირდათ. განსაკუთრებული მოვლენად პოსტსაბჭოთა რუსთავში ეკლესიის მშენებლობა იქცა. რუსთავში ეკლესიის მშენებლობა თუ აღდგება ლოკალურ კონტექსტს გასცდა და საერთო ქართული თუ პოსტსაბჭოთა მოვლენად იქცა. მიიჩნევა, რომ პოსტსაბჭოთა ქვეყნების

მასშტაბით, რუსთავი პირველი ქალაქი აღმოჩნდა, სადაც საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ პირველი ეკლესია აშენდა. დღეისათვის რუსთავში 15-მდე მოქმედი ეკლესიაა და მათ ქალაქის ურბანულ სივრცეში გამორჩეული ადგილი უჭირავთ.

რუსთავში პირველი ეკლესიის მშენებლობას ნაშრომი „ჩვენთან არს ღმერთი“, რუსთავის მწერალთა კავშირის თავმჯდომარემ, კარპე მუმლაძემ. წიგნის შესავალ ნაწილში ვკითხულობთ: „წიგნი მოგვითხრობს ღვთისმოსავი ადამიანისა და 724-წლოვანი წყვეტილობის შემდეგ რუსთავში მღვდელმსახურების აღდგენის შესახებ“ (მუმლაძე 1991). საგულისხმო დეტალი ისაა, რომ ზოგადად რუსთავის კონტექსტში ძირითადი ფორმა ახალი მოვლენის საპრეზენტაციოდ „აღდგენაა“. ავტორის ხარჯებით დასტამბული წიგნი, ემოციური ელემენტებითაა დატვირთული, წიგნის სათაურიდან დაწყებული, გარდაცვლილი მეუღლისადმი მიძღვნილ დამთავრებული. ავტორის მიერ შემოთავაზებული განსხვავებული ტექსტი, მისი მხრიდან ერთგვარ აღსარებას მოგვაგონებს კომუნისტისა, რომელმაც კათარზისი განიცადა. იგი შესავალ ნაწილშივე ებოდიშება მკითხველს „ღმერთსა და ღვთისმშობელზე“ საუბრისას თუ რაიმე ისე ვერ თქვა ან გაიაზრა, შესაბამისად თუ რაიმე მისდაუნებურად შესცოდა, იმედს იტოვებს რომ მიეტყვება. დასმული თემატიკისადმი ავტორის ავტორეფლექსია საინტერესოდ ვითარდება. იგი საკუთარ თავზე საუბრობს, როგორც ყოფილ კომუნისტზე, რომელიც სხვა კომუნისტების მსგავსად ეკლესიაზე ვერც იოცნებებდა, რომ მათი რელიგიურობა საჯარო სივრციდან კერძოში იყო გადატანილი და ჩამალული. თუმცა, მისივე თქმით დადგა დრო, შეიცვალა დრო და დაიწყო რაღაც ახალი, რამაც საბოლოო ჯამში ქრისტეს ტაძრის აღდგენამდე მიგვიყვანა. მისივე თქმით, ყველაფერი დაიწყო საქართველოს რუსთაველის საზოგადოების დაარსებით. ბუნებრივია, რუსთაველის საზოგადოების ხსენება ახალი დროის კონტექსტში შემთხვევითი არ უნდა იყო. „და აი ახალმა დრომ, ახალმა ვითარებამ, გარდაქმნის ეპოქამ ისევ მოითხოვა რუსთაველის საზოგადოება, მაგრამ ახალი წესდება-პროგრამით“ (მუმლაძე 1991). რუსთაველის საზოგადოების შექმნა, მაშინ, როცა ჯერ კიდევ სახეზეა საბჭოთა კავშირი, საბუთდება იმ არგუმენტით, რომ პარტიას ვიწროკალსობრივი თვალსაწიერის გამო არ შეეძლო საზოგადოებრივი მოთხოვნისთვის ეპასუხა. ამის შემდგომ ავტორი საუბრობს ქართველობისა და ქრისტეს

ჯვარცმის იგივეობაზე, რომ სწორედ ჯვარმა გადაარჩინა ქართველო და მისივე იმედი უნდა გვექონდეს მომავალშიც. მისივე თქმით, მართალია რუსთავში ეკლესია არ ჰქონიათ, მაგრამ იგი ყოვეთვის ახსენებდათ თავს, განსაკუთრებით ახალი რუსთავის მშენებლობის პროცესში, როდესაც სამშენებლო სამუშაოს არქეოლოგიური გათხრები ახლდა თან. გათხრების პროცესში არაერთი ეკლესიის ნანგრევები უნახავთ და აღმოუჩენიათ ამ მიწაზე. ამის შესახებ იცოდნენ და დუმდნენ. იგი იხსენებს რუსთავის დრამატული თეატრის დამარსებლის გიგა ლორთქიფანიძის სიტყვებს:

- „თეატრი კი დავაარსეთ, ის რა ქალაქია, სადაც თეატრი არაა! მაგრამ არც ისაა ნამდვილი ქალაქი, სადაც ეკლესია არაა!..

დიახ, ჩვენ ყველა ვგრძნობდით ამას, გაჩუმებულები ვიყავით“ (მუმლაძე 1991:5).

სიჩუმე აღნიშნულ თემაზე რუსთაველის საზოგადოების რუსთავის ორგანიზაციის აქტიური მოქმედებით დაირღვა. რუსთავში ეკლესიის მშენებლობისათვის საფუძვლად ქალაქის ისტორიულ-კულტურული ძეგლების აღდგენა უნდა დასდებოდა, ამასთანავე ინიციატივა ქარხნის მუშებიდან უნდა წამოსულიყო. ამ პროცესის აქტიური მონაწილე წიგნის ავტორი დეტალურად მოგვითხრობს ამ საქმის სასურველი სასრულისაკენ გადადგული ნაბიჯის შესახებ. ეს პროცესები ძირითადად 1988-1989 წლებში მიმდინარეობს და მასში ჩართული იყო უწმინდესი და უნეტარესი სრულიად საქართველოს კათოლიკოს პატრიარქი ილია II. საბოლოოდ რუსთავში პირველი ეკლესიის ასაგებად არქეოლოგიური დასაბუთება მომზადდა, რაც ტაძრის უბრალო მშენებლობის ნაცვლად მის აღდგენას ნიშნავდა. ისიც გასათვალისწინებელია, რომ ქალაქში ეკლესიის მშენებლობისათვის დაწყებული ბრძოლა ქართლის მეფის ვახტანგ გორგასლის მიერ აშენებული ტაძრის აღდგენას გულისხმობდა. ამგვარად, სოციალისტურ მუშათა ქალაქში ეკლესიის მშენებლობის ისტორია ასევე საინტერესოდ ერთვის კომუნისტების ნარატივს ისტორიული ქალაქის აღდგენის შესახებ და ისიც საგულისხმოა, რომ ამ პროექტის რეალიზება რუსთაველის საზოგადოების მოღვაწეობას უაწვრივდება. ჯერ კიდევ საბჭოთა კავშირის დამლამდე დაწყებული პროცესი ქრისტიანული, მართმადიდებელი ეკლესიების მშენებლობისა დღემდე გრძელდება და ქალაქის ლანდშაფტურ არქიტექტონიკაში საგრძნობი ადგილი უჭირავს.

რელიგიის შემდგომ რუსთავის ურბანულ სივრცეში სათანადო ადგილი თავისუფლებისა და საქართველოს დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის თემას უჭირავს. თავისუფლების გაგება შემოქმედი ადამიანების მხრიდან გასხვავებული და სადაც შეიძლება იყო, განსაკუთრებით კი მაშინ როცა საქმე ამა თუ იმ ძეგლის საჯარო სივრცეში განთავსებას ეხება. რუსთავში ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი ძეგლის „თავისუფალი რაშების“ დადგმა, აღება თუ ადგილის მონაცვლეობა, არაერთხელ გამხდარი რუსთავის საზოგადოების ფართო განხილვის საგანი. თავისუფლების იდეაზე შექმნილი ქანდაკების ქალაქში დადგმის იდეა რუსთავის ყოფილ მერს, პროფესიით არქიტექტორს, მერაბ ტყემელაშვილს უკავშირდება, რომელმაც 1998 წელს, მოქანდაკე ძმებს თამაზ და ჯუმბერ ჯიქიებს საკუთარ ესკიზის მიხედვით ქანდაკების დამზადება დაუკვეთა. ცხენები ქალაქში 2003 წელს რუსთავქალაქობაზე გამოჩნდნენ. „თუმცა, „თავისუფლების რაშების“ რუსთავში გამოჩენამ რუსთაველები ცოტა არ იყოს გაანაწყენა. ხალხი სიბრაზით ამბობდა, – ეს რა არის, ცხენებს თავი თბილისისკენა აქვთ მიმართული, უკანალი კი რუსთავისკენო“ (ვარდოშვილი, 2009). რკინის ცხენებისადმი არაერთგვაროვან დამოკიდებულებას, არამხოლოდ მათთვის განკუთვნილი ადგილი, არამედ მათში გადახდილი ჰონორარიც იწვევდა, რომელიც არაერთი სასამართლო დავის საგანიც გამხდარა. ქალაქის ბიუჯეტიდან ამ ქანდაკების ავტორებს მთლიანობაში მილიონ ლარზე მეტი გადაუხადეს, მაშინ როცა ქალაქის ბიუჯეტი, იმ დროისათვის, 4 მილიონს არ აღემატებოდა. ქალაქის სიმბოლოდ ქცეულ ცხენებს ქალაქის დატოვება მოუწიათ. „ცხენები 2009 წლის ივნისში ავტობანის და ქალაქში ახალი შემოსასვლელის მშენებლობის მიზეზით მოხსნეს“ (უცნობი, 2016). აქვე ვიგებთ, რომ ცხენები რესტავრაციის შემდგომ აუცილებლად დაუბრუნდებიან ქალაქს, მხოლოდ განსხვავებულ ადგილას. ამავე გვირდზე სტატიის ავტორი მკითხველს სთავაზობს საკუთარი აზრი გამოხატოს თუ რომელ ადგილზე ისურვებდნენ თავისუფალი რაშების ხილვას რუსთავში. საკითხისადმი ინტერესს კომენტარების რაოდენობა მოწმობს, 186 ადამიანი გამოხატავს აზრს საკითხზე და 80 აზიარებს ინფორმაციას. ამგვარად მოსალოდნელია, რომ რუსთავში ცხენების გამოჩენას კვლავს მოყვება აზრთა სხვადასხვაობა, დისკუსია მათი ფორმისა და შინაარსის შესახებ. „გაქცეული“ ცხენების

უკან დაბრუნების შესაძლებლობაზე საუბრობს გაზეთი „რუსთავი“. სტატიის ავტორს „თავისუფლების რაშები“ ქალაქის ნამდვილ სიმბოლოდ მიაჩნია და მათ გამოჩენას მოუთმენლად ელოდება (მუმლაძე 2016:1).

რუსთავის მეტალურგიული კომბინატის მთავარი ადმინისტრაციული შენობა იყო და დღემდე რჩება ქალაქის ერთ-ერთ ღირსშესანიშნაობად. თავისი მასშტაბურობითა და დახვეწილი პროპორციებით ძლიერ შთაბეჭდილებას ტოვებს მნახველზე. შენობა ხშირად გვხვდება რუსთაველების ფოტო ალბომებში, რადგან ამ შენობასთან ფოტოს გადაღება მიღებულ ტრადიციად ჩამოყალიბდა. რუსთავის სკოლებიდან და არამხოლოდ ხშირად მიჰყავდათ მოსწავლეები ქარხნის, როგორც მუზეუმის და შენობის დასათვალიერებლად. 75 წლის მამაკაცი, თბილისელი რესპოდენტი იხსენებს, როგორ წაიყვანეს სკოლიდან ექსკურსიაზე რუსთავში მეტალურგიული ქარხნის დასათვალიერებლად. ასევე 65 წლის მამაკაცი თბილისიდან იხსენებს, რომ მამამ მთელი ოჯახი საგანგებოდ წაიყვანა რუსთავში ქარხნის სანახავად, თუმცა მათ ვერ მოახერხეს დათვალიერება, რადგან იმ დღეს ექსკურსიის დღე არ ყოფილა. ქარხანა, სადაც განსაკუთრებით რთულ და მძიმე პირობებში მუშაობდნენ მუშები, ნამდვილ მუზეუმად იყო ქცეული, მას არც მნახველი აკლდა და არც საჯარო ღონისძიებები. აქ საზოგადო მოღვაწეებთან შეხვედრების გარდა სკოლის მასწავლებლები გასვლით გაკვეთილებსაც აწყობდნენ (დემეტრაძე, 1964). საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ ყველაზე მძიმე რღვევა ქარხანაში მოხდა, საამქროების დიდი ნაწილი ჯართად გაიყიდა. ნაწილი გაჩერდა. ყველაზე გავლენიანი დაწესებულება ქალაქში უფუნქციოდ დარჩა, თანამშრომელთა უდიდესი ნაწილი უმუშევარი დარჩა, რამაც მთლიანობაში ქალაქის მოსახლეობის ყოფაზე უმძიმესი გავლენა მოახდინა. ადმინისტრაციული შენობის მიღმა ქარხნის ინფრასტრუქტურის უდიდესი ნაწილი განადგურდა. თუმცა, მთავარი შენობა ისევ ამყად დგას და უფრო მეტის მოყოლას ცდილობს მნახველისათვის. საინტერესო ფაქტია, რომ მეტალურგკომბინატის მთავარი შენობა 90-იანი წლებში მდიდრულად გაფრომდა ბარელიეფებით შიგნიდან და გარედან. რუსთავის მეტალურგიული ქარხნის მთავარი ადმინისტრაციული შენობა მოირთო და მოიკაზმა მაშინ, როცა ყველაფერი

ნადგურდებოდა და მისი ისტორიული თემატიკით დატვირთული ბარელიეფების ავტორი არც მეტი არ ნაკლები ზურაბ წერეთელია, რუსეთში მოღვაწე ცნობილი ქართველი მხატვარი და მოქანდაკე. ამ შემთხვევაში ძნელია გაერკვე მიზეზებსა და დეტალებში რა და როგორ მოხდა, თუმცა, ფაქტი ფაქტად რჩება შენობა ისტორიული სიუჟეტის ბარელიეფებით მაშინ დაიტვირთა, როცა იგი შინაარსისგან იცლებოდა, როდესაც ქარხანა საკუთარ ფუნქციასა და მნიშვნელობას ვეღარ ასრულებდა. (იხ. დანართი №4)

ჟიული შარტავას სახელი, ის გამონაკლისია საქართველოს მასშტაბით, რომელიც პრაქტიკულად გამორიცხავს წაკითხვის ორაზროვნებას. ამ ადამიანმა სახელი და ავტორიტეტი რუსთავში კომუნისტების ეპოქაშივე მოიპოვა, ხოლო, საკუთარი არჩევანით, ტრაგიკულად დაესრულებინა სიცოცხლე ოკუპირებულ სოხუმში, იგი ქვეყნისათვის თავდადებულთა რიგებში ჩაეწერა. ჟიული შარტავას ბიოგრაფიისათვის მისი რუსთავში გადაყვანა საბედისწერო შეიძლებოდა გამხდარიყო, რადგან ამ გადაწყვეტილებით იგი პარტიის ცენტრალური კომიტეტის კულუარებს მოარიდეს. მისი რუსთავში გადაყვანა ცალსახად სასჯელის ფორმად უნდა აღქმულიყო პრესპექტიული ახალგაზრდა ენერგიული კომუნისტის მხრიდან. მაგრამ ასე არ მოხდა მან შეიყვარა რუსთავი და რუსთავმა შეიყვარა იგი. რუსთავის „აზოტის“ პარტკომი ნოდარ კურტანიძე იხსნებს: „დღე-ღამის ნებისმიერ დროს ხალხზე, ქალაქზე ზრუნავდა. სულ სამუშაოდ იყო შემართული. შენც ვერ გაჩერდებოდი, რომ მუშაობაში არ აჰყოლოდი. ვინც არ აჰყვებოდა, თავისით წავიდოდა, ჟიულის არავინ „გაუფუჭებია“.

„ხალხმა შეიყვარა ჟიული და გაჰყვა მას. ბევჯერ უთქვამს ჩემთვის: რუსთავმა და რუსთაველებმა ჭრილობები მომიშუშესო“ (ღარიბაშვილი, გვ. 209, 2004). ჟიული შარტავას პიროვნული ხასიათი, ერთი მხრივ, ხელს უშლიდა კარიერულ ზრდაში, მეორე მხრივ, შეუცვლელს ხდიდა. მიუხედავად იმისა, რომ მისი რუსთავის ქალაქკომის პირველი მდივნობა 16 თვეს ითვლის, იგი ყველაზე დასამახსოვრებელ ფიგურად იქცა მათ შორის, ვისაც კი ეს თანამდებობა მანამდე ჰქონია დაკავებული. მის სახელთან არის დაკავშირებული რუსთავში საბავშვო რკინიგზის მშენებლობა (საბავშვო მატარებლის ლოკომოტივზე ხალიბი ეწერა), ქალაქისათვის წყალმომარაგების საკითხის მოგვარება

და სხვა უამრავი სტრუქტურული ინიციატივა. ჟიული შარტავას წარმატებული მოღვაწეობა რუსთავში ასევე უსიამოვნოდ მოსჩანდა ზოგიერთებისათვის ზემდგომ პარტიულ აპატარში, რაც მისი ჯერ ქალაქის და შემდგომ რუსთავის დატოვების მიზეზი გახდა. რუსთაველებისათვის მის სახელთანაა დაკავშირებული ქალაქში ეკლესიის მშენებლობის იდეა, რაც მისი მხრიდან არქეოლოგთა მხარდაჭერაში გამოიხატა, მოემიათ და დაედასტურებინათ რუსთავის მიწაზე ტაძრის არსებობა, რაც საბოლოოდ ამ იდეის განხორციელების საფუძველი გახდა. 1996 წელის, 27 სექტემბერს, რუსთავის ცენტრალურ გამზირს ჟიული შარტავას სახელი ეწოდა (სანამ ოფიციალურად დაერქმეოდა სახელი ამ ქუჩას, რუსთაველები მას შარტავს ქუჩას ეძახდნენ, რადგან ქუჩილ კეთილმოწყობა ჟიული შარტავას ქალაქკომის მდივნობის პერიოდში მოხდა) და აქვე დაიდგა მემორიალი, რომელიც აფხაზეთში მის ტრაგიკულ გადაცვალებას მიეძღვნა. ჟიული შარტავას სახელს ატარებს რუსთავის მე-4 საჯარო სკოლა. 2004 წელს ჟიული შარტავას საქართველოს სახელმწიფოს უმაღლესი ორდენი, ეროვნული გმირის წოდება მიენიჭა. ამ ფაქტმა და ზოგადად ეროვნული გმირების თემის აქტუალიზებამ, ჟიული შარტავასადმი ინტერესი კიდევ უფრო გააძლიერა და იგი სხვადასხვა სასკოლო თუ ახალგაზრდული ღონიძიებების ცენტრში მოაქცია. ამგვარად, ჟიული შარტავა რუსთაველებისათვის ქალაქის რაობის ნაწილად იქცა.

შოთა რუსთაველის ძეგლი რუსთავში, ერთ-ერთ ყველაზე მოძრავ მონუმენტად შეიძლება ჩაითვალოს საქართველოს მასშტაბით. მისი ისტორია დედაქალაქიდან იწყება, თავდაპირველად, მან ბინა, თბილისში, მეტრო რუსთაველთან დაიღო (1942). კოტე მერაბიშვილის ნამუშევარი 90-იანი წლების დასაწყისში ძველი რუსთავის შესასვლელთან განათავსეს. უფრო მოგვიანებით კი 2008 წელს, რუსთავის მერიის ინიციატივით რუსთაველის ძეგლს ადგილი უკვე მესამედ შეუცვალეს, ამჯერად იგი, ახალ რუსთავში, ჟიული შარტავასა და მეგობრობის გამზირების გადაკვეთაზე დადგეს. ამასთან დაკავშირებით, ქალაქის მერის კომენტარი ასეთი იყო, რომ ახლა ნამდვილად ყველა გაიგებს და დაიჯერებს, რომ დიდი ქართველი პოეტი, შოთა რუსთაველი სწორედ ამ რუსთავიდან არის წარმოშობით. ამ თემაზე მასთან ინტერვიუ ჯერ გაზეთ „რესპუბლიკაში“ და შემდგომ კი გაზეთ „სამშვილდეში“ დაიბეჭდა. გაზეთის

სატიტულო გვედზე რუსთაველის ძეგლის ფოტოსთან ერთად ვკითხულობთ ინტერვიუს, სათურით, „დიდი შოთა რუსთავს დაუბრუნდა“ (ჯახუა 2010:2). ინტერვიუში ქალაქის მერი დეტალურად საუბრობს ქალაქისათვის ამ პიროვნებისა და მისი ძეგლის მნიშვნელობაზე. ამ შემთხვევაში სახეზე გვაქვს ქალაქის ნაციონალური დისკურსის მორიგი გააქტიურების მცდელობა, იმავე ნარატივით, რითაც თავის დროზე კომუნისტური რეჟიმი თავს იწონებდა. რუსთაველის ძეგლის ყველაზე „გამოსაჩენ“ ადგილზე დადგმა, სიმპტომატური ნიშანია, რითაც ხელისუფლება „ცარიელ“ სივრცეებს შინაარსსა და მნიშვნელობას ანიჭებს. როგორც ჩანს რუსთაველის თემა ამოუწურავი რესურსია ქალაქის იდენტობის რეკონსტრუქციისათვის. რუსთაველის ძეგლი არამხოლოდ კონკრეტულ შინაარსს გამოხატავს, არამედ გარკვეულ წესრიგსა და სუბორდინაციასაც ქმნის სხვა ძეგლებთან მიმართებაში. ქალაქში დადგმული ყოველი ახალი ძეგლი თუ მემორიალი ნებისმიერ შემთხვევაში უნებლიეთ მასთან დაიდება. ერთ ასეთ მაგალითს ჰეიდარ ალიევის ძეგლი წამოადგენს (იხ. დანართი N 5).

რუსთაველში, აზერბაიჯანის გარდაცვლილი პრეზიდენტის ჰეიდარ ალიევის ძეგლის დადგმის შესახებ გადაწყვეტილება მთავრობამ 2008 წელს მიიღო. ძეგლის დადგმის მაუწყებელი წარწერა კოსტავას ქუჩის ხეივანში, 5 წელი ეკიდა, რაც 2013 წლის 9 მაისს სკვერისა და ძეგლის საზეიმო გახსნით დასრულდა. საზეიმო გახსნას საქართველოს მაშინდელი პრემიერმინისტრი ბიძინა ივანიშვილი დაესწრო, რომელმაც დამსწრე საზოგადოებას სიტყვითაც მიმართა, მან ორი ქვეყნის ურთიერთობის კონტექსტში მეზობელი ქვეყნის პრეზიდენტის დამსახურებებზე ისაუბრა. პრემიერმა აღნიშნა, რომ: „დღეს, ჰეიდარ ალიევის ძეგლის გახსნით პატივს მივაგებთ არამარტო მას, არამედ აზერბაიჯანელი და ქართველი ხალხის მეგობრობას“ (ზურაშვილი 2013:2). ხოლო თვითმართველი ქალაქის მერის მიერ გაკეთებული კომენტარი, სკვერის გახსნის თაობაზე ამგვარია: „რუსთავი, დაარსების დღიდან, არის ინტერნაციონალური ქალაქი და მას მეგობრობის ქალაქს უწოდებდნენ. ჰეიდარ ალიევის სკვერისა და ძეგლის გახსნა კი სწორედ ამის ნათელი მაგალითია. „რამდენიმე წლის წინ, ქალაქის ხელმძღვანელობის მიერ მიღებული იქნა გადაწყვეტილება, რომ თავისუფლების მოედნიდან მეტალურგიულ ქარხნამდე არსებული ხეივანი გამხდარიყო მეგობრობის

ხეივანი და დაიგემა რამდენიმე მეგობარი ქვეყნის სახელობის სკვერის გახსნა. ჰეიდარ ალიევის სახელობის სკვერიც, რომელიც კომპანია „სოკარის“ დაფინანსებით გაკეთდა, სწორედ ამ იდეას ატარებს, მომავალში ვფიქრობთ, კაჩინსკისა და რუსთავეთან დამშობილებული ერთ–ერთი ქალაქის სახელობის სკვერის გახსნასაც“ – განაცხადა ლაშა მინდელმა“.

რუსთავეში მეზობელი ქვეყნის პრეზიდენტის სახელობის სკვერის გახსნასთან დაკავშირებით რამდენიმე დეტალი იქცევს ყურადღებას, კერძოდ ის, რომ სკვერის კეთილმოწყობაზე და ძეგლის შექმნასა და ჩამოსხმაზე საქართველოში წარმოდგენილმა აზებაიჯანულმა ნავთობის კომპანიამ „სოკარმა“ იზრუნა, რომელმაც მისი მოვლის ვალდებულებაც საკუთარ თავზე აიღო. ამგვარად, სკვერში მუდმივად შეხვდებით დაცვას, რომელიც ქართულ ენაზე თითქმის ვერ საუბრობს და მებაღეებს, რომლებიც ბაღის გამწვანებასა და სისუფთავის დაცვაზე ზრუნავენ. სკვერი, რომელიც საუცხოო ჯიშის მცენარეებითაა მორთული, მთლიანად კეთილმოწყობილია მოსასვენებელი სკამებით და საყვავილეებით, მაკაგონის ძვირფასი ხის სანაგვე ურნებით, ბუნგალოებით, შადრევნებითა და სათამაშო მოედნებით, მნახველზე დიდ შთაბეჭდილებას ახდენს. მოვლილი, გამწვანებული სკვერი და საოცარ კონტრასტს ქმნის ქალაქის ხეივნის დანაჩენ ნაწილთან.

ადგილობრივი თუ ცენტრალური მედიის მხრიდან ძეგლის გახსნას განსაკუთრებული ინტერესი არ გამოუწვევია. თუმცა, სოციალურ ქსელებში ამ ფაქტს ფართო გამოხმაურება მაინც მოჰყვა, ძირითადად ნეგატიური. კომენტარების ავტორებს ვერ გაერკვიათ რა დამსახურებისათვის დაუდგეს ძეგლი მეზობელი ქვეყნის გარდაცვლილ პრეზიდენტს რუსთავეში და რომ ხალხს არავინ ეკითხება რამეს. განსაკუთრებულ გაღიზიანებას ის ფაქტი იწვევდა, რომ ქვეყნის ეროვნული გმირების და მოღვაწეების ძეგლები უყურადღებოდაა დარჩენილი (უთითებდნენ ილია ჭავჭავაძის ძეგლზე წიწამურთან) და ამის ფონზე „სხვებს“ ძეგლებს უდგამენ. აღსანიშნავია ერთი, ლოკალური კონტექსტი, სადაც რუსთაველის ძეგლთან თავისებურ შედარებას ვხვდებით: „რუსთავეში რუსთაველის ძეგლთან თუ მოგინდა მიახლოება მანქანა გაგიტანს“ (იხ. დანართი N 6). ამ ფრაზაში უნებურად ორი ნარატივი ერთმანეთს ეჯახება

და ერთმანეთისათვის ადგილს არ ტოვებს. კომენტარებში ხალხთა მეგობრობაზე და რუსთავის ინტერნაციონალურ ბუნებაზე, ორმოცის ძმის ქალაქზე ადგილი არ მოიძებნა, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ პრემიერმინისტრის და ქალაქის მერის სიტყვებმა ადრესატამდე ვერ მიაღწია და რომ ხალხთა მეგობრობაზე საუბარი მაინცდამაინც პოპულარული არ უნდა იყოს დღეს.

ხალხთა მეგობრობის ნარატივის „კვალი“ თავისებურ წინააღმდეგობად და უცნაურობად ჩნდება რუსთავის ურბანულ სივრცეში. ასე მაგალითად ქალაქის მთავარი გამზირის სახლების უმრავლესობაზე ერთის ნაცვლად, ნომერაციის ორ აბრას ვხვდებით. ერთი გვაუწყებს რომ ხალხთა მეგობრობის, მეორე კი – რომ მხოლოდ მეგობრობის გამზირზე ვიმყოფებით. ქუჩის დასახელებაში „გამოტოვებული“ ერთი სიტყვა და ორი სათაური სიმბოლურად გამოხატავს ვითარებას, როცა გაუქმებული ძველი და გაუგებარი ახალი ეკლექტურად თანაარსებობენ (იხ. დანართი N7)

აქვე ავღნიშნავ, რომ ოფიციალური პირების გარდა რუსთავის მოხსენიება მულტიეთნიკურ და მულტიკულტურულ კონტექსტში უცხო არ არის ქართული არასამთავრობოთა საზოგადოებებისთვისაც, რომლებიც განათლების საკითხებზე მუშაობენ. ამის მაგალითად სკოლებისათვის დამხმარე სახელმძღვანელო „როგორ ვცხოვრობდით ერთად XX საუკუნეში საქართველოში“ გამოდგება. ნაშრომი ავტორთა კოლექტივის მიერ „ტოლერატობის მშენებლობა საქართველოში ისტორიის სწავლების გზით“ პროექტის ფარგლებში მომზადდა. წიგნში რუსთავი წარმოდგენილია, როგორც ინტერნაციონალური საზოგადოების გამორჩეულად პოზიტიური მაგალითი. წიგნის ქვეთავი, „რუსთავი – „ორმოცი ძმის“ ქალაქი“ სხვადასხვა ერების მშვიდობიანი თანაცხოვრების შესახებ მოგვითხობს კონკრეტული მაგალითებით. ეს შემთხვევა, რა თქმა უნდა, იმის საილუსტაციოდ გამოდგება, თუ როგორ არის შესაძლებელი ისტორიის ინსტრუმენტალიზება, და წარსულის ფაქტებიდან არჩევანის გაკეთება, როცა რაიმეზე მოთხოვნა ჩნდება. თუმცა, როგორც ეთნოგრაფიული დაკვრვებითა და ჩაღრმავებული ინტერვიუებიდან ირკვევა, ეს მოთხოვნა არა ქვემოდან, საზოგადოების საჭიროებიდან, არამედ ზემოდან მოდის. აღსანიშნავია, ისიც, რომ ხელისუფლების ინტერესი ამ თემებისა და მათი აქტუალიზებით, ასევე გარკვეულწილად საერთაშორისო

პარტნიორების მიერაა ნაკარნახევი. ევროპელ პარტნიორებს, როგორც წესი, ბუნდოვანი წარმოადგენა აქვს ლოკალურ კონტექსტებზე და ქვეყანასა და მის ხელისუფლებას მათთან მეგობრობის სანაცვლოდ საკუთარ, „თანამედოვე“ შეხედულებების გაზიარებას სთხოვენ, რაც მრავალფეროვნების, მულტიკულტურულობისა და ტოლერანტობის, როგორც განსაკუთრებული ღირებულებების გამოყოფას გულისხმობს. ფაქტი, რომ მრავალფეროვნება, მაღალ ღირებულებად კი არა გარკვეულ საფრთხედ აღიქმება რუსთავის კონტექსტში, ერთი კონკრეტული გახმაურებული დავა ადასტურებს, რომელმაც საჯარო დისკურსიდან, მოგვიანებით სასამართლოში გადაინაცვლა. სარჩელი რუსთავის სასამართლოში ლათინ კათოლიკეთა კავკასიის სამოციქულო ადმინისტრაციამ რუსთავის მერიის წინააღმდეგ შეიტანა, რომელმაც მას ქალაქში ეკლესიის მშენებლობის ნება არ მისცა. „2013 წლის 16 აპრილიდან, „ლათინ კათოლიკეთა კავკასიის სამოციქულო ადმინისტრაცია“ უშედეგოდ ცდილობს, რუსთავში, მე-9 მიკრორაიონში, მის საკუთრებაში რეგისტრირებულ მიწის ნაკვეთზე კათოლიკური ეკლესიის მშენებლობისათვის ნებართვისა და სანებართვო მოწმობის მოპოვებას“ (კათოლიკე ეკლესია საქართველოში რუსთავის მერიას დისკრიმინაციის გამო უჩივის, 2015). რუსთავის სასამართლომ განაჩენი კათოლიკეების სასარგებლოდ გამოიტანა, თუმცა პრობლემა ამით არ გადაწყვეტილა. მათ ისევ მერიაში შეიტანეს განაცხადი ნებართვის ასაღებად მერიის არქიტექტურის სამსახური კი გადაწყვეტილებას ისევ ვერ იღებს. ამასთან დაკავშირებით, გაზეთ „რეზონანსში“ ვკითხულობთ: „თუმცა, როგორც გითხარით, არქიტექტურის სამსახური ჩიხშია შესული, რადგან გენერალური განვითარების გეგმაში მიწა განსაზღვრულია როგორც საცხოვრებელი ადგილი. ამიტომ კანონიერად ვერ ახერხებენ ამას და ვინაიდან ეს ძალიან ფაქიზი თემაა და ვინმემ შეიძლება ჩათვალოს, რომ დისკრედიტაციაა, ამიტომ მივიღეთ გადაწყვეტილება, საბოლოო გადაწყვეტილების მიიღებამდე გაგვეზავნა წერილი "რელიგიის საკითხთა სახელმწიფო სააგენტოსთვის" და მათთვის გვეთხოვა რეკომენდაცია“ (ღვედაშვილი, 2015). საკითხი, რომ მხოლოდ საკანონდებლობა ხაისიათის დავას არ წამოადგენს გაზეთ „რეზონანსში“ გამოქვეყნებული რეპლიკიდანაც ვიგებთ: „*კათოლიკური ეკლესიის მართლმადიდებელ ადვოკატს საკრებულოს*

დეპუტატები ეუბნებოდნენ, რომ დაუშვებელი იყო, მას კათოლიკური ეკლესიის ინტერესები დაეცვა“ (ღვედაშვილი, 2015). ამ საკითხის სიმწვავესა და წინააღმდეგობაზე მიუთითებს, რუსთაველი კათოლიკების გადაწყვეტილება 2015 წლის 7 დეკემბერს „გულმოწყალების კარი“ დაედგათ ღია ცის ქვეშ, იქ სადაც, ისინი ტაძრის აშენებას გეგმავენ (სააგენტო, 2015). უჩვეულო სანახაობა „კარი“ ღია ცის ქვეშ თავისებურად ეხმიანება ჩიხურ ვითარებს. (იხ. დანართი N8).

„ორმოცი ძმის ქალაქის“, როგორც ტოლერანტულობისა და მრავალფეროვნების მიმართ „ღია“ ქალაქის ბრენდირება, საინტერესოდ ტრანსფორმირდება ახალ ტერმინში, რომლის გამოყენებაც ქალაქის ყოფილმა მერმა, მერაბ ჩიქოვანმა, აქტიურად დაიწყო. იგი საუბრობს რუსთავეზე, როგორც მომავალ „ევროპულ“ ქალაქზე. ქალაქისათვის სასურველი კონდიცია ამჯერად მისი ევროპული იერსახის შექმნა, შენარჩუნება და მისი აღდგენა შეიძლება იყოს. ტერმინ ევროპულში, რომელიც მეტ-ნაკლებად ყველა სოციალური ჯგუფისა და მათ შორის საერთაშორისო პარტნიორებისათვისაც მისაღებია, ძირითადად ქალაქის ინფრატრუქტურის გამართვა იგულისხმება. 2010 წელის, 29 ივნისის „დრონი.ჯი“-ს ნომერში გამოქვეყნდა ინტერვიუ მაშინდელ ქალაქის მერ, მამუკა ჩიქოვანთან სათაურით: „გაორმაგებული ძალებით ვაპირებთ მუშაობას, რომ რუსთავი, რაც შეიძლება მალე გახდეს ევროპული ტიპის ქალაქი“ (გოგოლაძე, 2010). შეიძლება ითქვას, რომ აღნიშნული სათაური, მთლიანად გამოხატავს ქალაქის მერის საუბრის პათოსს, რაც ქალაქში ინფრატრუქტურული პროექტების განხორციელებას გულისხმობს. იგივე პიროვნება, ერთი წლის შემდეგ, შეკითხვაზე თუ როგორი იქნება რუსთავი 2011 წელს და რა სიახლეებს უნდა ველოდოთ, პასუხობს: „ის რაც ვერ მოესწრო გასულ წელს, მიმდინარე წელს დასრულდება და როგორც ვთქვით, რუსთავი თანამედროვე ევროპული ტიპის ქალაქად იქცევა“ (რუსთავი უფრო კეთილ მოწყობილი და მიმზიდველი გახდება, 2011). ამგვარად მერის გაგებით ევროპული ქალაქი, როგორც რუსთავი უნდა გახდეს არის კეთილმოწყობილი ქუჩები, შეკეთებული ლიფტები, მოწესრიგებული სანიაღვრე სისტემები, შეღებილი ფასადები და სხვა სახის პროექტები, რაც ქალაქს გაალამაზებს და მიმზიდველს გახდის. მსგავსი ტენდენცია გაგრძელდა ხელისუფლების ცვლილების შემდგომაც. 2016 წლის ელექტრონულ გაზეთ „ობზერვერში“ გამოქვეყნებული სტატია, ქალაქში მასშტაბური პროექტის დაწყებას გვამცნობს, რომელიც ძველი რუსთავისათვის ევროპული იერსახის დაბრუნებას გულისხმობს. „კოსტავას გამზირისა და ფიროსმანის ქუჩაზე

არქიტექტურულად ღირებული შენობების განახლების ინიციატივა ქალაქის მერს დავით ჯიქიას ეკუთვნის, რომელმაც „ობზერვერთან“ ექსკლუზიურ ინტერვიუში აღნიშნა, რომ ისტორიული ქუჩები და იშვიათი შენობების კომპლექსი დაახლოებით ერთ წელიწადში პირვანდელ სახეს დაიბრუნებს, სამუშაოები კი მიმდინარე კვირაში დაიწყება“ (მაჭავარიანი, 2016). ამგვარად ქალაქისათვის ევროპული იერსახის დაბრუნება „შეუქცევადი“ პროცესი ხდება. თუმცა ის, თუ რას ნიშნავს „ევროპული“, ცოტა რთული გასაგებია, როცა საუბარი XX საუკუნის 50-იანი წლების ე.წ. სტალინური სახლების ფასადების რესტავრაციაზეა საუბარი. ევროპული ქალაქი არ გამოირიცხავს ქალაქის სხვა შინაარსით გამდიდრებასაც, მაგალითად სპორტული ცხოვრებით. ქალაქ რუსთავის ადგილობრივ გაზეთში არაერთი სპორტული წარმატების შესახებ შეგვიამძლია ამოვიკითხოთ, მათ შორის ამ სათურით: „რუსთავი სპორტული ქალაქის სახელს ინარჩუნებს“ (ჯიომვილი, 2011: 3).

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ საქმე ისევ ქალაქისათვის ახალი იმიჯის მორგების მცდელობასთან გვაქვს, რომელსაც ადგილობრივი ხელისუფლების წარმომადგენლები ამყარებენ. მათი გაგებით „ინდუსტრიული“, „მუშათა“, „ინტერნაციონალური“, თავისუფლად შეიძლება მოთავსდეს „ევროპულში“, რომელიც იდეოლოგიაზე მეტად მის ინფრასტრუქტურის მოწყობაზე აისახება. ასევე საგულისხმო, ერთგვარი რეაქცია თუ გამოხმაურება ქალაქის მესაკუთრეთა მხრიდან რუსთავის ევროპულ ქალაქად გამოცხადების თაობაზე არის სოციალურ ქსელში დარეგისტრირებული გვერდი სახელად „რუსთავი – „ევროპული“ ქალაქი“. ბჭყალებში ჩასმული სიტყვა – ევროპული, ერთგვარად მიგივითითებს ირონიაზე, რომელიც ამ სახელი გამოყენებას უკავშირდება. გვერდის შესახებ კი ვკითხულობთ, რომ მათი მიზანი ქალაქის ღირსშესანიშნაობების წამოჩენაა. გვერდზე უხვადაა განთავსებული ფოტოები, შეასაბამისი კომენტარებით, სადაც ვიგებთ რამდენად ევროპულად ან არაევროპულად გამოიყურება ქალაქის ცალკეული ადგილები. ამდენად ისევ ცაკლეულ მცდელობებთან გვაქვს საქმე ქალაქს ახალი საიმიჯო ნარატივი შეუქმნას, მათგან ძველს ძალა, ახალს კი დამაჯერებლობა საგრძნობლად აკლია.

პარაგრაფი მეოთხე
ქალაქის შექმნისა და მნიშვნელობის
პოსტსაბჭოთა ინტერპრეტაციები

ქალაქის დრამატული, პოსტსაბჭოთა რეალობა, ყველაზე მძაფრად მისმა მკვიდრმა მოსახლეობამ აღიქვა და განიცადა. მათი მეხსიერება ქალაქის განსხვავებულ ხატებსა და ცხოვრებისეულ გამოცდილებას მოიცავს. გამოცდილებას, რომელსაც ქალაქის დღევანდელი ხედვა ეფუძნება. ამ პარაგრაფში მსურს რუსთავის მოქალაქეების ხედვა წარმოგიდგინოთ, რომელიც ქალაქის წარსულს, აწმყოსა და მომავლის თავისებურ გაგებას ეფუძნება. ეს ადამიანები განსხვავებულ ასაკობრივ, პროფესიულ და სოციალურ ჯგუფს განეკუთნებიან, თუმცა, ცხოვრებისეული გამოცდილებით უშუალოდ უკავშირდებიან ქალაქს და მისდამი პერსონალურ დამოკიდებულებას საკუთარი საქმიანობით გამოხატავენ. ამ ადამიანების იდენტიფიცირებისაგან თავს შევკავებ, მხოლოდ მოვიხსენიებ მათ ასაკს სქესსა და საქმიანობას. შევეცდები მათი ნააზრევი ქალაქის რაობის შესახებ მაქსიმალური სიზუსტითა და ობიექტურობით გადმოვცე.

82 წლის მამაკაცი, რომელიც ქალაქში 1952 წელს ჩამოდის და მკვიდრდება, მისი ერთგვარი მემკვიდრეა. საკუთარი საქმიანობით იგი მეტალურგიულ ქარხანას, მის გაზეთსა და რუსთავის მუშა პოეტებს უკავშირდება. ასაკიდან გამომდინარე, მისი მეხსიერება ქალაქის ცხოვრების ვრცელ სურათს მოიცავს. მას არ უძნელდება ქალაქის საწყისებზე საუბარი, იგი დარწმუნებითა და დასაბუთებით ლაპარაკობს ქალაქის აშენების პირობებსა და მიზნებზე. მისი თქმით ქალაქის მშენებლობის ინიციატორი თავად სტალინი იყო, რასაც რუსთავის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში დაცული ბრძანება ადასტურებს. „სტალინმა როცა დაავალა ეს, ჯერ კიდევ 1943 წელი იყო, რა მიზნით და რატომ აკეთებდა ამას სტალინი, მაშინ ეს ჯერ კიდევ გაურკვეველი იყო“... (მამაკაცი 82 წლის, 2011) ამ ფრაზის შემდგომ მისი მსჯელობა ვითარდება იმ მიმართულებით, რომ ახსნას მიზეზები და მიზნები, რის გამოც ქალაქის მშენებლობა

გადაწყდა. მისივე თქმით სტალინმა „მოუძებნა თავისებური გამართლება“ მეტალურგიის ქალაქის მშენებლობას, მაშინ როცა ქარხანას ამიერკავკასიის მეტალურგიული კომბინატი ეწოდა, ამდენად ეს ლოკალური პროექტი კი არა ფართომასშტაბიანი ღონისძიება იყო, რაც სტალინმა ჩაიფიქრა. ამის გარდა სტალინმა რუსთავის მშენებლობის გადაწყვეტილების საფუძველზე 5000 ახალწვეული ფრონტის ნაცვლად მეტალურგიულ ქარხნებში გაგზავნა, რათა მათ ფოლადის დნობის რთული ხელობა შეეტვისებინათ. ამ გადაწყვეტილებით ფიზიკურად გადარჩა 5000 ქართველი ახალგაზრდა. 26-იანელთა თაობა, რუსთავის რეპრეზენტაციული ნარატივის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ელემენტია, რომელიც არამხოლოდ ქალაქის აშენებას ამართლებს, არამედ მისი ღირსების საკითხადაც განიხილება. 82 წლის მამაკაცი ფართოდ საუბრობს ქალაქისათვის ადგილის შერჩევის ისტორიაზეც. აქაც მისი აზრით ინიციატივასა და გადაწყვეტილებას სტალინი იღებს, რომელიც კარგად იცნობს საქართველოს, მის ისტორიასა და გეოგრაფიას, იმდენად, რომ პირადპირ ავალეებს შესაბამის პირებს რუსთავის ველის შესწავლასა და საკითხის მომზადებას. ამის საპირისპიროდ მას გაუგია, რომ მენშევიკურმა მთავრობამ ამ ტერიტორიის არსებობა და მისი საქართველოს შემადგენლობაში ყოფნის შესახებაც არ იცოდა, ვინაიდან ამ ტერიტორიით ძირითადად აზერბაიჯანელი მწყემსები სარგებლობდნენ. იგი თამამად საუბრობს იმ მიზანზე, რაც გახსნილად არსად თქმულა თბილისის ადმოსავლეთით შეიქმნა მძლავრი ქართული კერა. „ეს რომ არ ყოფილიყო, აქ იქნებოდა მეცხვარეობა, მებოსნეობა“ (მამაკაცი 82 წლის, 2011). რეგიონში ქართული ელემენტის წილობრივად გაზრდის გარდა, სტალინის მიზანს წარმოადგენდა ქართული ტექნიკური ელიტის ადგილზე დასაქმება, ვინაიდან ქართული პოლიტექნიკური უნოვერსიტეტის სტუდენტები საბჭოთა კავშირის სხვადასხვა მხარეში „იკარგებოდნენ“, ქარხნის მშენებლობით კი ტექნიკური ინტელიგენცია რუსთავში დაკავდა. იგი ქალაქის მშენებლობის მასშტაბებზე საუბრობს, თუ საიდან დაიწყო და სადამდე განვითარდა. „თავისით მოდიოდა ხალხი. მოდიოდა იმიტომ, რომ სამუშაო ადგილი გაჩნდა, იმ პერიოდში მარტო მეტალურგიულ ქარხანაში მუშაობდა 12000 კაცი. ამის შემდეგ აშენდა აზოტის მძლავრი წარმოება, სადაც ტრესტში 6000 კაცი მუშაობდა.

რუსთავი, თავიდან იყო ახალგაზრდობის ქალაქი. აქ მოხუცს ვერ ნახავდი. სიჭაბუკის ქალაქს ვეძახდით. გაზეთებშიც ვწერდით: „სიჭაბუკის ქალაქი“.. თავისით მოდიოდნენ“ (მამაკაცი 82 წლის, 2011).

იგი დიდი ნოსტალგიით საუბრობს რუსთავის აზოტისა და მეტალურგიის შესამღებლობებზე, რომელიც გააჩნდა და რომ პროდუქცია, რომელიც ქვეყანაში დღეს შემოდის, უწინ აქვე მზადდებოდა. ჩვენი მეტალურგები სხვებს ეხმარებოდნენ და ასწავლიდნენ, ახლა კი ვითარება შეიცვალა. რაც რუსთავში საბჭოთა სისტემის დამხობით დაწყებული ცვლილებები ცალსახად ნეგატიური და ჩიხურია. არსებული რეალობის ამგვარი განცდა კი, წარსული დიდების გაზვიადებულ წარმოდგენას უწყობს ხელს. ქალაქის მოსახლეობის მდგომარეობის უკიდურეს შესფასებას წამოადგენს მისი ფრაზა, რომ მონებად გახადეს ქართველები. რაციონალურად მიაჩნია მაშინდელი ხელისუფლების გადაწყვეტილება მეტალურგიის ქალაქში, სადაც ძირითადად მამაკაცები იყვნენ დასაქმებულნი, ისეთი საწარმოც აეშენებინათ, სადაც ქალები იმუშავებდნენ. ასეთი იყო ქიმიური ბოჭკოს ქარხანა. რუსთავის მნიშვნელობის გასამყარებლად იგი კონსტანტინე გამსახურდიას სიტყვებს იშველიებს, რომელმაც მას უთხრა: „რუსთავი ეს არის მე-20 საუკუნეში ქართველი ერის უდიდესი მონაპოვარიო. მართლაც. ასეთი ქალაქის აშენება უდაბნოზე, სადაც არაფერი არ იყო... ქართველი ხალხი ამას მარტო ვერ მოახერხებდა, რაც არ უნდა ძლიერი სახელმწიფო იყო. აგერ, დამოუკიდებლობის დროს უკვე 20 წელია ანგრევენ ამ ქალაქს და ვერ დაანგრის“ (მამაკაცი 82 წლის, 2011).

დასანგრევად გამეტებული ქალაქი, მისთვის, ერთგვარ ოპოზიციაშია დედაქალაქთან. მისივე თქმით, თბილისთან სიახლოვე რუსთავისათვის კარგიცაა და ცუდიც. მისი აზრით, სამწუხაროდ რუსთავი თბილისლებისათვის ერთგვარი „საშოვარი ქალაქი“ იყო. აქ ჩამოდიოდნენ, წინაურდებოდნენ და თბილისში მიდიოდნენ. ამ მოსაზრებას იგი ასე გამოხატავს „თბილისისათვის რუსთავი იქცა ჯიბის ქალაქად“ (მამაკაცი 82 წლის, 2011).

მან ქალაქისა და საკუთარი იდენტობის ნაწილად განიხილა 1956 წლის 9 მატის ამბები. დეტალურად მოყვა თუ როგორ გადაურჩა ფიზიკურ განადგურებას რუსთავიდან ჩასული ის და მისი მეგობრები.

82 წლის მამაკაცის ნარატივში ქალაქის შესახებ ორ ადგილას გვხვდება განსხვავებული ფრაზა, ერთი ის, რომ ქალაქი ინტერნაციონალური იყო და მეორე, ის, რომ ქალაქის მშენებლობის საქმე ბერიას ჰქონდა ჩაბარებული, რომლის შესახებაც, ნახევრად ლეგენდარულ ამბავს გადმოგვცემს, ერთხელ, ბერია მოსულა ქალაქის მშენებლობის სანახავად. ნახა, რომ ქართველი გერმანელს ნარდს ეთამაშება, ქართველი აგებდა თურმე, მაშინ ბერიას უთქვამს დამსვი გავაგრძელებო და წასაგებად განწირული თამაში, მოუგია.

50 წლის მამაკაცი, რუსთავში დაიბადა. ამ ქალაქთან დაკავშირებული მისი პირადი ისტორია ბაბუით იწყება, რომელიც აქ ჩამოდის სამუშაოდ. მიუხედავად იმისა, რომ მისი კონკრეტული საქმიანობით დედაქალაქთან არის დაკავშირებული და აკადემიურ წრეებში მოღვაწეობს, მისთვის რუსთავი იდენტობის მნიშვნელოვანი წყაროა. მას ქალაქის წარსულზე შეუძლია საუბარი კონკრეტული ფაქტების მითითებით, რაშიც მისი პროფესიული ცოდნაც ეხმარება. იგი თამამად მსჯელობს ქალაქის მნიშვნელობასა და შინაარსზე. კამათობს ქალაქის ყოფის ცალკეულ დეტალებზე, რითაც მისთვის გასაგები ქალაქის მოდელს აყალიბებს. ქალაქის რაობის გასაგებად, იგი კონკრეტულ კინო ფილმზე უთითებს და იქედან ერთ ფრაზაში გამოხატავს სათქმელს, ესაა: „ჩახედე მეგობარს თვალებში!“ ჩემსთვის არის ეს რუსთავი“. მისი აზრით ფილმ „კეთილ ადამიანებში“ გაჟღერებული რევაზ ლალიძის სიმღერა ქალაქის საუკეთესო ჰიმნია (მამაკაცი 50 წლის , 2010).

კითხვაზე, თუ როგორი ქალაქია რუსთავი, პასუხობს, რომ არის სამრეწველო, რაც გარკვეულ წინაღმდეგობებს უკავშირდება. მისი აზრით, იმის მიუხედავად იყო თუ რა რენტაბელური მეტალურგია ქალაქისათვის, ნაკლებ საინტერესოა, რადგან ამ საკითხს ლოკალური და უფრო ფართო კონტექსტი გააჩნია. „შეიძლება არარენტაბელური იყო იმიტომ, რომ ქარხანა ვერასოდეს ვერ ასრულებდა გეგმას. მაგრამ ის რენტაბელური იყო სხვა თვალსაზრისით. ჯერ ერთი, ის, მე რამდენადაც ვიცი, საქართველოს ბიუჯეტზე არ იყო დამოკიდებული. დაქვემდებარებული იყო საკავშირო შავი მეტალურგიის სამინისტროზე. შესაბამისად, ბიუჯეტსაც იღებდა იქედან“. ამის გათვალისწინებით, საქართველო, კონკრეტულად კი რუსთავი მოგებული იყო, რადგან მოსახლეობას

მაღალი ხელფასები ჰქონდათ. მაშინ, როცა მთაში ჭარბი მოსახლეობა ჩნდებოდა ამ ტიპის ქალაქი კარგი საშუალება იყო განტვირთვისათვის. კითხვაზე ნებაყოფლობით მოდიოდნენ თუ არა რუსთავში, პასუხად ფილმი სახელდება, როგორც დოკუმენტური ფაქტების ამსახველი, საშუალება, „ისინი ჩამოვიდნენ მთიდან“. მისი თქმით ფილმში კარგად ჩანს, ისინი, ვისაც სოფელში პერსპექტივა არ აქვს და შესაბამისად ნებაყოფლობით მოდის. აქვე იხსენებს ე.წ. „კადრის მუშებს“, რომლებიც როგორც ახალწვეულები ომის ნაცვლად ქარხნებში გაისტუმრეს. „42-ში თუ 43-ში ერთადერთი რაც განსაკუთრებულად კარგი გააკეთა ბერიაშვილი იყო ის, რომ 100 000 მდე ქართველი ახალგაზრდა მოხსნა ფრონტის ხაზიდან და გაუშვა სასწავლებლად რუსეთში, რომ მშენებარე ქარხნისათვის, კონკრეტულად მეტალურგიას ვგულისხმობ, მიეღოთ კვალიფიკაცია და ჩამოსულიყვნენ აქ, როგორც მუშები. ეს 44-ში თუ 43-ში არ მახსოვს. ეს ერთი დიდი ეშელონი ქართველებისა, ჯერ ერთი განათლება მისცა, ტექნიკური განათლება, რაც საქართველოში იმ მომენტში საკმაოდ ჭირდა. მეორეც, დააკომპლექტა ადგილობრივი კადრით და არა ჩამოყვანილი რუსული კადრით მეტალურგიული ქარხანა“ (მამაკაცი 50 წლის, 2010). ეს ისტორია, როგორც ჩანს ყველაზე კარგი არგუმენტია ქალაქის მშენებლობის, როგორც გამორჩეულად პატრიოტული აქტის გასაგებად. კონტრასტის შესაქმნელად თუ რა მოლოდინი არსებობდა და რა გამოვიდა რუსთავის მშენებლობასთან დაკავშირებით მეზობლის მოყოლილ ამბავს იხსენებს: როცა აქ გადმოდიოდნენ კახეთიდან ბაბუას უთქვამს, სად მიდიხართ მაგ დაწყევლილ ადგილასო. კითხვაზე, თუ რატომ იყო დაწყევლილი ადგილი, პასუხი ასეთი ყოფილა: „სადაც ხე არ ამოდის თავისით და წყალი ვედრით უნდა ზიდო, იქ რა უნდა აშენდეს და რა უნდა გაკეთდესო.“ პირადი მოსაზრებით აბსოლუტურად გამართლებულია მიწათმოქმედებისათვის ნაკლებად კარგ მიწაზე ინდუსტრის მშენებლობა, როგორც ეკონომიკური თვალსაზრისით ისე დემოგრაფიულად. რეგიონში, რომლის ცენტრსაც რუსთავი წარმოადგენს ეთნიკურად ქართველები უმცირესობას წარმოადგენენ, შესაბამისად 50000-60000 ქართველის ჩამოსახლებამ პოლიტიკური მნიშვნელობა შეიძინა. მისი აზრით, რუსთავში ჩამოყალიბდა გარკვეული ტიპი ადამიანებისა, რომლებიც სხვებისაგან გამოირჩევიან, ესაა ხასიათის თვისებები, რაც მათ გამოარჩევს,

ესაა თავმდაბლობა, სისადავე და ამტანობა. ამ თვისებების გამოყოფისას იგი გარკვეულ მიმართებებსაც გამოყოფდა მაგალითად თბილისელისა და ქუთაისელისაგან გასხვავებით. მისი აზრით რუსთავის იდენტობის გარკვეულ ნაწილს ქურდული სამყაროც შეადგენდა: „ძალიან რომ გდომოდა, გინდოდა, არ გინდოდა, ძველბიჭური მანერები ცოტა უნდა გქონოდა: გატანა, არდაბეზღება. გონებაშიდაც ვერ გაივლებდი მსგავს რამეს. რომ გამომჟღავნებულყო, კი არ მოგკლავდნენ, მაგრამ მოგკვეთდა საზოგადოება. საერთოდ, ზოგადად ხმას არავინ არ გაგცემდა, იმიტომ, რომ შენი დანდობა არ შეიძლება, ვერ მოგენდობიან“. იგი სხვადასხვა ცხოვრებისულ მაგალითებზე დაყრდნობით აყალიბებს რუსთაველის ხასიათს, მაგალითად ამგავრი ფრაზით: „რუსთაველის ღირსება არის უამპარტავნო სიამაყე“, „ერთმანეთის მიმართ სოლიდარობის განსაკუთრებული გრძნობა“, ამის საპირისპიროდ თბილისელი რუსთაველისთვის ამპარტავანი და ზემოდან მაყურებელია. მისი აზრით ეს ასე იყო საბჭოთა პერიოდშიც, მაშინ როცა რუსთავი ტექნიკური ელიტის სამჭედლო იყო. ამის მიუხედავად რუსთავისა და თბილისი მიმართება არასდროს ყოფილა თანასწორობის პრინციპზე აგებული. მისი აზრით ყველაზე მეტად რაც რუსთავის არსს გამოყოფს და გამოხატავს არის სიტყვა „ქალაქი“. „ქალაქი და მორჩა. ეს სიტყვა ზუსტად განმარტავს იმ საზოგადოებას. იმას აღარ უნდა აღარაფერი. ინტერნაციონალური იყო 44 წელს, როცა დაიწყო 70 და 72 სხვადასხვა ეროვნების ჩამოსახლება. ერთი თაობის მერე, ის ინტერნაციონალური გადავიდა...“ (მამაკაცი 50 წლის, 2010). ამგვარ რუსთავი, მისთვის, საქართველოს ქალაქად რჩება, სადაც სხვა ეროვნების წამომადგენლები ქართული საზოგადოების ნაწილად განიხილება (მაგ. კალათბურთელი ბოისა) და არ არსებობს საჭიროება მის ინტერნაციონალურ ბუნებას ხაზი გაესვას. მისი აზრით, დიდი ქართველი პოეტი სწორედ ამ რუსთავიდან იყოს და ამ მოსაზრებას აკადემიკოს ზაზა ალაქსიძის მოსაზრებაზე დაყრდნობით ავითარებს. სამწუხაროდ, უჭირს საუბარი ქალაქის ახალ ფუნქციაზე და მიაჩნია, რომ რუსთავის დასაქმების რესურსი საჯარო სკოლებით, პოლიციითა და მუნიციპალური მმართველების ორგანოებით შემოიფარგლება. ერთადერთი მიზეზი, რაც მას ქალაქის სიმყუდროვეს დაათმობინებდა არის რუსთავის ეკოლოგიური მდგომარეობა, რაც ავადობის მაღალი რისკ-ფაქტორია.

80 წლის ქალბატონი მომსწრეა რუსთავის ფეხის ადგმისა, იგი ქალაქის ცხოვრებაში აქტიურად ჩაება მისი საწყისებიდან. ქალბატონმა მუშაობა მეტალურგიული ქარხნის მილსაგლინავ საამქროში დაიწყო რიგითის პოზიციიდან და საპასუხისმგებლო პოზიციაც დაიკავა მოგვიანებით. ქალბატონი გამონაკლისს წარმოადგენს, როგორც რეპოდენტი, რომელიც ქალაქის ისეთ მხარეებზე მიუთითებს, რისი ამოკითხვაც შეუძლებელია ქალაქის ოფიციალური ნარატივებიდან. იგი აღნიშნავს, რომ რუსთავში საკუთარი სურვილით არ მოხვედრილა, მეტიც სასტიკი წინააღმდეგი იყო აქ გადმოსვლის. თუმცა მისმა ძმამ ოჯახი რთული დილემის წინაშე დააყენა ან ჩემი რეპოდენტი უნდა გაჰყოლოდა რუსთავში მას, ან მისი სახელი უნდა დაევიწყებინათ. რადგან მის ოთახში ძალიან ცუდი გარემოცვა აიძულებდა არასწორად ეცხოვრა. თუ მისი და გაჰყვებოდა რუსთავში, იგი ბინას იქირავებდა და ცალკე გადავიდოდა და მის დასაც უბატონოდ ხმას არავინ გაცემდა. „რუსთავს ძალიან ცუდი სახელი ჰქონდა მაშინ. ძალიან ცუდი, იმიტომ, რომ სულ ქურდობა იყო, თამაში იყო ზარის. არ იყო კვირა, რომ ვიღაცა ხეზე ჩამოკიდებული არ ენახათ. ძალიან ცუდი მდგომარეობა იყო. დედა გადარეული იყო, არავითარ შემთხვევაში არ წამოვყო. არც მე არ მინდოდა წამოსვლა“. (ქალბატონი, 80 წლის 2010). ოჯახი იძულებული გახდა თანხმობა ეთქვათ, ვაჟისათვის, რომელსაც რუსთავში დამკვიდრება სურდა. ახალგაზრდა და-ძმისათვის ადვილი არ იყო ახალ მშენებარე ქალაქში გზის გაკვლევა. მისი თქმით რუსთავში საკუთარი ნებითა და სიხარულით მხოლოდ საექვო ელემენტი მოდიოდა. ეჭვი ყველას მიმართ არსებობდა. ძმამ სამსახურში უფროსობას ერთი ოთახი სთხოვა მისთვის და დისათვის. ცეხის უფროსმა მას დის მიყვანა სთხოვა, თავადაც რომ დარწმუნებულიყო მისი ნათქვამის სიმართლეში. რესპოდენტი მხიარულად იხსენებს ამ შეხვედრას, როდესაც მას ეჭვის თვალთ შეხედეს და ჯერ ფაქტის დადასტურება სთხოვეს, შემდგომ კი დოკუმენტი. „მე და ჩემი ძმა არ ვგავართ ერთმანეთს. სულ ყველა ეუბნებოდა, სად გამოიჭირე ეს გოგო. ის იყო შავგრემანი, გამხდარი. მე უფრო გასუქებული ვიყავი და ... მე მამას ვგავდი. რამდენჯერმე გაგვაჩერეს, მე განზე გავდექი ბუნებრივია, ბიჭებს რომ ელაპარაკებოდა. მოვიდა ერთი რამოდენიმე ბიჭი და მკითხა: ლევანი შენი რა არისო? რომ არ უჯერებდნენ. ასე წავიდა ცხოვრება. მოგვცა მაშინ ერთი

ოთახი“ (ქალბატონი, 80 წლის 2010). იგი იხსენებს შიშებს, რომელიც ოჯახიდან გამოჰყვამა, რადგან ძალიან არ უნდოდა რუსთავში წამოსვლა, ეს გრძნობა მას შინაგანად თრგუნავდა და გარეთ გასვლის სურვილს უკარგავდა. ამის მიუხედავად, უწევდა გარეთ გასვლა, რადგან როგორც თავად იხსენებს ცარიელ ოთახში ჩანგალი და კოვზიც კი არ ჰქონდათ. ქალაქში მის პირველ გამოჩენას ექსესების გარეშე არ ცაუვლია. „გარეთ“ გასვლის შემთხვევებისთვის ძმის დარიგებებს იღებდა. მან ასწავლა მაღაზიის ადგილი და დაარიგა ვინც გინდა, რაც გინდა გითხრას, არ მიაქციო ყურადღება, შენ დაუდე თავი და წამოდიო. „გავედი. დავათვალიერე. მგონია, რაღაც სასწაული ეს რუსთავი, არადა ერთი ცენტრალური ქუჩა იყო და მეორე ეს ბოსტან ქალაქის ქუჩა. წავედი, ვნახე ეს მაღაზია, ვიყიდე რაღაცეები და შემოვტრიალდი. ერთი არკა არის, იმ არკასთან რომ გამოვიარე, ბირჟა იყო ყოველთვის იქაც. ერთი სამგან იყო ბირჟა იმ ქუჩაზე“. სწორედ ეს ბირჟა იყო ქალაქის ის საშიში ელემენტი, რის გამოც მას სთხოვა ძმამ გვედში ყოფნა. ბუნებრივია, ქალაქში ახალგაზრდა გოგოს გამოჩენა უყურადღებოდ არ დაუტოვებიათ „ბირჟავიკებს“. მასთან დაკავშირებით გაიმართა დიალოგი ორ ბიჭს შორის, როდესაც ერთმა მათგანმა ფრაზა ისროლა ახალი „მერცხალი“ მოფრენილათ. მეორემ უპასუხა რა ახალი გუშინ მასთან ვიყავიო. გოგონა ისე მოიქცა როგორც ძმამ დაარიგა, მაგრამ ამ აბტავს ჩხუბი მაინც მოჰყვამა, რადგან მისი ძმის მეგობარი შესწრებია ბიჭების ამ ლაპარაკს. რომელიც გოგოს შეურაცხყოფდა. და გარკვეული დაპირისპირება მოხდა. ამის მიუხედავად, რესპოდენტს რუსთავის მილსაგლინავ საამქროში მუშაობის უამრავი სასიამოვნო მოგონება ახსენდება, როდესაც სამუშაო კოლექტივი ერთად მიდიოდა ჭირისა თუ ლხინის სუფრებზე. ერთი მეორეს მიმართ როგორი მეგობრული და სოლიდარული დამოკიდებულება გააჩნდათ. იხსენებს როგორი ახალგაზრდა კოლექტივი ებარა და რომ ყველას ეხმარებოდნენ საჭიროებების მიხედვით.

62 წლის მამაკაცს რუსთავიდან, დღეისათვის მეტალურგიულ კომბინატში ერთ-ერთი წამყვანი თანამდებობა უკავია, ცხოვრობს რუსთავში მეუღლესთან და სამ შვილთან ერთად. იგი რუსთავში 1979 წელს მოხვდა განაწილებით, როდესაც პოლიტექნიკური უნივერსიტეტი დაამთავრა. მისი მეღვეს განაწილებით მოხვდა რუსთავში, ერთმანეთი კი საერთო საცხოვრებელში გაიცნეს. რესპოდენტი

მეტალურგიისა და ქალაქის მაგალითზე საუბრობს საქართველოს ეკონომიკაზე. მისი თქმით საქართველოში ჯერ-ჯერობით მხოლოდ ნგრევა მიმდინარეობს და საქართველოს ეკონომიკა არ გააჩნია. არც მძიმე და არც მსუბუქი მრეწველობა სახემწიფოსათვის არაა პრიორიტეტული. მეტალურგიის ნგრევა კი საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებას მოჰყვა, ნედლეულის მოწოდების აწყობილი ციკლი დაირღვა „როდესაც დამოუკიდებლობა მოვიპოვეთ ჩვენ, ნედლეული ყველაფერი გააძვირეს, ხომ? მივიღებდით მაშუთს სადგურამდე და სადგურიდან ქარხნამდე ვერ მივიტანდით. სანამ გააბაჟებდი, სანამ იმას დაარიცხავდნენ. მეტალურგიაში წყვეტილება იწვევს ძალიან დიდი უკუგებას“ (მამაკაცი 62 წლის, 2012). მისი თქმით, 20% დღე ასევე უარყოფითად აისახა ქარხნის საქმიანობაზე. არსებული ეკონომიკური მოდელის კრიტიკისას მაგალითად მოჰყავს ძველი შრომის კანონმდებლობა. მისი აზრით იმდროინდელი შრომის კანონმდებლობასთან ახლოსაც ვერ მოვა ახლანდელი, რომელიც მონის მგომარეობაში აყენებს ადამიანებს. დღეისათვის რამდენად გაუმართავია სისტემა, ისიც ადასტურებს, რომ დღეს მეტალურგია 1600-1700 ადამიანია დასაქმებული, აქედან 400 დაცვის თანამშრომელია. გაუგებარია რა საჭიროა ამხელა დაცვა. იგი ამ მოცულობის წარმოებისათვის 1600 ადამიანს გადაჭარბებულად მიიჩნევს, მისი ნება, რომ იყოს ამ ციფრს გაანახევრებდა.

რაც შეეხება მის მოლოდინს, ქალაქთან დაკავშირებით, გაამართლა მას ბინა მისცეს და კარგი სამუშაო კოლექტივი დახვდა, სადაც კარიერული ზრდის საშუალება ჰქონდა. „ვიცი, რომ მუშათა ქალაქი იყო. ნამყოფი არ ვიყავი. ძალიან კარგი კოლექტივი დამხვდა საგლინავ საამქროში. საამქროს უფროსი იყო ებრაელი, ძალიან კარგი კაცი იყო, კარგი ორგანიზატორი. მერე სულ ვწინაურდებოდი ხოლმე. ჩამაბარეს ერთ-ერთი რთული უბანი. რომ ჩაებმები მეტალურგიაში, ისეთია ეს მეტალურგია, რომ ვერ გამოხვალ ქარხნიდან, ვერ უღალატებ. არ შეიძლება რომ უღალატო. სულ იქ უნდა იყო ჩართული“ (მამაკაცი 62 წლის, 2012). მეტალურგიის როგორც ადამიანის ღირსების საზომზე მის მიერ მოთხრობილი ერთი ამბავიც მიუთითებს, მას ახსოვს ერთხელ მცხეთა-თიანეთის მოსამართლემ, როგორ მიუყვანა შვილი, ახალგაზრდა ბიჭი, მასთან რომ ემუშავა. მამამის სურდა, რომ მას მუშათა კლასი სცოდნოდა. ეს დამოკიდებულება

უცხო არაა რუსთავის სორცრეალისტური რეპრეზენტაციისათვის, რომლის კვალიც პოსტსაბჭოთა რუსთავის მოქალაქეებშიც გვხვდება. შესაბამისად, ამავე რესპოდენტის რუსთავის საწყისების ხედვაც სტალინის პიროვნებასა და მის არჩევანს უკავშირდება ქართულ მიწაზე ქართული ქალაქი ააღორძინოს. იგი ქალაქის შესახებ თხოვას იმით იწყებს, რომ სხვა ადგილი იყო შერჩეული მშენებლობისათვის. „მერე სტალინმა გადმოატანინა აქეთ, ამ ადგილას, სადაც ახლა არის. ფაქტიურად, აქეთ მხარეს ქართული მოსახლეობა არ იყო. ამას ვერ გამხელდნენ, პირდაპირ ვერ იტყოდნენ, მაგრამ ეს იყო ჩადებული, რომ აქ ყოფილიყო ქალაქი აშენებული, რომ ძირითადად შემაკავებელი ფუნქცია ქონოდა“ (მამაკაცი 62 წლის, 2012). ქალაქის მდებარეობა კი მისი აზრით, მას სტრატეგიულ როლს ანიჭებდა ყოფილიყო ამიერკავკასიის შემაკავშირებელი ნედლეულის მიწოდებისა და პროდუქციის გასაღების თვალსაზრისით. გარდა ამისა აქ დასაქმდა საქართველოს მცირე მიწიანი რეგიონიდან ახალგაზრდებს. აქვე იხსენებს იმ ფაქტს, რომ 26-იანელთა თაობა გადაურჩა ხოცვა-ჟლეტვას და საქართველოს სპეციალისტების სახით დაუბრუნდნენ. ამ ყველაფრის საპირისპიროდ, იგი დღეისათვის, გარკვეულ საფრთხეებს ხედავს იმაში, რომ შეიძლება მეტალურგიული ქარხანა გასხვისდეს უცხოურ ინვესტორზე და ვითარება კიდევ უფრო დამძიმდეს.

ქალაქის რაობაზე საუბრისას მას შეუძლია გაიხსენოს რუსთავზე გადაღებული ფილმები, რომლებიც ასახავენ იმ სასურველ რეალობას, რომელიც წარსულის ნაწილი გახდა. მიუხედავად გადატვირთული სამუშაო რეჟიმისა იხსენებს მეუღლესთან ერთად როგორ დადიოდა რესტორან „მეტალურგში“, კინოსა და თეატრში. ასევე სასიამოვნოდ ახსენდებათ ექსკურსიები ხალიბაურში. როგორ აღნიშნავდნენ მეტალურგის დღეს. შეკითხვაზე თუ რა იყო ხალიბაური მისი მეუღლე გვპასუხობს: „ზემოთ არის, თეთრიწყაროსკენ. ავტობუსებით მივდიოდით. ადრე ვინც ხალიბები იყვნენ და ფოლადის მდნობელები, სამჭედლო ჰქონდათ იქ. მერე ზოგი იმათი შთამომავალი წამოვიდა და ნამდვილი მეტალურგი გახდა. ჩვენმა ქარხანამ მერე აიღო ეს ადგილები და გააკეთა დასასვენებელი ადგილები“ (მამაკაცი 62 წლის, 2012). სისტემის ნაკლოვან მხარეებზე დასმულ შეკითხვაზე, მან ერთი კუროზი გაიხსენა, როცა მას ფოლადის

დნობის შეფერხების გამო პარტიიდან რიცხავდნენ, მაშინ როდესაც იგი არ იყო პარტიის წევრი.

50 წლის ქალბატონი რუსთავიდან, რომელიც საკუთარი საქმიანობით აკადემიის სფეროს ეკუთნის და დედაქალაქთან არის დაკავშირებული. იგი რუსთავში დაიბადა, სადაც მისი მშობლები ჩავიდნენ საცხოვრებლად, რისი წინაპირობაც სამუშაო იყო. იგი ქალაქზე საუბრობს აკადემიური სტილით და დაწვრილებით მიმოიხილავს ქალაქის შორეულ ისტორიას. არქეოლოგიური გათხრების შედეგად აღმოჩენილი არტეფაქტების საშუალებით მას შეუძლია ისაუბროს იმაზე თუ როგორი იყო ქალაქი განადგურებამდე. „აღმოჩნდა ქვევრები, დასახლება საერთოდ. აღმოჩნდა თონე. ჩანს, რომ აქედან ხალხი წავიდა, კი არ წავიდა, ეს ხალხი გაჟლიტეს, მტრის შემოსევის დროს. პირდაპირ ჩანს, რომ მშვიდი, ყოველდღიური ცხოვრება მიდიოდა, როდესაც მტერი თავს დაესხათ. ჩანს ჩატეხილი კრამიტი, დანგრეული სახლები, თონეები. მშვიდი იყო ცხოვრება ჩანს, იმიტომ, რომ ბელელი სავსეა, მაგალითად ხორბლით, გამტკიცული პურია სადღაც შემონახული, ქვევრში ღვინოა, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ ცხოვრება ჩვეულებრივად მიდიოდა“ (ქალბატონი 50 წლის, 2010). რაც შეეხება სოციალისტურ რუსთავს, ის სტალინმა ჩაიფიქრა, როგორც ინდუსტრიული ქალაქი, რომელსაც, მისივე თქმით, დადებითივც ჰქონდა და უარყოფითიც. რესპოდენტი ამ შემთხვევაში ყურადღებას ამ ჩანაფიქრის უარყოფით მხარეებზე ამახვილებს, რაც ძალიან მძაფრად სწორედ პოსტსაბჭოთა პერიოდში გამომჟღავნდა. კერძოდ მისი თქმით ქალაქის მშენებლობისათვის დაუსახლებელ ტერიტორიაზე არამხოლოდ ქალაქსა და მის შემოგარენში მასიურად ჩამოსახლეს მეზობელი ქვეყნიდან აზერბაიჯანელები. რამაც დემოგრაფიული ვითარება რეგიონში ქართველების საწინააღმდეგოდ შეცვალა. იგი საუბრობს იმაზე რომ ქალაქი გერმანელმა ტყეებმა ააშენეს, ისინი არამხოლოდ მუშახელს წარმოადგენდნენ. ისინი იყვნენ დამგეგმავები და ინჟინრებიც. იგი ყურადღებას ამახვილებს ორად გაყოფილი ქალაქის არქიტექტურაზე. მის განსაკუთრებულ ინტერესს ე.წ. ძველი რუსთავი წარმოადგენს, სადაც ვერ შეხვდებით ხუთსართულიანზე მაღალ შენობას. შინაარსით სოციალისტური არქიტექტურა ფორმით ნაციონალურია, ორნამენტები ქართული ხუროთმოძღვრული ძეგლებიდან არის აღებული. მას ახსოვს

საჯარო მსჯელობები ქალაქი გამწვანების თაობაზე თუ რისთვის უნდა მიენიჭებინათ უპირატესობა ფოთლოვანისათვის თუ წიწვოვანისათვის. ეს საითხი საინტერესოდ ებმის ეკოლოგიის თემას, რომლის სიმწვავეც მძიმე მრეწველობამ გამოიწვია. ამის გამო, როგორც რესპოდენტი იხსენებს ე.წ. ახალი რუსთავის მშენებლობისას ხალხი მასიურად არჩევდა ადგილის ცვლილებას. რაც შეეხება რუსთავის თბილისთან მიმართებას ეს საკითხი მისთვისაც აქტუალურია, რადგან ორივე ქალაქთან მჭიდროდაა დაკავშირებული. იგი იხსენებს, რომ საბჭოთა კავშირის ნგრევა ამ ურთიერთობაზეც აისახა. მისი თქმით ყველა მნიშვნელოვანი თანამდებობა რუსთავში თბილისელს ეკავა და პირიქით ბევრი რუსთაველი თბილისში მუშაობდა. ამასთან დაკავშირებით რუსთავში გაჩნდა ასეთი ლოზუნგი: „რუსთავი რუსთაველებისათვის! ეს იყო ძალიან დიდი სისულელე, მაგრამ მოხდა ასეთ რამ, რომ თბილისელებმა კეთილი ინებონ და თბილისში დაიკავონ ეს თანამდებობები და რუსთაველებს მისცენ საშუალება, რომ თავისი პოტენცია და შესაძლებლობები მოახმარონ თავის ქალაქს“. ეს საკითხი მისი აზრი ე.წ. „ჩაწერის ინსტიტუტს“ უკავშირდებოდა, რომელიც დედაქალაქში მოქმედებდა. საინტერესო ნიუანსი რაც 50 წლის ქალბატონის საუბრიდან გამოიკვეთა არის ის, რომ რუსთავში ანტისაბჭოთა საპროტესტო მუხტის სიმძლავრემ მოლოდინს გადააჭარმა, მათი ჩართულობა და მონაწილეობა ეროვნულ მოძრაობაში მნიშვნელოვნად საგრძნობი აღმოჩნდა. მისი თქმით: „ყველა რუსთაველს ჰქონდა ანტისაბჭოთა განწყობილება, რაც მოულოდნელი იყო. ისეთი მიტინგები იმართებოდა საბჭოეთის წინააღმდეგ იმიტომ, რომ ის იყო სოციალისტური ქალაქი, და მან ყველაზე კარგად იცოდა, რას ნიშნავდა საბჭოეთი“ (ქალბატონი 50 წლის, 2010). ამავე კონტექსტში მან გაიხსენა ერთი უსიამოვნო ფაქტი, რომელიც არეულობის წლებში მოხდა, მაგრამ აღარ გამეორებულა. რუსთავში მოეწყო აზერბაიჯანელთა მიტინგი, სადაც გამოითქვა აზრი, რომ რუსთავი გამხდარიყო ქვემო ქართლის აზერბაიჯანელთა პოლიტიკური ცენტრი. ამ ფაქტის იგნორირებამ ქართველების მხრიდან დადებითი შედეგი გამოიღო და შემთხვევა აღარ გამეორებულა.

მას ქალაქის სიმბოლოდ რუსთაველის ძეგლი მიაჩნია, რომელმაც ადგილი ყოფილ მარქსის მოედანზე დაიკავა. მან აღნიშნა, რომ ლენინის ძეგლის დემონტაჟი რუსთავში

უსწრებდა თბილისში ლენინის ძეგლის ჩამოგდებას. რასაც ასევე გარკვეული სიმბოლური დატვირთვა გააჩნია. ერთ-ერთი საგულისხმო ფაქტი, რაზეც რესპოდენტმა გაამახვილა ყურადღება იყო ქალაქის ისტორიის მნიშვნელობა, რომელიც სათავეს უძველესი პერიოდიდან იღებს. სწორედ ეს ხდის მას განსაკუთრებულსა და მნიშვნელოვანს და არა ინდუსტრიული დიდება. „რუსთაველმა იცის, რომ მაინცდამაინც 50 წლის წარსულით არ უნდა იამაყოს. საქართველოში სიძველე ნიშნავს, მეხუთე საუკუნეს. საქართველოში მე-17 საუკუნე ძველი თუ არ არის, 1950 წელი როგორ არის ძველი. მაშინვე ჩაისახა ეს და ახლა 50 წლის იუბილეს რომ აღნიშნავენ, რუსთაველები ძალიან უკმაყოფილონი არიან, როცა შეიძლება 1500 წლის ისტორია აღნიშნოს“ (ქალბატონი 50 წლის, 2010).

86 წლის მამაკაცი, დღემდე მუშაობს მეტალურგიულ ქარხანაში და წამყვანი პოზიცია უკავია. იგი თავისი პროფესიული საქმიანობით დაუკავშირდა ქალაქს და მისი განუყოფელი ნაწილი გახდა. როდესაც ქალაქის დაარსებას ეხება საქმე, მისთვის მთავარი მოქმედი პირი სტალინია, რომეზეც საუბარი ძალიან უადვილდება. სწორედ სტალინის გადაწყვეტილება იყო მეტალურგიული ქალაქი საქართველოში აეშენებინათ და არა სხვა რომელიმე ქვეყანაში. ადგილის ცვლილებაც სტალინს უკავშირდება, რადგან მას ყველაზე კარგად ესმოდა მისი ისტორიული და გეოგრაფიული მნიშვნელობა. იგი ირიბად ქალაქის კონტექსტში სტალინის პიროვნულ თვისებებზეც საუბრობს, კერძოდ, იმაზე, რომ ბელადი თავიდან თავსაც იკავებდა, რადგან ომის მიმდინარეობის პროცესში, ეშინია არ შერცხვენ. „სტალინმა თქვა, რომ ვაითუ ვერ შევძლოთ მაგის გაკეთება და სირცხვილი იქნებაო“ (მამაკაცი 86 წლის, 2012). რესპოდენტი საუბრობს ამ ტერიტორიის ათვისების მნიშვნელობაზე, რასაც თავისი დემოგრაფიული კონტექსტი გააჩნია. მისი აზრით ქალაქის მშენებლობით ორი დიდი საქმე გაკეთდა, ერთი, რაც ცხადია და სახეზე გვაქვს და მეორე 5000 ახალწვევანდელის ფიზიკური გადარჩენა. მეტალურგიული ქალაქის სიდიადის წარმოსაჩენად მან საკუთარი ოჯახის მაგალითი მოიყვანა. მამას თურმე სტალინი არ ყვარებია, თუმცა როცა იგი 1952 წელს შვილს სტუმრებია რუსთავეში უთქვამს: „ამას საქართველო ვერასდროს გააკეთებდაო“ (მამაკაცი 86 წლის, 2012). იგი იხსენებს, რომ მიუხედავად მეფოლადის

საქმის პოპულარიზაციისა, მაინც უჭრიდათ კადრები და პირდაპირ ავალებდნენ რეგიონული რაიკომის მდივნებს. იგი დეტალურად იხსენებს როგორ იღებდნენ ქარხანაში მხატვრულ ფილმებს „კეთილი ადამიანები“ და „თუჯი“. მას ძალიან უსიამოვნოდ ახსენდება 90-იანი წლები და მიტინგები, რომელიც გარკვეული თვალსაზრისით, მეტალურგიული ქარხნის წინააღმდეგ იყო მიმართული. მიტინგები პირდაპირ ქარხნის შესასვლელში იმართებოდა გაურკვეველი მოთხოვნებით. ამ პროცესში ზვიად გამსახურდიაც აღმოჩნდა ჩართული. შემდეგ როგორც რეპოდენტი იხსენებს, თავადაც შეხვდა მაშინდელ პრეზიდენტს და სხთოვა ამ პროცესის რეგულირებაში მონაწილეობა, თუმცა პროცესი, სამწუხაროდ, უმართავი გახდა, რასაც გარდაუვალი ნგრევა მოჰყვა. მისი აზრით, ახლა ერთგვარი ჩიხური მდგომარეობაა, ქარხანაში განვითარებული მოვლენები ბოლო 20 წლის მანძილზე სცილდება კერძო საკუთრებასთან დაკავშირებულ საკითხებს და ფართო პოლიტიკის ნაწილად იქცევა.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ პოსტსაბჭოთა პერიოდი, ქალაქ რუსთავისათვის ახალი გამოწვევის ეტაპად იქცა, სადაც სხვადასხვა სახის ნარატივები ქალაქის რაობის შესახებ დაუპირისპირდა ერთმანეთს. ვხვდებით პირობითად ნაციონალური და ინტერნაციონალური ნარატივების ინტერპრეტაციას, რომელიც კონკრეტული კონტექსტებით აქტუალიზდება.

თავი მეოთხე

ნოვა ჰუტა - ქალაქის იდეა, კონტექსტები და

პარალელები საქართველოსთან

ნოვა ჰუტას, პოლონეთის მეტალურგიული ქალაქის, დაარსება დროში რუსთავის მშენებლობას ემთხვევა და მათ შორის საგულისხმო პარალელების გაკეთების საშუალებას იძლევა. მსგავსი პროფილის ქალაქების ბედი განსხვავებულად წარიმართა. ერთი მათგანი სხვა ქალაქის ნაწილად იქცა, მეორე კი დამოუკიდებლად განვითარდა. ერთი სისტემის ორი პირმშო შედარების ფართო შესაძლებლობებს იძლევა. მათი განვითარების გზები განსხვავებული და წინააღმდეგობებით სავსეა. თავის დამკვიდრებისა და საკუთარი იდენტობის შესაძენად ორივე მათგანი დღემდე სხვადასხვა სიმბოლოებისა თუ ნარატივების საშუალებით განაგრძობს ბრძოლას. ნოვა ჰუტა საკუთარი წინააღმდეგობრივი წარსულითა და გაურვეველი აწმყოთი რუსთავთან პარალელების გაკეთების ნოყიერ ნიადაგს ქმნის. ნოვა ჰუტაზე საუბარი წარმოუდგენელია კრაკოვის გარეშე. პოლონეთის გამორჩეული ქალაქი კარაკოვი, ნოვა ჰუტას მშენებლობის მიზეზიც იყო და მიზანიც. კრაკოვი ნოვა ჰუტასათვის იმ ათვლის წერტილს წარმოადგენს, საიდანაც მეტალურგიული გიგანტისა და მისი მომსახურე ქალაქის მშენებლობა იწყება და სრულდება. ამ თავში საუბარი დაეთმობა:

1) ნოვა ჰუტა – კარაკოვის ინტეგრაციული დისკურსის განხილვასა და იმ საკითხების გამოყოფას, რითაც ნოვა ჰუტა კარაკოვთან მიმართებას გამოხატავს.

2) ნოვა ჰუტას მშენებლობის ისტორიული კონტექსტის განხილვა, რაც, ასევე, მის კარაკოვთან და დანარჩენ პოლონეთთან ურთიერთმიმართების განმსაზღვრელი ფაქტორების განხილვის საშუალებას იძლევა. მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ პერიოდში პოლონეთზე გავლენის გასავრცელებლად საბჭოთა სისტემის მოქმედებები. საბჭოთა სისტემის საჩუქარი თუ სასაჯელი პოლონელ ხალხს?

3) სოლიდარობის მოძრაობის ჩამოყალიბება პოლონეთში და ნოვა ჰუტას მუშათა ხვედრითი წილი ამ მოძრაობაში. საკვანძო საკითხის ცალკეული ასპექტები, რაც ნოვა ჰუტას განსხვავებულად წაკითხვის შესაძლებლობას იძლევა. სწორედ სოლიდარობის მოძრაობამ ნოვა ჰუტას არსებითი ტრანსფორმაცია მოახდინა და გადამწყვეტი როლი შეასრულა მის კრაკოვთან და დანარჩენ პოლონეთთან ინტეგრირებაში.

4) ნოვა ჰუტა, როგორც სიმბლო და სიმბოლოების ტრანსფორმაციის პროცესი ნოვა ჰუტას საჯარო სივრცეში.

5) ნოვა ჰუტას პოსტ-სოციალისტური რეალობა, რევიტალიზაცია და ახალ იდენტობათა მარკერების ძიება. სოციალიზმის რებრენდინგი და ეგზოტიკურობა; ტურისტული კომპანიებისა და ქალაქის მუნიციპალიტეტის მიერ დასახული თანამდეროვე ნოვა ჰუტა.

6) პარალელები რუსთავსა და საქართველოს კონტექსტთან. მსგავსება-განსხვავებების გამოყოფის შესაძლებლობები და მათი საფუძვლების ანალიზის მცდელობები.

პარაგრაფი პირველი

ნოვა ჰუტასა და კრაკოვის ინტეგრაციული დისკურსი

ნოვა ჰუტა თავისი პომპეზურობითა და ამბიციური დასაწყისით არასდროს უჩიოდა ყურადღების ნაკლებობას. განსაკუთრებულ ინტერესს მნახველში მისი კრაკოვთან კონტრასტულობა და ამავდროულად, ლატენტურ დონეზე არსებული მსგავსებაც იწვევდა. კონტრასტი და წინააღმდეგობა კრაკოვთან მიმართებაში უკვე ჩადებული იყო ნოვა ჰუტას მშენებლობის იდეაშივე, თუმცა, ამის მიუხედავად იგი კრაკოვის შემადგენლობაში მოექცა და მასთან პაექრობასა თუ ჭიდილში მის ნაწილად

ჩამოყალიბდა. ნოვა ჰუტას კრაკოვთან ინტეგრაცია რთული, წინააღმდეგობრივი, მაგრამ შეუქცევადი პროცესია, რაც დღეს კიდევ უფრო აშკარაა, რადგან ამის რეალური პოლიტიკური ნება და მზაობა არსებობს. რაც მთავარია, აღარ არსებობს კონკრეტული მიზეზი, კომუნისტური რეჟიმის სახით, რაც მათ ინტეგრაციას ხელს შეუშლიდა. თუმცა დღესაც ყოფით დონეზე უამრავი წინააღმდეგობა ხვდება დიდი ხნის წინ დაწყებულ ინტეგრაციის პროცესს, როგორცაა ნეგატიური სტერეოტიპები ქალაქის ამ ნაწილთან და იქ მაცხოვრებლებთან მიმართებაში. ქალაქ კრაკოვის ფარგლებში ნოვა ჰუტას გამოჩენიდან მოყოლებული ინტეგრაციისათვის უამრავი ხელისშემშლელი და მოგვიანებით გარკვეული ხელშემწყობი ფაქტორი წარმოიშვა, რომელმაც გავლენა იქონია მათ შორის ურთიერთდახმარებისა და თანაცხოვრების ისტორიის შექმნაზე. ნოვა ჰუტასა და კრაკოვის ურთიერთობების ისტორიიდან გამოვყოფთ რამდენიმე საკითხს, ფაქტორს, რომლებმაც გარკვეული გავლენა მოახდინა ან უნდა მოეხდინა კრაკოვის ძველ, ტრადიციულ და ახალ, სოციალისტურ ნაწილებს შორის ურთიერთობის გაღრმავებასა და მათ ერთ მთლიანობად ჩამოყალიბებაზე. ცალკეულ მათგანს განვიხილავთ, როგორ მაინტეგრირებელ ან მის ხელისშემშლელ ფაქტორად:

1. ნოვა ჰუტას ისტორიული ფუნქცია: კრაკოვის ისტორიის სოციალისტური ნაწილი პრაქტიკულად საკუთარ თავზე ნოვა ჰუტამ აიღო, რის გამოც ერთგვარად აარიდა მას სოციალისტურ ჩარჩოებზე მორგება. რადგან ადმინისტრაციულად ნოვა ჰუტა კრაკოვის ნაწილი იყო, აღარ იყო აუცილებელი ერთ ქალაქში მსგავსი სოციალისტური სიმბოლოების გამეორება, ეს იქნებოდა ქუჩების სახელწოდება თუ სხვადასხვა მონუმენტის დადგმა.
2. რელიგიური ფაქტორი: კრაკოვთან ინტეგრაციის მნიშვნელოვან საფუძვლად შესაძლოა განვიხილოთ ნოვა ჰუტას მცხოვრებთა რელიგიურობა, რაც ტრადიციულად პოლონური ნაციონალური იდენტობის ერთ-ერთი მაკონსტრუირებელი იყო. ბრძოლა ნოვა ჰუტას ჯვრისათვის შეიძლება იყოს ის საფუძველი, სადაც საერთო ინტერესი ჩნდება. ქრისტიანული სიმბოლოსათვის ბრძოლა ის თემაა, რომელსაც

კრაკოვი მხარს აქტიურად დაუჭერდა. „კიდობანი“ ეკლესიის მშენებლობა გარდამტეხი მომენტი იყო ნოვა ჰუტას მოკლე ისტორიაში. კრაკოველისათვის ამ ეკლესიის მონახულების სურვილი ნოვა ჰუტას ტერიტორიაზე სიმპტომატურ მოვლენად შეიძლება განვიხილოთ.

3. რომის პაპი იოანე პავლე II-ის პოლონური წამომავლობა და მისი მხარდაჭერა ნოვა ჰუტას დასახლებისათვის: რომის პაპის ჩართულობა ნოვა ჰუტაში ეკლესიის მშენებლობის ნებართვის მისაღებად და შემდგომი ბრძოლა მის განსახორციელებლად ასევე დიდ ინტერესსა და ყურადღებას იმსახურებდა კრაკოვის სხვა უბნების მაცხოვრებელთა შორის. მისი ავტორიტეტი ასევე კარგ საერთო ნიადაგს ქმნიდა ძველი კრაკოვისა და ახალგაზრდა ნოვა ჰუტასათვის ინტეგრაციისათვის.
4. თავისუფალი პროფკავშირების „სოლიდარობის“ მოძრაობის ტოტალურობა: სოლიდარობის მოძრაობა, შეიძლება ითქვას, რომ პოლონეთისათვის და მათ შორის ნოვა ჰუტა-კრაკოვისათვის მთავარი მაინტეგრირებელი სიმბოლოა. სწორედ ნოვა ჰუტას მეფოლადეთა კრიტიკულმა ჩართულობამ ამ საერთო სახალხო მოძრაობაში მოიტანა სასურველი შედეგი არა მხოლოდ კრაკოვის, არამედ მთელი პოლონეთისათვის. სოლიდარობის საერთო სახალხო მოძრაობის ავანგარდში ნოვა ჰუტას მოხვედრა ყურადღების მიღმა ვერ დარჩებოდა კრაკოველებს და გარკვეული გავლენაც უნდა მოეხდინა ინტეგრაციის პროცესზე.
5. საერთო ეროვნული ინტერესი: მთავარი მაინტეგრირებელი ქალაქის ძველ, ტრადიციულ და მის შედარებით ახალ ნაწილებს შორის არის ეროვნული იდეა. მათ საერთო უფრო მეტი აქვთ, ვიდრე განმასხვავებელი, განსაკუთრებით მაშინ, როცა ერთიანი ძალისხმევით მთავარი მოწინააღმდეგე დაამარცხეს. აღნიშნული თეზა სულ უფრო მეტ აქტუალობას იძენს დღესდღეობით, როდესაც ღირებულებებისა და შეხედულების გადაფასება ხდება.

6. ტურისტული პერსპექტივა: საერთო მომავალი და მისწრაფებების პირობებში, როდესაც საშუალო ნოვა ჰუტელის არჩევანი კრაკოვთან და მის წარსულთან იდენტიფიცირებაა, იგივეს თქმა რთულია უკუ შემთხვევაში, თუმცა კრაკოვი ნოვა ჰუტას მიღებით საკუთარი მრავალფეროვნების, განსხვავებულობის კომპლექსურობის და ღიაობის დადსტურებას შეძლებს. ამგვარი მიდგომა გაადვილებს ინტეგრაციის პროცესს. მაშინ, როცა კრაკოვი ტურიზმის თვალსაზრით საოცრად მიმზიდველი ქალაქია, ნოვა ჰუტას ჩართვა ამ ტურისტულ ინდუსტიაში სერიოზულ პერსპექტივებს ქმნის მისი მრავალმხრივობის წარმოსაჩენად.
7. ეკონომიკური ფაქტორი: ეკონომიკური ბალანსი, მიუხედავდ იმისა, რომ ნოვა ჰუტას მშენებლობაში ეკონომიკური გათვლა ნაკლებად იყო ჩადებული და მისი მუშაობა პოლიტიკურ გადაწყვეტილებას ემსახურებოდა, 60-იან და განსაკუთრებით 70-იან წლებში ნოვა ჰუტა ლენინის სახელობის ფოლადის საამქრომ საოცარ მაჩვენებლებს მიაღწია. ცენტრალიზებული ეკონომიკის პირობებში, როცა მაღაზიების მომარაგება პირდაპირ მოსკოვის გადაწყვეტილებაზე იყო დამოკიდებული, ბუნებრივია ნოვა ჰუტა ბევრად უკეთესად მარაგდებოდა, ვიდრე კარკოვი, რის გამოც კრაკოვის მაცხოვრებლები ზოგ შემთხვევაში საყოფაცხოვრებო ნივთების შესაძენად ნოვა ჰუტას მიმართავდნენ. მაგრამ 90-იანი წლების შემდეგ, როცა მძიმე ინდუსტრიის წარმოება პრაქტიკულად გაჩერდა და შესაბამისად სამსახურები გაქრა, ნოვა ჰუტას მოსახლეობის დიდმა ნაწილმა დასასაქმებლად კრაკოვს მიმართა, რითაც თავის გატანა და გადარჩენა მოახერხა.
8. ტრამვაის ხაზი: ნოვა ჰუტას კრაკოვთან ტრამვაის ხაზით დაკავშირება მნიშვნელოვანი ნაბიჯი უნდა ყოფილიყო ქალაქის გასაერთიანებლად. რადგან ტრამვაი, როგორც ყველაზე ქალაქური ტრანსპორტი, კარგად შემოსაზღვრავს ქალაქის შემოგარენს. ნოვა ჰუტაში პირველი ტრამვაის

ხაზი 1952 წელს გაიყვანეს, პრაქტიკულად მაშინვე, როცა იგი კრაკოვს მიუერთდა.

9. ეკოლოგიური საკითხები: ნოვა ჰუტას გაჩენის დროს ეკოლოგიური საკითხების განხილვა პრიორიტეტად არ მიიჩნეოდა და არც განსაკუთრებული ზრუნვის საგანს წარმოადგენდა. თუმცა დღევანდელი გადასახედიდან გარემოს დაბინძურების საკითხი, კრაკოველების მხრიდან ნოვა ჰუტას ვერ მიღების ერთ-ერთი სერიოზული არგუმენტია. ამავე დროს ნოვა ჰუტა არის ადგილი, სადაც საოცრად კარგად და უხვად არის გაშენებული ბაღები და მწვანე ზოლები. ხოლო ფართო ქუჩების გამო ქალაქის ამ ნაწილში პრაქტიკულად არ არის საცობები. ამ მიმართულებით აღსანიშნავი ფაქტია, რომ 2005 წელს კრაკოვის ისტორიის მუზეუმის ერთ-ერთ განშტოებად ჩამოყალიბდა ნუვა ჰუტას ეკომუზეუმი.
10. სიმბოლური მოდელები და მათი რეპრეზენტატულობა: ცალკე ფაქტორად უნდა განვიხილოთ სიმბოლოები და სტერეოტიპები, როგორც განსხვავებული რეალობის რეპრეზენტატორები. კონკრეტულ დროსა და სივრცეში შექმნილმა სიმბოლოებმა მთელი ეკოლოგია განვლეს. ზოგიერთი სრულიად შეიცვალა, ზოგიერთმა განსხვავებული დატვირთვა შეიძინა, ზოგიერთი უბრალოდ გაქრა. 90-იანი წლებიდან ნოვა ჰუტას ურბანულ სივრცეში ახალი სიმბოლოების გაჩნდა, რაც სწორედ ინფრაციისაკენ სწრაფვის ტენდენციაზე უნდა მიუთითებდეს.
11. რენესანსის სტილი: რაოდენ გასაოცარიც არ უნდა იყოს ნოვა ჰუტას ურბანული არქიტექტურული განლაგება და მისი ფორმები პარალელებს რენესანსის ეპოქის გამოსახულებებთან პოულობს. მაშინ, როცა კრაკოვისათვის რენესანსი, როგორც მოვლენა და ეტაპი თვითგამოხატვის, ერთ-ერთი საუკეთესო საშუალებაა.
12. მეხსიერების პოლიტიკა: ასევე ცაკლე გამოსაყოფია მეხსიერების პოლიტიკა, რომელიც ნოვა ჰუტა სოციალისტური მემკვიდრეობას ახალი ფორმით გვაწვდის და მის ერთგვარ ინტერპრეტირებას ახდენს. ნოვა ჰუტას

წარსულისა და აწმყოს ამსახველი არაერთი ფოტო-ალბომი და გზამკვლევი გამოდის, მათ შორის აღსანიშნავია ნოვა ჰუტას ენციკლოპედია, სადაც განმარტებულია უბანთან დაკავშირებული სხვადასხვა მოვლენა, საგანი თუ საკითხი. მეხსიერების ერთ-ერთი მთავარი წარმმართველი და მიმართულების მიმცემი იქნება სოციალიზმის მუზეუმი, რომელიც ბინა ნოვა ჰუტაში სოლიდარიზმის გამზირზე დაიდებს. აქვე შეიძლება განვიხილოთ მხატვრული და დოკუმენტური ფილმები, რომლების წარსული რეალობის ასახვის განსაკუთრებულ ხედვას გვთავაზობენ. წარსულის წარმოდგენა და მისი გააზრება ასევე შეიძლება კრაკოვისა და ნოვა ჰუტა მაინტეგრირებელ ფაქტორებად გავიხილოთ. ვინაიდან ინფორმაცია, მეხსიერება, რომელიც ნოვა ჰუტას გარშემო იქმნება, ის პროდუქტია, რომლის მომხმარებელი კრაკოვშიც მოიძებნება.

პარაგრაფი მეორე

ნოვა ჰუტას მშენებლობის ადგილი და

ისტორიული კონტექსტი

ქალაქი, თავისი არსით, ცენტრის იდეის ერთგვარი გამოვლინებაა, რომელიც ახალ ორიენტირებს ქმნის არსებულ ცენტრებთან თუ პერიფერიებთან მიმართებაში. ქალაქის მთავარი მარკერი სწორედ მისი ცენტრია, რომლის არსებობა აუცილებლად გულისხმობს მის მიმართებას პერიფერიებთან, რომლებზედაც უნდა დომინირებდეს ცენტრი. თავისთავად ქალაქი მისი ბუნებიდან გამომდინარე შეიძლება ცენტრიც იყოს და პერიფერიაც სხვადასხვა მიმართებით, რასაც არსებითად ის კონტექსტი

განსაზღვრავს, სადაც ის ოპერირებს. ტრადიციულად ქალაქები, მათი განვითარების თავისებურებიდან გამომდინარე შეიძლება დავეყთ მარადიულ და ისტორიულ ქალაქებად. მარადიული ქალაქისთვის შეიძლება გამოიყოს ორი დონე საკაცობრიო და ეროვნული. მარადიულობის სტატუსს ქალაქები განსაკუთრებული პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული მნიშვნელობის გამო იძენენ ისტორიული დროის განსაზღვრულ მონაკვეთში. თუმცა არსებობენ ქალაქები, რომლებიც რამდენადმე აღწევენ თავს დროის განსაზღვრულობას და „მარადიულები“ ხდებიან მთლიანად კაცობრიობისათვის ან ამა თუ იმ ხალხისათვის. ემბლემატური ქალაქი შეიძლება იყოს რომელიმე ქვეყნის ან იმპერიის დედაქალაქი, რომელმაც მოახერხა ინტელექტუალური პოტენციალის მობილიზება და მისი რეალიზებით შექმნა მნიშვნელოვანი სიახლე ან ეტაპი ქვეყნის (შესაძლოა კაცობრიობის) ისტორიაში. დედაქალაქის სტატუსი ქალაქისათვის უკვე ნიშნავს მისი განსაკუთრებულობის ხაზგასმას, თუმცა ემბლემატურობისთვის მხოლოდ ეს საკმარისი არ უნდა იყოს. ემბლემატური ქალაქის ფუნქცია მაინც სიმბოლოებისა და ღირებულებების მოდელების შექმნაა. მარადიული ქალაქები ქმნიან მარადიულ ღირებულებებს, რაც ცალკეული ეთნიკური ჯგუფების ინტერესებსა თუ მოთხვნილებებს სცილდება და დანარჩენი მსოფიოსათვისაც აქტუალური ხდება. მარადიული ქალაქის ფუნქცია ეროვნულ დონეზე გულისხმობს სიმბოლოების გაერთიანებას მთელი ერისათვის და მისი კონსოლიდაციით ეროვნული სახელწიფოს ჩამოყალიბებისათვის ხელშეწყობას.

კრაკოვმა, იმის მიუხედავად რომ, იგი პოლონეთის არც პირველი და არც უკანასკნელი დედაქალაქი არ ყოფილა, მოახერხა, პოლონეთისათვის ემბლემატური ქალაქი გამხდარიყო. კრაკოვი პოლონეთის დედაქალაქი მხოლოდ 1038 წლიდან 1596 წლამდე იყო. თუმცა იგი სხვადასხვა დროს ამა თუ იმ ადმინისტრაციული თუ პოლიტიკური ერთეულის ცენტრად მაინც რჩებოდა. დღეს იგი პოლონელის ერთ-ერთი რეგიონის, მალოპოლსკას, ცენტრალური ქალაქია. კრაკოვის ცენტრი, 1978 წლიდან იუნესკოს მსოფლიო მემკვიდრეობის ნუსხაში შესულია და ყოველ წლიურად დაახლოებით 2 000 000-მდე მნახველს მასპინძლობს. ქალაქ კრაკოვში შემონახულია ყველა ის სიმდიდრე და ღირებულება, რის გარეშეც პოლონეთი საკუთარ იდენტობას

ვერ შექმნიდა და წარმოაჩინდა დანარჩენი მსოფლიოს წინაშე. ვაველის კათედრალური ტაძარი კარგი მაგალითია იმ აკუმულირებული ღირებულებებისა, რომელიც საუკუნეების მანძილზე დაგროვდა პოლონეთში. ხოლო მასზედ მიშენებული სალოცავები ვიზუალურად ასახავს იმ ზოგად ტენდენციას, რომლის მიხედვითაც სხვადასხვა დროში ცალკეული მმართველები, ცდილობდნენ საკუთარი კვალი დატოვებინათ მასზე და გარკვეული წვლილი შეეტანათ კათედრალური ტაძრის შემკობაში. ამ ტაძარში ტრადიციულად ხდებოდა მეფეთა ხელდასხმა, მათი კურთხევა და ქორწინებები. დღეისათვის ტაძარში აურაცხელი ოდენობით სხვადასხვა სახის სიწმინდე და სიმდიდრეა დაცული, აქვია დაკრძალული პოლონეთისათვის გამორჩეული და თავდადებული მმართველები და გმირები. ტრადიცია გამორჩეული მამულიშვილების კრაკოვში დაკრძალვისა, დედაქალაქის ვარშავაში გადატანის შემდგომაც გაგრძელდა. აქაა დაკრძალული XX საუკუნის გამორჩეული პოლონელი მოღვაწე იოსეფ პისუცკიც.

განათლების კერა: ჯერ კედევ შუა საუკუნეებში ქალაქის ეკონომიკურმა დაწინაურებამ გააჩინა განათლებული კლასის შექმნის აუცილებლობა, რომელიც ქალაქისათვის მყარი საკანონმდებლობა ბაზის შექმნაზე იზრუნებდა. პოლონეთის მეფემ კაზიმირ III დიდმა რომის პაპის ურბან V-საგან გამითხოვა ნებართვა კრაკოვის აკადემიის შესაქმნელად. მისი ინიციატივითა და ხელშეწყობით 1364 წელს პოლონეთის მაშინდელ დედაქალაქში ჩამოყალიბდა მსოფლიოში ერთ-ერთი უძველესი და ცენტრალურ ევროპაში რიგით მერე უმაღლესი სასწავლებელი, რომელმაც კიდევ უფრო გაამყარა ქალაქის ინტელექტუალური საფუძველი. სასწავლებელში სამეფო ხაზინიდან ფინანსდებოდა სამეცნიერო დარგების მოღვაწეები: ერთი წარმომადგენელი თავისუფალ ხელოვნებაში, ორი – მედიცინაში, სამი – სამართალში და ხუთი – რომის სამართალში. უნივერსიტეტის ძირითად დაფინანსების წყაროს ვილიჩკას მარილის საბადო წარმოადგენდა, რომელიც პირდაპირ მეფის დაქვემდებარების ქვეშ იყო მოქცეული. უნივერსიტეტის მნიშვნელობაზე ქალაქის ცხოვრებაში მიუთითებს სხვა მონარქების განსაკუთრებული ზრუნვა მასზე და მატერიალური შეწევნა. 1400 წლიდან ხელახლა ააღორძინეს კრაკოვის უნივერსიტეტი პოლონეთის მონარქმა ვლადისლავ იაგელომ და

მისმა მეუღლემ იადვიგამ. დედოფალმა მთელი პირადი სამკაულები შესწირა უნივერსიტეტის გაძლიერებას, რის გამოც მათ საპატივსაცემოდ უნივერსიტეტს იაგელონიის სახელი ეწოდა. იაგელონიის უნივერსიტეტის ტრადიცია პირდაპირაა დაკავშირებული ქალაქის განვითარებასთან, რითაც მისი ისტორიისა და ყოველდღიური ცხოვრების ნაწილად იქცა. ქალაქი კრაკოვი და სრულიად პოლონეთი ამაყობს გამოჩენილი ადამიანებით, რომლთა სახელებიც მათ აღმოჩენებთან ერთად იაგელონის უნივერსიტეტს დაუკავშირდა (ამის გამორჩეული მაგალითია ნიკოლაუ კოპერნიკი (1473-1543), ჰელიოცენტრული თეორიის ავტორი, რომელმაც განათლება სწორეს იაგელონიის უნივერსიტეტში მიიღო). უნივერსიტეტის პროფესორები და მისი კურსდამთავრებულები ტრადიციულად აქტიურ მონაწილეობას იღებდნენ ქვეყნისა და ქალაქის პოლიტიკურ, სოციალურ-ეკონომიკურ და კულტურულ ცხოვრებაში და მნიშვნელოვან გავლენას ახდენდნენ მის განვითარებასა და ზოგად ბედსა თუ უბედობაზე.

XX საუკუნის 40-იანი წლების ბოლოსკენ პოლონეთისთვის ემბლემატური კრაკოვის მახლობლად სოციალისტური ქალაქის ნოვა ჰუტას მშენებლობის მიზეზებისა და მოტივების ძიება ინტერპრეტაციის ფართო შესაძლებლობებს იძლევა. მისი ახსნა, გაგება ნებისმიერ შემთხვევაში მხოლოდ კრაკოვის ისტორიათა და მის თავისებურებასთან მჭიდრო კავშირშია შესაძლებელი. ნოვა ჰუტას მშენებლობის პროექტი პირდაპირ ასახავს იმ პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ ცვლილებებსა და ტენდენციებს, რომელიც მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ პოლონეთში ახალ მსოფლიო რეალობასთან ერთად გაჩნდა. თამამად შეიძლება ითქვას, რომ II მსოფლიო ომის დასრულებას პოლონეთი უმძიმესი შედეგებით შეხვდა: დაბომბილი ქალაქები, განადგურებული ინფრასტრუქტურა, დანგრეული ეკონომიკა, მძიმე სოციალური და მორალური მდგომარეობა. განსაკუთრებით აღსანიშნავია, მოტყუებულობის განცდა, რომ იგი სოციალიზმისათვის გაწირეს, რითაც ტრადიციულ ევროპულ ოჯახს მოწყვიტეს. „მათ ევროპისგან მიტოვებულად, გაყიდულად და ევროპული ცივილიზაციისგან მოწყვეტილად იგრძნეს თავი“ (Mach 2000:4). იალტის შეხვედრაზე, 1945 წლის თებერვალში მსოფლიოს მაშინდელმა ლიდერებმა ფრანკლინ

რუზელტმა, უინსტონ ჩერჩილმა და იოსებ სტალინმა გავლენის სფეროები გაიყვეს, საერთო შეთანხმების მიხედვით: პოლონეთი სოციალისტურ ბლოკში აღმოჩნდა. პოლონეთისათვის ახალი სისტემისა და რეალობის ავტორიც მისი ისტორიული მტერი, ამჯერად საბჭოთა კავშირი, (რუსეთის დომინაციით) მოგვევლინა. პოლონელები, რომლებმაც მეორე მსოფლიო ომის ყველა სიმწარე გადაიტანეს ფაშიზმით დაწყებული, ახლა კიდევ უფრო იმედგაცრუებულად გრძნობდნენ თავს, რადგან ევროპისგან რკინის ფარდით გამოყვეს. „პოლონელები სასტიკად იმედგაცრუებულნი დარჩნენ, როდესაც მათ დახმარება ვერ მიიღეს 1939 წელს ფაშისტების და მოგვიანებით საბჭოთა კავშირის თავსასხმის დროს. როცა იალტაში დასავლეთმა პოლონეთი საბჭოთა გავლენის სივრცედ ცნო“ (Mach 2000:5).

ეს იყოს პოლონელების ევროპისაკენ სწრაფვის ერთგვარი ჩახშობა, ვინაიდან პოლონელებისათვის იდენტობის ერთ-ერთი ისტორიული მარკერი სწორედ ევროპული ოჯახისადმი კუთნილება იყო. პოლონელებს საკუთარი თავი დასავლურ ევროპულ ერად მიაჩნიათ. ეს იდეა, ერთ-ერთი ცენტრალური ელემენტია მათი ნაციონალური იდენტობის ფორმირებისათვის. (Mach 2000:).

ნოვა ჰუტა, კრაკოვისა და მეორე მსოფლიო ომის შემდგომი პოლონეთისათვის, კომუნისტური რეჟიმის ერთგვარ „საჩუქარსა“ თუ „სასჯელს“ წარმოადგენდა მარშალის გეგმის საწინააღმდეგოდ. საჩუქრი, რომელიც დაუპატიჟებელი სტუმრისგან მიიღო პოლონეთმა და მისმა საამაყო კარკოვმა იმ სისტემას დაუკავშირდა, რომელიც ვერასდროს იგრძნობდა თავს „შინ“. შესაბამისად ნოვა ჰუტას გათავისება დღემდე პრობლემას წარმოადგენს კრაკოვისა და მთლიანად პოლონური საზოგადოებისათვის. რაც შეეხება მარშალის გეგმას, რომელიც ასევე ამერიკის შეერთებული შტატების ერთგვარ საჩუქარსა თუ დახმარებას წარმოადგენდა ევროპისათვის, პოლონეთს მასზე ხელი აღარ მიუწვდებოდა. მარშალის გეგმა ომგამოვლილი ევროპის რეკონსტრუქციას გულისხმობდა და ამერიკის შეერთებული შტატების მაშინდელი მდივნის ჯორჯ მარშალის სახელს ატარებდა. ბუნებრივია სტალინმა შტატების გეგმა დაიწუნა და 1947 წლის ივნისში მის განხილვაში მონაწილეობაზე უარი განაცხადა. მარშალის გეგმა

საბჭოთა რეჟიმის მიერ განიხილებოდა როგორც შეერთებული შტატების ანტიკომუნისტური აქციის ნაწილი.

ნოვა ჰუტას გენეზისი: ნოვა ჰუტას სახელი და მისი აშენების იდეა პირველად, საჯაროდ, 1946 წელს გაჟღერდა და ფოლადის ინდუსტრიის ცენტრალური საბჭოს დოკუმენტაციაში დაფიქსირდა. თუმცა, კომუნისტურმა მთავრობამ გადაწყვეტილება ნოვა ჰუტას ფოლადის მუშათა ქალაქის მშენებლობის შესახებ 1947 წლის 17 მაისს მიიღო. მათი წამოდგენით კომუნიზმის მშებლობისათვის მძიმე ინდუსტრიის მუშათა კლასის შექმნა აუცილებელი იყო ქვეყნისათვის. ამ საკითხთან დაკავშირებით მაშინდელი პრეზიდენტი ბოლესლავ ბეირუთი მოსკოვში ჩავიდა. მან პროექტის განსახორციელებლად დიდძალი „სესხი“ უკან დაბრუნების ვალდებულების გარეშე მიიღო. აქვე ყვებიან ამბავს სტალინის პირად დამოკიდებულებაზე ნოვა ჰუტას მშენებლობის შესახებ, როდესაც მან გამომწვევად ჰკითხა ბეირუთს, ესმოდა თუ არა ამ პროექტის მნიშვნელობა და სიღიადე? თანხმობის მიღების შემდგომ სტალინი მიბრუნებია ბერიას და უთქვამს, რომ მას არაფერიც არ ესმოდა. აღნიშნული ისტორია, რომლის ნამდვილობასა და სიზუსტეს ვერავინ დაადასტურებს ან უარყოფს, საინტერესოდ მიუთითებს ბელადის განსაკუთრებულ დამოკიდებულებაზე სოციალისტური ქალაქის მშენებლობაზე. „გოლიათი ნოვა ჰუტა უნდა ქცეულიყო ახალი პოლონეთისა და კომუნისტური ეკონომიკის ნიმუშად, რომელიც 1892 წელს გამოქვეყნებული კომუნისტური მანიფესტის პოსტულატებს პასუხობდა. ამ ნაშრომის პოლონური თარგმანის გამოცემაში ვკითხულობთ: „მძიმე ინდუსტრიის განვითარება მოცემულ ქვეყანაში მოემსახურება განმანათლებლობასა და შრომითი კლასის პოზიციების გაძლიერებას საზოგადოებაში.“ (Crowley, 1994:12).

სასჯელი: ომის შემდგომ მსოფლიოში და მათ შორის პოლონეთში ფოლადის წარმოების მნიშვნელოვნების წარმოჩენა გაკვირვებას არ უნდა იწვევდეს, თუმცა მისი კრაკოვთან დაკავშირება მაინც გაუგებარი რჩება. ეკონომიკური თვალსაზრისით გაუგებარი გადაწყვეტილება მხოლოდ პოლიტიკური მოტივით შეიძლება ავხსნათ. კრაკოვი უნდა „დაისაჯოს“, იმის გამო, რომ ნაკლებად სჯერა სოციალიზმის

მშენებლობისა და როდესაც მის მახლობლად მეფოლადე მუშათა ქალაქი გაშენდება, კრაკოვი თავის აქტუალობას დაკარგავს, შესაბამისად ცენტრის ფუნქციასაც. კრაკოვთან კონფლიქტი და შეუთავსელობა უკვე ჩადებული იყო ნოვა ჰუტას მშენებლობის იდეაში. „კრაკოვი აღიქმებოდა, როგორც ქალაქი სოციალისტური ტრადიციის გარეშე, ვესგადგმული ბურჟუაზიული, კულტურული და ინტელექტუალური წრეებით (Carter 1994:8) უამრავი ადმიანის მტკიცებით ნოვა ჰუტა წარმოადგენდა სასჯელს, რეგიონის სუსტი მონაწილეობისათვის 1946 წლის რეფერენდუმში. დასაწყისიდანვე კრაკოვსა და მის უმცროს დას შორის ანტაგონიზმი ჩამოვარდა“ (Stenning 2000:100-101). როგორც უკვე აღინიშნა, ნოვა ჰუტას განხორციელების პროექტი დაკავშირებულია პოლონეთში ომის შემდგომ ვითარებასთან, რომელიც ახალი სამყაროს მშენებლობის იდეით იყო გაჯერებული და მოცული. ამ იდეის რეპრეზენტატულობისათვის აუცილებელი იყო მშენებლობის გაჩაღება. ვინაიდან მეორე მსოფლიო ომში კრაკოვი დაბომბვას გადაურჩა, შესაბამისად მას თავიდან ვეღარ ააშენებდნენ. ხოლო კომუნისტებისათვის მშენებლობა უბრალო მეტაფორაზე მეტი იყო, მათ სჭირდებოდათ ე. წ. „სამშენებლო სცენა“, სადაც „მაყურებლებს“ შესთავაზებდნენ თავიანთ ხელოვნებას მშენებლობაში. ისინი ცდილობდნენ დაერწმუნებინათ სოციალისტურ ბანაკში მოხვედრილი ხალხი, რომ ახალ სამყაროს აშენებდნენ, როგორც ფიზიკურად, ასევე იდეურად. ამდენად, მეტი დამჯერებლობისთვის აუცილებელი იყო კონკრეტული სამშენებლო სამუშაოების ჩატარება, რომელიც მათ ესტეტიკას და მსოფმხედველობას შეესაბამებოდა. რადგან მათ არ მიუწვდებოდათ ხელი კრაკოვზე, რომ განეახლებინათ და ახალი სული შთაებერად პოლონეთის სათაყვანებელი კრაკოვისთვის, ერთგვარი აუცილებლობა შეიქმნა, მის მახლობლად მაინც აეშენებინათ სოციალისტური ფოლადის მუშათა ქალაქი. ნოვა ჰუტას გენეზისის შესაძლო ვერსიებიდან ყველაზე გავრცელებული, 1946 წლის რეფერენდუმს უკავშირდება და იგი კრაკოვის დასჯის ფორმად განიხილება. კრაკოვის მახლობლად სოციალისტური ქალაქის აშენება დროში ნამდვილად ემთხვევა კომუნისტების მიერ 1946 წელს ჩატარებულ ფორმალურ რეფერენდუმს, რომლის საშუალებითაც საბჭოთა კავშირი ძალაუფლების ლეგიტიმაციას შეეცადა პოლონეთში. ბუნებრივია რეფერენდუმი გათამაშებული სპექტაკლი იყო, თუმცა მან მაინც აჩვენა მოსახლეობის განწყობები. ამ

რეფერენდუმში გამოიკვეთა ინტელექტუალური კრაკოვის ნეგატიური დამოკიდებულება, მინიმალური ტოლერატობა სოციალისტური რეჟიმის მიმართ. პოლიტიკური სისტემისათვის კრაკოვის ბურჟუაზიულ, რეაქციონისტული განწყობა არასასურველ კლიმატს ქმნიდა ახლადფეხმოკიდებული სოციალიზმისათვის პოლონეთში. კომუნისტებისათვის აშკარა იყო კრაკოვის, როგორც საშინო სოციალური სივრცის განეიტრალების აუცილებლობა. ამისათვის საჭირო იყო მისი ალტერნატივის შექმნა, მის მახლობლად, რომელიც მას დაუპირისპირდებოდა და მასზე დომინირებას მოახდენდა და საბოლოოდ გადაფარავდა. ყოველივეს გათვალისწინებით ნოვა ჰუტას მშენებლობის გადაწყვეტილება კრაკოვის დასასჯელად გადადგმულ ნაბიჯად იქნა აღქმული. ანტიკრაკოვის შექმნა ეს ადვილი ამოცანა არ იყო, თუმცა, ამ ამბიციური პროექტის განხორციელებას რეჟიმი მაინც შეეცადა. მიუხედავად იმისა, რომ ნოვა ჰუტა, როგორც დამოუკიდებელი, მეფოლადე მუშათა გამაერთიანებელი ქალაქი თვითკმარი ორგანიზმი იყო, 1951 წელს იგი კრაკოვის ნაწილად გამოცხადდა და მის შემადგენლობაში მოექცა. არასასურველი „საჩუქარი“ კრაკოვმა ნამდვილ სასჯელად აღიქვა და დიდი ხნის მანძილზე ვერ შეძლო მისი მიღება და გათავისება. ნოვა ჰუტა კრაკოვის უმცოროს დადაც მოინათლა, თუმცა კრაკოვთან ინტეგრაციისათვის უფრო მეტი ხელიშემშლელი ფაქტორები არსებობდა ვიდრე ეს ერთი შეხედვით შეიძლება გამოჩენილიყო, რამაც ეს პროცესი ქალაქის ძველ და ახალ ნაწილებს შორის განუსაზღვრელი ვადით გადასწია.

მშენებლობისა და სიახლის მეტაფორა: ნოვა ჰუტას ამბიციურ გეგმებში შედიოდა ხალხისათვის უამრავი სამუშაო ადგილების შექმნა, ასევე საცხოვრებელი სახლების აშენება, ნათელი მომავლის სწრაფვა და იმის შეგრძნების ჩამოყალიბება, რომ მუშათა კლასი წამოადგენენ საზოგადოების მამოძრავებელ ძალას და რომ სწორედ მათ შრომაზეა ძირითადად დამოკიდებული მათი ქვეყნის განვითარება და მომავალი. ამის გათვალისწინებით ნოვა ჰუტასადმის ინტერესი და მოლოდინი საოცრად დიდი იყო ომისგან გამოფიტულ პოლონეთში. სამუშაოს და თავშესაფრის მაძებარ ადამიანებს პირდაპირ ამქვეყნიურ სამოთხეს პირდებოდა.

სოციალიზმის მშენებლობა: დანარჩენი კაპიტალისტური სამყაროსგან განსხვავებით პოლონეთში სოციალიზმის მშენებლობა დაიწყო. ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპაში სოციალისტური სისტემების ბუნება შეიძლება დავახასიათოთ, როგორც „კოლექტიური ცენტრალიზმი“ (Sowa 1992:21). სოციალიზმის მშენებლობისათვის მთავარი მახასიათებელი ახალი სოციალისტური რეალობის შექმნა იყო, რომელიც ახალ ეკონომიკაში ახალი პრიორიტეტების დასახვას გულისხმობდა, როგორცაა მძიმე ინდუსტრიის განვითარება, სახელმწიფო კონტროლი წარმოება სამომხმარებლო პროდუქტებზე, მუშათა კლასის შექმნა და მათი წარმმართველობის დემონსტრირება იყო. ზოგიერთი ისტორიკოსის შეფასებით ომის შემდგომი პერიოდი პოლონეთის ისტორიაში გამოირჩევა სიმარტივითა და საბჭოთა კავშირის მიერ ძალაუფლების ხელში გართულებებისა და წინააღმდეგობის გარეშე ჩაგდებას ასახავს. ესაა ცენტრის ურთიერთობის ისტორია მოსკოვის მიერ არჩეულ და მართულ პირებთან, რომელიც მკაცრად გასაიდუმლოებულ პირობებში მიმდინარეობდა. სოციალიზმის მშენებლობის ნაწილად შეიძლება განვიხილოთ ნოვა ჰუტაც, რომელიც ჯერ კიდევ მაშინდელმა მედიამ პირველ სოციალისტურ ქალაქად მოიხსენია, რომელსაც ახალგაზრდები ახალი მომავლის იმედით უნდა მიეზიდა (Stenning 2000: 99).

ნოვა ჰუტას როგორც მოვლენას ვერ განიხილავ, როგორც ერთჯერად აქტს, რომელიც ისტორიულ დროში შეიქმნა და დასრულდა. მისი გავლენა, როგორც სოციალური სივრცის, დღესაც დიდია და სხვადასხვა სტერეოტიპები თუ ეპითეტები მიეწერება. მის მშენებლობაში ჩადებულია წინააღმდეგობა, სარკაზმი, მონდომება, ენერჯია, იმედები, სიყალბე, გულუბრყვილობა, სიამაყე და იმედგაცრუებაც. ნოვა ჰუტა შეიძლება დავინახოთ არა როგორც სისტემის მახასიათებელი, არამედ მის მიერ განხორციელებული ცვლილებების ერთგვარი კარიკატურა (Stenning 2000:99).

ნოვა ჰუტა კომუნისტურმა სისტემამ შექმნა, როგორც ახალი ცენტრი, რომელიც ხალხისთვის ახალი მაორინტირებელი გახდებოდა. ცენტრი, რომელიც უკვე არსებულს აქტუალობას დაუკარგავდა და მის მნიშვნელობას დაამცრობდა. ამისათვის ძალიან მოსახერხებელი იყო ცარიელ სუფთა ადგილზე ამბიციური პროექტის განხორციელება.

ასეთ ადგილად მათ კრაკოვის მახლობლად სოფლების აგრარული დანიშნულების ტერიტორია შეარჩიეს. ადგილის განსაზღვრა და შერჩევა არსებითია ქალაქის ფუნქციისა და მნიშვნელობის გასაგებად. ნოვა ჰუტას შემთხვევაში ცარიელი ადგილზე მშენებლობის დაწყება ორმაგ დატვითვას იძენდა. ერთი, რომ ახალი მშენებლობისათვის მეტი შესაძლებლობები იყო, რადგან არ სჭირდებოდათ არსებულის გადაკეთება ან ახალ პროექტის მასზე მორგება, ხოლო, მეორე მხრივ, ეს იყო სიმბოლო მშენებლობის, ურბანული სივრცის შექმნისა ჩამორჩენილ აგრარულ სექტორში, მასში „ცივილიზაციის“ შეტანა.

ნოვა ჰუტა აშენების გეგმა 1949 წლის 23 ივნისს გაცხადდა, მაშინ, როცა დეტალური გეგმა, პროექტი ჯერ კიდევ არ არსებობდა. მთავრობამ გეგმა მხოლოდ 1952 წელს დაამტკიცა. საცხოვრებელი სახლების განლაგება სამეზობლო გაერთიანების კონცეფციაზე იყო დამყარებული, რომელის იდეაც ამერიკელ სოციოლოგს, კლარენს არტურ პერის, ეკუთნის (1920). მთელი იდეა ამ ტიპის დასახლებისა თვითკმარი კომუნის ჩამოყალიბებას ემსახურებოდა. მაცხოვრებლები ერთმანეთთან არიან დაკავშირებული არა მხოლოდ საცხოვრებლით, არამედ სარგებლობენ საეთო სოციალური ინსტიტუციებით, საბავშვო ბაღი, სკოლა, მაღაზია, საპარკმახერო და ა.შ. თუმცა აღსანიშნავი ფაქტია, რომ ამ პროექტებში ბუნებრივად არ ფიგურირებდა ეკლესია, რადგან მისთვის სოციალისტურ ქალაქში ადგილი არც უნდა ყოფილიყო. თითოეული ასეთი სამეზობლო უბანი შემოსაზღვრული იყო მწვანე ზოლით და ცენტრალური ქუჩით მთავარ მოედანსაც უკავშირდებოდა. პროექტი დაახლოებით 100 000 მაცხოვრებელზე იყო გათვლილი და შესაბამისად ცენტრთან დაკავშირებულ 5 უბანს მოიცავს, რომლებიც არასრულ წრეს ქმნიან მთავარ მოედანზე.

ნოვა ჰუტას ცენტრალური მოედანი სოციალიტური რეალიზმის მწვერვალად მიიჩნევა პოლონეთში. ამ ნაწილის მშენებლობა 1952-56 წლებში მიმდინარეობდა და დღემდე დასრულებული სახით არაა წამოდგენილი. ამ ადგილის დიზაინი გამოჩენილ არქიტექტორს იანუშ ინგარდენს ეკუთვნის. მთლიანობაში პროექტზე სახელგანთქმული

პოლონელი არქიტექტორების მთელი ჯგუფი მუშაობდა თადეუმ პტაშიცკის ხელმძღვანელობით.

ნოვა ჰუტას მშენებლობის პროექტი ხალხს ქვეყნის სხვადასხვა კუთხეებიდან იზიდავდა, მათ შორის იყვნენ ადამიანები, რომელთაც არც პროფესია და არც მშენებლობაზე მუშაობის გამოცდილება არ გააჩნდათ. მათ იქვე ასწავლიდნენ რა და როგორ გაეკეთებინათ. 1949 წლის 23 ივნისს მშენებლობა დაიწყო. პირველად აშენებულ კორპუსებში კარგად ჩანს მშენებლების გამოუცდელობა. ნოვა ჰუტას მშენებლობის პროცესი შეჯიბრისა და აგურების დალაგებაში რეკორდების მოხსნის ფონზე მიმდინარეობდა. მაგ. პიოტრ ოჯანსკიმ 1950 წლის 22 ივლისს სამუშაო ნორმა 525.5% გადაჭარბებით შეასრულა. ერთ სამუშაო დღეში მან 34.728 აგური დააღაგა. სტახანოველების შექმნა სისტემის ნაწილს წარმოადგენდა. ნოვა ჰუტას მშენებლობა და ერთ-ერთი აგურების დამწყოები გმირის ისტორია გენიალურად ასახა თავის ფილმში „მარმარილოს კაცში“ ანჯეი ვაიდამ. გმირების შექმნა პროპაგანდისტული მანქანის მთავარი საქმე იყო, რომელიც ადამიანების ბედით მანიპულირებდა და როდესაც აღარ დასჭირდებოდა უმოწყალოდ ივიწყებდნენ და მიტოვებულობის განცდისთვის იმეტებნენ.

ერთ-ერთი მთავარი მოვლენა ნოვა ჰუტას ადრეულ ისტორიაში არის 1954 წლის 22 ივლისს ფოლადის პირველი ღუმელის ექსპლუატაციაში შესვლა. ამავე წელს შესრულდა 30 წელი დიდი ბელადის, ლენინის, გარდაცვალებიდან, რომლის პატივსაცემად ჰუტას (მეტალურგიულ საამქროს) მისი სახელი ეწოდა. საინტერესოა, რომ ლენინი გარკვეულად დაკავშირებული იყო კრაკოვთან და ნოვა ჰუტას ტერიტორიასთანაც. პირად ჩანაწერებში სიმპატიითაა განწყობილი ფეხშიშველა და ფერად კაბებში გამოწყობილი ქალების მიმართ, რომლების ასე განსხვავდებიან „საშინელი“ პარიზელებისგან. მისი სახელის გაჟღერების შემდგომ 1960 წლისთვის, ლენინის ძეგლი ვარდების ცენტრალურ გამზირზეც გამოჩნდა, რაც სოციალიზმის განვითარების ახალ ეტაპზე მიუთითებდა კრაკოვის ერთ-ერთ ნაწილში.

პარაგრაფი მესამე

სოლიდარობის მოძრაობის მნიშვნელობა პოლონეთის (ნოვა ჰუტა)

და მსოფლიო კონტექსტში

სოლიდარობის მოძრაობა პოლონეთის უახლოეს ისტორიაში აბსოლუტურად დომინანტური მოვლენაა, შეიძლება ითქვას, რომ პოლონეთის უახლესი ისტორია 70-იანი წლებიდან 90-იანი წლების ბოლომდე პირდაპირ იმეორებს სოლიდარობის მოძრაობის ისტორიას. სოლიდარობა, როგორც ორგანიზებული მოძრაობა ოფიციალურად 80-იანი წლების დასაწყისში ჩნდება და მკვიდრდება, როგორც საყოველთაო სახალხო მოძრაობა არსებული რეჟიმის წინააღმდეგ. საპროტესტო გამოსვლები ქალაქ გდანსკში დაიწყო. 1980 17 აგვისტოს საგაფიცვო კომიტეტმა 21 პუნქტიანი მოთხოვნები გამოაკრა.

მიუხედავად იმისა, რომ მოთხოვნათა უმრავლესობა სოციალური ხასიათის იყო, მთლიანობაში ეს აქცია უფრო პოლიტიკურ ჰგავდა. სოლიდარობა, როგორც სავაჭრო კავშირი, კომუნისტური პარტიისგან დამოუკიდებელი, უნდა ყოფილიყო რაც სოციალისტური რეჟიმისთვის სერიოზული სიგნალი იყო. „სოლიდარობის მოძრაობის მიერ წამოყენებული მოთხოვნები და მათი ქმედებები, გვაფიქრებინებს, რომ იგი ვერასდროს განვითარდებოდა ტრადიციული პროფკავშირების გზით, რომელიც მშრომელთა ინტერესებს სამუშაო ადგილზე იცავს“ (Stenning 2001:2). გაფიცვებისა და გამოხატვის თავისუფლების მოთხოვნას მთავრობამ 1981 წლის 13 დეკემბერს საგანგებო მდომარეობის გამოცხადებით უპასუხა. აღნიშნულმა ღონისძიებამ პროტესტი უფრო გააღრმავა. სოლიდარობის მოძრაობამ კი უფრო გააძლიერა მუშაობა და წინააღმდეგობის გაწევის ახალი ფორმები გამოჩინა. ერთ-ერთი ასეთი იყო მიწისქვეშა საფოსტო მარკების ბეჭდვა და მათი გავრცელება. გამოხატვის ეს ალტერნატიული საშუალება ლაკონური და კომპაქტური ფორმით ისტორიის ახალ ნარატივს ქმნიდა. „საფოსტო მარკების სერია პოლონეთის ალტერნატიულ ისტორიას წარმოადგენს, სადაც

სოლიდარობის მოძრაობა ოფიციალური ისტორიის საწინააღმდეგოდ თავსდება, რომელსაც ისტორიის შექმნის ექსკლუზიური უფლების მქონე კომუნისტური პარტია ადგენდა“ (Evans 1992:749).

საფოსტო მარკები, არა მხოლოდ მოგვითხრობენ ისტორიას, ისინი უპირისპირდებიან ისტორიის ოფიციალურ ვერსიასა და ახალ წარმოდგენებს ქმნიან, რისთვისაც გამოხატვის სხვადასხვა საშუალებებს მიმართავენ: 1) სატირული სახე, რომლის საშუალებითაც, მთავრობის ენას აბსურდულად წარმოაჩენენ და მის ავტორიტარულობაზე უთითებენ; 2) ცდილობდნენ შეექმნათ საკუთარი დისკურსი, რომელიც ეროვნული ისტორიითა და თვითგანსაზღვრითაა გამოხატული; 3) ენის, სიტყვის გარდაქმნა ნახატად, რომლის საფუძველიც სიმართლე იყო, აქ სოლიდარობა ცდილობდა გამოჩენილიყო, როგორ სიმართლის მფლობელი და ენა გამოეყენებინა, როგორც იდეოლოგიური ბაზისი. მათი მცდელობა ახალი ხატების შექმნისკენ იყო მიმართული, რომლებიც ტარდიციულ ისტორიულ მისწრაფებებს გამოხატავდა და არსებულ რეჟიმს უპირისპირდებოდა. „ისინი სოლიდარობის მოძრაობას პოლონეთის მმართველთა მემკვიდრეებად განიხილავდნენ. ამგვარი ისტორია უფრო მეტს აკეთებდა, ვიდრე რეჟიმთან უბრალო დაპირისპირებაა. მათი მცდელობა იყო წარმოსახვითი საზოგადოება, „პოლონეთი“ შეექმნათ“ (Evans 1992:750). მიწისქვეშა სოლიდარობის მიერ დაახლოებით 3000 განსხვავებული ტიპის მარკა შეიქმნა. მათ შორის განუსაზღვრელად დიდი ადგილი კატინის ტრაგედიის თემას უჭირავს. ცალკეული ნიმუშები პოლონეთის ისტორიის შინაარსსა და მნიშვნელობას ორიგინალური ფორმით გადმოგვცემს.

მოძრაობამ პოლონეთის უახლესი პერიოდის პოლიტიკურ ცხოვრებაში გადამწყვეტი როლი შეასრულა არა მხოლოდ ლოკალურ, არამედ, გლობალურ დონეზეც. სოლიდარობის მოძრაობის მიერ მიღებული შედეგები ახალ გეოპოლიტიკურ რეალობას დაემთხვა. სოლიდარობის მოძრაობამ, შეიძლება გადაუჭარბებლად ითქვას, რომ ლომის წილი იქონია საბჭოთა კავშირის დაშლაში. მან დიდი გავლენა მოახდინა სოციალისტურ ბლოკში შემავალი ქვეყნებზე (მათ შორის საბჭოთა კავშირის

ქვეყნებზეც). გავლენა გამოიხატებოდა სხვადასხვა ფორმით, მათ შორის სიმბოლოებისა და სახელების განმეორებაში, მაგ. საქართველოში ეროვნული მოძრაობის ლიდერი ზვიად გამსახურდია 1990 მაისში ქმნის ბლოკს მრგვალი მაგიდა თავისუფალი საქართველო, რაც პირდაპირ იმეორებს პოლონეთის „მრგვალი მაგიდის შეხვედრის“ დასახელებას. სოლიდარობის მოძრაობის პოპულარობა მსოფლიოში განსაკუთრებით მაღალი იყო და დიდი გამოხმაურება ჰქონდა. ნიშანდობლივია ის ფაქტიც, რომ ანჟეი ვაიდას ფილმმა „რკინის კაცი“, 1981 წელს კანის კინოფესტივალზე მთავარი ჯილდო, ოქროს პალმა, დაიმსახურა. ფილმში მოთხრობილია გდანსკში მიმდინარე მოვლენები, სოლიდარობის მოძრაობის გენეზისი, რაც 1981 წელს ცნობილი ხელშეკრულებით დასრულდა. შემთხვევითი არაა ის ფაქტი, რომ კანის კინოფესტივალის ტრიუმფატორი ფილმის „მარმარილოს კაცის“ (1976) გაგრძელებას წარმოადგენს, რომლის მოქმედება ნოვა ჰუტაში ვითარდება. მარმარილოს კაცი ერთ ჩვეულებრივ პიროვნება იყო, რომელიც სისტემის პროპაგანდისტულმა მანქანამ გმირად აქცია, შემდგომ კი უმოწყალოდ გაიმეტა დავიწყებისთვის. განაწყენებული გმირი იწყებს ბრძოლას სიმართლისათვის და სისტემას ეჯახება. იგი სისტემასთან ბრძოლას ეწირება, თუმცა მის საქმიანობას მისივე შვილი „რკინის კაცი“, აგრძელებს და წარმატებასაც აღწევს. ფილში „რკინის კაცი“ რეალური პიროვნებები, მათ შორის ლეხ ვალენსაც, ჩნდება. ის ფაქტი, რომ მოძრაობის ლიდერმა, ლეხ ვალენსამ, 1983 წელს, მშვიდობის დარგში ნობელის პრემია მიიღო, მოძრაობის მნიშვნელობაზე და მისდამი დასავლეთის ღია მხარდაჭერაზე მიუთითებს. სოლიდარობის მოძრაობამ და მისმა ლიდერებმა პოლიტიკური მიზანდასახულობით, მოლოდინებით, წარმატებებით, იმედგაცრუებებით, გაუცხოებითა თუ ღირებულებების გადაფასებებით დიდი გზა განვლეს. მოძრაობა, რომელიც პოლონეთის მასშტაბით ტოტალური იყო ცალკეული ადამიანების, ქალაქებისა თუ უბნების ისტორიის ნაწილად იქცა. ნოვა ჰუტას ამბავიც სოლიდარობის ისტორიის ნაწილად იქცა და პირიქით. იდეალური, „სამაგალითო“ სოციალისტური ქალაქი სოლიდარობის მოძრაობის ავანგარდში მოექცა და მის ერთ-ერთ სერიოზულ კერად იქცა. „1970-იანი წლებიდან ნოვა ჰუტა ანტიკომუნიზმის ბასტიონი გახდა. მეფოლადეები და მათი ოჯახის წევრები გდანსკის გემთმშენებლების მსგავსად

აპროტესტებდნენ და გაფიცვებს აწყობდნენ. ნოვა ჰუტამ მალოპოლსკას რეგიონში სოლიდარობის მოძრაობის ფარგლებში დამოუკიდებელი ქსელი შექმნა“ (Stenning 2001:5). ცნობილია, რომ ნოვა ჰუტას ლენინის საამქროს მუშათა ხვედრითი წილი სოლიდარობის პროფესიულ კავშირში ყველაზე მაღალი იყო. სოლიდარობის მოძრაობას ნოვა ჰუტაში სერიოზული წანამდგრები და საფუძველი ჯვრისათვის ბრძოლამ მოუმზადა (1957). მოსახლეობის ის ნაწილი, რომლებიც ნოვა ჰუტაში დასახლდნენ, ტრადიციული რელიგიურობით გამოირჩეოდნენ. მთავარი წინააღმდეგობა არსებულ რეჟიმთან სწორედამ ამ ნიადაგზე წარმოიშვა. ბუნებრივია „იდეალურ სოციალისტურ“ ქალაქში როგორადაც ნოვა ჰუტა რეჟიმს წარმოედგინა, ეკლესიისა და ჯვრის ადგილი არ უნდა ყოფილიყო. მოთხოვნილება ეკლესიასა და სალოცავზე საზოგადოებაში სულ უფრო იზრდებოდა. ნოვაჰუტელებისთვის ნებართვის მიღება ეკლესიის ასაშენებლად რთული და ხანგრძლივი პროცესი აღმოჩნდა, თუმცა შესაძლებელი (1957 წლის 17 მარტი). ეკლესიის ასაშენებლად ნებართვის მიღება ჯერ კიდევ არ ნიშნავდა ღმერთისა და ჯვრის შემოშვებას ნოვა ჰუტას ტერიტორიაზე. 1960 წლის 27 მარტი ნოვა ჰუტას ისტორიაში ცნობილია სახელით – „ბრძოლა ნოვა ჰუტას ჯვრისათვის“. სამწუხაროდ, ეს ბრძოლა უსისხლოდ არ დასრულებულა. ნოვა ჰუტას ქუჩებში ჯვრის გამოჩენას კომუნისტურმა რეჟიმმა შიშველი ძალა დაუპირისპირა. დაღუპულების შესახებ ზუსტი სტატისტიკა არ არსებობს, ცნობილია, რომ 500-მდე მოქალაქე დააპატიმრეს. საბოლოოდ, ბრძოლამ შედეგი გამოიღო, ნოვა ჰუტაში პირველი ეკლესია „კიდობანი“ ააშენეს (1967-1977). ტაძარი კიდობანი სიმბოლურია, როგორც შინაარსით, ასევე ვიზუალური გადაწყვეტითაც. იგი გარედან დაახლოებით 2 000 000 კენჭითაა მოპირკეთებული, რაც სიმბოლურად ეკლესიის ასაშენებლად ცალკეული მოქალაქის მონდომებასა და წვლის გამოხატავს. ეკლესიის მშენებლობა სახალხო მოძრაობად იქცა, რამაც კრაკოველების ყურადღებაც მიიქცია და გულგრილი ვერ დატოვა. ბევრ მათგანს გაუჩნდა სურვილი მოენახულებინა ტაძარი, რომელიც დიდი ბრძოლისა და მონდომების შედეგად აიგო (იხ. დანართი N9) . ბრძოლა ეკლესიისათვის და ჯვრისთვის, შეიძლება ითქვას, რომ ერთგვარ წინაპირობად იქცა ნოვა ჰუტაში სოლიდარობის მოძრაობის დაწყებისა. მიუხედავად იმისა, რომ სოლიდარობის მთავარ კერად ქალაქი განსკი ითვლება, ნოვა

ჰუტამ თავისი სოლიდური წვლილი შეიტანა სისტემის დემონტაჟში და სრულიად მომზადებული შეხვდა დამოუკიდებელი პროფესიული კავშირის შექმნას. თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ნოვა ჰუტამ იკისრა როლი, სოლიდარობის მოძრაობაში ყოფილიყო კრაკოვის ერთგვარი წარმომადგენელი. პოლონეთის მარადიული ქალაქი მასშტაბურად სწორედ მისი სოციალისტური უბნით, ნოვა ჰუტათი, იყო წარმოდგენილი. „ერთგვარი ირონიაა იმ ფაქტში, რომ ლენინის სახელობის ნოვა ჰუტას სოლიდარობის ორგანიზაცია 38 000 წევრით, ყველაზე დიდი გაერთიანება იყო ქვეყანაში“ (Stenning 2001:5). სწორედ ეს ფაქტი შეიძლება გამოდგეს ყველაზე სერიოზულ არგუმენტად ნოვა ჰუტას კრაკოვთან ინტეგრაციის დისკურსში. კრაკოვი მისთვის ყველაზე საძულველ და „უცხო“ რეჟიმს თავისივე იარაღით უპირისპირდება. ხოლო ნოვაჰუტელებს ეძლევათ საშუალება დაადასტურონ საკუთარი არჩევანი კრაკოვის „სასარგებლოდ“. ბრძოლა რეჟიმის წინააღმდეგ იდენტობისთვის ბრძოლასაც წარმოადგენდა, ეს ერთგვარი სერიოზული გამოწვევა იყო ნოვა ჰუტასთვის, რომ გაეკეთებინა არჩევანი: გაემართლებინა შემოქმედის, საბჭოთა რეჟიმის მოლოდინი ან ყოფილიყო კრაკოვის მოქალაქეთა ღირსეული ნაწილი, რომლის ისტორიული მემსიერება ცდება სოციალისტური რეჟიმის დამყარებას პოლონეთში. ნოვა ჰუტამ სოლიდარობის მოძრაობაში აქტიური მონაწილეობით პრაქტიკულად გააკეთა განაცხადი კრაკოვთან ინტეგრაციაზე. სოლიდარობის თემა ის საერთო ნიადაგია, სადაც უნდა ენახათ ერთმანეთი ნოვა ჰუტასა და კრაკოვს. ლოკალურ დონეზე წინააღმდეგობის გაძლიერებამ და რეჟიმის სისასტიკემ ხელი შეუწყო საზოგადოების ერთიანობის განცდასა და ნოვა ჰუტა კრაკოვს შორის არსებული ანტაგონიზმის დაძლევას. ნოვა ჰუტა ერთდროულად მოცული იყო ცალკეული პროტესტის გეოგრაფიული არეალებით, როგორცაა მეტალურგიული საამქრო, ქალაქის ორი ეკლესია და ცენტრალური მოედანი ლენინის ძეგლით და სოლიდარობის მოძრაობით, რომელიც მოსახლეობიდან მოგროვილი ფულით, საკვებითა და სამოსით დაპატიმრებული აქტივისტების ან მიმალვაში მყოფი პირების ოჯახებს ეხმარებოდა (Stenning 2001:6) მიუხედავად იმისა, რომ ნოვა ჰუტამ ღირსეულად ჩააბარა გამოცდა, წინააღმდეგობა კრაკოვთან ინტეგრაციის პროცესში ერთი ხელის მოსმით არ დაძლეულა. შესაძლოა, პირიქითაც,

სოლიდარობის გამარჯვებით და ქვეყნის დამოუკიდებლობით დაიწყო ნოვა ჰუტასთვის ახალი ტიპის სიძნელები, კერძოდ მძიმე ინდუსტრიის შექერება, რასაც მოჰყვა ტოტალური უმუშევრობაც. თუმცა, აქვე შეიძლება აღინიშნოს ის ფაქტიც, რომ ნოვაჰუტელებმა გამოსავალი კრაკოვთან ინტეგრაციაში იპოვეს. უმუშევრად დარჩენილმა ათასობით ნოვაჰუტელმა სამუშაო კრაკოვში იშოვა და ამ გზით გადაირჩინა თავი. ამგვარად სახეზეა აუცილებლობით გამოწვეული ინტეგრაციის მაგალითი.

როგორც უკვე აღინიშნა ბრძოლა ნოვა ჰუტას ჯვრისათვის სოლიდარობის მოძრაობისათვის ერთგვარი წინაპირობა იყო. რელიგია ზოგადად პოლონეთისათვის ისტორიულად ინტეგრაციის ერთ-ერთი საშუალება იყო. ეს გრძნობა მით უფრო გამძაფრებული იყო ათეისტური რეჟიმის წინააღმდეგ და შესაბამისად სოლიდარობის მოძრაობაში სათანადო ადგილი ეკავა. აღსანიშნავი ფაქტია, რომ სწორედ რელიგიური საკითხი იყო კრაკოვისა და ნოვა ჰუტასათვის ინტეგრაციისა და სოლიდარობის ერთ-ერთი საფუძველი. 1996 წელს იეჟი რიდანის მიერ გადაღებული დაკუმენტურ ფილმში „მარქსის ქუჩის კუთხე და ჯვრის დამცველთა ქუჩა“ ასახულმა მოვლენებმა კრაკოველებს სოლიდარობის გრძნობა გაუჩინა ნოვა ჰუტელების მიმართ. მათ მოითხოვეს დამნაშავეების დასჯა და დაზარალებულთა საქმეების ხელახალი განხილვა. ფილმში სწორედ ჯვრის დაცვის ისტორიაა მოთხრობილი, რომელსაც ნოვა ჰუტაში მარქსისა და მაიაკოვსკის ქუჩის კუთხეში ჰქონდა ადგილი. ფილმში თვითმხილველები ყვებიან ისტორიას, თუ როგორ უსწორდებოდა პოლიცია ქალებსა და როგორ გრძელდებოდა ბრძოლა ჯვრისათვის. ამ ბრძოლის გამოხატულებაა მაიაკოვსკის ქუჩის სახელის შეცვლა „ჯვრის დამცველთა“ სახელით. მთავარი აქ მაინც ისაა, რომ ამ ფილმმა კრაკოველებში ნოვა ჰუტელების მიმართ სოლიდარობის გრძნობა გამოიწვია, რაც ინტეგრაციის თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი წინ გადადგმული ნაბიჯი იყო.

ბოლო ათწლეულის განმავლობაში სოლიდარობის მოძრაობის ხვედრითი წილი საგრძნობლად შემცირდა და ერთგვარად შეფასებისა თუ გადაფასების ახალ ფაზაში შევიდა, რიგ შემთხვევებში კრიტიკის საგანიც გახდა. სოლიდარობის თავისუფალი

პროფესიული კავშირი ამ დრომდე აგრძელებს მოღვაწეობას, თუმცა დღეს რეალურად იგი უფრო ნომინალური ხასიათისაა და ფაქტობრივად საგრძნობ გავლენას მიმდინარე პოლიტიკურ პროცესებზე ვერ ახდენს. სოლიდარობის მოძრაობა თავისი მასშტაბურობითა და ამბიციით იმდენად ყოვლისმომცველი იყო, რომ მისი იკონოგრაფიული თუ მენტალური სიმბოლური ხატება სხვადასხვა პოლიტიკურ-ეკონომიკურ თუ სოციალურ-კულტურულ მოვლენებში დღემდე ჩნდება და მჟღავნდება. პოლონეთის პოლიტიკური და ეკონომიკური ელიტა სოლიდარობის მოძრაობიდან მოდის და თვითიდენტიფიცირებას იმ ღირებულებებთან ახდენს, რაც სოლიდარობისათვის იყო დამახასიათებელი. შეიძლება ითქვას, რომ მოქმედ პოლიტიკოსთა უმრავლესობა პირდაპირ თუ ირიბად ამ მოძრაობასთანაა დაკავშირებული. მათ შორის, აწ გარდაცვლილი პრეზიდენტი ლეხ კაჩინსკი, ყოფილი პრემიერი დონალდ ტუსკი და მოქმედი პრეზიდენტი. პრეზიდენტ კაჩინსკის დაკრძალვის ცერემონიაზე მისი კავშირი და დამოკიდებულება მოძრაობა სოლიდარობის მიმართ მკვეთრად იყო ხაზგასმული. მის დაკრძალვაზე ჟღერდა ე.წ. სოლიდარობის მოძრაობის ჰიმნი „Mury“ (კედელი) იაცეკ კაჩმარსკის შესრულებით. თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისადმი მიძღვნილი კატალონიური სიმღერა 1978 წელს, კაჩმარსკიმ საკუთარი ტექსტით შეავსო და საზოგადოებას საბრძოლო სულისკვეთებით გაჟღენთილი სიმღერა შესთავაზა, რომელიც თავისუფლების ჰიმნად იქცა. სიმღერის პათოსი კედლების ნგრევისაკენ არის მიმართული, რომელსაც რეჟიმი აშენებდა, მაშინ, როცა ხალხი დუმდა. აქვე შეიძლება ითქვას, რომ სოლიდარობის მიწისქვეშა მოძრაობისთვის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი თემა კატინი და მისი მნიშვნელობის რეპრეზენტაცია იყო საზოგადოებაში. კატინი სწორედ ის თემა იყო, რომელიც არსებულ რეჟიმს ყველაზე დიდ დატყმას აყენებდა, ხოლო პოლონელებისათვის მისი პატივისცემა და დამახსოვრება ეროვნული ღირსების საკითხი იყო. აქვე აღსანიშნავი ფაქტია, რომ კატინის მემორიალურმა დაფამ სათანადო ადგილი სწორედ ვაველის საკათედრო ტაძარში დაიკვა.

როგორც უკვე აღინიშნა სოლიდარობის მოძრაობა პოლონეთის უახლესი ისტორიის ნაწილია, თუმცა მისი გადააზრება და თუნდაც კრიტიკული ხედვა

პოლონური საზოგადოების უპირატესობაა. ამ უპირატესობის ნაწილად შეგვიძლია განვიხილოთ კრაკოვი – ნოვა ჰუტას ინტეგრაციისათვის სოლიდარობის მოძრაობა, როგორც სერიოზული არგუმენტი და ფაქტორი საერთო ნიადაგის მოსამუშაოდ.

პარაგრაფი მეხუთე

ნოვა ჰუტა სიმბოლოების ბაღეში -

მისი რეპრეზენტატულობა და რევიტალიზაცია

ნებისმიერი სოციალური სივრცის ფუნქციონირებისათვის აუცილებელია სიმბოლოების მინიმუმი. სიმბოლოები, რომლების მის მნიშვნელობას გაამართლებს და თვითმყოფად სახეს მისცემს. ნოვა ჰუტას გენეზისსა და ისტორიას შეგვიძლია თვალი მივადევნოთ სიმბოლოების ტრანსფორმაციის მაგალითზე. ასეთ სიმბოლოებად შეგვიძლია განვიხილოთ რეალური თუ ისტორიული პირები, რომელთა ძეგლები ან სახელები გვხვდება წარმოდგენილ სივრცეში. ფაქტები ან მოვლენები, რომლებიც აისახება სხვადასხვა ნარატიული ფორმით და სოციალური მოხმარების საგნად იქცევა, თავისი სათანადო ადგილი და როლი გააჩნია უნივერსალურ სიმბოლოებს, რომლებითაც ხასიათდებოდა ყველა სოციალური სივრცე, მაგ. როგორცაა ცენტრი, ცენტრალური გამზირი, ცენტრალური გზაჯვარედინი და ა.შ.

იმის გათვალისწინებით, რომ ნოვა ჰუტა დღეისათვის კრაკოვის ერთ-ერთ აუგად მოსახსენიებელ უბნად ითვლება და ამავდროულად საკუთარი მიმზიდველობა გააჩნია, კრაკოვის მერია დაინტერესებულია გარკვეული პროექტები განახორციელოს. ამ მიმართულებით კრაკოვის მუნიციპალიტეტის ქალაქის სტრატეგიული განვითარების განყოფილებაში, 2009 წლიდან, პროექტი ძველი ნოვა ჰუტას რევიტალიზაციისათვის მუშავდება. რევიტალიზაციას უნდა დაექვემდებაროს

ცენტრალური მოედანი და ვარდების გამზირი. პროექტის ფარგლებში განხორციელდა სოციოლოგიურ-ანთროპოლოგიური კვლევა, რომელიც მიზნად ისახავდა მოსახლეობის განწყობების და მოლოდინების დადგენას აღნიშნული სოციალური სივრცის მიმართ. კვლევა ჩაატარა იაგლონიის უნივერსიტეტის სოციოლოგიის დეპარტამენტმა და გამოავლინა უამრავი პრობლემატური საკითხი, რომელიც შეიძლება შეხვდეს რევიტალიზაციის პროცესს. ასეთი მაგალითად ის ფაქტორი, რომ ნოვა ჰუტას შექმნიდან მისი მოსახლეობი იყვნენ, მხოლოდ ახალგაზრდები, რომლებიც უკვე ასაკში არაინ და საჭიროდ არ მიაჩნიათ ხმაურიანი ღონისძიებები, „მშვიდი ცხოვრება“ ურჩევნიათ. დიდი აზრთა სხვადასხვაობაა შესაძლო ცლილებებთან დაკავშირებით. ბევრი მათგანი, მათ შორის გარკვეული არასამთავრობო ორგანიზაციები, თვლიან რომ ნოვა ჰუტა აუთენტური სახით უნდა დარჩეს და მხოლოდ ეს შეიძლება გახდეს მისი მთავარი მიმზიდველობა, მაგრამ ამ ყველაფერს უპირისპირდება მოსახლეობის მოთხოვნები სამი მიმართულებით: ფუნქციური თვალსაზრისით ხელმისაწვდომობა საჯარო სივრცის, უსაფთხოების საკითხის მოგვარება და ესთეტიური მოთხოვნები. ასევე გამოირკვა, რომ მთელმა რიგმა სიმბოლოებმა და ღირებულებებმა განიცადა ცვლილებები და დაკარგა ფუნქცია.

ყველაზე წინააღმდეგობრივი საკითხი მაინც სიმბოლოების ცვლილებას და მის გაქრობას ეხება. ლენინის ძეგლი ნოვა ჰუტაში ჩამოყალიბდა, როგორც ერთ-ერთი ძლევამოსილი სიმბოლო, რომელიც ნოვა ჰუტას პირდაპირ ასოციაციას ქმნიდა. ლენინის კავშირი ნოვა ჰუტასთან კრაკოვზე გადის. ცნობილია ლენინის დამოკიდებულება კრაკოვისადმი და მისი წერილები კრაკოვიდან. 1912 წელ პოლიტიკური ემიგრაციისას ორი წლის განმავლობაში იგი კრაკოვში ცხოვრობდა. ლენინი კრაკოვში ვენიდან ჩამოვიდა და მისთვის კრაკოვი, თავისი მიმდებარე ტერიტორიით (ნოვა ჰუტა მაშინ კრაკოვის შემოგარენის რამდენიმე სოფლით იყო წარმოდგენილი) სასიამოვნო და სასურველი აღმოჩნდა მომავალი ბელადისთვის ევროპის ხმაურიან ქალაქებთან, მათ შორის პარიზთან შედარებით. მისი ამგვარი ემოციური დამოკიდებულების შედეგია, ალბათ, მისი ნოვა ჰუტაში გამოჩენაც. 1954 წელს მისი სახელი ნოვა ჰუტას კომბინატს ეწოდა მისი გარდაცვალებიდან 30 წლისთავთან დაკავშირებით. მისი ვიზუალიზაცია,

ცოტა მოგვიანებით, ერთი წლის შემდგომ მოხდა, თუმცა მოკრძალებული მასშტაბებით. მისი ძეგლი მსროლელთა პარკში დაიდგა, მაგრამ მალევე მუზეუმში გადაინაცვლა, საიდანაც ასევე სწრაფად გაუჩინარდა. 1970 წელს მიღებულ იქნა გადაწყვეტილება ვარდების გამზირზე ლენინის ახლი ძეგლი დამდგარიყო. გამოცხადებულ კონკურსში ლენინის ძეგლის პროექტისთვის მერიან კონიჩნიმ გაიმარჯვა. ლენინის აღნიშნული ძეგლი თავისი მასშტაბურობით საოცრად შთამბეჭდავი აღმოჩნდა. იგი 7 ტონას იწონიდა და ვარდების გამზირის ნამდვილ დომინანტად და „მშვენებად“ იქცა. მისი დადგმა მხოლოდ 1973 წელს მოხერხდა. ამ პერიოდში, რამდენადმე უცნაურად ჩანს ამ მასშტაბის პროექტის განხრციელება და მისი საჭიროება, მაშინ როცა ამ დროსათვის უკვე ნოვა ჰუტას გარკვეული „ცხოვრებისეული გამოცდილება“ ჰქონდა დაგროვილი. გადახდილი ჰქონდა ბრძოლა ჯვრისთვის, ეკლესიის მშენებლობისათვის ნებართვაც ჰქონდა მიღებული და ეკლესიებსაც ითვლიდა. შესაძლოა ლენინის ასეთი შთამბეჭდავი გამოჩენა ერთგვარი სიმპტომი იყო სისტემის შერყეული ავტორიტეტისა, რომელსაც ბელადის „მძიმეწონიანი“ სახე დაუპირისპირეს. თუმცა ფოლადის ლენინისთვისაც არ აღმოჩნდა ადვილი დაკისრებულ მისიას გამკლავებოდა. მისი ფიზიკური დაზიანებისა და განადგურების მცდელობებით დაიწყო ბრძოლა ძეგლის წინააღმდეგ. 1979 წელს მასზე დამაგრებული 6 კგ. ტროტილი აფეთქდა და შემთხვევითი გამვლელი მამაკაციც იმსხვერპლა. ლენინის ძეგლი გაზრდილი პროტესტისა და უკმაყოფილების ფონზე ნამდვილი შეტევის ობიექტად იქცა. თუმცა მისი მოცულობის გათვალისწინებით მაინც განაგრძობდა „მოძრაობას“ იმ მიმართულებით, რომელიც ძეგლის ავტორების მიერ იყო განსაზღვრული. საგანგებო მდგომარეობის დროს წინააღმდეგობა და აგრესია ძეგლის მიმართ კიდევ უფრო გაიზარდა და რეალურად მის ჩამოგდებადმდე გაგრძელდა. გადაღებულია კადრები, 1989 წელს, პოლიცია, მოსახლეობისგან ძეგლს როგორ იცავს. საბოლოოდ 1989 წლის 10 დეკემბერს უშველებელი ამწის მეშვეობით ლენინის ძეგლისგან საბოლოოდ განთავისუფლდა ვარდების გამზირი. საინტერესო ფაქტია, რომ ლენინის ძეგლი, დღესაც განაგრძობს ცხოვრებას, იგი შვეიცარიელმა ფილანტროპმა 100 000 შვეიცარულ კრონად შეიძინა და თავისი კოლექცია გაამდიდრა. ნოვა ჰუტას ლენინი განსხვავებულ გარემოში ისევ განაგრძობს ტურისტებისა და დანტერესებულ პირთა

გაკვირვებას. რაც შეეხება მისი ყოფილ სავანეს, როგორც მოსალოდნელი იყო, მისი გაქრობით დიდი სიცარიელე გაჩნდა, რამაც ადგილობრივებში განსხვავებული ემოციები გამოიწვია. გაჩნდა აზრთა სხვადასხვაობა, მათ შორის მისი უკან დაბრუნების იდეაც, თუმცა ამ აზრს მოწინააღმდეგეები უფრო მეტი ჰყავს და საუბრები ამის შესახებ უფრო კერძო ხასიათს ატარებს დღემდე. ბევრად უფრო მოკრძალებული ისტორია აქვს სტალინის ქანდაკებას ნოვა ჰუტაში. ის 1952 წელს დაიდგა და მალევე, 1956 წელს, გაურკვეველი მიზეზით დიდი ხმაურის გარეშე უბრალოდ გაუჩინარდა. „ნოვა ჰუტას ენციკლოპედიაზე“ დაყრდნობით ქალაქის ტერიტორიაზე სულ 20 მემორიალი არსებობდა. დღეისათვის მათი უმრავლესობა ანტიკომუნისტური შინაარსითაა წარმოდგენილი. ნოვა ჰუტას ტერიტორიაზე გაჩნდნენ ადგილობრივი გმირებიც, მაგალითად მემორიალი იმ ადამიანისა, რომელიც რეჟიმის წინააღმდეგ ბრძოლას შეეწირა და ახალი წამოდგენების ჩამოყალიბებას შეუწყო ხელი. აღნიშნული მემორიალი ეძღვნება ბოგდან ვოსიკას და სხვა დაღუპულ პირებს, რომელთა ვინაობის მიჩქმალვასაც თავის დროზე იმდროინდელი ხელისუფლება აქტიურად ცდილობდა. ადგილობრივი გმირების გვერდით სათანადო ადგილი უჭირავს რომის პაპს იოანე პავლე II-ს, რომელმაც ნოვა ჰუტა ორჯერ მოინახულა და სერიოზული მხარდაჭერაც გამოუცხადა. ნოვა ჰუტაში მისი რამდენიმე ქანდაკებაა წარმოდგენილი. ნოვა ჰუტაში აღმართლ მემორიალთა შორის განსაკუთრებით აღსანიშნავია სოლიდარობის მემორიალი მთავარ (ცენტრალურ) მოედანზე. საგულისხმოა, რომ ქალაქში 1970 წლიდან აღმართული პილოტთა მემორიალი 1989 წლიდან პოლონელ პილოტთა სახელს ატარებს, რაც ნაციონალური ელემენტის გაძლიერების ტენდენციის მაჩვენებელია. ნოვა ჰუტა – კრაკოვის ინტეგრაციულ ტენდენციას ასახავს 90-იანი წლებიდან ისეთი მემორიალების გამოჩენა, რაც ზოგადად პოლონურ იდენტობას გამოხატავს. მათ შორის აღსანიშნავია იან მატეიკოს მემორიალის გამოჩენა (1994). ცნობილია, რომ მას ეკუთვნოდა სახლი ნოვა ჰუტას მიმდებარე ტერიტორიაზე, რომელიც დღეს იან მატეიკოს სასახლის სახელითაა ცნობილი. იან მატეიკო პოლონელებისათვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ფიგურაა. შეიძლება ითქვას, რომ მის სახელთანაა დაკავშირებული პოლონეთის ეროვნული იდენტობის შექმნის მნიშვნელოვანი ეტაპი. მისი საცხოვრებელი სახლი (ახლა

სახლმუზეუმი) კრაკოვის ცენტრში, ფლორიაცკას ქუჩაზე მდებარეობს. ზოგადი ტენდენციის სახით უნდა აღინიშნოს, რომ 80-90-იანი წლებიდან ნოვა ჰუტას ტერიტორიაზე იმ ტიპის მემორიალები ჩნდება, რაც საერთო ეროვნული ხასიათისაა და ამ ფორმით ნოვა ჰუტა საერთოს პოულობს კრაკოვთან. ზოგადი დასკვნის სახით აქვე შეიძლება ითქვას, რომ მიუხედავად იმ ფაქტისა, რომ 1989 წლის შემდგომი ყველაზე მეტი მემორიალი ნოვა ჰუტას ტერიტორიაზე გაჩნდა, მაინც ვერ მოხდა იმ სიცარიელის ამოვსება, რაც ლენინის ძეგლის დემონტაჟის შემდგომ გაჩნდა. ყველაზე მნიშვნელოვანი კი ისაა, რომ ლენინის ძეგლთან ერთად მისი სიმბოლური ცენტრის გაუჩინარებაც მოხდა. ძირითადი შედეგი, რაც სოციოლოგიურმა კვლევამ აჩვენა, ცენტრის დეგრადაცია იყო. რომ ნოვა ჰუტას ცენტრმა თავისი რეალური ფუნქცია და მნიშვნელობა დაკარგა. ვფიქრობ, ეს შესაძლოა გამოწვეული იყოს რამდენიმე მიზეზით:

1) ცენტრის სახელის ცვლილებით: როგორც ცნობილია, ნოვა ჰუტას ცენტრალურ მოედანს სახელი შეეცვალა და ბედის ირონიით სტალინის მოედანს ამერიკის შეერთებული შტატების ერთ-ერთი ყველაზე ანტიკომუნისტურად განწყობილი პრეზიდენტის რონალდ რეიგანის სახელი ეწოდა. ასეთი მკვეთრი ცვლილება თავისთავად გარკვეული წინააღმდეგობას ბადებს და ერთგვარი ხელოვნური ელფერიც დასდევს. ნოვა ჰუტას მოსახლეობისათვის მის სახელთან დაკავშირებული მოედანი შესაძლოა „ცენტრის“ მნიშვნელობას სცილდებოდეს.

2) შესაძლოა დაკავშირებული იყო ზოგადად უბნის ეკონომიკურ დეგრადაციასთან, სადაც ცენტრის ფუნქციაც დაკნინებულია, ან არ არსებობს მოთხოვნა ცენტრზე, როგორც ასეთზე. ცენტრი, როგორ წესი, პომპეზური, გამორჩეული ადგილია, ორიენტირია დანარჩენი ნაწილისათვის დაწყებული ვიზუალური გამოხატულებით, რეალური ეკონომიკური ფუნქციით დასრულებული.

3) ყველაზე რეალური მიზეზი რაც ნოვა ჰუტა - კრაკოვის ინტეგრაციულ დისკურსშიც ექცევა, ესაა ახალი ცენტრის მოძიება ნოვაჰუტელების მხრიდან და ეს ცენტრი არც მეტი არც ნაკლები, კრაკოვშია საძიებელი. დღეს კრაკოვი – ნოვა ჰუტა ანტაგონიზმის შექმნის არც მიზეზი და მოტივი არ არსებობს. ნოვაჰუტელებისათვის

კრაკოვის ცენტრი მიმზიდველი და სასურველია, შესაბამისად არ არის აუცილებლობა ორი ცენტრის არსებობისა. ცენტრის იდეისათვის საკმარისია კრაკოვის ცენტრიც. მაშინ როცა ნოვა ჰუტა კრაკოვთან მეტოქეობას აცხადებდა, შესაბამისად, მისი ამბიცია იყო საკუთარი ცენტრი ჰქონოდა, ყველა თავისი ფუნქციით.

4) ვერ მოხერხდა არსებული ცენტრის ეფექტური, რელევანტური სიმბოლოებით ჩანაცვლება, რომელიც ერთის მხრივ ნოვა ჰუტას სწრაფვას და ძალისხმევას ახალი რეალობისკენ შეაჯამებდა და, მეორეს მხრივ, სივრცის თვითმყოფადობას, მის სპეციფიურობას და მასშტაბურობას გაუსვამდა ხაზს (დანართი N 10).

სიმბოლოების გაქრობა გამოჩენის გარდა უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია მათი რეპრეზენტაციულობა, სადაც არა მხოლოდ ცალკეული სიმბოლოა აქტუალური, არამედ მთლიანად ურბანული სივრცე. ლეფევრის თანახმად სივრცე სამი პრაქტიკის შედეგად იწარმოება: გარემოს ფიზიკური ტრანსფორმაციის სივრცული ქცევით, სივრცის რეპრეზენტაციით და სივრცისთვის დამახასიათებელი ყოველდღიური პრაქტიკით. (Stanek 2006:1). ნოვა ჰუტა, როგორც სოციალისტური რეჟიმის ამბიციური პროექტი, შექმნის დღიდანვე მოექცა ინტერესის სფეროში. მის გამოჩენას თან ახლდა აქტიური პროპაგანდა, რომელსაც ახალგაზრდები ქვეყნის სხვადასხვა ნაწილებიდან უნდა მოეზიდა. აქვე გაცხადდა მისი, როგორც პირველი სოციალისტური ქალაქის, იდეალური სოციალისტური ქალაქის და ა.შ. ხატი. ინფორმაცია ნოვა ჰუტას შესახებ ჯერ კიდევ მისი შენების დაწყებამდე გაჩნდა, რითაც საფუძველი ეყრებოდა მითს პოლონეთში პირველი სოციალისტური ქალაქის მშენებლობის შესახებ. ქალაქის წარმოდგენასა და წარმოდგენის მიმართების თვალსაზრისით შეიძლება სამი ძირითადი მიმართება გამოიყოს:

1. მითის შექმნა: ნოვა ჰუტას ამბავი ახალ მოსულებისათვის წაკითხული უნდა ყოფილიყო, როგორც მითი, რომელიც დრამატულ მიმართებას გამოხატავს რეპრეზენტულსა და რეპრეზენტაციას შორის, სადაც დისტანცია აშკრაა მედიის მხრიდან ნაჩვენებ ბრწყინვალე სურათსა და ტალახს შორის, რომელიც ქალაქის მშენებლობას თან ახლდა.

2. ნოვა ჰუტას შესახებ წერის ყველაზე გავრცელებული ფორმა დემითოლოგიაზციას გულისხმობს. პოპულარული რეპრეზენტაციები აკრიტიკებენ და უარყოფენ მითს, რომელიც ილუზიას, პროპაგანდასა და ზერელე დაკვირვებას ეფუძნება. ამის სანაცვლოდ მისი არსის გასაგებად „ნამდვილი“ ქალაქის გაგებას გვთავაზობენ.
3. წერის მესამე ვარიანტი სრულად გამორიცხავს პირველ ორს. ამ შემთხვევაში ნოვა ჰუტა განიხილება როგორც სიმბოლო, რომელიც რეპრეზენტაციის საგანს კი არ წამოადგენს, არამედ თავად არის რეპრეზენტაცია. ეს სიმბოლიზმი ეფუძნება მეტონიმს: ქალაქში მუშათა სოციალური წახალისება სიმბოლოზდება, როგორც პროლეტარიატის ახალი როლი ქვეყანაში; მეტალურგიული საწარმო პოლონეთის ინდუსტრიალიზაციის სიმბოლოდ გვევლინება. (Stanek 2006:5).

საგულისხმო ფაქტია, რომ ნოვა ჰუტას რეპრეზენტაციის პროცესში მოხდა მისი ურთიერთსაწინააღმდეგო მაჩვენებლების ჩამოყალიბება, რითაც ნოვა ჰუტა პარადოქსების ქალაქად იქცა. ასეთ ოპოზიციებად შეგვიძლია გამოვყოთ:

- 1) *ახალგაზრდა ქალაქი – პენსიონერთა ქალაქი*
- 2) *ათეისტური ქალაქი – რელიგიური ქალაქი*
- 3) *ინდუსტრიული ქალაქი – დიდი სოფელი*
- 4) *მწვანე ქალაქი – დაბინძურებული ქალაქი*
- 5) *კრაკოვთან ანტაგონიზმი – კრაკოვთან ინტეგრაცია*

1989 წლიდან ნოვა ჰუტას რეპრეზენტაცია საწინააღმდეგო წარმოდგენებით შეიცვალა. სოციალისტური ქალაქი ანტისოციალისტური გახდა. „ნოვა ჰუტას მრავალსახოვანი რეპრეზენტაცია, როგორცაა „სოციალისტური ქალაქი“ გამოწვევად იქცევა ხოლმე, მისი როგორ გამოსვლების, გაფიცვების, არეულობისა და ანტიკომუნისტური მოძრაობის ქალაქის წარმოდგენისათვის პოლონეთში. ამგვარად სოციალისზმის სიმბოლო ხშირად ამტკიცებს ტრანსფორმაციის ანტიკომუნისტური სიმბოლოს სახით“ (Stanek 2006:11).

მსგავსი ტრანსფორმაცია განიცადა წარმოდგენამ ნოვა ჰუტაზე, როგორც ათეისტურ ქალაქზე. ნოვა ჰუტამ საკუთარი რელიგიური მიკუთვნებულობა კათოლიკური სამყაროსადმი ქრისტიანობისა და ჯვრისთვის ბრძოლის ახალი ფურცელის შექმნით დაამტკიცა.

ნოვა ჰუტასთან მიმართებაში სხვა ტიპის დაპირისპირებებსაც ვხვდებით, როგორცაა დიდი სოფელი და ინდუსტრიული ქალაქი. როგორც ცნობილია, ნოვა ჰუტას ტერიტორია სოფლების გაერთიანებას წარმოადგენდა. გარდა ამისა მოსახლეობის უდიდესი უმრავლესობა წარმოშობით სოფელთან და მის ცხოვრების წესთან იყო დაკავშირებული. ქალაქის ჩამოყალიბების პროცესში რთული იყო გაგემიჯნა ცალკული ოჯახის მაგალითზე, რა იყო მათი ცხოვრების ფორმა. ხშირად ყვებიან ისტორიებს, როგორ ცხოვრობდნენ ადამიანები თავიანთ ორფეხა და ოთხფეხა შინაურ ცხოველებთან ერთად ახალ ბინებში.

ერთ-ერთ აქტუალურ თემას წარმოადგენს ნოვა ჰუტა, როგორც მწვანე ქალაქი, რომელიც ამავედროულად ეკოლოგიური დაბინძურების სერიოზულ წყაროს წარმოადგენდა. ეკოლოგიური საკითხი დღეისათვის განსხვავებულადაა წარმოდგენილი ნოვა ჰუტაში. კრაკოვის მასშტაბით ითვლება, რომ ნოვა ჰუტა ყველაზე კარგად გამწვანებული უბანია. აქ ყველზე მეტი პარკია და მეტი მწვანეზოლიანი საფარი გვხვდება. ნაკლები მანქანა მოძრაობს ქალაქში, შესაბამისად გამონაბოლქვიც ნაკლებია. ქალაქის ამ ნაწილში პრაქტიკულად არ გვხვდება საცობები ქუჩებში. თუმცა ფოლადის საამქროს გამო ნოვა ჰუტა ეკოლოგიური კატასტროფის ცენტრი შეიძლებაოდა გამხდარიყო.

კრაკოვთან ანტაგონიზმისა და დაპირისპირების საფუძველი ნოვა ჰუტას გენეზისშივე იდო. სოციალისტური ქალაქის მშენებლობის იდეა კრაკოვის საწინააღმდეგოდაა მიმართული. მაგალითად ნოვა ჰუტა ახალგაზრდულ ქალაქად მოინათლა, მაშინ როცა კრაკოვი პენსიონერების ქალაქად წამოადგინეს და ა. შ. დაპირისპირების საფუძველი მათ შორის არსებობდა. თუმცა, ნოვა ჰუტას ისტორიის თავისებურმა განვითარებამ და განასკუთრებით სიმბოლოების ტრანსფორმაციამ

ინტეგრაციის სერიოზული საფუძველი შექმნა. ღირებულებების გადაფასების პროცესში განსაკუთრებით 1989 წლიდან აქტუალური გახდა დისკუსია ნოვა ჰუტა ახალი ადგილისა და ფუნქციის შესახებ კრაკოვის ფარგლებში. ნოვა ჰუტას ახალი იმიჯის თუ ძველის შენარჩუნების თემა აზრთა სხვადასხვაობის საგანს წარმოადგენს დღესაც. ერთი მხრივ სოციალისტური, კომუნისტური ატმოსფეროს შენარჩუნება და მისი წარმოდგენა, როგორ ეგზოტიკისა და, მეორე მხრივ, მოსახლეობა, რომლებსაც ცხოვრების ნორმალური პირობები სჭირდება. ისმება საკითხი რამდენად შესაძლებელია ნოვა ჰუტას აუთენტურობის შენარჩუნება და შეიძლება იგულისხმებოდეს, ისტორიის რომელ მონაკვეთს. ნოვა ჰუტას განვითარების პერსპექტივებზე ფართო დისკუსია მიმდინარეობს საზოგადოებაში, არიან ადამიანები, რომლებიც მის ავტონომიასა და დამოუკიდებლობაზე საუბრობენ, ე. წ. ლოკალური პატრიოტები. ყველა თანხმდება, რომ რეალურად გლობალურ პლანში, ნოვა ჰუტას განვითარება მხოლოდ კრაკოვთან მჭიდრო კავშირშია შესაძლებელი. ამის მაგალითს ანჯეი ვაიდასა და მისი მეუღლის ინიციატივა წარმოადგენს, ნოვა ჰუტაში პოლონეთის ისტორიის სახელმწიფო მუზეუმის გახსნის შესახებ, რომელიც სოციალისტური პერიოდის ხანას მოიცავს. მუზეუმის გახსნა უკვე 2010 წელს მოხერხდა, ხოლო მის საბოლოო გამართვასა და კონცეფციაზე სპეციალისტთა დიდი ჯგუფი მუშაობს.

პარაგრაფი მეხუთე

ნოვა ჰუტას პარალელები საქართველოსთან

(ქალაქ რუსთავის მაგალითზე)

საქართველოში რუსთავის მეტალურგიული ქარხნის მშენებლობა, რომელიც დროში პირდაპირ ემთხვევა ნოვა ჰუტას მშენებლობას, საშუალებას გვაძლევს

გარკვეული პარალელები გავავლოთ ერთი სისტემის ორი პირმშოს მახასიათებლებს შორის. გარკვეული მსგავსებების მიუხედავად, სახეზეა განსხვავებებიც, რასაც ძირითადად რამდენადმე განსხვავებული კონტექსტი განაპირობებდა. კერძოდ, მსგავსი პროფილის ქალაქების მშენებლობის რეპრეზენტაციას განსხვავებული რეაგირება მოჰყვა საქართველოსა და პოლონეთში. ბევრად ეფექტური იყო პროპაგანდისტული მანქანის მუშაობა საქართველოში, როგორც საბჭოთა ქვეყანაში, რომელიც საბჭოთა რუსეთის გავლენის ქვეშ გაცილებით ადრე მოექცა (1921), რომ აღარაფერი ვთქვათ მეფის რუსეთთან ურთიერთობის უფრო ადრეულ გამოცდილებაზე. ამას გარდა ქართველი კომუნისტების ჩართულობა პროექტის განხორციელებაში გაცილებით წარმომადგენლობითი იყო. ამავე დროს, საქართველოს შემთხვევაში უფრო უკეთ იყო გათვალისწინებული ლოკალური კონტექსტი, რასაც სტალინის წარმომავლობის ფაქტორიც განაპირობებდა. ამდენად, მსგავსებების მიუხედავად, აუცილებლად გასათვალისწინებელია რეჟიმის რეპრეზენტატულობის ხარისხი ცალკეულ კონტექსტში, რაც შესაბამისი გავლენის შესაძლებლობებს ქმნიდა.

მსგავსებები:

- 1) ცარიელი ადგილის შერჩევა ახალი ქალაქის მშენებლობისათვის, ესაა რუსთავის ისტორია, რომელიც კომუნისტებმა საზოგადოებას შესთავაზეს, ფილმებისა თუ სხვა ნარატიული ტექსტების სახით. მოშიშვლებული ადგილის გამოჩენით, რომელიც აუთვისებელი და გაუდაბურებული იყო რუსთავის რეპრეზენტაციული ნარატივის განუყოფელ ნაწილად იქცა. მისი ველზე მშენებლობა გარკვეულ პარალელებს პოულობს ნოვა ჰუტასთან. ნოვა ჰუტა კრაკოვის შემოგარენის სასოფლო სამურნეო მიწებზე აშენდა, ტრიალ მინდორზე. სოფელი და აგრალური სექტორი ურბანულ სივრცესთან მიმართებაში, როგორც ჩამორჩენილი ისე განიხილებოდა. ამგვარად ქალაქისათვის სამშენებლო ადგილის შერჩევა, რუსთავსა და ნოვა ჰუტას შორის მსგავსების დანახვის შესაძლებლობას იძლევა.

- 2) ისტორიული ეპოქა, პერიოდი, მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ საბჭოთა ძალის რეგიონებში დომინანცია რუსთავსა და ნოვა ჰუტას ერთ ჯგუფად ალაგებს. როგორც ერთი სისტემის შემოქმედება ისინი ტოლსწორნი არიან. ორივე შემთხვევაში სახეზეა გადაწყვეტილების ცენტრალიზებული მიღების პრაქტიკა და ადგილობრივი მოსახლეობის ფორმალური ჩართულობის იგნორირება. ყველა ამ მახასიათებლებით რუსთავი და ნოვა ჰუტა ერთ მგომარეობაში ექცევიან.
- 3) რუსთავისა და ნოვა ჰუტას მშენებლობას უკავშირდება მიგრაცია/ურბანიზაციის პროცესი, ქვეყნის მასშტაბით გლეხები/მთიელები მასობრივად მოდიან ქალაქის ასაშენებლად. ორივე შემთხვევაში ქალაქები მიგრანტებისთვის იქმნება, რომლებიც ძველი ცხოვრების წესს ტოვებენ, კავშირს წყვეტენ მიწასთან და მუშათა კლასში ეწერებიან. მუშათა ქალაქის იდეა, რომლის მცხოვრებლები ძირითადად მუშები არიან, მჭიდროდ აკავშირებს რუსთავსა და ნოვა ჰუტას.
- 4) ორივე ქალაქის მშენებლობის რეპრეზენტაციისას რეჟიმის მხრიდან გარკვეული ტრადიციის მოძიებისა და გარკვეული მითების შექმნის მცდელობებს ვხვდებით. ახალი ქალაქის დაფუძნებას შესაბამისი მითი სჭირდება, რაც ლეგიტიმაციის საკითხებსაც უკავშირდება. რეპრეზენტაციის საკითხის მნიშვნელობა და მისი შინაარსისათვის ნარატივების ძიება, ორივე ქალაქსათვის საერთოა.
- 5) რუსთავსა და ნოვა ჰუტას შორის მსგავსებების გამოსაყოფად, საგულისხმო საკითხია, მათი „ცენტრთან“ მიმართება. რუსთავის თბილისთან (ცენტრთან) სიახლოვე, თუმცა თუ გავითავლისწინებთ, იმ ფაქტს, რომ თბილისთან უფრო ახლოს აშენების ვარიანტიც განიხილებოდა, ეს მსგავსება განსხვავებად შეიძლება განვიხილოთ. ამის მიუხედავად ვითარება, რომელიც სისტემის ნგრევის შედეგად ჩამოყალიბდა რუსთავსა და ნოვა ჰუტაში მსგავსია. 90-იანი წლებიდან რუსთავი კიდევ უფრო მჭიდროდ დაუკავშირდა თბილისს. მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი დღესაც თბილისშია დასაქმებული და რუსთავში მხოლოდ ღამის გასათევად მიდის. რუსთავსა და თბილისს შორის განუწყვეტლად მოძრაობს სამარშუტო ტაქსები, რომელებიც მოსახლეობის დიდი ნაწილისათვის

ხელმისაწვდომია და ორ ქალაქს შორის მობილობის მაღალ ხარისხზე მიუთითებს. ნოვა ჰუტას შემთხვევაში, ეს ფაქტორი კიდევ უფრო თვალშისაცემი, რადგან იგი კრაკოვის ადმინისტრაციული ნაწილია და რუსთავის მსგავსად პოსტ-სოციალისტურ პერიოდში მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი, სამუშაოდ ყოველდღიურად კრაკოვის ცენტრში გადაადგილდება.

- 6) უმუშევრობის საკითხი, რაც სისტემის მსხვრევასა და ქარხნების გაჩერებას მოჰყვება ორივე ქალაქის ცხოვრებაში მწვავედ აისახა. გიგანტური ქარხნების სამრეწველო ციკლის მოშლა, ნამდვილ კატასტროფად იქცა ორივე ქალაქის მოსახლეობისათვის. ტოტალური უმუშევრობის პირობებში რუსთავისათვის ერთადერთი ხსნა თბილისთან სიახლოვე აღმოჩნდა, ხოლო ნოვა ჰუტასათვის კრაკოვის ცენტრი. ამ მომენტში ყველაზე კარგად გამოჩნდა რუსთავი-თბილისის ინტეგრაციული დისკურსი, რაც ასევე საერთო მახასიათებლად ყალიბდება ნოვა ჰუტასთან მიმართებაში.
- 7) ეკოლოგიის თემატიკა რუსთავსა და ნოვა ჰუტას ასევე აერთიანებს. ეკოლოგიური საკითხები, რუსთავისათვის, ისევე აქტუალური და მწვავე თემაა, როგორც ნოვა ჰუტასათვის. ქალაქის პოსტსაბჭოთა და საბჭოთა იმიჯში ეკოლოგიისა და გამწვანების საკითხები უკანასკლნელ როლს არ თამაშობენ ქალაქის სახის ჩამოყალიბებასა და მის რეპრეზენტაციაში.
- 8) მოსახლეობის რაოდენობითაც ორივე ქალაქი მსგავს მდგომარეობაშია. ნოვა ჰუტას მოსახლეობამ სოციალისტურ პერიოდში 200 000 მიაღწია, ხოლო რუსთავის 170 000. ამის მიუხედავად, ნოვა ჰუტა მაინც კრაკოვის ერთ უბანს შეადგენდა, რუსთავი კი დამოუკიდებელ ქალაქად რჩება.
- 9) ორივე ქალაქში ვხვდებით სტალინის პირადი ინიციატივასა და პოზიციას. სტალინი, როგორც „ყოვლისმცოდნე“, „ყოვლისშემძლე“ დიადი ბელადი, ყველა საქმეში ახერხებდა ყოფილიყო კომპეტენტური და სცოდნოდა საკითხის ყველა დეტალი, მათ შორის რუსთავისა და ნოვა ჰუტას შესახებ. რეალურად რთული სათქმელია რა და როგორ იყო სინამდვილეში, თუმცა ხალხის მეხსიერებამ მათი ქალაქების შექმნაში, მისი აქტიური „მონაწილეობა“ და „ზრუნვა“ შემოინახა.

- 10) ქალაქის საპრეზენტაციო ფორმები საგრძნობლად აახლოებს რუსთავსა და ნოვა ჰუტას. ახალგაზრდობის, სიჭაბუკის, მეგობრობის ქალაქი, ის იმიჯია რუსთავისათვის, რომელსაც ძველი თაობა ხშირად სიამაყით იხსენებს. მსგავს სენტიმენტებს ვხვდებით ნოვა ჰუტას მოსახლეობაში. ამ ქალაქების ასაშენებლად მოდიოდნენ ახალგაზრდები და როგორც თავად იხსენებენ ქალაქში მოხუცს ძნელად თუ შეხვდებოდ. ისიც მხოლოდ იმ შემთხვევაში თუ ვინმესთან სტუმრად მშობელი ჩამოვიდოდა. ამ ნიშნით პირდაპირი პარალელის გაკეთება შეიძლება რუსთავსა და ნოვა ჰუტას შორის. თუმცა ქალაქის ეს ხატი, უფრო მეტაფორის სახეა, სადაც ახალგაზრდობა სისტემისათვის სასურველ მდგომარეობას წარმოადგენს, ვიდრე რეალობის პირდაპირი ასახვა.
- 11) ანტიკომუნისტური პროტესტის სიმძლავრე, ერთი შეხედვით რუსთავთან დაკავშირებით თვალში საცემი არაა, თუმცა, თუ გავითვალისწინებთ ქალაქის ცალკეული ნარატივის ბედს პოსტსაბჭოთა პერიოდში, ეს სწორედ ანტიკომუნიზმის სიმპტომატურ გამოვლინებად შეიძლება მივიჩნიოთ. ანტიკომუნისტური განწყობა რუსთავში შეიძლება ჯგუფური „დავიწყების“ „ამნეზიის“ ფორმებშიც ამოვიკითხოთ, როდესაც ქალაქის ფიზიკური ან დროითი სივრციდან კომუნისტურ რეჟიმთან ასოცირებული რეალიები უკვალოდ ქრება. ამ ნიშნით რუსთავი გარკვეულ პარალელს მაინც პოულობს ანტიკომუნისტურ ბასტიონად მონათლულ ნოვა ჰუტასთან.
- 12) ეკლესიის მშენებლობის საკითხი რუსთავში: რუსთავი ამაყობს ფაქტით, რომლის მიხედვითაც ეკლესიის მშენებლობა რუსთავში საბჭოთა სისტემის დანგრევამდე როგორც შეუქცევადი პროცესი, რამოდენიმე წლით ადრე დაიწყო. მიიჩნევა, რომ საბჭოთა სისტემის ნგრევიდან პირველი ეკლესია, კავკასიის მასშტაბით სწორედ რუსთავში აშენდა. ამ მოვლენას კარგე მუმლაძემ საგანგებო წიგნიც მიუძღვნა. ეკლესიის მშენებლობა ნოვა ჰუტასა თვითდამკვიდრებისა და თვითაქტუალიზებისათვის საუკეთესო საშუალება აღმოჩნდა, როგორც კრაკოვის, ისე სრულიად პოლონეთის მასშტაბით.

- 13) ახალი გმირებისა და სიმბოლოების ძიება დამახასიათებელია როგორც რუსთავის, ისე ნოვა ჰუტასათვის. ამის საუკეთესო მაგალითები, ქალაქის ურბანულ სივრცეში განლაგებული ძეგლები, მათი მოძრაობა და ქუჩის სახელების ცვლილებებია. ამ მახასიათებლებით რუსთავი პირდაპირ პარალელს ნოვა ჰუტასთან პოულობს.
- 14) წარსულისადმი ნოსტალიგიის თემა ორივე ქალაქის შემთხვევაში სახეზეა. რუსთავისა და ნოვა ჰუტას მოსახლეობის „ნოსტალგია“ ცხოვრებისეულ გამოცდილებას ეფუძნება, რომლის მიხედვითაც ადრე უკეთ ცხოვრობდნენ და მათი ამჟამინდელ რთულ ეკონომიკურ რეალობას იდენტოების კრიზისიც ემატება.

განსხვავებები:

- 1) პირველ რიგში, ის რაც განასხვავებს რუსთავს ნოვა ჰუტასგან არის მისი ოფიციალური სტატუსი, დამოუკიდებელი თვითმართველი ქალაქისა, მაშინ როცა ნოვა ჰუტა კრაკოვის ადმინისტრაციული ნაწილია. ყველაფრის მიუხედავად რუსთავი დამოუკიდებელ ქალაქად ჩამოყალიბდა და მისი თბილისთან უშუალო მიერთების საკითხი საჯაროდ არ დასმულა. იმის მიუხედავად რომ კომუნიკაცია თბილისსა და რუსთავს შორის ისეთივე მარტივია, როგორც თბილისის სხვადასხვა უბანებს შორის, მსგავსი საკითხი მაინც არ განხილულა ქართულ პოლიტიკურ ისტაბიშმენტში.
- 2) რუსთავის შემთხვევაში, მის სარეპრეზენტაციო მოდელში ოფიციალური ისტორიოგრაფიიდან კონკრეტული ნაციონალური ნარატივების მოძიებას ვხვდებით, რომლის მიხედვითაც კომუნისტებმა შუა საკუნეების ისტორიული ქალაქი ააღორძინეს და საქართველოს შავი მეტალის დამუშავების ტრადიცია დაუბრუნეს. შეიძლება ითქვას, რომ ნაციონალური ნარატივების კონსტრუირება მთავარ განმასხვავებლად შეიძლება ჩაითვალოს, რომელზედაც არსებული ქალაქი ეფუძნება. შესაძლოა სწორედ ეს მახასიათებელი უშლიდეს ხელს რუსთავს სათანადო რეფექსია მოახდინოს საბჭოთა მემკვიდრეობაზე. ხოლო

მსგავსი ნარატივის არ არსებობა ხელს უწყობდეს ნოვა ჰუტას ახალ რელობაში სათანადო დაიკავოს ადგილი როგორც კრავოვის, ისე პოლონეთის მასშტაბით.

- 3) მიუხედავად საპროტესტო მუხტის სიმძლავრისა, რუსთავი არ და ვერ ჩაითლება ანტიკომუნისტური გამოსვლების ცენტრად, როგორც ეს ნოვა ჰუტას შემთხვევაში აშკარად ჩანს. რუსთავის ანტიკომუნისტური გამოსვლები ეწერება ერთიან ქართულ კონტექტში, სადაც მას რიგითის არა ლიდერის როლი აქვს. მაშინ როცა ნოვა ჰუტა პირდაპირ ეპიცენტრში აღმოჩნდა სოლიდარობის მოძრაობაში, რამაც საბოლოოდ იმსხვერპლა რეჟიმი.
- 4) თანამედროვე პესპექტივიდან დანახული რუსთავის წარსული განსხვავდება ნოვა ჰუტას ისტორიისგან. საქართველოში რუსთავი, არ აღიქმება, როგორც კომუნისტების „ნარჩენი“, ვინაიდან მხოლოდ ამ ნაწილში არ იყო თავმოყრილი და კონცენტრირებული კომუნისტური სიმბოლოები. შესაბამისად რუსთავი დღეს განსაკუთრებული სოციალისტური მემკვიდრეობით არ გამოირჩევა, როგორც ეს ნოვა ჰუტას შემთხვევაში გვხვდება. შესაბამისად არ ხდება მისი, როგორც ტურისტული ადგილის წარმოჩენა ამ კუთხით.
- 5) სოციალისტური რუსთავის მშენებლობა „ჩაეწერა“ ერთიანი ქართული ნაციონალური ნარატივის დიკურსში, რომელიც საბჭოთა ეპოქაში ჩამოყალიბდა. მისი მშენებლობა უფრო მეტად სწორედ ნაციონალურ ნარატივებთან ასოცირდება, ვიდრე სამულველ რეჟიმთან. სწორედ ეს რუსთავის ნაციონალური ურბანული ნარატივები გვამღევეს სისტემის ლეგიტიმაციისა და მისი პოზიტიურად წარმოჩენის შესაძლებლობებს უკვე პოსტსაბჭოთა რეალობაში.
- 6) რუსთავის არქეოლოგიური გათხრები: რუსთავის მშენებლობას თან სდევდა აღმოჩენები, რომელიც ქალაქის სამშენებლო სამუშაოებს უკავშირდება. ქალაქის პირველ არქეოლოგებად მშენებლები აღმოჩნდნენ, რომლების მიწის სამუშაოების დროს არქეოლოგიურ არტეფაქტებს პოულობდნენ. მიწის ზემოთ სოციალისტური რუსთავის პარალელურად, მიწისქვეშა ისტორიული რუსთავის მშენებლობა მიმდინარეობდა.

7) რუსთავისა და ნოვა ჰუტა გასხვავებულობის საფუძვლები საერთო კონტექსტებში შეიძლება ვეძიოთ. რუსთავის კონტექსტში საქართველოს 70 წლიანი საბჭოთა გამოცდილება იგულისხმება, სადაც რეჟიმი „უფრო“ მეტად შინ გრძნობდა თავს. ამას ემატება სისტემის ერთ-ერთ მთავრი შემოქმედისა და მისი ხელმძღვანელის ქართული წარმომავლობა. მაშინ როცა საბჭოთა სისტემას პოლონეთი მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ გავლენის სფეროს სახით (სოციალისტური ბლოკი) შემოუერთდა. ამდენად ის რაც უფრო იოლად შეიძლება გამოსულიყო საქართველოში, გაცილებით რთული მისაღწევი იყო პოლონეთში. თუ საქართველოში საბჭოთა რეჟიმი ყველა სეგმენტში და ყველა ფორმით იყო წამოდგენილი, პოლონეთში უფრო ფრაგმენტული იყო. ამდენად არაა გასაკვირი, რომ პოლონეთმა უფრო ადრე და მეტად ეფექტურად მოახერხა კომუნისტური წარსულისგან თავის დაღწევა. ხოლო კომუნიზმის ფრანგმენტები ტურისტულად მიმზიდველი გახადა.

დასკვნის სახით უნდა ითქვას, რომ საბჭოთა რეჟიმმა საქართველოსა და პოლონეთს მემკვიდრეობად დაუტოვა ნარატივები, რომლებიც თავისებურად განაგრძობენ არსებობას და ყოველდღიურობაზე ახდენენ გავლენას. ამ ნარატივების გავრცელების არეალი არ არის შეზღუდული კონკრეტული ურბანული სივრცეებით, თუმცა, მათი გავლენის ხარისხსა და სიმძაფრეს აღნიშნული სივრცეების მდგომარეობა და მათდამი დამოკიდებულება განაპირობებს. საბჭოთა რეჟიმი, ბუნებრივია, ერთიანი პოლიტიკით მოქმედებდა, თუმცა იმის მიხედვით, თუ სად რამდენად ჰქონდა ფესვები გადგმული, შესაბამისი იყო მისი გავლენის ხარისხიც. ის, რითვისაც დიდი ძალისხმევა ესაჭიროებოდა პოლონეთში, გაცილებით ადვილად ხერხდებოდა საქართველოში. თუ გიგანტური მშენებლობა პოლონეთში სასჯელად აღიქვეს, საქართველოში საჩუქრად შეფასდა. შესაბამისად, თანამედროვე პერსპექტივიდან, ამგვარად, დაისმის საკითხი, როგორ ვაფასებთ სოციალისტურ/საბჭოთა მემკვიდრეობას. სამწუხაროდ, პოლონეთისგან განსხვავებით, საქართველოში იგი განსაკუთრებულ კვლევის საგანს არ წამოადგენს და მას, როგორც კულტურულ მემკვიდრეობას არ აღიქვამენ. რუსთავის,

როგორც სოციალისტური ქალაქის გაგებასთან დაკავშირებით არც განსაკუთრებული დებატები და დისკუსიები იმართება საზოგადოებაში. ამ თვალსაზრისით, ნოვა ჰუტა გამორჩეულია და მისდამი ინტერესი განუზომლად დიდია როგორც ფართო საზოგადოებში, ისე სამეცნიერო წრეებში. ნოვა ჰუტას კვლევით დაინტერესებულია უამრავი პოლონელი და უცხოელი მკვლევარი, რაც საზოგადოებაში სოციალისტურ მემკვიდრეობაზე რეფლექსიის პროცესს უწყობს ხელს.

მიუხედავად უამრავი წინააღმდეგობისა და ხელისშემშლელი პირობებისა, ნოვა ჰუტა კრაკოვის ინტეგრაცია, გარდაუალი აუცილებლობა და დროის მოთხოვნაა. ნოვა ჰუტას გენეზისი, მისი მშენებლობა და შემდგომი განვითარება შეიძლება განვიხილოთ მხოლოდ პოლონეთის უახლესი ისტორიის კონტექსტში, მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ მსოფლიოში განვითარებული მოვლენების პარალელურად. ნოვა ჰუტა ასახავს სწორედ იმ ტენდენციებს, რომლებიც სოციალისტურ ბანაკში ახალ რეალობასთან ერთად წარმოიშვა, თუმცა, ამავდროულად, მისი ბედი და განვითარება პოლონეთის საერთო ისტორიას, ტრადიციასა და აზროვნების თავისებურებას დაუკავშირდა. კრაკოვის ფაქტორი, მისი მნიშვნელობა და გავლენა ნოვა ჰუტას მშენებლობის დასაწყისიდანვე განმსაზღვრელი იყო. ნოვა ჰუტამ არსებობის მოკლე ისტორიის მანძილზე ისეთი გამოცდილება დააგროვა, რომელიც მას კრაკოვთან ინტეგრაციაში უდავოდ დაეხმარებოდა.

ნოვა ჰუტა კრაკოვის ინტეგრაციული დისკურსის ფარგლებში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სიმბოლოები, მათი გენეზისი და შემდგომი ტრანზფორმაცია. ამის ყველაზე თვალსაჩინო მაგალითს ლენინის მონუმენტი წარმოადგენს, რომელიც ერთი მხრივ ქალაქის ნამდვილ სიმბოლოდ იქცა, ხოლო მეორე მხრივ – შეტევის ობიექტად, რომლის ჩამოგდებამ გარკვეული ვაკუუმი შექმნა და მისი ჩანაცვლება ვერც ერთმა სიმბოლომ ვერ შეძლო. ნოვა ჰუტას ცენტრი, რომელმაც, გარკვეულწილად, მნიშვნელობა დაკარგა, უახლოეს მომავალში რევიტალიზაციას დაექვემდებარება. ნოვაჰუტელებისათვის ცენტრის მნიშვნელობის დაკნინება რამდენიმე მიზეზით შეიძლება აიხსნას, მათ შორის ერთ-ერთი შეიძლება კრაკოვთან ინტეგრაციის

კონტექსტშიც განვიხილოთ, კერძოდ ის, რომ ცენტრმა კრაკოვის მთავარ მოედანზე გადაინაცვლა და, ამდენად, ლოკალურმა ცენტრმა აქტუალობა დაკარგა.

რაც შეეხება საქართველოსთან პარალელებს, ნოვა ჰუტას ანალოგიის მოძებნა რთული არაა. მაგალითად, თბილისის მახლობლად მეტალურგიული ქალაქის რუსთავის მშენებლობის შემთხვევა. მეტიც, ნოვა ჰუტას ანალოგი პრაქტიკულად ყველა მნიშვნელოვან სოციალისტურ და საბჭოთა ქალაქში თუ მის მახლობლად არის შესაძლებელი. მათ შორის მსგავსებების მიუხედავად, განსხვავებულია კონტექსტი და შესაბამისად რეჟიმის მხრიდან მოქმედების თავისუფლებაც, რაც ქალაქის შემდგომ განვითარებაშიც აისახება. რუსთავი ნოვა ჰუტას მსგავსად ცარიელ ადგილზე, პრაქტიკულად დროის იმავე მონაკვეთში ზარ-ზეიმითა და დიდი პროპაგანდის თანხლებით აშენდა, თუმცა რუსთავი დამოუკიდებელ ქალაქად ჩამოყალიბდა და არც რეჟიმის წინააღმდეგ ბრძოლის ბასტიონად ქცეულა. რაც საბჭოთა რეჟიმისათვის მწელად მისაღწევი იყო პოლონეთში, ის ადვილად მისაღწევი აღმოჩნდა საქართველოში.

შეიძლება ითქვას, რომ ნოვა ჰუტა კარგი მაგალითია იმისა, თუ როგორ შეიძლება საძულველი სისტემის „საჩუქარი“, მისი სიმბოლო, ტურისტულად მიმზიდველ და პოლონელებისათვის ემბლემატური ქალაქის, კრაკოვის, ნაწილად აქციო. ნოვა ჰუტამ თავისი 70- წლიანი არსებობის მანძილზე მოახერხა თავისებურად განეცადა და მოეთხრო პოლონეთის მთელი ისტორია. ამ თვალსაზრისით, რუსთავი საქართველოს ისტორიის თავისებური წაკითხვისა და ინტერპრეტაციის დამოუკიდებელ მაგალითს ქმნის. სადისერტაციო ნაშრომის მიზანიც ამ თვალსაზრისით გზის გაკვალვა და მომავლის პრესპექტივების დასახვაც იყო.

დასკვნები:

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ქალაქ რუსთავის მშენებლობისათვის ადგილის შერჩევა მისი სახის წარმოდგენასა და ჩამოყალიბებაში მნიშვნელოვან ეტაპს წარმოადგენს, რაც მის რეპრეზენტაციულ მოდელში ფართოდ აისახა. გაუდაბურებული ველი და ისტორიული ნაქალაქარი სხვადასხვა ფორმით მოემსახურა რუსთავის მნიშვნელობის წარმოჩენას საზოგადოების თვალში. აღნიშნული საკითხი ბუნებრივად უკავშირდება სისტემის ლეგიტიმაციას, რომელიც ქალაქის მშენებლობით ქვეყანაზე „ზრუნვას“ და ისტორიული სამართლიანობის აღდგენის სურვილს გამოხატავს. ამდენად, ადგილის შერჩევის საკითხი რუსთავის ურბანული ნარატივის განუყოფელი ნაწილი ხდება, რომელიც შესაბამის გავლენას პოსტსაბჭოთა პერიოდშიც აქვდავენებს.

შეიძლება ითქვას, რომ რუსთავის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმი ერთ-ერთ საუკეთესო ინსტუმენტად იქცა ქალაქის რაობის წარმოსაჩენად. რუსთავ-ქალაქის რეპრეზენტაციაში არსებით როლს თამაშობდა და დღემდე გარკვეული ფორმით ინარჩუნებს ამ სტატუსს ქალაქის ისტორიული მუზეუმი. სწორედ მუზეუმში დაცული ექსპონატების საშუალებით არის შესაძლებელი იმ ნატარივების ჩამოყალიბებაზე თვალის გადევნება, რომელიც ქალაქის კონტრასტულ, თუმცა ერთიან ბუნებას ქმნის.

შოთა რუსთაველის წარმომავლობის რუსთავთან ასოცირება და მისი ინდუსტრიული ქალაქის მკვიდრად გამოცხადება ერთ-ერთ, ყველაზე, დიდ ცდუნებად იქცა საბჭოთა რეჟიმისათვის. აღნიშნული თემა რუსთავში ლიტერატურული პროცესების ქვაკუთხედი გახდა. შოთა რუსთაველის რუსთაველობის საკითხი, რაც კომუნისტური მთავრობის მხარდაჭერით რუსთავის ურბანული ნარატივის ნაწილად იქცა, ერთნაირი ენთუზიაზმით აიტაცეს როგორც ადგილობრივმა პოეტებმა, ასევე ჟურნალისტებმა, მეცნიერებმა და თავად რუსთავის მოსახლეობამ. შოთა რუსთაველის თემა ყველაზე ძლიერი არგუმენტი და გამართლება აღმოჩნდა რუსთავის განსაკუთრებულობის წარმოსაჩენად როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე საბჭოთა კავშირის მასშტაბით. შოთა რუსთაველი, ქალაქის რეპრეზენტაციული ნარატივის ყველაზე არსებით ნაწილად შეიძლება განვიხილოთ საბჭოთა პერიოდში, იმის მიუხედავად

რადენად დამაჯერებლად გამოიყურება მსგავსი მტკიცება ისტორიული ფაქტებისა და წყაროების ფონზე.

შორეული წარსულიდან ხალიბების ტომის საქმიანობის დაკავშირება რუსთავის მეტალურგიულ გიგანტთან, ასევე რუსთავის რეპრეზენტაციული ნარატივის ნაწილად იქცა. ისტორიული ფაქტებით მანიპულაცია რეჟიმისათვის მნიშვნელოვან ლეგიტიმაციის იარაღს წარმოადგენდა. აღნიშნული ნარატივის მიხედვით ქართველებს ჰქონიათ გამოცდილება ფოლადის დამუშავებისა, რომელიც ისტორიული ქარტახილების გამო, სამწუხაროდ დავიწყებას მისცემია. ამავე ნარატივში ვკითხულობთ, რომ საბჭოთა რეჟიმმა უზრუნველყო ისტორიული ცოდნის დაბრუნება რუსთავის მეტალურგიის მშენებლობით.

რუსთავის მშენებლობის კონტექსტი და მისი მნიშვნელობის წარმოჩენა ბუნებრივად დაუკავშირდა მაშინდელი საბჭოთა ხელისუფლების პირველ პირს, იოსებ ბესარიონის ძე სტალინს. გარდა იმ ფაქტისა, რომ ბელადის გადაწყვეტილებისა და უშუალო მონაწილეობის გარეშე მაშინ არაფერი ხდებოდა, მისი წარმომავლობა ამ მოცემულობას კიდევ უფრო ამძაფრებდა და ნაციონალურ ელფერს სძენდა. ამგვარად, სტალინის პიროვნული ფაქტორი რუსთავის ურბანული ნარატივის მნიშვნელოვან ნაწილად იქცა როგორც საბჭოთა, ისე პოსტსაბჭოთა პერიოდში.

სოციალისტური შრომის გმირების, როგორც ელიტური კატეგორიის გამოყოფა, საშუალებას გვაძლევს ვიმსჯელოთ სოციალისტური იდენტობების ჩამოყალიბების პოლიტიკაზე. სოციალისტური რეალიზმის, როგორც რეალობის კონსტრუირებაში გადამწყვეტი როლის მქონე მეთოდზე. სწორედ ამ რეალობის ნაწილს წარმოადგენდა ახლადფორმირებული ელიტა. სოციალისტური იდენტობების კონსტრუირებისათვის აქტიურად გამოიყენებოდა მილიტარისტული სულისკვეთებით გაჯერებული ნაციონალური ნარატივები, ამგვარად, ბრძოლისა და თავდადებისათვის გამოიყო ახალი ასპარეზი, სამუშაო ფრონტი. შესაბამისად ელიტის დაკოპლექტება ხდებოდა, იმ ადამიანებით, რომლებიც მუშაობისას გმირობას იჩენდნენ გეგმების შესრულების პროცესში. ერთი მხრივ, ხდებოდა სხვადასხვა სამუშაოების გათანაბრება, მეორე მხრივ,

იქმნებოდა სამუშაოთა იერარქია, სადაც სათავეში ექცეოდა მძიმე ფიზიკური შრომა. კონკრეტული სოციალისტური შრომის გმირების ისტორიის მაგალითზე შეგვიძლია დავაკვირდეთ იმ წინააღმდეგობებს, რომლებიც ტიტულის მინიჭების ლოგიკიდან იწყებოდა. ტიტულის მინიჭება ერთგვარ წყალგამყოფად იქცეოდა ადამიანის ცხოვრებაში, რაც მას, ერთი მხრივ, ელიტური ცხოვრების სტილს და, მეორე მხრივ, იმავე სამუშაოზე დარჩენას და რუტინაში მონაწილეობას სთავაზობდა. მიუხედავად იმისა, რომ ამ ჯგუფში მოხვედრილი ადამიანები მნიშვნელოვან ადგილს იკავებდნენ საზოგადოებაში, რასაც მათი რესურსებისადმი წვდომა და ნომენკლატურასთან სიახლოვე განაპირობებდა, მათ ვერ შეინარჩუნეს თავიანთი მდგომარეობა საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ. აღმოჩნდა, რომ ღირებულებათა დონეზე ამ ადამიანების ელიტურობა არ იყო გაზიარებული საზოგადოების მიერ და შესაბამისად ახალ დროში მათი „გმირებად“ ფუნქციონირებაც შეწყდა.

უნდა აღვნიშნოთ, რომ ქალაქ რუსთავის დაარსებისთანავე კომუნისტებმა იზრუნეს მისი წარსულის შექმნაზე, რომელსაც ისტორიის სახე მისცეს, ამით შეეცადნენ აეთვისებინათ „ტერიტორია“, რომელიც მეხსიერებისთვის იყო განკუთვნილი, „დაიწერა“ რუსთავის ურბანული ნარატივები, რომლებსაც პრეტენზია ჰქონდა ნაციონალური ისტორიაში ადგილის დაკავებისა. ასეთი ნარატივები იყო ისტორიული რუსთავის გაცოცხლება, რომელიც განადგურდა სხვადასხვა შემოსევის შედეგად; შოთა რუსთაველის დაკავშირება ქალაქის წარსულთან და მის მემკვიდრეობაზე პრეტენზია; ისეთი დავიწყებული ტრადიციის აღდგენა, როგორცაა რკინის დნობა და ამ პროცესში, ბუნებრივია, კომუნისტების როლის კიდევ უფრო განდიდება. თუმცა სისტემის ცვილილებასთან ერთად ეს ნარატივები გაქრა ისტორიის დისკურსიდან და მხოლოდ მეხსიერებასა და არქივებს შემორჩა. კონკურსის მაგალითზე ჩანს, რომ მთლიანად უარი ეთქვა საბჭოთა პერიოდის წარმოდგენაზე, როგორც საქართველოს ისტორიის ნაწილზე და მასთან ერთად ქალაქზე შექმნილი ისტორიული ნარატივებიც „გაუჩინარდა“, რაც შეიძლება იმაზე მიუთითებდეს, რომ მათი შექმნის ისტორია ჯერ კიდევ ცოცხალია საზოგადოების მეხსიერებაში და, ამავდროულად, არ შექმნილა ოფიციალური ისტორია, რომელიც მათ ადგილს დაიკავებდა. ამ ყოველივეს ვიზუალური ილუსტრაციისათვის კი

მუზეუმის მეორე სართულზე წარმოდგენილი საკონკურსო მასალის განლაგება გამოდგება. როდესაც ახლო წარსულის, საბჭოთა ცხოვრების ამსახველი ექსპოზიცია უფრო შორეულ წარსულზე მომზადებული მასალით იფარება და რომელსაც ისტორია ჰქვია, ხოლო ის, რაც მეხსიერებაში ჯერ კიდევ მყარადაა, საჯარო დავიწყებისთვისაა განწირული. კონკურსის ორგანიზატორების მიერ გაწერილი ფორმატის მიუხედავად, სადაც საბჭოთა და პოსტსაბჭოთა პერიოდის გადააზრებისათვის ადგილი არ რჩებოდა, კონკურსის ფილოლოგიურ ნაწილში მაინც მოიძებნა რამდენიმე შემთხვევა, სადაც საბჭოთა და პოსტსაბჭოთა რეალობაზე რეფლექსია ხდება. მთლიანობაში კი საქართველოს ისტორიაში გამართულმა კონკურსმა ქალაქ რუსთავში აჩვენა, რომ საბჭოთა წარსულის გადააზრება არ დგას დღის წესრიგში, რასაც ცოცხალი მეხსიერება უშლის ხელს, რომელიც წინააღმდეგობრივია, არაერთგვაროვანია და საზოგადოებრივ ცხოვრებასთან ერთად, პირად გამოცდილებებსაც მოიცავს. შესაბამისად, ამ ადგილის შევსებასა და გადაფარვის მცდელობას ვხვდებით უფრო ძველი ისტორიის მოშველიებით, რომელიც, როგორც ჩანს დღევანდელ იდეოლოგიასა და მისწრაფებებს უფრო კარგად გამოხატავს და შეესაბამება. ამგვარად, კონკურსზე წარმოდგენილი საქართველოს ისტორიის კონკურსში არ მოიძებნა ადგილი არათუ სოციალისტური რუსთავისათვის არანედ ისტორიული რუსთავისათვისაც, რაც ადასტურებს, რომ ქალაქი ახალი იდენტობის ძიებაშია.

კომუნისტებმა რუსთავის მშენებლობასთან ერთად, ქალაქის წაკითხვის ორი განსხვავებული დისკურსი შემოგვთავაზეს - ნაციონალური და ინტერნაციონალური. ქალაქის ამ ხედვების გასამყარებლად რეჟიმი სხვადასხვა ავტორსა და ფაქტს მოიხმობდა. ურბანული ნარატივების მეშვეობით კი ქალაქის ძლიერ მხარეებს წარმოაჩენდა და ქვეყნის მასშტაბით მის განსაკუთრებულ სტატუსს უზრუნველყოფდა. რუსთავი საქართველოს სიამაყედ გამოცხადდა. ამ ყველაფრის საპირისპიროდ ქალაქის მდგომარეობა მნიშვნელოვნად შეიცვალა საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ, ქარხნების ქალაქში მასიურმა უმუშევრობამ დაისადგურა. წარმოდგენები ბედნიერ მომავალზე მწარე რეალობით შეიცვალა. რამაც ავტომატურ რეჟიმში ღირებულებათა გადაფასების საკითხი დააყენა. მათ შორის კომუნისტების მიერ შემოთავაზებულმა

ნაციონალურმა ნარატივებმა დაკარგა დამაჯერებლობა, ხოლო ქალაქის მულტიკულტურული იმიჯი აღარ იყო მიმზიდველი. რუსთავის ინტერნაციონალური ბუნების შესუსტება, ერთი მხრივ, ეთნიკური უმცირესობების აქტიურმა მიგრაციამ, მეორე მხრივ, ეროვნული მოძრაობის ზრდამ განაპირობა. აღნიშნულ საკითხებზე დაკვირვებისა და დასკვნების გაკეთების საშუალებას რუსთავის სკოლების მიერ მომზადებული ბლოგები გვაძლევს.

წარმოდგენილ ბლოგებში რუსთავის ინტერნაციონალური ოჯახის კვალის მოძიება პრაქტიკულად შეუძლებელი აღმოჩნდა. ამის ყველაზე აშკარა ილუსტრაციად ალიევის სკვერის იგნორირება გამოდგება, მაშინ, როდესაც საუბარია ქალაქის დასასვენებელ ადგილებზე, გამწვანებასა თუ ეკოლოგიაზე. ქალაქის მულტიკულტურულობის წარმოდგენასთან ერთად იკარგება მასთან ასოცირებული ნაციონალური ნარატივებიც. მიუხედავად იმისა, რომ ნაციონალური და პატრიოტული პასაჟები არ აკლია ზოგადად ბლოგებს ქალაქის შესახებ, კონკრეტული ნარატივი შოთა რუსთაველის სადაურობის შესახებ მტკიცებითი ფორმითაც არ გვხვდება. ექვსი სკოლიდან ხუთი სკოლის მიერ მომზადებულ ბლოგში საერთოდ არ არის მოხსენიებული უდიდესი პოეტი და მისი ფასდაუდებელი მემკვიდრეობა. მხოლოდ ერთი სკოლის ბლოგში გვხვდება კონკრეტული მეცნიერის მიერ გამოთქმული ვარაუდის სახით. ამის სანაცვლოდ პრაქტიკულად ყველა ბლოგში გვხვდება ისტორიული ქალაქის შესახებ დაწვრილებითი მსჯელობა. ეს ფაქტი შესაძლოა გამოწვეული იყოს ამ ნარატივის სისუსტით, რომელიც ჯერ კიდევ კომუნისტებმა შესთავაზეს საზოგადოებას. სავარაუდოდ, ამგვარი აქცენტირება ქალაქის ისტორიულობაზე მის არადაამაჯერებლობაზე შეიძლება მიუთითებდეს. ბლოგებში მინიმალისტურადაა წარმოდგენილი ქალაქის ისტორიის სოციალისტური პერიოდი, რაც სიმპტომატურია და ქალაქის წარსულის რეპრეზენტაციის თავისებურებაზე მიუთითებს. ქალაქის მშენებლობის მნიშვნელოვანი ეტაპის იგნორირება კავშირში უნდა იყოს სისტემის ნგრევასთან, რომლის ინიციატივითაც აშენდა/აღდგა ქალაქი. საბჭოთა კავშირის დაშლასთან ერთად, მის მიერ შეთავაზებულმა ნარატივებმაც დაკარგა ძალა და გავლენა. ბლოგებში ვხვდებით გარკვეული სახით იდენტობის ძიებასთან ასოცირებულ ერთგვარ პროცესსაც,

მაგალითად, ახალი გმირების წარმოჩენა, რომლებიც დაიღუპენ ქვეყნის ერთიანობისათვის ბრძოლაში 2008 წლის რუსეთ–საქართველოს ომში. მათი სახელები ჩნდება რუსთავის ქუჩებში და მათ შესახებ ქალაქის კონტექსტში წერენ. ამ პროცესის ნაწილად შეიძლება განვიხილოთ ეკლესიების მოხსენიება ქალაქისათვის მნიშვნელოვან ადგილებად. ამგვარად, რუსთავის ერთ–ერთი სახელი, „ორმოცი ძმის ქალაქი“, ერთგვარ მეტაფორად იქცა და ისტორიას ჩაბარდა, იქამდე, სანამ ახალი ძალა ქალაქის იდენტობის ახალ მარკერებს არ მოხაზავს და ორმოცი ძმის ურთიერთობის ახალ კონტექსტს არ შესათავაზებს საზოგადოებას.

საბჭოთა რეჟიმმა საქართველოსა და პოლონეთს მემკვიდრეობად დაუტოვა ნარატივები, რომლებიც თავისებურად განაგრძობენ არსებობას და ყოველდღიურობაზე ახდენენ გავლენას. ამ ნარატივების გავრცელების არეალი არ არის შეზღუდული კონკრეტული ურბანული სივრცეებით, თუმცა, მათი გავლენის ხარისხსა და სიმძაფრეს აღნიშნული სივრცეების მდგომარეობა და მათდამი დამოკიდებულება განაპირობებს. საბჭოთა რეჟიმი, ბუნებრივია, ერთიანი პოლიტიკით მოქმედებდა, თუმცა იმის მიხედვით, თუ სად რამდენად ჰქონდა ფესვები გადგმული, შესაბამისი იყო მისი გავლენის ხარისხიც. ის, რითვისაც დიდი ძალისხმევა ესაჭიროებოდა პოლონეთში, გაცილებით ადვილად ხერხდებოდა საქართველოში. თუ გიგანტური მშენებლობა პოლონეთში სასჯელად აღიქვეს, საქართველოში საჩუქრად შეფასდა. შესაბამისად, თანამედროვე პერსპექტივიდან, ამგვარად, დაისმის საკითხი, როგორ ვაფასებთ სოციალისტურ/საბჭოთა მემკვიდრეობას. სამწუხაროდ, პოლონეთისგან განსხვავებით, საქართველოში იგი განსაკუთრებულ კვლევის საგანს არ წამოადგენს და მას, როგორც კულტურულ მემკვიდრეობას არ აღიქვამენ. რუსთავის, როგორც სოციალისტური ქალაქის გაგებასთან დაკავშირებით არც განსაკუთრებული დებატები და დისკუსიები იმართება საზოგადოებაში. ამ თვალსაზრისით, ნოვა ჰუტა გამორჩეულია და მისდამი ინტერესი განუზომლად დიდია როგორც ფართო საზოგადოებაში, ისე სამეცნიერო წრეებში. ნოვა ჰუტას კვლევით დაინტერესებულია უამრავი პოლონელი და უცხოელი მკვლევარი, რაც საზოგადოებაში სოციალისტურ მემკვიდრეობაზე რეფლექსიის პროცესს უწყობს ხელს.

მიუხედავად უამრავი წინააღმდეგობისა და ხელისშემშლელი პირობებისა, ნოვა ჰუტა კრაკოვის ინტეგრაცია, გარდაუალი აუცილებლობა და დროის მოთხოვნაა. ნოვა ჰუტას გენეზისი, მისი მშენებლობა და შემდგომი განვითარება შეიძლება განვიხილოთ მხოლოდ პოლონეთის უახლესი ისტორიის კონტექსტში, მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ მსოფლიოში განვითარებული მოვლენების პარალელურად. ნოვა ჰუტა ასახავს სწორედ იმ ტენდენციებს, რომლებიც სოციალისტურ ბანაკში ახალ რეალობასთან ერთად წარმოიშვა, თუმცა, ამავდროულად, მისი ბედი და განვითარება პოლონეთის საერთო ისტორიას, ტრადიციასა და აზროვნების თავისებურებას დაუკავშირდა. კრაკოვის ფაქტორი, მისი მნიშვნელობა და გავლენა ნოვა ჰუტას მშენებლობის დასაწყისიდანვე განმსაზღვრელი იყო. ნოვა ჰუტამ არსებობის მოკლე ისტორიის მანძილზე ისეთი გამოცდილება დააგროვა, რომელიც მას კრაკოვთან ინტეგრაციაში უდავოდ დაეხმარებოდა.

ნოვა ჰუტა კრაკოვის ინტეგრაციული დისკურსის ფარგლებში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სიმბოლოები, მათი გენეზისი და შემდგომი ტრანსფორმაცია. ამის ყველაზე თვალსაჩინო მაგალითს ლენინის მონუმენტი წარმოადგენს, რომელიც ერთი მხრივ ქალაქის ნამდვილ სიმბოლოდ იქცა, ხოლო მეორე მხრივ – შეტევის ობიექტად, რომლის ჩამოგდებამ გარკვეული ვაკუუმი შექმნა და მისი ჩანაცვლება ვერც ერთმა სიმბოლომ ვერ შეძლო. ნოვა ჰუტას ცენტრი, რომელმაც, გარკვეულწილად, მნიშვნელობა დაკარგა, უახლოეს მომავალში რევიტალიზაციას დაექვემდებარება. ნოვაჰუტელებისათვის ცენტრის მნიშვნელობის დაკნინება რამდენიმე მიზეზით შეიძლება აიხსნას, მათ შორის ერთ-ერთი შეიძლება კრაკოვთან ინტეგრაციის კონტექსტშიც განვიხილოთ, კერძოდ ის, რომ ცენტრმა კრაკოვის მთავარ მოედანზე გადაინაცვლა და, ამდენად, ლოკალურმა ცენტრმა აქტუალობა დაკარგა.

რაც შეეხება საქართველოსთან პარალელებს, ნოვა ჰუტას ანალოგიის მოძებნა რთული არაა. მაგალითად, თბილისის მახლობლად მეტალურგიული ქალაქის რუსთავის მშენებლობის შემთხვევა. მეტიც, ნოვა ჰუტას ანალოგი პრაქტიკულად ყველა მნიშვნელოვან სოციალისტურ და საბჭოთა ქალაქში თუ მის მახლობლად არის

შესაძლებელი. მათ შორის მსგავსებების მიუხედავად, განსხვავებულია კონტექსტი და შესაბამისად რეჟიმის მხრიდან მოქმედების თავისუფლებაც, რაც ქალაქის შემდგომ განვითარებაშიც აისახება. რუსთავი ნოვა ჰუტას მსგავსად ცარიელ ადგილზე, პრაქტიკულად დროის იმავე მონაკვეთში ზარ-ზეიმითა და დიდი პროპაგანდის თანხლებით აშენდა, თუმცა რუსთავი დამოუკიდებელ ქალაქად ჩამოყალიბდა და არც რეჟიმის წინააღმდეგ ბრძოლის ბასტიონად ქცეულა. რაც საბჭოთა რეჟიმისათვის ძნელად მისაღწევი იყო პოლონეთში, ის ადვილად მისაღწევი აღმოჩნდა საქართველოში.

შეიძლება ითქვას, რომ ნოვა ჰუტა კარგი მაგალითია იმისა, თუ როგორ შეიძლება საძულველი სისტემის „საჩუქარი“, მისი სიმბოლო, ტურისტულად მიმზიდველ და პოლონელებისათვის ემბლემატური ქალაქის, კრაკოვის, ნაწილად აქციო. ნოვა ჰუტამ თავისი 70- წლიანი არსებობის მანძილზე მოახერხა თავისებურად განეცადა და მოეთხრო პოლონეთის მთელი ისტორია. ამ თვალსაზრისით, რუსთავი საქართველოს ისტორიის თავისებური წაკითხვისა და ინტერპრეტაციის დამოუკიდებელ მაგალითს ქმნის. სადისერტაციო ნაშრომის მიზანიც ამ თვალსაზრისით გზის გაკვალვა და მომავლის პრესპექტივების დასახვაც იყო.

დამოწმებული ლიტერატურის ნუსხა:

1. აბესაძე 1963: აბესაძე, ა., *ნაცრისფერყდიანი რვეული*, ჟ. დროშა, N12, 1963
2. აბულაძე 1968: აბულაძე ნ. *32 წელი რუსთავის მიწაზე*, გაზ. მეტალურგი, №4 1968.
3. ამირეჯიბი 1961: ამირეჯიბი ჭ., *კარგი საჩუქარი*, ჟ. ცისკარი, გამომცემლობა „საბჭოთა მწერალი“, №1, 1961.
4. ამირეჯიბი 1963: ამირეჯიბი ჭ., *იყავნ ქალაქნი*, კრ.: მაღლი კომუნისტური შრომისა, თბილისი 1963.
5. ასლანიშვილი 1978: ასლანიშვილი ა. *ხალიბური ფოლადივით უტყუარი*. თბილისი: გამომცემლობა „განათლება“, 1978.
6. ასმანი 2011: Assman J., *From Moses to Egyptian: the Memory of Egypt in western Monotheism, and “Collective Memory and Cultural Identity”*, The Collective Memory reader, Oxford: Oxford University Press.
7. აღმოსავლეთ ევროპის... 2004: *Hierarchies of Knowledge in Central-eastern European Anthropology*. The anthropology of East Europe Review, №22, 2004.
8. ბაიანდელგერინ ... 2008: Buyandelgeriyn M., *Post-Post-Transition Theories: walking on multiple Paths*. Annual Review of Anthropology, 37:235-250.
9. ბარავოი ... 1999. Burawoy M., Katherine V. (eds.) *Uncertain transition: ethnographies of Change in the Postsocialist World*. Lanham, Rowman & Littlefield, 1999.
10. ბარნაველი: ბარნაველი გ., მოდებაძე თ., *ჩვენ – რუსთაველები*, ტელეფილმი, საზოგადოებრივი მაუწყებლის საარქივო ფონდი, პროგრამების არქივი №9503, F6-68.
11. ბაქრაძე 1983: ბაქრაძე კ., *ძმობის ქალაქი*, ჟ. დროშა, №2, 1983.
12. ბელიაშვილი 1960: ბელიაშვილი ა. *ვეფხია ხალიბაური*, თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა მწერალი“, 1960.
13. ბელოუსოვი 1985: ბელოუსოვი ა. *ორმოცი ძმის ქალაქი*. ჟ. რუსთავის ჩირაღდნები, მეტალურგთა კულტურის სასახლესთან არსებული ლიტერატურული აღმანახი, 1958.
14. ბეჟუაშვილი 1967: ბეჟუაშვილი ჟ., *იბრძვიან უკეთესი მაჩვენებლებისათვის*, გაზ. მეტალურგი, 3 ივნისი 1967 წ. გვ. 1.

15. ბრუნდაგე 2000: Brundage F., *Where These Memories Grow: History, Memory and Southern Identity*. Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press, 2000.
16. ბორაშვილი 1985: ბორაშვილი მ., *ეტიუდები მშრომელ ადამიანზე*, ტელეფილმი, საზოგადოებრივი მაუწყებლის საარქივო ფონდი, პროგრამების არქივი № 13650, F3-142.
17. ბუხოვსკი 2008: Buchowski M., *The Enigma of Middle Class: a Case Study of Entrepreneurs in Poland, Changing Economies and Changing Identities in Postsocialists Eastern Europe*. Berlin: Lit Verlag., 2008.
18. გაგნიძე 1994: გაგნიძე ი., *უმუშევრობა და მისი დაძლევის გზები (ქ. რუსთავის მაგალითზე)*, ეკონომიკის მეცნიერების საკანდიდატო დისერტაცია, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 1994.
19. გაფრინდაშვილი ... 2010: გაფრინდაშვილი ნ., მირესაშვილი მ., წერეთელი, ნ. *სოციალისტური რეალიზმის თეორიული ისტორია ქართული ლიტერატურის მაგალითზე*. გამომცემლობა "ნეკერი", 2010.
20. გამსახურდია 1968: გამსახურდია კ., *გულითადი სალამი რუსთავის მშრომელებს, მისი ქარხნების ხელმძღვანელებს*, გაზ. მეტალურგი №4, 1968, გვ. 2.
21. გელაშვილი 1972: გელაშვილი ვ. *რუსთავი მეგობრობისა და ძმობის ქალაქი*. გაზ. „საბჭოთა აფხაზეთი“, 17 აგვისტო 1972 წ. გვ. 3.
22. გიგიბერია 1970: გიგიბერია ვ., *ჩვენ, მეფოლადეები...*, ჟ. დროშა, №4, 1970.
23. გიორგაძე 1978: გიორგაძე რ., *ორმოცი ძმის ქალაქი*. *სამშობლო*, 4 თებერვალი 1978. გვ. 3.
24. გოგოლაძე 2010: გოგოლაძე შ., (2010, ივნისი 29). *გაორმაგებული ძალებით ვაპირებთ მუშაობას რომ რუსთავი რაც შეიძლება მალე გახდეს ევროპული ტიპის ქალაქი*. [ონ-ლაინ გამოცემა] ხელმისაწვდომია მის.: <http://droni.ge/?m=1&AID=585>.
25. გორგაძე 1981: გორგაძე გ. *მაღალი ღირსების ადამიანები*, დოკუმენტური ფილმი, საზოგადოებრივი მაუწყებლის საარქივო ფონდი №15228, F6-235.
26. გორდეზიანი 1961: გორდეზიანი გ., *სოციალისტურ შრომის გმირს ვ. კობერიძეს*. გაზ. მეტალურგი, 12 მაისი 1961 წ. გვ. 2.

27. გუდიაშვილი 1967: გუდიაშვილი ლ., *სახალწლო მილოცვები*. გაზ. *მეტალურგი*, 1 იანვარი, 1967 წ. გვ. 1.
28. დავიდოვი 1972: დავიდოვი რ., *„მეგობრობის ქუჩები“*, გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, 23 აპრილი 1972, გვ. 4.
29. დევისი 1982: Davies N., *God's Playground A History of Poland, Volume II 1795 to the present*, New York, 1982.
30. დე სოტო 2000: De Soto H., *Contested Landscapes: Reconstructing Environment and Memory in Post-socialist Saxony-Anhalt*. *Altering States: Ethnographies of translation in Eastern Europe and the Former Soviet Union*, Ann Arbor: University of Michigan Press, 2000.
31. დემეტრაძე 1964: დემეტრაძე ქ. *„გაკვეთილი მეტალურგიულ ქარხანაში“*. ჟ. სკოლა და ცხოვრება, საქართველოს სსრ განათლების სამინისტროს ყოველთვიური სამეცნიერო-პედაგოგიური ჟურნალი. 1, 1964.
32. დობრენკო 2007: Dobrenko E. *Political economy of Socialist Realism*. 1st ed. London: Yale University Press New Haven, 2007.
33. ებრალიძე 1973: ებრალიძე ჯ. *ბრძმედი*, დოკუმენტური ტელეფილმი, საზოგადოებრივი მაუწყებლის საარქივო ფონდი, პროგრამების არქივი №7138, F6-31.
34. ევანსი 1992: Evans S. K. *The Argument of Images: Historical Representation in Solidarity Underground Postage, 1981- 87*, *American Ethnologist*, Vol. 19, No. 4, *Imagining Identities: Nation, Culture, and the Past*, November, 1992.
35. ვაიდა 1976: Wajda A., *"Człowiek z marmuru"*, Kino Polska, ფილმი, 1976.
36. ვაიდა 1981: Wajda A., *"Człowiek z żelaza "*, Kino Polska, ფილმი, 1981.
37. ველცერი 2010: Welzert H., *Re-narrations: How Pasts Change in Conversational remembering*. *Memory Studies* 3: 5-1, 2010.
38. ვარდოშვილი 2009: ვარდოშვილი მ., *რა დაუჯდა „ტყეშელაშვილის ცხენები“ ბიუჯეტს?* [ონ-ლაინ ჟურნალი] ბიზნესი და მენეჯმენტი, №3(23), 2009. მის: [www.http://aaf.ge/index.php?menu=2&jurn=23&rubr=0&mas=379](http://aaf.ge/index.php?menu=2&jurn=23&rubr=0&mas=379), წვდომა 30.05.2017.
39. ვერეშნიაკ 2008: Wereśniak P., *"Nie kłam kochanie"*, ფილმი, 2008.

40. ვერდერი 2002: Verdery K., *Theorizing Socialism: A prologue to the "Transition"*. The Anthropology of Politics: a reader in Ethnography, Theory and Critique. Malden & Oxford, Blackwell, 2002.
41. ვერნერი 1999: Warner J., *Poland: The Environment in Transition*, The Geographical Journal, Vol. 165, No. 2, *The Changing Meaning of Place in Post- Socialist Eastern Europe: Commodification, Perception and Environment* (Jul., 1999), pp. 209- 221
42. ვოდოპივეცი 2010: Vodopivec N., *Past for the Present: the Social memory of Textile Workers in Slovenia. Remembering Communism: Genres of Representations*. New York: Social Science Research Council.
43. ვეფხვაძე 1970: ვეფხვაძე გ., *ახალი მიჯნა – 1953-1958*. ტელეფილმი, საზოგადოებრივი მაუწყებლის საარქივო ფონდი, პროგრამების არქივი №810, F6-71.
44. ვეფხვაძე 1972: ვეფხვაძე გ., კაცია ზ., *საქართველოს მატთანე – წელი 1971*. ტელეფილმი, საზოგადოებრივი მაუწყებლის საარქივო ფონდი, პროგრამების არქივი №1554, F2-250.
45. ვოტსონი 2002: Watson P., *Nova Huta: The Politics of Post-Communism and the Past; Generational Consciousness, Narrative and Politics*, edited by J. Edmunds and B.S. Turner. Lanham, Md.: Rowman and Littlefield, 2002.
46. ზარზიცკი 1957: [Zarzycki J.](#), "*Zagubione uczucia*", ფილმი, Zespol Filmowy "Syrena", 1957.
47. ზლობინა 2009: Злобіна Т., Рябчук А. *Туристи тут не ходять*, Критика, травень-червень, წვდომა: 06.06.2017. ხელმისაწვდომია: <https://krytyka.com/ua/articles/turystytut-ne-khodyat>
48. ზურაშვილი 2013: ზურაშვილი ს., *ქვემო ქართლის საინფორმაციო პორტალი*, განთავსებულია 8 მაისი, 2013, წვდომა: 3 აგვისო 2016, მის.: <http://www.kkpress.ge/index.php?do=fullmod/news&id=900>
49. თევზაძე 1953: თევზაძე გ., *რუსთავი მხარეთმცოდნეობის მუზეუმის ექსპონატებში*. ქ. „საბჭოთა ხელოვნება“, 38, 1953..

50. თევზაძე 1973: თევზაძე გ., *ფოლადის ტალღა (რუსთავის მეტალურგიული ქარხნის მეფოლადეების ილო ქოქაშვილის, და ვლადიმერ მეტრეველის შრომითი საქმიანობის შესახებ)*, ჟ. მნათობი, №6, 1973.
51. თოფურიძე 1965: თოფურიძე ქ. *რუსთავი (ისტორიული ნარკვევი)*, თბილისი: გამომცემლობა „მეცნიერება“, 1965.
52. იანესი 2009: Janas K., Gwosdz K., *Post-socialist identities in a socialist space: the case of NowaHuta*, Krakow 2009.
53. ინფო რუსთავი ...2016: *რუსთავი ინფო*. 9 იანვარი, 2016. წვდომა მარტი 19, 2017, ხელმისაწვდომია მის.:<https://www.facebook.com/inforustavi/posts/585594231590526>
54. იურჩაკი 2006: Yurchak A., *Everything Was forever, Until It Was No More; The Last Soviet Generation*. Princeton: Princeton university Press, 2006.
55. კაკაბაძე 1967: კაკაბაძე ლ., *ორმოცი ძმის ქალაქი*. ჟ. საქართველოს ქალი №3, 1967.
56. კაპრონ 2009: Kaproń M., *"Labirynt pamięci"*, დოკუმენტური ფილმი, 2009.
57. კანშტეინერი 2002: Kansteiner W., *Finding meanings in Memory: Critique of collective memory studies*. Harvard, History and Theory, vol. 41, 2002.
58. კვახაძე 1967: კვახაძე ზ., რენტაბელობის ბრძოლის ფრონტზე. გაზ. *მეტალურგი*, 27 იანვარი 1967 წ. გვ. 2.
59. კვინტა 1987: Kwinta ., *"Papieros od prezydenta"*, დოკუმენტური ფილმი, 1987 წ.
60. კიეშლაკ 1974: Cieślak B., *O Nowej to Hucie*, 1974
61. კრაკოვის ... 2007: The Historical Museum of Kraków, *Nowa Huta Ecomuseum A guidebook*, The Historical Museum of Kraków, Kraków 2007.
62. კრაკოვის 2009. Raport końcowy ze spotkań konsultacyjnych dotyczących zmian w przestrzeni Placu Centralnego i Alei Róż (przygotowany na zlecenie Wydziału Strategii i Rozwoju Urzędu Miasta Krakowa), Kraków 2009.
63. კროვლეი 1994: Crowley D., *Building the world anew: design in Stalinist and post-Stalinist Poland*. Journal of Design History, Vol 7, No 3, 1994.
64. კობახიძე 1973: კობახიძე ვ., *„ძმობის ქალაქი“*, გაზ. სამშობლო, იანვარი 1973, გვ. 2.
65. კონერტონი 2009: Connerton P., *How modernity Forgets*. Cambridge, UK; New York: Cambridge University Press, 2009.

66. კოსინსკი 1972: Kosiński B., *Budowatem Miasto*, დოკუმენტური ფილმი, 1972.
67. კუბიტი 2007: Cubitt G., *History and Memory*. Manchester and New York: Manchester University Press, 2007.
68. კუზნეცოვი 1967: კუზნეცოვი მიშინა, *ნახევარი საუკუნის მატთანე 1951*, დოკუმენტური ფილმი, საზოგადოებრივი მაუწყებლის საარქივო ფონდი, პროგრამების არქივი №3650, F6-77.
69. ლარცულიანი 1967: ლარცულიანი შ., *მეტალურგიული გიგანტი (რუსთავის მეტალურგიული ქარხანა დიდი ოქტომბრის 50 წლისთავის შესახვედრად)*, ჟ. პიონერი, №8, 1967.
70. ლეკვეიშვილი 1968: ლეკვეიშვილი თ., *მზით სავსე ქალაქი*. გაზ. მეტალურგი №4, 1968, გვ. 2.
71. ლეჟავა 1963. ლეჟავა მ., *ჩვენი რესპუბლიკის სიამაყე (ქ. რუსთავის დაარსების 15 წლისთავის გამო)*, ჟ. მეცნიერება და ტექნიკა, №1, 1963.
72. ლომთაძე 1949: ლომთაძე დ., „*რუსთავი საქართველოს ინდუსტრიული სიამაყეა* ჟ. აგიტატორის ბლოკნოტი. საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პროპაგანდისა და აგიტაციის განყოფილების ჟურნალი, №2, 1949.
73. ლომთათიძე 1975: ლომთათიძე გ., *ეპიზოდები საქართველოს ისტორიიდან, („ვახტანგ გორგასალი უჯარმაში“ და „რუსთავის შავი ორშაბათი“)*, ჟ. მნათობი, №1, 1975.
74. მანდელი 2002. Mandel R., Caroline H. (eds.) *Markets & Moralities: Ethnographies of Postsocialism*. Oxford, New York: Berg, 2002.
75. მახარაძე 1961: მახარაძე შ. *სოციალისტურ შრომის გმირს ა. ძამაშვილს*, გაზ. მეტალურგი, 12 მაისი 1961 წ. გვ. 2.
76. მახი 2000: Mach Z., *Polish National Culture and Its Shifting Centre's*, Krakow, Centre for European Studies, Jagellonian University, 2000, accessed 06.06.17; available from http://www.humanityinaction.org/files/278-Polish_National_Culture_and_its_Shifting_Centres.pdf
77. მახი 2000: Mach Z., *The Roman Catholic Church in Poland and the Dynamics of Social Identity in Polish Society*. Krakow 2000; accessed 06.06.17. available from

<http://www.humanityinaction.org/files/279->

[The_Roman_Catholic_Church_in_Poland_and_the_Dynamics_of_Social_Identity_in_Polish_Society.pdf](#)

78. მაჭავარიანი 2016: მაჭავარიანი ნ. *მასშტაბური პროექტი – ძველი რუსთავის ევროპული იერსახე* [ონ-ლაინ გამოცემა] (ობზერვერი, განთავსებულია 19 აპრილიდან 2016); მის.: [www.:https://observer.com.ge/2016/04/მასშტაბური-პროექტი-ძველ/](https://observer.com.ge/2016/04/მასშტაბური-პროექტი-ძველ/)
79. მერკვილაძე 1967: მერკვილაძე ზ., *მეგობრობის ქლაქი*. გაზ. „კომუნისტი“, 7 ოქტომბერი 1967, გვ. 3.
80. მენაფიჩე 1967: მენაფიჩე უ. *კვლავ ბრძოლაა საჭირო*, გაზ. *მეტალურგი*, 1 მაისი 1967 წ. გვ. 2.
81. მერკვილაძე 1967: მერკვილაძე ზ., „*მეგობრობის ქლაქი*“, გაზ. „კომუნისტი“, 7 ოქტომბერი 1967, გვ. 3.
82. მერკვილაძე 1969: მერკვილაძე ზ. *ლაშქრობა გრძელდება*, თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, 1969.
83. მეფარიშვილი 2016: მეფარიშვილი მ., რუსთავის სასამართლომ კათოლიკე ეკლესიის სარჩელი დააკმაყოფილა [ონ-ლაინ გამოცემა] (ნეტგაზეთი, განთავსებულია 8 ივნისიდან, 2016). მის.: [www: http://netgazeti.ge/news/121968/](http://netgazeti.ge/news/121968/)
84. მიეჟიანი 2004: Miežian M., *Krakow's Nowa Huta, Socialist Form Fascinating in Content*, Bezdruž, 2004.
85. მიშტალი 2003: Misztal b., *Theories of Social Remembering*. Philadelphia: Open University Press. 2003.
86. მირცხულავა 1970: მირცხულავა ა., *რუსთავი*, თბილისი: გამომცემლობა „ნაკადული“, 1970.
87. მირცხულავა 1960: მირცხულავა ა., *სურა დაიმსხვრა: (რუსთავის სიმფონია. დრამატული პოემა 4 მოქმედებად და 8 სურათად)* ჟ. მნათობი №5, 1960.
88. მორჩილაძე 2014: მორჩილაძე ა., *ჩრდილი გზაზე*, თბილისი: ბაკურ სულაკაური გამომცემლობა, 2014.

89. მუმლაძე 1958: მუმლაძე კარპე., *მეფოლადის სიყვარული*, „საბჭოთა მწერალი“, თბილისი, 1958.
90. მუმლაძე 1961: მუმლაძე კ., *მეტალურგების ქალაქი*, ჟ. დროშა. №5, 1961.
91. მუმლაძე 1962: მუმლაძე კ., *უმტკიცესი რვალისა (მეათე ხუთწლედის რიტმი)*, თბილისი: გამომცემლობა „მერანი“, 1962.
92. მუმლაძე 1962: მუმლაძე კ. *ქართველი მეტალურგები*, თბილისი: საქართველოს სსრ საბავშვო და ახალგაზრდობის ლიტერატურის სახელმწიფო გამომცემლობა „ნაკადული“, 1962.
93. მუმლაძე 1966: მუმლაძე კ., (რედაქტორი) *შოთაის მიწის ღებნამა*. რუსთავი: მეტალურგთა კულტურის სასახლესთან არსებული ლიტერატურული გაერთიანების ლიტერატურულ-მხატვრული კრებული, 1966.
94. მუმლაძე 1977: მუმლაძე კ. *ზაფხულის ათი ცხელი დღე*. თბილისი: გამომცემლობა "საბჭოთა საქართველო", 1977.
95. მუმლაძე 1991: მუმლაძე კ., *ჩვენთან არს ღმერთი (როგორ გაანათლა კათოლიკოს-პატრიარქმა რუსთავი*, თბილისი: გამცემლობა „მერანი“ „პერგამენტი“, 1991.
96. მუმლაძე 2016: მუმლაძე მ., *„ჯუმბერ ჯიქიას „გაქცეული“ რაშები რუსთავში ბრუნდებიან“*, გაზ. რუსთავი, 27-30 ივნისი 2016, გვ. 7.
97. მუნკი 1951: Munk A., *Kierunek – Nowa Huta*, დოკუმენტური ფილმი, 1951.
98. მურმანიშვილი 1967: მურმანიშვილი კ. ხელმადლიანი ვაჟკაცი. გაზ. *მეტალურგი*, 6 იანვარი 1967 წ., გვ. 3.
99. მურჟი 2006: Murzy A. M., *Kazimierz środkowoeuropejskie doświadczenie rewitalizacji; Międzynarodowe Centrum Kultury; Krakow 2006.*
100. ნოვა ჰუტას 2006: *Encyklopedia Nowej Huty*; Kraków 2006.
101. ნორა 1996: Nora P., Kritzman L. D. (Editors). *Realms of Memory: Rethinking the French Past*, New York: Columbia University Press, 1996.
102. ნორა 1989: Nora P., *Between Memory and History: Lex Lieux de Memoire. Representations* 26, 1989.
103. ოზგაიძე 2005: ოზგაიძე შ., *თბილის-რუსთავის საჰაერო აუზის ზოგიერთი ლითონით გაჭუჭყიანების მონიტორინგი და მეტეოროლოგიური პირობების*

- კვლევა, ეკოლოგიური უსაფრთხოების უზრუნველყოფა, ტექნიკური მეცნიერების საკანდიდატო დისერტაცია, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, 2005.
104. ოდიშვილი 1967: ოდიშვილი გ., ჯარისკაცული შემართებით, გაზ. მეტალურგი, 10 თებერვალი 1967 წ. გვ. 1.
105. ოლიკ 1998: Olick J., Joyce R. *Social Memory Studies: From "Collective Memory" to the Historical Sociology of Mnemonic Practice*. Annual Review of Sociology 24:105-140, 1998.
106. ოსტროვსკი 1992: Ostrowski K. J., Cracow (Translated by Tomasz Bieron) Cracow-Warsaw, 1992.
107. პატარაია 1968: პატარაია გ., *რუსთაველის ნაკვალევზე*, დოკუმენტური ტელეფილმი, საზოგადოებრივი მაუწყებლის საარქივო ფონდი, პროგრამების არქივი №9342, F3-98.
108. პაპუაშვილი 2011: პაპუაშვილი ე., *ქ. რუსთავის ისტორიულ-არქიტექტურული განვითარება და მისი სამომავლო პერსპექტივები*, სადოქტორო დისერტაცია, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, 2011
109. პაჭიკაშვილი 2006: პაჭიკაშვილი ნ., *ქალაქ რუსთავის სამაროვნები IV-IX სს*. ავტორეფერატი, არქეოლოგიის ინსტიტუტი, 2006.
110. პაჭიკაშვილი 2012: პაჭიკაშვილი ნ., *რუსთავის ისტორია*, რუსთავის ისტორიის მუზეუმი, რუსთავი, ჩანაწერი, 2012.
111. პოზნიაკ 2014: Pozniak K., *Nowa Huta: Generations of Change in a Model Socialist Town*, University of Pittsburgh Press, 2014.
112. რელიგიის... 2015: რელიგიის საკითხთა სახელმწიფო სააგენტო. *კათოლიკური ეკლესია, მთელი მსოფლიო მასშტაბით "გულმოდგინების კარს" ხსნის*. (განთავსებულია 8 დეკემბერი 2015) მის.: <http://religion.geo.gov.ge/geo/news/katolikuri-eklesia-mteli-msoflios-masshtabit>
113. რიდანი 2006: Ridan J., Kowynia J., *"Orkiestra dęta"*, დოკუმენტური ფილმი, 2006.
114. რიდან 1997: Ridan J., *"Lenin z Krakowa"*, დოკუმენტური ფილმი, 1997.
115. რიჩარდსონი 2008: Richardson T., *Kaleidoscopic Odessa: history and Place in Contemporary Ukraine*. Toronto: University of Toronto Press, 2008.
116. რიდან 1996: Ridan J., *"Róg Marksa i Obrońców krzyża"*, დოკუმენტური ფილმი, 1996.

117. რუსთავის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმი 1953: ჯანაშია ე., კორთსანჯია ო., დაუშვილი თ., ხარშილაძე ლ. *შთაბეჭდილებების წიგნი*, 1953.
118. რუსთავის ... 1953: რუსთავის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმი. *შთაბეჭდილებების წიგნი. „მუზეუმის კოლექტივის სახელით“*. პაპავა ვ., 1953.
119. რუსთავის ... 1953: რუსთავის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმი. *შთაბეჭდილებების წიგნი*. გრიგალაშვილი ნ., კობაძე მ. 1953.
120. რუსთავის ...1953: რუსთავის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმი, *შთაბეჭდილებების წიგნი*, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის თანამშრომელთა სახელით, კასრაძე თ., 1953.
121. რუსთავის ... 2013: რუსთავის №2 საჯარო სკოლა, *რუსთავი*. წვდომა: 3 აგვისტო 2016, მი.: <http://rustavismeoreskola.blogspot.com/>
122. რუსთავის .. 2013: რუსთავის №24 ქართული გიმნაზია, *რუსთავი ჩვენი ქალაქი*. წვდომა: 3 აგვისტო 2016, მის.: <http://rustavis24gimnazia.blogspot.com/>.
123. რუსთავის ... 2013: რუსთავის ზვიად გამსახურდიას სახელობის დავით მენაფერის სკოლა „ლამპარი“, *რუსთავი ჩვენი ქალაქი ჩვენი სახლია*. წვდომა: 3 აგვისტო 2016,მის.: <https://teamlampari.wordpress.com/>.
124. რუსთავის .. 2013: რუსთავის №22 საჯარო სკოლა, *რუსთავი ჩვენი ქალაქი*. წვდომა: 5 ოქტომბერი 2014, მის.: <http://22schoolers.do.am>
125. საზოგადოებრივი 1951: საზოგადოებრივი მაუწყებლის საარქივო ფონდი, *საბჭოთა საქართველო 1951 წელი*, დოკუმენტური ფილმი, საზოგადოებრივი მაუწყებლის საარქივო ფონდი, პროგრამების არქივი №7262, F6-47.
126. საზოგადოებრივი 1961: საზოგადოებრივი მაუწყებელი. *საფონდო ეპიზოდები*. კოლაჟი, საზოგადოებრივი მაუწყებლის საარქივო ფონდი, პროგრამების არქივი №9847, F2-226.
127. სალუქვაძე 2010: სალუქვაძე ი. (რედ.) *თბილისი ცვლილებების ხანაში (ურბანული სივრცისა და ქალაქგეგმარების სოციალურ-კულტურული განზომილებანი)*, თბილისი 2010.

128. სანაშვილი 1954: სანაშვილი ნ., „ისინი ჩამოვიდნენ მთიდან“, ფილმი, „ქართული ფილმი“, 1954.
129. სეტა 1996: Setha M., *The Anthropology of Cities: Imagining and Theorizing the City*. Annual Review of Anthropology, Vol. 25, 1996.
130. სეხნიაშვილი 1966. სეხნიაშვილი ა., *რუსთავი და რუსთაველები*, ჟ. დროშა, №7, 1966.
131. სლავინი 2009: «Стаханов. Забытый герой» ВГТРК, 2009.
132. სოროჯინსკი 1997: Soroczyński A., „Z marmuru i zelaza“, დოკუმენტური ფილმი, 1994.
133. სტანეკი 2006: Stanek Ł., *The production of urban space by mass media storytelling practices: NowaHuta as a case study*; Paper presented at the conference „the Work of Stories” Massachusetts Institute of Technology, 6-8 May 2005, *Massachusetts Institute of technology* <http://web.mit.edu/comm-forum/mit4/papers/stanek.pdf>, accessed 6 March 2006.
134. სიკუტი 2009: Sykut M., „Lekcja historii“, დოკუმენტური ფილმი, 2009.
135. სტენინგი 2001: Stenning A., ‘Solidarity’, *solidarity and the challenges of transformation: Restructuring labour and community in post-socialist Poland*; Presented to the Annual Conference of the Association of American Geographers, New York, 28th Feb - 3rd March 2001.
136. სტენინგი 2000: Stenning A., *Placing (Post-)Socialism: The Making and Remaking of NowaHuta, Poland*; European Urban and Regional Studies, No7, 2000.
137. ტაბულა 2011: *რუსთავი უფრო კეთილმოწყობილი და მიმზიდველი ხდება*, [ელექტრონული ჟურნალი] ტაბულა, 11-18 იანვარი, 2011.
138. ტაბულა 2015: კათოლიკე ეკლესია საქართველოში რუსთავის მერიას დისკრიმინაციის გამო უჩივის. [ელექტრონული ჟურნალი] ტაბულა, 19 ნოემბერი 2015.
139. ტივიშვილი 1999: ტივიშვილი დ., *სასოფლო-სამეურნეო საწარმოთა ახალი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმები, მათი ჩამოყალიბების პრინციპები და განვითარების გზები ქალაქების თბილისისა და რუსთავის საგარეუბნო ზონაში*,

- ეკონომიკის მეცნიერების საკანდიდატო დისერტაცია, საქართველოს სახელმწიფო ზოოვეტერინარული უნივერსიტეტი, 1999.
140. უაითჰედი 2009: Whitehead, Anne. *Memory*. London and New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2009.
 141. უბირია 1978: უბირია ა., *ძმთა ქალაქი*, გაზ. *სოციალისტური რუსთავი*, 19 იანვარი 1978, გვ. 1.
 142. ფანჯიკიძე 1974: ფანჯიკიძე გ. *რუსთავის ახალი სიცოცხლე*, ჟ. ცისკარი, №8, 1974.
 143. ჟაფრანიევი 2006: ჟაფრანიევი კ., მალკიევიჩ ი., „*Droga zmian*“, დოკუმენტური ფილმი 2006.
 144. ჟიელინსკი 2009: Zieliński P., *Powstanie i rozwój systemu społecznego i instytucjonalnego Nowej Huty (1949-1966)*, Toruń 2009.
 145. ქალაქ რუსთავის 2012: ქალაქ რუსთავის თვითმმართველობის ოფიციალური ვებ-გვერდი, ბოლო წვდომა 30-04-2012, მის.: http://rustavi.ge/?page_id=170.
 146. ქამუშაძე 2010: ქამუშაძე თ. *ინტერვიუ რუსთაველ ისტორიკოსთან*, 10 ნოემბერი 2010, ჩანაწერი.
 147. ქამუშაძე... 2010: Biuletyn Programu Stypendialnego im. Lane'a Kirklanda 2010, 16 Luty.
 148. ქამუშაძე 2010: ქამუშაძე თ., *ინტერვიუ მილსაგლინავი საამქოს ყოფილ თანამშრომელთან*. 29 ოქტომბერი 2010, ჩანაწერი.
 149. ქამუშაძე 2011: ქამუშაძე თ. *ინტერვიუ რუსთავის მკვიდრთან*, 15 დეკემბერი 2011, ჩანაწერი.
 150. ქამუშაძე 2013: ქამუშაძე თ. *ინტერვიუ მეტალურგიული ქარხნის მაღალი თანამდებობის პირთან*, 14 ნოემბერი 2013, ჩანაწერი.
 151. ქამუშაძე 2012: ქამუშაძე თ. *ინტერვიუ მეტალურგიული ქარხნის თანამშრომელთან*, 17 სექტემბერი 2012, ჩანაწერი.
 152. ქამუშაძე 2011: ქამუშაძე თ. *ინტერვიუ რუსთაველი მწერალთან*, 12 დეკემბერი 2011, ჩანაწერი.
 153. ქამუშაძე 2012: ქამუშაძე თ., *ინტერვიუ მეტალურგიული ქარხნის თანამშრომელთან*, 17 იანვარი 2012, ჩანაწერი.

154. ქამუშაძე 2012: ქამუშაძე თ., *ინტერვიუ მეტალურგიული ქარხნის მეფოლადესთან*, 2012, ჩანაწერი.
155. ქამუშაძე 2012: ქამუშაძე თ. *ინტერვიუ სოციალისტური შრომის გმირთან*, 26 ნოემბერი 2012, ჩანაწერი.
156. ღარიბაშვილი 2004: *გმირობისათვის დაბადებული*. თბილისი, გამომცემლობა „ტრიადა“, 2004.
157. ღვაბერია 1972: ღვაბერია ო., *„მშვიდობის და მეგობრობის ქალაქი“*, გაზ. „სოციალისტური რუსთავი“, 10 ნოემბერი 1972, გვ. 2.
158. ღვედაშვილი 2015: ღვედაშვილი გ., *„კათოლიკური ეკლესია რუსთავის მერიის წინააღმდეგ“*. გაზ. *რეზონანსი*, 21 ნოემბერი 2015, გვ. 3.
159. ღონლაძე 1955: ღონლაძე შ. *„ქართველი მეტალურგები“*, თბილისი: გამომცემლობა „ტექნიკა და შრომა“, 1955.
160. ღურწკაია 2000: ღურწკაია კ., *მიწის რესურსების გამოყენების ეფექტიანობის ამაღლების გზები ქ.ქ. თბილისისა და რუსთავის საგარეუბნო სოფლის მეურნეობის (ქვემო ქართლის ბარის) ზონის მაგალითზე*, ეკონომიკის მეცნიერების საკანდიდატო დისერტაცია, საქართველოს სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა აკადემიის კვლევითი ინსტიტუტი, 2000.
161. ყანჩაველი 1993: ყანჩაველი მ., *რუსთავის საქალაქო მეურნეობის თანამედროვე მდგომარეობისა და განვითარების მიმართულებათა გამოკვლევა*, ეკონომიკის მეცნიერების საკანდიდატო დისერტაცია, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 1993.
162. ყოლბაია ... 2013: ყოლბაია მ., ღვინიაშვილი გ., *ჩემი რუსთავი*. წვდომა: აგვისტო 3, 2016, მის: http://gaicanitrustavi.blogspot.com/2013/11/blog-post_10.html.
163. შავლოხაშვილი 1958: შავლოხაშვილი ი. *„ხუმრობით ვეტყვი ბიჭებს“*, რუსთავის ჩირაღდნები, მეტალურგთა კულტურის სასახლესთან არსებული ლიტერატურული ალმანახი, 1958.
164. შუბლაძე :1999. შუბლაძე შ., *რუსთავი დროის პრიზმაში*, დოკუმენტური ფილმი, 1999.

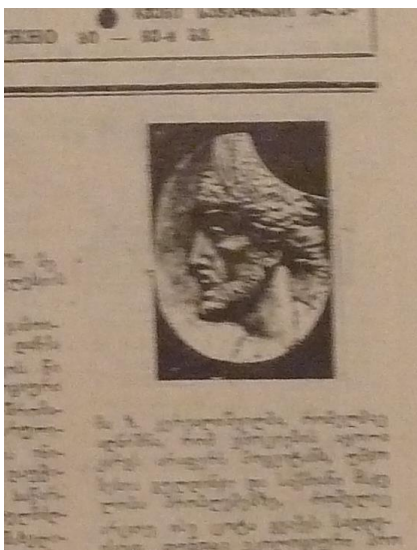
165. შუკაკიძე 1991: შუკაკიძე ა., *ქ. რუსთავის სკოლამდელი ასაკის ბავშვთა ფიზიკური განვითარების მაჩვენებლები*, საკანდიდატო დისერტაცია, თბილისის სახელმწიფო სამედიცინო ინსტიტუტი, 1991.
166. ჩარკვიანი 2004: ჩარკვიანი კ., *„განცდილი და ნააზრევი“*, თბილისი, გამომცემლობა „მერანი“, 2004.
167. ჩიკვაძე 2012: ჩიკვაძე ც., *„რუსთავი - „ორმოცი ძმის“ ქალაქი. კრ.: როგორ ვიცხოვრეთ ერთად XX საუკუნეში საქართველოში*, თბილისი: ისტორიის მასწავლებელთა საქართველოს ასოციაცია, 2012.
168. ჩიტაია 1978: ჩიტაია გ., *ქართველი ტომების როლის აღიარება მელითონეობის ისტორიაში*, გაზ. „სოციალისტური რუსთავი“, №159, 1978. გვ. 3.
169. ჩიხლაძე 1973: ჩიხლაძე ჯ. *მშრომელს – ღირსეული ზრუნვა*, ტელეფილმი, საზოგადოებრივი მაუწყებლის საარქივო ფონდი, პროგრამების არქივი №12797, F3-129.
170. ჩხარტიშვილი 1986: ჩხარტიშვილი ს., *რუსთავის მეტალურგიული ქარხნის ისტორია (1944-1983)*, თბილისი, გამომცემლობა „მეცნიერება“, 1986
171. წერეთელი 1967: წერეთელი პ., *საახალწლო მილოცვები*, გაზ. *მეტალურგი*, 1 იანვარი 1967 წ. გვ. 1
172. ჭილაშვილი 1966: ჭილაშვილი ლ., *ქალაქი რუსთავი. ისტორიულ- არქეოლოგიური ნარკვევი*, სადოქტორო დისერტაცია, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია / თბილისის ისტორიის ინსტიტუტი, თბილისი: 1958.
173. ჭოხონელიძე 1967: ჭოხონელიძე კ., *უტევენ ხუთწლედის ზღუდეებს*. გაზ. *მეტალურგი*, 3 თებერვალი 1967 წ. გვ. 1.
174. ხარბედია... 1984: ხარბედია ლ, ჯახუა გ. *ხალიბთა მემკვიდრენი*, რუსთავის მეტალურგიული ქარხნის ისტორიის ნარკვევები). თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, 1984.
175. ხომერიკი 1993: ხომერიკი ც., *ქ. რუსთავის ახალშობილთა ფიზიკური განვითარება ზოგიერთი ბიოლოგიური და სოციალური ფაქტორების*

- გათვალისწინებით, ეკონომიკის მეცნიერების საკანდიდატო დისერტაცია, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 1993.
176. ჯავახიშვილი 1971: ჯავახიშვილი გ., *ტყიბულის მეშახტეთა ყოფა და კულტურა*, თბილისი: გამომცემლობა „მეცნიერება“, 1971
177. ჯალიაშვილი 1947: ჯალიაშვილი ა., *საბჭოთა საქართველო 1947 წელი*, დოკუმენტური ტელეფილმი, საზოგადოებრივი მაუწყებლის საარქივო ფონდი, პროგრამების არქივი №7264, F6-47.
178. ჯამასპიშვილი 1958: ჯამასპიშვილი ს., *ქართველი ხალხის სიამაყე*, გაზ. მეტალურგი, 21 იანვარი 1958, გვ. 1.
179. ჯაფარიძე 1971: ჯაფარიძე ქ., *„რუსთავი – ხალხთა მეგობრობის ქალაქი“*, გაზ. „კომუნისტი“, 5 დეკემბერი 1971, გვ. 4.
180. ჯახუა 1958: ჯახუა ა. *„სამელნე“*, რუსთავის ჩირაღდნები, მეტალურგთა კულტურის სასახლესთან არსებული ლიტერატურული აღმანახი, №1, 1958.
181. ჯახუა 1978: ჯახუა გ. *იუბილარი ქალაქი*, ჟ. დროშა, №7, 1978.
182. ჯახუა 1998: ჯახუა გ. (რედაქტორი) *ვარ რუსთაველი. კრ.* რუსთავი: ქვემო ქართლის მწერალთა ასოციაცია „რუსთაველი“-ის ლიტერატურული კრებული, 1998.
183. ჯახუა 2010: ჯახუა გ., დიდი შოთა რუსთავს დაუბრუნდა. გაზ. სამშვილდე, 16 მაისი 2010. გვ. 2.
184. ჯელინი 2003: Jelin E., *Contested Memories of repression in the Southern Cone: Commemorations in a Comparative Perspective*. Political transitions: politics and Cultures. London: Pluto Press, 2003.
185. ჯიომვილი 2011: ჯიომვილი ნ., რუსთავი სპორტული ქალაქის სახელს ინარჩუნებს. გაზ. *რუსთავი*, 11-18 იანვარი, 2011, გვ. 8.
186. ჯონირიძე ... 2013: ჯონიროძე ა., ლაცაბიძე მ., მათიაშვილი ა., ტყემალაძე ს., *გაიცანით ჩემი ქალაქი - რუსთავი*. წვდომა: აგვისტო 3, 2016, მის: <https://rustaviproject.blogspot.com/>.
187. ჯორბენაძე 1988: ჯორბენაძე ბ., *„რუსთავის მუზეუმის ახალი ექსპოზიცია“*, ჟ. ძეგლის მეგობარი, 66-67, 1988.

188. ჰალბვაქსი 1992: Halbwachs M., *On Collective Memory*. Chicago: The University of Chicago Press, 1992.
189. ჰალბვაქსი 1980: M. Halbwachs. *The collective memory*. trans. Francis J. Ditter and Vida Yazdi Ditter. New York: Harper and Row, 1980.
190. ჰამპრეი 1999: Humphrey C., *Does the Category "Postsocialist" Still make Sense?* postsocialism: Ideals, Ideologies and Practices in Eurasia. London; New York: Routledge, 1999.
191. ჰანო 2002: Hann Ch., *Postsocialism: Ideas, Ideologies and Practices in Eurasia*. London and New York: Routledge, 2002.
192. ჰანო 1996: Hann Ch., Dunn E. (Eds) *Civil Society: Challenging Western models*. London: Routledge, 1996.
193. ჰოდკინი ... 2006: Hodgkin K., Radstone S., *Contested Pasts: The Politics of memory*. New York: Routledge.

დანართები:

დანართი N 1

შოთა რუსთაველის ბარელიეფი საგაზეთო რუბრიკის გასაფორმებლად გაზეთიდან „სოციალისტური რუსთავი“

დანართი N 2

რუსთავის ისტორიის მუზეუმი, სასკოლო კონკურსი „ერი და კაცობრიობა 2011 წელი.“

დანართი N 3

რუსთავის სახემწიფო თეატრის შენობა, სასკოლო კონკურსის „ერი და კაცობრიობა“ დაჯილდოება 2011 წელი.

დანართი N 4

რუსთავის მეტალურგიული ქარხნის ადმინისტრაციული შენობა, რუსთავი 2013 წელი

დანართი N 5

ჰეიდარ ალიევის ძეგლი მკვლ რუსთავში, რუსთავი 2014 წელი

დანართი N 6

შოთა რუსთაველის ძეგლი რუსთავში მეგობრობის გამზირის დასაწყისში, რუსთავი 2013 წელი

დანართი N 7

რუსთავი 2015 წელი

დანართი N 8

კათოლიკების მიერ გულმოდგინებით კარების დადგმა რუსთავში ღია ცის ქვეშ, რუსთავი 2015

წყარო: <http://www.ttimes.ge/archives/52399>

დანართი ნომერი N 9

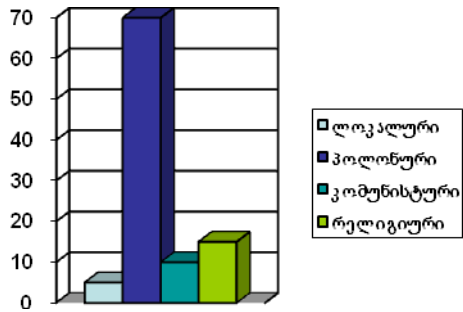
ტაძარი კიდობანი ნოვა ჰუტაში (1976), კრაკოვი, 2010 წელი

დანართი N 10

მემორიალების განლაგება ნოვა ჰუტაში:

დრის მონაკვეთი	საერთო რაოდენობა	ლოკალური მნიშვნელობის	მნიშველოვანი პოლონეთის მასშტაბით	რელიგიური	კომუნისტური	აღარაა
1956 წლამდ	1	-	-	-	1	1
1867 წლამდე	2	-	2	-	-	
1989 წლამდე	7	-	5 (6)	1	1	1
დღემდე	10	1	7 (8)	2	-	
საერთო რაოდენობა	20	1	14	3	2	18

ნოვა ჰუტაში წარმოდგენილი სიმბოლოების შინაარსის გრაფიკული გამოსახულება:

დანართი N 11

2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომში დაღუპული გმირის სახელობის ქუჩა რუსთავში.

დანართი N 12

საქართველოს ერთიანობისათვის დაღუპულთა მემორიალი რუსთავში

დანართი N 13

ლენინის ძეგლი ნოვა ჰუტაში , კრაკოვი 1974 წელი

წყარო: <http://cracoviavintage.pl/tag/nowahuta/>

დანართი N 14

ნოვა ჰუტას გეგმარება, ცენტრში რონალდ რეიგანის მოედანი, კრაკოვი.

წყარო: http://krakow.wyborcza.pl/krakow/1,115857,18218150,Nowa_Huta.html?

დანართი N 15

წარსული დიდების კუთხე, რუსთავი 2013 წელი